ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

XIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

9-10 грудня 2024 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ
XIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

9-10 грудня 2024 року

Львів
2024

УДК 005
ББК 94.3(0)

Актуальні проблеми сучасної науки та освіти: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 9-10 грудня 2024 року. – Львів : Львівський науковий форум, 2024. – 279 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються актуальні проблеми сучасної науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. Автори несуть безпосередню відповідальність за повноту, їх цілісність та дотримання норм академічної доброчесності.

Львівський науковий форум, 2024

ЗМІСТ

АРХІТЕКТУРА ***9***

Гудзь С. МІНІМАЛІЗМ В АРХІТЕКТУРІ ТА ІНТЕР'ЄРІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ 9

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ ***15***

Будаш Г.В., Білько Н.М. МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКЗОСОМ ПІД ЧАС ГОСТРОГО РЕСПІРАТОРНОГО СИНДРОМУ 15

Кравчинський Р.Л., Корчемлюк М.В., Стефурак О.М., Стефанюк Х.Б. ОЦІНКА ЯКОСТІ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД КАРПАТСЬКОГО НПП ЗА МАКРОЗООБЕНТОСОМ 19

Стефанюк Х.Б., Стефанюк В.Ю. ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ В ЗОНАХ ВПЛИВУ ТРАНСПОРТНИХ ШЛЯХІВ 22

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ***28***

Комар Т.І. РОЗВИТОК ДЕМОКРАТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: УКРАЇНА ТА ЄС 28

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ ***30***

Байбак А.М., Пилипенко О.В. СУТНІСТЬ І ЗМІСТ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА 30

Бойко А.О. ЛІДЕРСТВО У ГЛОБАЛЬНОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ: СУТНІСТЬ, РІВНІ ТА КРИТЕРІЇ 36

Гандзюк В.О. ПРОЗОРІСТЬ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ФАКТОР ДОВІРИ ГРОМАДЯН 43

Гандзюк В.О. РОЛЬ ДЕРЖАВИ У РЕГУЛЮВАННІ ТА РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ 45

Годованець В.В. ЛІДЕРСТВО В ЕКСТРИМАЛЬНИХ УМОВАХ 48

Куцепалова К.Ю. БАНКИ З ІНОЗЕМНИМ КАПІАЛОМ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ 50

Петруняк Ю.Я. СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ МІГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ 53

Підвисоцька О.В. СТАЛИЙ РОЗВИТОК У МІЖНАРОДНІЙ ЛОГІСТИЦІ 55

Сахно. Н.О. ІННОВАЦІЇ У ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЯХ ЯК КАТАЛІЗАТОР МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ ТА НОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ 58

Хайдарі А. ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ БАНКІВ 62

ІСТОРИЧНІ НАУКИ ***.....65***

Гладун Л.І. ПРЕСА, ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ ЄВРЕЙСЬКОЇ ГРОМАДИ КІН. XIX – І ЧВЕРТІ XX СТОЛІТТЯ.....65

Юхименко Н.О. АВАРІЯ НА ЧАЕС: СПОГАДИ УЧАСНИКІВ ТА ОЧЕВИДЦІВ .67

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ ***.....69***

Давиденко Н.С. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....69

Загакайло Н.М. РОЗВИТОК ЛЕКСИЧНИХ НАВИЧОК ЗА ДОПОМОГОЮ ІГРОВИХ ТЕХГОЛОГІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ 72

Заровнятних В. НАДОЛУЖЕННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ З МОВЛЕННЄВО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 78

Кузьмік Л.О. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....81

Легостаєва Т.В., Сидоркіна М.І. РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ НАВЧАННЯ В ШКОЛІ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ.....84

Ліхтар І.А. ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ ЛЕПБУКУ. 86

Манюк Юлія-Марія В. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....89

Манюк Юлія-Марія В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВНИХ НАВИЧОК УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗА ДОПОМОГОЮ ПІСЕНЬ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 94

Мартинюк В.Е., Гай В.Р. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ 98

Мартинюк В.Е., Кривошина Н.М. ВИКОРИСТАННЯ LEGO – ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ЛОГІКО – МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ.....100

Мурин Дарина-Ольга В., Гай В.Р. ДІАГНОСТИКА ФОНЕТИКИ І ФОНЕМАТИЧНОГО РІВНЯ МОВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 102

Прихідько А.Ю. ВПЛИВ МУЛЬТФІЛЬМІВ НА ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....104

Прихідько А.Ю. ЗНАЧЕННЯ ОНЛАЙН ПЛАТФОРМ У ВСЕБІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 107

Пузир Ю.В., Гай В.Р. РОЗВИТОК МОВИ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ. ..110

Сівко С.Я., Дубина Л.М. ПЕДАГОГІЧНА КОМУНІКАЦІЯ: ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ ТА ЇХНІМИ БАТЬКАМИ.....112

Сівко С. Я., Кривошина Н.М. ТАНГРАМ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ДОШКІЛЬНЯТ.....115

Солдат Ю.А. ВИКОРИСТАННЯ РОЗВИВАЛЬНОЇ ДОШКИ “БІЗІБОРД” ДЛЯ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 118

Солдат Ю.А., Гай В.Р. ДИСЛАЛІЯ ЯК ВИД МОВНОГО ПОРУШЕННЯ 121

Стриковська І. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТУ WORDWALL НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ 123

Тереховська В.М., Степа С.М. ВИКОРИСТАННЯ ВІРШІВ І ПІСЕНЬ У ФОРМУВАННІ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ 127

Тименко К.А. ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-ДОДАТКІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТАРШИХ КЛАСАХ 131

Фабіянський О. ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ — МОТИВАЦІЯ ЧЕРЕЗ ВЗАЄМОДІЮ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 133

Ханас М.Р. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....135

Харчук Я. ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ в НУШ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ 139

Холод І.Р., Гелевич Г.І. СТРАТЕГІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ПРАКТИКИ. БАЗОВІ МОДЕЛІ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ 143

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ 147

Бернацька Л.А. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФОРІЄНТАПЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ 147

Бернацька Л.А. ЧИННИКИ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ ...149

Герасимчук Н.Г. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 151

Заставська О.М., Бурлакова І.А. ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК ПІД ЧАС ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ 153

Сівко С.Я., Гай В.Р. БІЛІНГВІЗМ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.....156

Тимошенко Л.О. КОЛЕКТИВ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЯ ПРАЦІВНИКА 159

Тимошенко Л.О. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДОГО ПРАЦІВНИКА НА НОВОМУ МІСЦІ РОБОТИ.....161

Ткаченко Л.А. ФОРМУВАННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ІЗ ЧИСЛА ВПО 164

Холод І.Р., Гелевич Г.І. ВПЛИВ СІМ'Ї ТА СТИЛЮ ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ.....166

Холод І.Р., Гелевич Г.І. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З БАТЬКАМИ: ПІДТРИМКА, КОНСУЛЬТУВАННЯ, КОРЕКЦІЯ 170

Холод І.Р., Гелевич Г.І. ОСОБЛИВОСТІ СИНДРОМУ ДЕФІЦИТУ УВАГИ ТА СТРАТЕГІЇ КОРЕКЦІЇ ПОВЕДІНКИ.....173

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ 177

Бегма Я.О. ЕТИЧНІ ДИЛЕМИ В РОБОТІ З КЛІЄНТАМИ.....177

Калуга П.Ю. ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....180

Кузьміна М.О., Лоцман С. СОЦІАЛЬНА РОБОТА НА ПІДПРИЄМСТВАХ У ПРИФРОНТОВИХ ТЕРИТОРІЯХ.....184

Кузьміна М.О., Усатий Є.М. СОЦІАЛЬНА РОБОТА НА ПРИФРОНТОВИХ ТЕРИТОРІЯХ В УМОВАХ КОНФЛІКТУ: ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ НКО 187

Свідерська П.Ю. СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ 192

ТЕХНІЧНІ НАУКИ.....196

Звонарьов В.О. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТЕМПЕРАТУРОПРОВІДНОСТІ ЕЛЕМЕНТІВ КОНСТРУКЦІЇ СОНЯЧНИХ БАТАРЕЙ НА ЇЇ ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ..196

Пироженко М.Ю. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ЗІ СТРУКТУРОВАНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ У СИСТЕМАХ НАДАННЯ ВІДПОВІДЕЙ 201

Слободянюк А.А. ВИКОРИСТАННЯ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ ДЛЯ КЛАСИФІКАЦІЇ КОНТЕНТУ НА ВЕБ-САЙТАХ 203

Шпак О.І., Баб'як О.М. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРОГРАМНИХ СИСТЕМ НА ОСНОВІ БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЙ 206

Шпак О.І., Веждел В.В. СИСТЕМА ДЛЯ АНАЛІЗУ ВИХІДНОГО КОДУ З ВИКОРИСТАННЯМ КЛІЄНТ-СЕРВЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ 210

Шпак О.І., Плиска В.В. ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ МОНІТОРИНГУ ПРОДУКТИВНОСТІ ВЕБ-ДОДАТКІВ В РЕАЛЬНОМУ ЧАСІ 213

Шпак О.І., Шикула Ю.Ю. РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ СКЛАДАННЯ ДІЄТИ З ВИКОРИСТАННЯМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....216

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ.....218

Бабак Н.М. АНГЛОМОВНИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ДИСКУРС ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА: ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 218

Багнюк Л.В. ПОШИРЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СВІТІ 220

Войт А.Р. THE ROLE OF SOCIAL MEDIA IN SHAPING MODERN COMMUNICATION 223

Войцех Є.К. ПРОБЛЕМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 225

Денисюк К. МОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 227

Міщук В.В., Стецик Т.С. АНАЛІЗ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СФЕРІ SUSTAINABLE/RENEWABLE ENERGY 229

Павлюк І. ОРНІТОЛОГІЧНІ НАЗВИ-СИМВОЛИ У ТВОРЧОСТІ В. ГОЛОБОРОДЬКА ТА Я. ПАВУЛЯКА 231

Половінкіна М.Р. ФУНКЦІОНАЛЬНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ НОМІНАЦІЙ СФЕРИ «МУЗИКА» В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ.....233

Топчий О.Ю. ТИПОЛОГІЯ ТА ФУНКЦІЇ ЗАГОЛОВКІВ 236

Трошина Є.В. ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 238

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ.....240

Кошкін А.О. НАУКА У СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ ТОМАСА КУНА 240

Кривицький А.О. ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ДІАГНОСТИКИ КРИТИЧНИХ СИСТЕМ: ВЕРИФІКАЦІЯ, ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ТА ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ МЕЖІ 242

Сергієнко В.І., Штанько В.І. ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИЙ СТАТУС ВИПРАВЛЕНИХ ДАНИХ У ЗАВАДОСТІЙКИХ СИСТЕМАХ: МЕЖІ ОБ'ЄКТИВНОСТІ В УМОВАХ ПОМИЛОК 245

ЮРИДИЧНІ НАУКИ 247

Вальчук С.Д. ЗАЛУЧЕННЯ ПОНЯТИХ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 247

Дзюба К.О. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПРОКУРОРІВ 250

Кисельова Є. ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ 253

Конончук Б.Р. ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО І КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА 256

Костюченко Н.Д. ЄВРОСКЕПТИЦИЗМ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ ОПОЗИЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 258

Мороз В. МЕТОДИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ 261

Орищенко Н. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ 263

Підгірна Т.В. ВПЛИВ АСЕАН НА РЕГІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ В ПІВДЕННО-СХІДНІЙ АЗІЇ 265

Подорожна Н.В. ПРОФЕСІЙНИЙ СКЕПТИЦИЗИМ АУДИТОРА: НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ 268

Соловйов О.В., Синяк О.С. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ У СВІТІ ОСТАННІХ ЗМІН ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА 271

Чумаченко В.Ю. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО МЕТОДУ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ 275

Шемет Д.С., Соловйов О.В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ АДАПТАЦІЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. 278

АРХІТЕКТУРА

Гудзь Софія
Здобувачка фахової передвищої освіти
спеціальність 123 комп'ютерна інженерія

Вінницький технічний фаховий коледж

МІНІМАЛІЗМ В АРХІТЕКТУРІ ТА ІНТЕР'ЄРІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Архітектурні стилі виникали протягом століть, і кожен з них приносив новий набір ідеалів і принципів. Типи архітектури, які були розроблені, характеризувалися впливом навколишнього середовища, культури і технологій, і оскільки вони виникали в різних куточках світу, то демонструють регіональні адаптації та варіації.

Коли ми говоримо про різні архітектурні стилі, то асоціюємо їх з різними періодами, а іноді навіть і цілими епохами людської історії. Проте, стилі не завжди обмежувалися певними часовими рамками. Крім того, вони часто і багато в чому перегукуються між собою.

Серед всіх різноманітних стилів зараз найчастіше в архітектурі та інтер'єрі застосовують Сучасну класику, Хай-Тек та низку інших, але також не можна забувати про мінімалізм, який приваблює своєю простотою , але водночас комфортністю , стриманістю та строгістю.

Мінімалізм – доволі молодий стиль в архітектурі, що зародився в 20-му сторіччі. Завдяки його простоті, свободі та легкості йому досі віддають перевагу цінителі архітектури.

Теоретик і дослідник сучасного дизайну Л. Бхаскаран, виділяє такі основні якості, властиві мінімалізму: «відсутність ієрархії у відносинах між складовими частинами об'єкта, упор на скорочення виразних засобів, використання незаповнених просторів; архітектурні концепції будуються на властивості простору, світла і матеріалів ... », що дає об'єктивне бачення основних прийомів, використовуваних в процесі дизайнерського і архітектурного проектування.

- ✓ Передумови виникнення стилю

Історія напрямку починається в XX столітті. Кілька століть основним стилем, в якому конструювалися і зводилися житлові будинки, державні будівлі і храми культури, залишався історизм – це стилі епохи готики, бароко, а також їх різні комбінації.

До Першої світової війни художники з Нідерландів та Англії працювали разом з інженерами над мінімалізмом для того, щоб архітектура виглядала сучасно на фоні застарілих будівель. Головна особливість у той час – це відкидання всього зайвого, та концентрація на єдиній концепції. Німецькі фахівці у двадцятому році минулого століття активно заявляли свою позицію в плані архітектури в стилі мінімалізм. Вони концентрувалися на функціональності та намагалися реалізувати житло з урахуванням досягнень технічного прогресу. Зовні та всередині перші будинки в стилі мінімалізм виглядали вкрай незвичайно. Можна було назвати їх просто кубічними формами без декоративних прикрас. Мешканці європейських міст ставилися до такої нерухомості з побоюванням та недовірою. Але, згодом усі звикли до того, як виглядають будівлі, та

стали навіть радити міській владі будувати нові будинки згідно з мінімалізмом. Стиль продовжував розвиватися протягом подальших 30 років. До нього знову виявили цікавість після Другої світової війни в Японії. Місцеві фахівці використовували мінімалізм як прояв своїх філософських та релігійних думок. Японці хотіли, щоб усе, що їх оточує, відповідало релігійній течії.

Бум мінімалізму в багатьох країнах почався в середині шістдесятих років минулого століття. Мінімалістський дизайн 60-х років став реакцією на пересичення еклектикою і помпезною розкішшю елітарних інтер'єрів, які переважали в 50-і роки.

Якщо подивитися на історичні будівлі в стилі мінімалізм та порівняти їх із сучасними новобудовами, відмінностей знайдеться не занадто багато. Уже у 20 столітті архітектори розуміли, що будинки не потрібно перевантажувати непотрібними елементами. Концепція прийшла до того, що були відкинуті практично всі види прикрас, наприклад, ліпнина, скульптури, балюстради та інше.

До основних видів мінімалізму необхідно віднести етнічний та сучасний мінімалізм. Тут переважає японська та скандинавська течія. Також мінімалізм зустрічається в комбінації з хай-теком та навіть лофтом. Отже, сучасний інтер'єр може поєднувати в собі відразу з кілька стилів, що розв'язує руки більшості дизайнерів.

Історично мінімалізм в дизайні інтер'єру пов'язаний з багатьма революційно філософськими переосмисленнями окремими знаковими постатями, як архітектор Людвіг Міс ван дер Рое (Ludwig Mies van der Rohe 1886-1969) та дизайнер Бакмінстер Фуллер (Richard Buckminster Fuller 1895-1983).

«Менше означає більше» — девіз який застосовував Рое, тоді як Фуллер прагнув «Робити більше з меншими витратами», але його турботи були спрямовані швидше на технології та інженерію, ніж на естетику. Тактика першого полягала організації компонентів будівлі так, щоб створити враження граничної простоти: він залучав кожен елемент та кожну деталь. В дизайні квартири вони виконують безліч візуальних та функціональних цілей.

✓ Відмінні риси стилю мінімалізм в інтер'єрі та архітектурі

На перший план виходить функціональність всіх предметів наповнення, декоративності відводиться другорядне значення.

Дизайн будинків у стилі мінімалізм базується на поєднанні прямих ліній, у ньому рідко можна зустріти діагоналі чи вигнуті форми. Меблі в інтер'єрі мають прості чіткі форми, яскравий декор відсутній. Стіл, диван, меблі і люстри в стилі мінімалізм мають просту геометричну форму, у їх формах допускається легкий вигин, але не спіраль.

- В оздобленні використовують як натуральні, так і штучні матеріали, головний критерій – їх якість та практичність. Найчастіше зустрічається дерево, камінь, кераміка чи метал.
- В оформленні немає візуального шуму, все ховається в закритих системах зберігання.
- Для мінімалізму характерна стримана палітра кольорів, в основі якої лежать базові кольори та їх відтінки: білий, сірий, чорний.
- Великі вікна, різноманіття джерел освітлення – ще одна невіддільна характеристика стилю мінімалізм.
- Кольорове рішення досягається за допомогою гри півтонів.

- Химерний декор і орнаменти відсутні, стіни можна прикрасити парою картин в стилі мінімалізм.
- Дизайну характерні плоскі поверхні, що відбивають.
- Кожен предмет меблів має чітко вивірені пропорції і колір.
- Замість штор застосовують горизонтальні або вертикальні жалюзі.
- Освітлення розсіяне, присутні стельові неонові або галогенові лампи.

Джерелом натхнення при формуванні естетичної парадигми мінімалізму, як відзначають дослідники цього стилю Д. Майер (James Meyer), Е. Кастілло (Encarna Castillo), М. Фуруяма (Masao Furuyama), Ф. Джодідіо (Philip Jodidio), Т. Андо (Tadao Ando), є японський традиціоналізм. Дизайнер бере за основу одну форму або колір, працює з ними дуже обережно для досягнення досконалої гармонії об'єкта проектування в цілому. Матеріальна, фізична якість втілення мінімалістських проектів повинна бути ідеальним, камінь бездоганно відшліфований, дерево – чудово оброблено, форми лаконічні; білі стіни, дерев'яні підлоги, мінімум меблів. Один із прийомів, який використовують дизайнери, – це прагнення до мінімізації «швів» як сполучних елементів.

✓ Особливості інтер'єру будинку в стилі мінімалізм

Сьогодні можна виділити кілька течій мінімалістичного спрямування:

- Софт мінімалізм. «Пом'якшена» версія набула величезної популярності. У ній збереглося багато рис класичного мінімалізму: відсутність захараженості, велика кількість світлих відтінків, ставка на функціональність. Затишок софт мінімалізму надають теплі кольори в оформленні, природні текстури та світлові акценти. У такому інтер'єрі переважає оздоблення зі штукатурки, дерева, каменю.
- Екомінімалізм. Його відмінна риса – використання в оформленні натуральних матеріалів, переважно каменю, дерева, скла, кераміки або штукатурки. Як акценти використовують різні відтінки зеленого і коричневого. Екомінімалізм у приватному будинку може передбачати облаштування на плоскому даху газону, організацію місця для сонячних батарей.
- Скандинавський мінімалізм. Особливого поширення набув у Північній Європі. Щоб якось компенсувати нетривалість світлового дня та додати простору повітря, у будинках організовують відкрите студійне планування, використовують панорамні вікна. Зазвичай в інтер'єрі багато дерева.
- Японський мінімалізм. Колірна гамма такого інтер'єру базується на контрастах, зонування простору проводять за допомогою різнорівневої підлоги, дерев'яних або бамбукових перегородок. Багато уваги приділяється вбудованому підсвічуванню ніш, стін та карнизів.

В інтер'єрі мінімалізм проявляється дуже маленькою кількістю предметів у приміщеннях. Використовуються вбудовані шафи, які зливаються зі стінами. Також найчастіше побутова техніка підвішена до стелі або розташована на стінах. Мінімалізм добре розкривається в кімнатах із дуже високими стелями або коли можна реалізувати друге світло. Якщо в кімнаті навмисно перебуває мінімальна кількість речей, то стиль інтер'єру в принципі можна віднести до мінімалізму.

Попри сувору назву й підхід, в мінімалізмі залишатиметься велике різноманіття вибору декору для облицювання квартири та будинку. Для оздоблення стін використовують бетон, рельєфний камінь, декоративну штукатурку, гіпсову плитку або однотонні шпалери. При

виборі декору стін варто дотримуватись стриманих кольорів. Дизайн та ремонт будинку/квартири в стилі мінімалізм потребує скрупульозного підбору всіх елементів.

Скляні елементи у меблях відіграють немалу роль у інтер'єрі. Вони займатимуть приблизно 20% простору, зображатимуть ті чи інші геометричні форми, а також, звісно найважливіша деталь — меблі мають бути виконані з натуральних матеріалів. Наприклад, скандинавський мінімалізм поєднує грубуваті натуральні матеріали з ультрасучасними новинками техніки та вигідно відрізняється на фоні безликих приміщень.

✓ Архітектура будинку в стилі мінімалізм

Будинки у стилі мінімалізм, проєкти яких розробили фахівці, органічно впишуться у будь-який ландшафтний дизайн. Це досягається завдяки використанню природних стриманих кольорів в оформленні, комбінуванні натуральних та штучних матеріалів.

Для мінімалістичної архітектури характерні:

- Геометрія, перевага чітких вертикальних і горизонтальних ліній.
- Наявність асиметрії, велика кількість різноманітних ніш та виступів.
- Гладкі стіни без видимих швів та стиків.
- Велика площа скління, можна навіть зустріти проєкти будинків зі скляними дахами.
- Фасад будинку в стилі мінімалізм оздоблюють за допомогою штукатурки, сланцю, фібробетону, планкену, панелей ДПК, клінкеру.

Будинки в стилі мінімалізм чітко виділяються на фоні інших. Досить одного погляду, щоб зрозуміти, про що йде мова. Новобудови мають мінімальну кількість кутів та змін матеріалів. Так верхня та нижня частина будинку зазвичай завжди виконані з одного матеріалу та пофарбовані в один тон. Немає помітного переходу між стіною та вікном. Відсутні колони та великі балкони.

✓ Підхід до довговічності

Сучасні тенденції у будівництві садибних будинків відображають потреби сучасного способу життя, а також прагнення до сталості, комфорту та краси. Архітектори та дизайнери відіграють ключову роль у створенні будинків, які поєднують у собі функціональність та естетику, технології та природу. Вони створюють унікальні простори, де кожен елемент має свій зміст і мету. Сучасні садибні будинки - це не просто споруди, вони є виявом нашого способу життя та цінностей, їх дизайн та архітектура формують атмосферу комфорту, натхнення та гармонії.

✓ Переваги стилю

Мінімалістичному інтер'єру надають перевагу ті, хто цінує функціональність і лаконічність, велику кількість вільного простору. Будинок у стилі мінімалізм – рішення для зайнятих людей, які не бажають витрачати багато часу на прибирання, адже закриті системи зберігання з гладкими фасадами разом із прямими рівними поверхнями не потребують складного догляду.

Зростанню популярності цього напряму сприяли деякі його переваги.

- Завдяки мінімальній кількості меблів та відсутності візуального шуму інтер'єр не здається перевантаженим. Навіть маленький будинок у стилі мінімалізм здаватиметься більшим, ніж він є насправді.
- Такий стиль універсальний, він однаково добре підходить як для невеликого будинку, так і для просторого котеджу.

- У мінімалістичному дизайні немає складних багатогранних деталей чи надмірного декору – всього того, що здатне відволікати та перевантажувати наш мозок. У такому інтер'єрі легко відволіктися від повсякденної метушні й насолодитися тишею та спокоєм.
- Цей дизайнерський напрямок добре вписується в сучасну концепцію розумного споживання.

✓ Недоліки стилю

Суттєвим недоліком стилю є ціна його реалізації в архітектурі та дизайні інтер'єру. Будинки проектуються з нуля та обходяться дуже дорого через нетипове планування та дорогі матеріали.

Крім того, у вже реалізований проект не можна вносити будь-які конструктивні виправлення та міняти його. Особливо це стосується розміщення меблів та предметів інтер'єру. Цей стиль не підійде тим людям, які люблять час від часу оновляти інтер'єр або міняти його повністю. Складнощі виникають і з підбором вбудованої побутової техніки та меблів. Часто їх доводиться замовляти за кордоном та довго чекати доставки. Не сподобається мінімалізм і тим, хто звик заставляти всі вільні місця в кімнаті різними приємними дрібницями. Вони практично повністю під забороною в інтер'єрі. Ніщо не повинно відволікати та захаращувати простір.

✓ Приклади архітектури

Скляний будинок

Свою назву цей будинок отримав від архітектора, яким був спроектований – Філіпа Джонсона. Проект був втілений ним у 1949 році в американському штаті Коннектикуті, у місті Нью-Канаан.

Висота будівлі 3, 2 метри, її ширина 10 метрів, а довжина 17, і вона повністю прозора. Винятком є лише санвузол - він має форму циліндра та виконаний з бетону. Незважаючи на те, що будинок був спроектований досить давно, він все ще виглядає як свіжий проект. Архітектор підтримував свій витвір, кожні вихідні ночуючи там. Після смерті Філіпа Джонсона, з 2007 року, будинок відкритий для відвідувачів як музей.

Нова національна галерея

Національну бібліотеку було спроектовано вже згаданим нами засновником мінімалізму Людвігом Місом ван дер Рое. Це єдина його робота у Німеччині. Архітектор працював над будинком у 1962 році, коли йому було вже 76 років. І в цьому проекті він знову втілив "універсальний простір", перевершивши всі очікування замовників.

Галерея - це квадратний павільйон виконаний з ансамблю грубої сталі та крихкого скла. Квадратна покрівля виходить за межі будівлі та утримується за допомогою двох сталевих колон. У головному залі, який виглядає величезним, завдяки такому рішенню з дахом, виставляють різні експонати, що змінюються. Нижні зали відведено для постійних виставок.

Apple Park

Проект нової штаб-квартири Apple був розроблений Стівом Джобсом у команді з архітектором Норманом Фостером. І втілено у 2017 році. Будівля на чотири поверхи нагадує величезне кільце, всередині якого знаходиться парк. У ньому все продумано для зручності величезної кількості співробітників, а це 12 000 чоловік.

Перегородки виконані зі скла, на яке згодом наклеїли стікери - для безпеки та уникнення травм. Крім офісів у Apple Park є ресторани, фітнес-центр та конференц-зал.

Через те, що будинок величезний і споживають багато електроенергії було вирішено використати сонячні батареї. 75% енергії будинок отримує саме так. Крім того, в

кондиціонерах немає потрібних, так як проект будівлі дозволяє повітря вільно циркулювати в просторі.

З розглянутої теми ми можемо підсумувати, що Справжній мінімалізм – це стиль, який співає оду вільному простору та впорядкованості, заспокоює та допомагає відпочити від зайвих деталей. Це зовсім не нудний, недорогий та аскетичний дизайн, як багатьом спочатку здається.

Вона автоматично налаштовує на відпочинок, допомагає заспокоїтися і хоча б на якийсь час вирватися з активного, галасливого життя мегаполісу. Будинки та квартири в стилі мінімалізм відрізняються лаконічним дизайном, приносять своїм мешканцям комфорт та затишок, дозволяють їм зазирнути всередину себе, знайти внутрішній спокій та сконцентруватися на головному. Це ціла філософія, спосіб життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стиль архітектури – мінімалізм: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.dom4m.com.ua/stil-arhitekturi-minimalizm-ua-4Mstyle04/

2. Мінімалізм в архітектурі: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dezzign.com.ua/minimalizm-v-arhitekture

3. Котедж у стилі мінімалізм: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vsekottedzhi.com.ua/ua/news/kottedzh-v-stile-minimalizm

4. Дизайн будинку в стилі мінімалізм: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://borisstudio.com/uk/dizajn-budinku-v-stili-minimalizm/

5. Дизайн інтер'єру: що таке мінімалізм і його 11 головних характеристик: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://designtalk.club/dyzajn-inter-yeru-shho-take-minimalizm-i-jogo-11-golovnyh-harakterystyk-foto/

6. Все про дизайн квартир та кімнат у стилі мінімалізм: від загальних правил до лайфхаків: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://portes.ua/ua/blog/stil-interera-minimalizm/

7. Сучасні тенденції у будівництві сучасниї будинків: Злиття функціональності та дизайну: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://buduemo.com/ua/news/materials_technologies/suchasni-tendencii-u-budivnictvi-suchasnih-budinkiv-zlittja-funkcionalnosti-ta-dizajnu.html

8. Архітектурні стилі: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nerukhomi.ua/ukr/news/lajfhaki/arhitekturni-stili.htm

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Будаш Г.В.,
Білько Н.М.

Національний університет
«Києво-Могилянська Академія»,
м. Київ, Україна

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКЗОСОМ ПІД ЧАС ГОСТРОГО РЕСПІРАТОРНОГО СИНДРОМУ

Ключові слова: екзосоми, гострий респіраторний дистрес-синдром, COVID-19; мезенхімальні стовбурові (стромальні) клітини; клінічні випробування.

Коронавірусна хвороба (COVID-19) — висококонтагіозна інфекційна хвороба, спричинена важким гострим респіраторним синдромом коронавірусу 2 (SARS-CoV-2). COVID-19 мав катастрофічний вплив на світ, спричинивши понад 7 мільйонів смертей у всьому світі [13]. Це стало найбільш серйозною глобальною кризою охорони здоров'я з епохи пандемії грипу 1918 року. [3]

Відповідно до перебігу захворювання ковід класифікують на 5 різних типів в залежності від клінічних симптомів, лабораторних та рентгенологічні досліджень, гемодинаміки та функцій органів: безсимптомна форма, легкий перебіг захворювання, середня форма захворювання, важкий перебіг хвороби та критичний стан захворювання. Пацієнти з гострою дихальною недостатністю, септичним шоком або поліорганною дисфункцією можуть стати критично хворими з розвитком гострого респіраторного дистрес-синдрому (ГРДС). [3] ГРДС є одним з найгірших ускладнень ковід. Крім того після початку пандемії інфекція COVID-19 стала найпоширенішою причиною ГРДС у всьому світі. [11]

Щороку ГРДС вражає приблизно 3 мільйони людей. Цей синдром діагностовано 24% усіх пацієнтів, які потребують штучної вентиляції легенів у відділеннях інтенсивної. Наразі рівень 60-денної смертності таких хворих становить 32%. [1] Проте навіть у тих пацієнтів, хто вижив спостерігається значне зниження якості життя, здатності виконувати вправи та нервово-психологічного погіршення [8]. Терапія ГРДС обмежується підтримуючими заходами, без лікування, безпосередньо спрямованого на патофізіологію хвороби. Сьогодні найбільш часто використовувана терапія передбачає штучну вентиляцію легень як основу в поєднанні з контролем рідини за допомогою діуретиків для полегшення накопичення набряку в легенях [5]. Тому необхідним є розробка специфічних методів лікування які б діяли безпосередньо на причини ГРДС. Перспективним підходом є застосування клітинних препаратів та продуктів отриманих з мезенхімальних стовбурових клітин (МСК) адже вони здатність впливати на основні аспекти патофізіології ГРДС. [1]

Відомо, що МСК забезпечують захисні паракринні ефекти, які значною мірою опосередковуються секрецією екзосом, тому досліджують не лише застосування

безпосередньо МСК а й терапевтичний потенціал терапії на основі екзосом. [1] Екзосоми це мембранні везикули діаметром 30–150 нм, які відіграють ключову роль у регуляції запалення та імунної відповіді та відновленні пошкоджених клітин. [5] Екзосоми регулюють фізіологічні та патологічні процеси організму. Екзосоми є носіями для транспортування білків, ліпідів і нуклеїнових кислот (мРНК, мікроРНК тощо) до клітин-реципієнтів, де ці молекули можуть здійснювати біологічні ефекти та брати участь у клітинній комунікації [2]. Екзосоми також можуть брати участь в імунній регуляції через презентацію антигену та транспортування основних комплексів гістосумісності [12].

Клітинна терапія МСК та екзосом отриманих з МСК була визнана безпечною в 871 клінічному дослідженні, зареєстрованому в базі даних Національного інституту здоров'я, включаючи 117 досліджень легеневих ускладнень. [15] В реєстрі клінічних випробувань Clinicaltrials.gov було здійснено пошук клінічних досліджень терапії COVID-19 за ключовими словами: ARDS та exosomes [4]. Зареєстровані клінічні дослідження були включені для аналізу, якщо вони використовували екзосоми отримані з стовбурових клітин з метою лікування або запобігання ГРДС. Зареєстровані дослідження не включалися, якщо вони не вводили екзосомальні продукти для інтервенційних цілей з метою лікування або запобігання ГРДС, а також якщо дослідження було внесено до списку вилучених або скасованих. Було знайдено 7 досліджень, які відповідали даним параметрам. Основною метою цих досліджень є визначення безпеки та ефективності застосування екзосом у пацієнтів із ГРДС, серед яких 4 клінічних дослідження стосувались ГРДС спричиненого COVID-19.

Дослідження проводили в 2 країнах США та Китаї. Найбільшу кількість досліджень було розпочато в 2020 році (n=3), по одному заплановано в 2022, 2023, та 2025 році. Всі дослідження заплановано завершити протягом наступного року. Загалом до участі в клінічних дослідженнях зі застосуванням екзосом заплановано долучити 1185 пацієнтів. Всі клінічні дослідження набирають дорослих пацієнтів або людей похилого віку. Мінімальним віковим критерієм включення до дослідження є 18 років. Три із 7 випробувань не мають жодного максимального віку, інші обмежені до 70 (n=1), 75 (n=2), та 85 (n=1) років. Жодне з наведених вище досліджень не має гендерних обмежень. У 4 дослідженнях час спостереження становить 60 діб, щоб перевірити смертність від усіх причин, в одному дослідженні час спостереження триватиме до 3 місяці, ще в одному пів року, а в одному максимальний час дослідження не зазначено. Жодне дослідження не має на маті дослідити довготривалі наслідки лікування.

Більшість згаданих досліджень, у яких досліджують вплив екзосом на покращення стану пацієнтів з ГРДС, ставлять за мету дослідження безпечності та ефективності препаратів, з них 3 є клінічними дослідженнями, що поєднують фази 1 та 2, та по одному фази 1, фази 2 та фази 3. Всі дослідження стосовно ГРДС спричиненого ковід перебувають фазі 1 та 2. Три дослідження вже завершили набір пацієнтів. Набір пацієнтів продовжується до дослідження застосування екзосом для лікування ГРДС на фазі 3, де заплановано набрати найбільшу кількість пацієнтів – 970. Три інші дослідження набирають малу групу пацієнті 18-20 людей, а 2 набирають по 55 та 102 пацієнти. Всі дослідження є рандомізованими клінічними дослідженнями.

Стратегія вибору джерела отримання та методів застосування екзосом відрізняються в обраних клінічних дослідженнях, оскільки даний метод лікування є досить новим і малодослідженими. Всі дослідження крім одного пропонують вводити ексосоми

внутрішньовенно однією або кількома дозами з проміжком в 1 добу між застосуванням. Проте в одному дослідженні пропонується більш новітній метод доставки препарату в організм пацієнта, а саме інгаляційно протягом 7 діб. Джерелом отримання екзосом є мезенхімальні стовбурові клітини виділені з кісткового мозку, плаценти, та амніотичної рідини.

Екзосоми — це внутрішньоклітинні везикули (30–200 нм), що вивільняються прокаріотичними та еукаріотичними клітинами. Оскільки екзосомам притаманна низька імуногенність, стабільність, висока біодоступність і можливість діяти специфічно вони є потенційними кандидатами на роль цільової терапії ГРДС. Однак їх використання як терапевтичних агентів або як носіїв ліків є новою сферою досліджень, що швидко розвивається. Доведено, що екзосоми виконують важливе фізіологічну роль в дихальній системі людини, [2, 6] тому їх доставка через небулайзери є потенційно ефективним методом застосування даних препаратів. [6]

Опубліковані результати клінічних досліджень свідчать, що у пацієнтів із ГРДС, пов'язаним з COVID-19, введення екзосом не призвело до будь-яких зареєстрованих побічних ефектів і продемонструвало багатообіцяючу ефективність. Інгаляційна форма екзосом добре переноситься пацієнтами з ГРДС, пов'язаним з COVID-19. Екзосоми є перспективним до застосування у якості доповнення до стандартної терапії пацієнтів із ГРДС, мають значні позитивні клінічні ефекти (насичення киснем, частота дихання), а також покращують біохімічні показники [6].

Екзосоми, отримані з мезенхімальних стовбурових клітин кісткового мозку придатні для безпечної передачі імуномодулюючих і регенеративних властивостей притаманним МСК і можуть бути застосовані як новий терапевтичний засіб для лікування респіраторних ускладнень COVID-19. [9]

Отримані результати свідчать, що загальна виживаність серед усіх учасників клінічних досліджень, які отримували екзосоми була чисельно нижчою порівняно з групою плацебо, але ця різниця не досягла статистичної значущості. Кількість днів без штучної вентиляції легенів була вищою в експериментальній групі порівняно з групою контролю. Спостерігалось абсолютне та відносне зниження ризику смертності у пацієнтів віком 18–65 років із помірним або тяжким ГРДС. [9]

Отже екзосоми є багатообіцяючим терапевтичним засобом для безклітинної терапії ГРДС завдяки їхній ролі в гомеостазі тканин, участі у міжклітинній комунікації, їх низькій імуногенність та можуть використовуватися як альтернатива стовбуровим клітинам для лікування ГРДС щоб сприяти регенерації тканин і підтримувати гомеостаз органів після пошкодження. Проте їх широке застосування в клінічній практиці потребує додаткових досліджень.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Abraham A, Krasnodembskaya A. Mesenchymal stem cell-derived extracellular vesicles for the treatment of acute respiratory distress syndrome. Stem Cells Transl Med. 2020 Jan;9(1):28-38. doi: 10.1002/sctm.19-0205

2. Azhdari MH, Goodarzi N, Doroudian M, MacLoughlin R. Molecular insight into the therapeutic effects of stem cell-derived exosomes in respiratory diseases and the potential for pulmonary delivery. Int J Mol Sci. 2022;23:6273

3. Cascella M, Rajnik M, Aleem A, et al. Features, Evaluation, and Treatment of Coronavirus (COVID-19) [Updated 2023 Aug 18]. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2024 Jan-. Available from: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK554776/

4. Clinicaltrials.gov

5. Griffiths MJ, McAuley DF, Perkins GD, et al. Guidelines on the management of acute respiratory distress syndrome. BMJ Open Respir Res. 2019;6:e000420

6. Grigoropoulos, I., Tsioulos, G., Kastrissianakis, A. et al. The safety and potential efficacy of exosomes overexpressing CD24 (EXO-CD24) in mild-moderate COVID-19 related ARDS. Respir Res 25, 151 (2024). https://doi.org/10.1186/s12931-024-02759-5

7. Guarienti FA, Gonçalves JIB, Gonçalves JB, Antônio Costa Xavier F, Marinowic D, Machado DC. COVID-19: a multi-organ perspective. Front Cell Infect Microbiol. 2024 Oct 18;14:1425547. doi: 10.3389/fcimb.2024.1425547

8. Herridge MS, Tansey CM, Matté A, et al. Functional disability 5 years after acute respiratory distress syndrome. N Engl J Med. 2011;364:1293-1304

9. Lightner A, Schmidt E, Sengupta S, Sengupta V, Park D, Melson T, Williams B, Walsh J, Awili M Embryonic, Organ and Other Tissue Specific Stem Cells: Bone marrow mesenchymal stem cell derived extracellular vesicle infusion for severe or crtiical covid-19 respiratory failure: a randomized clinical trial Cytotherapy, 2023, 25(6), S152-S153 | added to CENTRAL: 30 June 2023 | 2023 Issue 6 https://doi.org/10.1016/S1465-3249(23)00417-6

10. Liu C, Xiao K, Xie L. Advances in the use of exosomes for the treatment of ALI/ARDS. Front Immunol. 2022 Aug 9;13:971189. doi: 10.3389/fimmu.2022.971189

11. Ragel EJ, Harris LK, Campbell RA. Acute respiratory distress syndrome: potential of therapeutic interventions effective in treating progression from COVID-19 to treat progression from other illnesses-a systematic review. BMJ Open Respir Res. 2023 Sep;10(1):e001525. doi: 10.1136/bmjresp-2022-001525

12. Théry C, Witwer KW, Aikawa E, et al. Minimal information for studies of extracellular vesicles 2018 (MISEV2018): a position statement of the International Society for Extracellular Vesicles and update of the MISEV2014 guidelines. J Extracell Vesicles. 2018;7:1535750

13. World Health Organization 2023 data.who.int, WHO Coronavirus (COVID-19) dashboard > Cases [Dashboard]. https://data.who.int/dashboards/covid19/cases

14. Zhou W, Hu S, Wu Y, Xu H, Zhu L, Deng H, Wang S, Chen Y, Zhou H, Lv X, Li Q, Yang H. A Bibliometric Analysis of Mesenchymal Stem Cell-Derived Exosomes in Acute Lung Injury/Acute Respiratory Distress Syndrome from 2013 to 2022. Drug Des Devel Ther. 2023 Jul 25;17:2165-2181. doi: 10.2147/DDDT.S415659

15. M Raza, S., Seth, P., & Khan, M. (2020). 'Primed' Mesenchymal Stem Cells: a Potential Novel Therapeutic for COVID19 Patients. Stem Cell Reviews And Reports. doi: 10.1007/s12015-020-09999-0

Кравчинський Р.Л., Корчемлюк М.В.,
Стефурак О.М., Стефанюк Х.Б.
Карпатський національний природний парк,
м. Яремче

ОЦІНКА ЯКОСТІ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД КАРПАТСЬКОГО НПП ЗА МАКРОЗООБЕНТОСОМ

Карпатський національний природний парк (НПП) є одним із ключових природоохоронних об'єктів України, що відіграє значну роль у збереженні біорізноманіття і забезпеченні екологічного балансу регіону. Водні екосистеми парку, представлені численними річками, струмками та гірськими водоймами, є не лише важливим джерелом питної води, а й середовищем існування багатьох видів флори і фауни [2]. В умовах посилення антропогенного впливу та глобальних кліматичних перетворень особливого значення набуває оцінка якості поверхневих вод. Біоіндикація як метод екологічного моніторингу дозволяє оцінювати стан водних екосистем на основі аналізу біологічного різноманіття і функціонального стану організмів-індикаторів.

Відповідно до Водної Рамкової Директиви ЄС (ВРД ЄС) біологічний метод оцінки стану водойм разом з хімічним та гідроморфологічним моніторингом – невід'ємна складова визначення екологічного статусу поверхневих водних тіл [4].

Мета роботи – визначення екологічної оцінки якості води р. Прут та її приток на території Карпатського НПП методом біоіндикації (за макрозообентосом). Дослідження проводилися на репрезентативних ділянок декількох річок і струмків у 5 створах : 1) р. Прут – с. Татарів (1,5 км нижче скидів); 2) р. Прут – с. Дора (біля автомобільного моста); 3) р. Прутець Чемигівський – с. Микуличин (300 м. вище гирла); 4) р. Мересний – с. Микуличин (біля автомобільного мосту); 5) р. Жонка – м. Яремче (100 м вище гирла) КНПП. Відбір проб здійснювався у літньо-осінній меженний період 2024 р. відповідно до існуючих методик [3].

Біологічні методи оцінки якості води мають численні переваги в порівнянні з хімічними та фізичними, оскільки угруповання організмів є інтегрованим індикатором змін водного середовища. Ці методи здатні одночасно відображати вплив різноманітних природних та антропогенних факторів, включаючи забруднювачі, що потрапляють до води. Оцінка ступеня забруднення водойми на основі біотичного складу дає можливість оперативно визначити її санітарний стан, трофічний статус, рівень і характер забруднення, а також розкрити шляхи його поширення у водному середовищі. Метод біоіндикації, зокрема, дозволяє ефективно оцінювати наслідки як постійного, так і залпового забруднення, оскільки біотичні реакції мають здатність усереднювати «ефект забруднення» в часі, що дає змогу оцінити історію змін. Крім того, біологічні методи забезпечують можливість аналізу здатності водної екосистеми до самоочищення, а також інтенсивність і ефективність процесів відновлення екосистеми після впливу забруднювачів [3].

За результатами проведеного комплексу польових та лабораторних досліджень у різних створах річки Прут і її притоках виявлено широкий спектр таксонів макрозообентосу, включаючи комах (одноденки, веснянки, волохокрильці), черевоногих молюсків, кліщів, нематод та інших (табл. 1).

Найбільш поширеними є одноденки, веснянки і волохокрильці. Вони присутні у всіх досліджуваних створах і свідчать про хорошу якість води. Проте, у кожному створі є і специфічні угруповання, що додає локального різноманіття. Тому такі таксони, як нематоди, олігокети та личинки хірономід, свідчать про наявність місць із ймовірним потенційним антропогенним впливом.

У верхньому створі р. Прут – с. Татарів (1,5 км нижче скидів) відзначено більшу кількість таксонів, порівняно із замикаючим створом, включаючи черевоногих молюсків, нематод та личинок водяних двокрилих.

Таблиця 1.

Склад макрозообентосу у водотоках Карпатського НПП

Види-індикатори	Створ				
	1	2	3	4	5
Личинки веснянок (*Plecoptera*)	+	+	+	+	+
Личинки одноденок (*Ephemeroptera*)	+	+	+	+	+
Личинки волохокрильців (*Trichoptera*)	+	+	+	+	+
Вислокрильці (*Megaloptera*)			+		
Бокоплави (*Gammaridae*)					
Водяний вісючок (*Asellus aquaticus*)					
Малощетинкові черви (*Oligochaeta)*	+				
Комарі-дзвінці (хірономіди) *(Chironomidae)*	+	+		+	+
Комарі-довгоніжки (*Tipulidae*)		+	+		+
Личинка родини ґедзів (*Tabanidae*)			+	+	
Водобродки (*Coleoptera: Hydraenidae*)			+	+	
Водяні жуки (*Coleoptera: Dryopidae*)			+	+	+
П'явки (*Hirudinea*)	+	+		+	+
Нематоди (*Nematoda*)	+		+		+
Черевоногі молюски (*Gastropoda*)	+	+	+	+	
Водяні кліщі (*Hydracarina*)	+	+			

У притоках Прута (р. Прутець Чемигівський, р. Мересний, р. Жонка) спостерігається дещо вищий рівень локального різноманіття завдяки присутності, наприклад, личинок Tabanidae, водобродок та дріапіди.

За даними попередніх досліджень твердокрилі – водобродки (*Hydraenidae*) та дріапіди (*Dryopidae*) зустрічаються у водоймах Чорногори [1], де антропогенний вплив на водні ресурси мінімальний, тому можуть бути індикаторами референційних умов і якості води. Дріапіди мають відносно низьку толерантність до забруднення та змін у природному середовищі, тому їхня наявність може свідчити про чисту воду та здорову екосистему. Разом з тим, їхній життєвий цикл тісно пов'язаний із лісистими прибережними зонами. Знищення таких зон або забруднення води може негативно впливати на їхні популяції.

У замикаючому створі (с. Дора) відзначено збереження основного видового складу, але присутність водяного кліща та більшого різноманіття комарів-дзвінців може свідчити про зміну умов на локальному рівні.

Личинки *Tabanidae* (ґедзі) зафіксовані в р. Прутець Чемигівський та р. Мересний, що є цікавим з точки зору екологічного аналізу. Як відомо, личинки *Tabanidae* переважно бентичні та хижі або детритофаги, живляться органічними рештками чи дрібними безхребетними. Вони живуть у піщаних, мулистих чи ґрунтових осадах водойм. Зміна їх чисельності чи повна відсутність може вказувати на деградацію субстрату через надмірне

замулення або хімічне забруднення. Разом з тим, личинки ґедзів зазвичай зустрічаються в середовищах із помірним рівнем кисню. Вони менш стійкі до значної дефіцитності кисню, яка характерна для водойм із сильним органічним забрудненням. Їх присутність може свідчити як про помірну забрудненість так і про достатньо добре насичену киснем воду.

Черевоногі молюски виявлені в усіх локаціях, крім р. Жонка, що може бути пов'язано з гідрологічними особливостями останньої.

Черевоногі молюски можуть бути ефективними індикаторами якості річкових вод завдяки своїй екологічній пластичності, чутливості до змін у фізико-хімічних умовах середовища та здатності накопичувати забруднюючі речовини у своїх тканинах. Їхній видовий склад, чисельність і біомаса часто відображають стан екосистеми, в якій вони проживають. Деякі види черевоногих молюсків є стійкими до забруднення органічними речовинами або важкими металами, що дозволяє їм заселяти водойми із низькою якістю води. Наприклад, види роду *Lymnaea* можуть виживати в умовах помірного забруднення, тоді як види роду *Theodoxus* потребують чистої, добре насиченої киснем води, характерної для незабруднених річок. Крім того, черевоногі молюски відіграють важливу роль у трофічних ланцюгах водойм, що робить їх важливими показниками екологічного балансу. Аналіз їх чисельності та складу дозволяє оцінювати рівень органічного забруднення, евтрофікацію та наявність токсичних речовин у воді. Таким чином, черевоногі молюски слугують надійними біоіндикаторами, які допомагають визначати якість води та прогнозувати можливі зміни екосистеми.

Висновок. Видовий склад макрозообентосу в річці Прут та її притоках демонструє відносно високу якість води в досліджуваних створах, однак спостерігаються локальні відмінності, які можуть бути пов'язані з природними умовами та антропогенним впливом. Аналіз свідчить про збереження екологічної рівноваги в межах Карпатського національного природного парку, що підтверджується присутністю чутливих видів, таких як одноденки та волохокрильці. Загалом, у досліджуваних водотоках виявлено у середньому 6-10 присутніх груп бентосних організмів, що відповідає індексу Вудівіса (TBI) 7-8. Таким чином, досліджувані води відносились до 2 класу якості – чисті води.

Для глибшого розуміння змін у видовому складі макрозообентосу та впливу антропогенних факторів необхідно провести додаткові дослідження, включаючи фізико-хімічний аналіз води та сезонні спостереження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Екосистеми лентичних водойм Чорногори (Українські Карпати) : [монографія] / [Микітчак Т., Решетило О., Костюк А. та ін.]. – Львів: ЗУКЦ, 2014. – 256 с.

2. Карпатський національний природний парк: монографія / О.І. Киселюк, М.М. Приходько, А.І. Яворський та ін. / За ред. М.М. Приходька, О.І. Киселюка, А.І. Яворського. – Івано-Франківськ : «Фоліант», 2009. – 672 с.

3. Мальцев В. І. Визначення якості води методами біоіндикації : наук.-метод. посіб. / В. І. Мальцев, Г. О. Карпова, Л. М. Зуб; НАН України, Наук. центр екомоніторингу та біорізноманіття мегаполісу НАН України, Нац. екол. центр України, Недерж. наук. установа Ін-т екол. (ІНЕКО). – К., 2011. - 112 с.

4. EU Water Framework directive, European Parliament and the Council. Official Journal L 327 , 22/12/2000. Establishing a framework for Community action in the field of water policy. 23 October 2000. P. 1–73.

Стефанюк Христина Богданівна
науковий співробітник, зоолог
Стефанюк Василь Юрійович
науковий співробітник, зоолог

Карпатський національний природний парк
м. Яремче, Івано-Франківська обл., Україна

ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ В ЗОНАХ ВПЛИВУ ТРАНСПОРТНИХ ШЛЯХІВ

Карпатський національний природний парк – це унікальний куточок природи з багатим біорізноманіттям. Однак, активний розвиток туризму, а з ним і транспортної інфраструктури в регіоні, створює значні загрози для збереження цього природного багатства. Дане дослідження розглядає як транспортна інфраструктура впливає на природні екосистеми парку, які заходи необхідно вживати для мінімізації цього впливу та як забезпечити баланс між потребами суспільства в транспорті та збереженням природи.

Екосистемний підхід до планування та управління територіями дозволяє врахувати взаємозв'язки між різними компонентами екосистеми та розробити комплекс заходів для збереження біорізноманіття та забезпечення функціонування захищених зон та екокоридорів.

Екосистеми лісів (гірські хвойні, букові, змішані, криволісся). Вони представлені у всіх висотних поясах, від передгірних букових лісів до гірських смерекових лісів. Біологічне різноманіття лісів зменшується з підвищенням інтенсивності господарської діяльності, зокрема туризму і рекреації. В першу чергу зникають рідкісні та зникаючі види.

Ліси є домом для широкого спектру видів з усіх груп. Так, рідкісний жук розалія альпійська *(Rosalia alpina)* та інші безхребетні є типовими компонентами природних лісів. Типовими видами земноводних у передгірських широколистяних лісах є саламандра *(Salamandra salamandra)* та жовточерева жаба *(Bombina variegata).* Ліси також є місцем проживання для багатьох видів птахів, від горобцеподібних *(*ряд *Passeriformes)* до дятлів *(*загін *Piciformes)* та чутливих видів, таких як західний глухар *(Tetrao urogallus)*, хижих птахів і нічних хижих птахів. Спектр ссавців: від малих гризунів та комахоїдних до багатьох видів кажанів та тварин, що живуть у кронах дерев, таких як білка *(Sciurus vulgaris)* та соні – соня лісова *(Dryomys nitedula)*, соня садова *(Eliomys quercinus)*. Тут також мешкають європейський дикий кіт *(Felis silvestris)*, великі хижі тварини, такі як вовк сірий *(Canis lupus)*, рись євразійська *(Lynx lynx)* та бурий ведмідь *(Ursus arctos)*, а також великі копитні, зокрема благородний олень *(Cervus elaphus)* та козуля європейська *(Capreolus capreolus).* По всій території Парку зустрічається кабан *дикий (Sus scrofa)* [2]. З точки зору побудови транспортної інфраструктури, ліси є середовищем існування, яке потребує врахування потреб найширшого спектру видів – від амфібій до великих ссавців, що використовують ліси як міграційний коридор.

Гірські луки та пасовища з чагарниками. Екотони між луками та лісами створюють мозаїку середовищ існування, що сприяє підвищенню видового різноманіття. Багато видів тварин здійснюють сезонні міграції між лісовими масивами та високогірними луками,

шукаючи оптимальні умови для життя [2]. Основні групи тварин, що зустрічаються в межах біотопу лук представлені ссавцями: копитними – благородний олень, козуля – ці тварини використовують луки як пасовища, особливо влітку; хижаками – лисиця руда (*Vulpes vulpes)*, куниця лісова (*Martes martes*), борсук (*Meles meles*) – полюють на дрібних гризунів і птахів, які мешкають на луках; гризунами: полівка снігова (*Chionomys syriacus),* мала водяна полівка *(Arvicola amphibius),* миша лучна (*Micromys minutus*), які живляться рослинною їжею і є важливою ланкою в харчовому ланцюгу; комахоїдними – їжак європейський *(Erinaceus europaeus),* кріт звичайний *(Talpa europaea),* ці тварини живляться комахами, молюсками та іншими безхребетними. Особливо вразливими до розвитку транспортної інфраструктури є нічні хижаки, такі як луні *(Circus sp.)* та різні види сов. Їхні особливості полювання – активність в темний час доби та орієнтація на природні джерела світла – роблять їх вкрай чутливими до штучного освітлення доріг. Світлові засліплення та зіткнення з транспортними засобами призводять до значних втрат популяцій цих птахів, порушуючи природний баланс екосистем. Розвиток транспортної інфраструктури призводить до фрагментації луків, що негативно впливає на популяції плазунів (мідянки, вужів, ящірок) та земноводних (жаб, квакш). Багато з цих видів гинуть під колесами автомобілів, особливо під час сезонних міграцій.

Луки та пасовища слугують важливими міграційними шляхами для багатьох видів тварин, від комах до великих ссавців. Будівництво доріг може перешкоджати цим міграціям, тому необхідно передбачати екокоридори, що з'єднають ізольовані ділянки середовища.

Альпійські луки та субальпійські чагарники. Альпійські луки та субальпійські чагарники є високогірними біотопами, які формують специфічні умови існування, до яких пристосовані лише певні види. Типовими мешканцями альпійських лук є снігова полівка, альпійська бурозубка, а також ряд видів птахів, таких як беркут *(Aquila chrysaetos)* та тинівка альпійська *(Prunella collaris).*

Розвиток готельного господарства і гірськолижних курортів у Карпатах, хоча й сприяє розвитку туризму, має значний негативний вплив на вразливі високогірні екосистеми. Будівництво підйомників, трас та готелів призводить до фрагментації середовища, руйнування ґрунтів, забруднення водних об’єктів та зміни мікроклімату. Для зменшення цього впливу необхідно розробляти детальні екологічні оцінки проектів, передбачати компенсаційні заходи.

Водотоки. Водні екосистеми надають широкий спектр екосистемних послуг, таких як регулювання водного режиму, очищення води, підтримка біорізноманіття. При будівництві транспортної інфраструктури через відповідні інженерні рішення необхідно забезпечити прохідність водних екосистем для міграції риб та інших водних організмів, а також збереження природних берегів для гніздування птахів та ссавців.

Вплив транспортної інфраструктури на різні групи видів фауни. Транспортна інфраструктура фрагментує природні середовища існування, що створює бар'єри для переміщення тварин. Це призводить до ізоляції популяцій, зниження генетичного різноманіття та, зрештою, до загибелі тварин. Різні види тварин мають різні вимоги до пропускної здатності. Наприклад:

- Комахи: Багато видів пов'язані з певними видами рослин і мають обмежену здатність до перельоту. Для них важливо забезпечити зв'язність між окремими ділянками середовища існування.

- Риби: Види, такі як дунайський лосось *(Hucho hucho),* харіус європейський *(Thymallus thymallus)* та форель струмкова *(Salmo trutta morpha fario)* потребують вільного доступу до верхніх ділянок річок для нересту.
- Земноводні: Жаби, такі як кумка жовточерева *(Bombina variegata)*, здійснюють сезонні міграції між місцями розмноження та місцями зимівлі. Вони часто гинуть на дорогах під час цих міграцій.
- Земноводні і плазуни: Багато видів ящірок, тритонів живуть у придорожніх біотопах і часто гинуть під колесами авто. Особливо вразливі ящірки, які мають яскраве забарвлення або повільно рухаються. Гадюки і вужі перетинають дороги в пошуку їжі або місць для зимової сплячки. Їх темне забарвлення і низька помітність на дорозі збільшують ризик зіткнення з транспортними засобами. Саламандра та тритони пов'язані з певними типами середовищ (наприклад, лісовими болотами, гірськими потоками), які часто порушуються будівництвом доріг.
- Птахи: Багато видів птахів, таких як сови, луні, ластівки, використовують лінії електропередач та мости для відпочинку або гніздування. Однак, вони також часто стають жертвами зіткнень з транспортними засобами.
- Ссавці: Від дрібних гризунів до великих хижаків, таких як вовк, рись та ведмідь – всі потребують можливості переміщення між різними частинами ареалу.

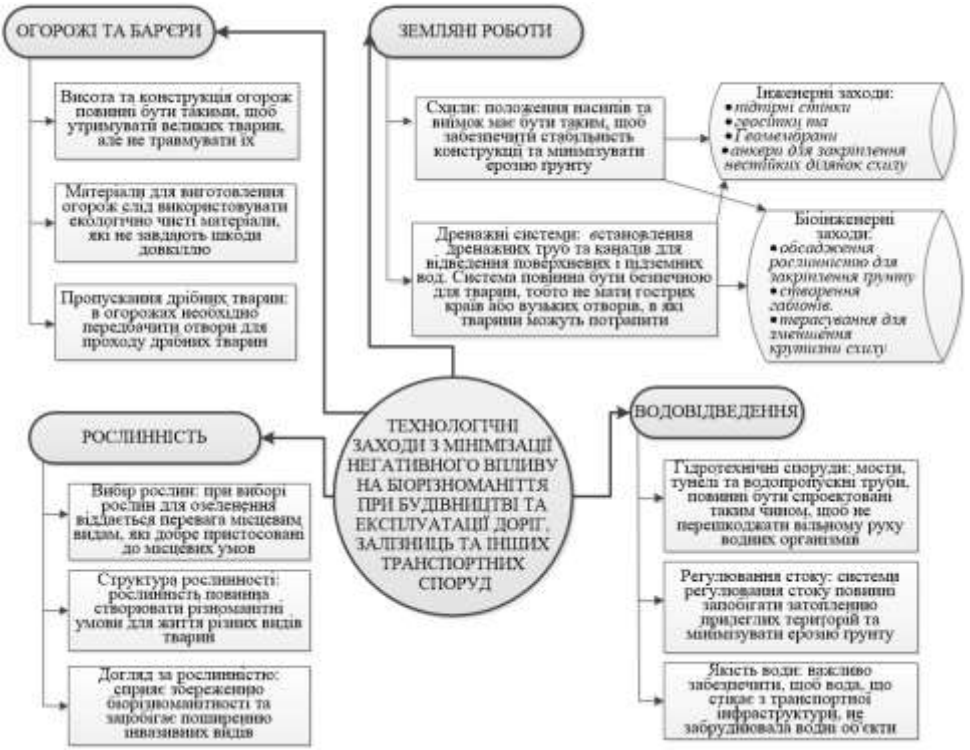

Рис. 1. **Технологічні заходи з мінімізації негативного впливу на біорізноманіття при будівництві та експлуатації доріг, залізниць та інших транспортних споруд**

Для збереження біорізноманіття необхідно створювати екокоридори – ділянки природного середовища, які з'єднують ізольовані популяції тварин. Для забезпечення пропускної здатності транспортної інфраструктури використовуються різні споруди, такі як екопроходи, тунелі, мости тощо. Важливо буде проводити моніторинг ефективності заходів зі збереження фауни та адаптувати їх з урахуванням нових даних.

Всі проекти транспортної інфраструктури на території Карпатського НПП в тій чи іншій мірі впливають на дику природу, тому пропонуємо рекомендації щодо мінімізації цього впливу. Виділяємо ряд технічних аспектів, які необхідно враховувати при проектуванні інфраструктури (рис.1).

Рис. 2. Залізничний тунель на перегоні м.Яремче – с.Ямна. Пробурені тунелі дозволяють об’єктам високої природоохоронної цінності залишатися непорушеними та найменше завдавати шкоди навколишньому середовищу.

Рис. 3. Укріплення та стабілізація схилів створює мікро-біотопи для ряду видів рослин і тварин

Рис. 3. Ділянка дороги біля села Татарів (Траса Яремче – Ворохта). Лучні ділянки на узбіччях доріг створюють важливі біотопи для проживання метеликів та багатьох видів безхребетних

Моніторинг стану біоти під впливом транспортної інфраструктури.

Моніторинг стану біоти передбачає систематичне спостереження за змінами в популяціях диких тварин, які відбуваються під впливом антропогенних факторів, пов'язаних з транспортом, табл.2 [1].

Таблиця 2.

Загальні методи моніторингу фауни в придорожніх біотопах

№	Категорія тварин	Методи моніторингу
1.	Наземні безхребетні	Для окремих груп безхребетних використовуються спеціальні методи моніторингу
2.	Риби та інша водна фауна	Телеметрія риб, камерні та детекторні системи
3.	Рептилії та амфібії	Візуальний контроль відповідних біотопів Перевірка потенційних укриттів, включаючи штучні Використання спеціальних живих пасток для тритонів Моніторинг смертності на дорогах та велодоріжках.
4.	Птахи	Акустичний моніторинг Моніторинг гніздової щільності на вибраній ділянці Моніторинг смертності птахів, спричиненої рухом транспорту (піші обходи)
5.	Кажани	Використання детекторів кажанів Перевірка місць зимівлі та відомих літніх колоній кажанів Моніторинг дорожньої смертності
6.	Наземні ссавці розміром до лисиці	Камери та фотопастки Сліди на снігу (зайці тощо) Моніторинг смертності на дорогах

7.	Видра, норка та інші напівводні тварини	Перевірка слідів проживання (екскременти) під мостами через водні потоки Моніторинг слідів на снігу (для визначення чисельності слід використовувати тільки свіжий "одноденний" сніг) Камери та фотопастки Моніторинг смертності на дорогах
8.	Середніх розмірів ссавці та великі ссавці	Сліди на снігу та болоті Камери та фотопастки Ааналізи за знайденими екскрементами/волосками Моніторинг смертності на дорогах

Моніторинг стану біоти під впливом транспортної інфраструктури є важливим інструментом для оцінки впливу антропогенної діяльності на довкілля та розробки заходів зі збереження біорізноманіття [3]. Систематичні спостереження за змінами в природних екосистемах дозволяють своєчасно виявляти проблеми та вживати необхідних заходів для їх вирішення.

Висновки

Ефективне збереження біорізноманіття в Карпатах за умови розвиненої транспортної інфраструктури потребує комплексного та проактивного підходу. Окрім створення нових природоохоронних територій, необхідно зосередитися на забезпеченні екологічної мережі, яка з'єднає існуючі природні ареали. Планування та будівництво транспортної інфраструктури має бути супроводжуватися обов'язковою екологічною оцінкою, а також впровадженням інноваційних інженерних рішень, що мінімізують негативний вплив на довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Hlaváč, Václav, et al. Wildlife and Traffic in the Carpathians. TRANSGREEN Project, The State Nature Conservancy of the Slovak Republic, Banská Bystrica (2019) / режим доступу: https://dtp.interreg-danube.eu/uploads/media/approved_project_output/0001/35/02caaafe3c1c1365f76574e754ddbdc4e1af4a7a.pdf

2. Карпатський національний природний парк: монографія / Киселюк О.І., Приходько М.М. та ін. / Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. 672 с..

3. Фоновий моніторинг навколишнього природного середовища : монографія /за ред. М.М. Приходько : Івано-Франківськ, 2010. 324 с.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Комар Тетяна Іванівна
магістрант ННІ ПУДС
taniakomar.2002@gmail.com
Науковий керівник: ***Дяченко С.А.***
доктор наук з державного управління,
доцент кафедри регіональної політики
Навчально-наукового інституту
управління та державної служби

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

РОЗВИТОК ДЕМОКРАТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: УКРАЇНА ТА ЄС

Станом на сьогодні в Україні сформувалась доволі широка нормативно-правова база, в якій закріплюються демократичні принципи публічного управління. І першим документом, який закріплює основи демократичного публічного управління, забезпечуючи права та свободи громадян, є Конституція України [13]. І хоча вона не визначає чіткого переліку цих принципів, їх можна виокремити із тексту Основного закону. Зокрема, до числа закріплених у Конституції України принципів публічного управління належать:

1. Принцип суверенітету народу – у статті 5 Основного закону закріплюється верховенство народу як джерела влади в Україні. Це означає, що всі органи влади в країні мають функціонувати на підставі та в інтересах її громадян, а народ при цьому може реалізувати свою владу безпосередньо, або ж через органи державної влади чи місцевого самоврядування.
2. Принцип поділу влади – Основний закон закріплює розподіл влади в Україні на законодавчу, виконавчу та судову, що є важливим аспектом забезпечення демократичного управління, оскільки встановлює систему стримувань та противаг та запобігає зловживанню владою (ст. 6).
3. Принцип верховенства права – закріплюється статтею 8 Основного закону та означає, що Конституція та закони України мають найвищу юридичну силу, а всі органи влади при цьому мають функціонувати з дотриманням їх положень. Даний принцип лежить в основі демократичного управління, забезпечуючи таким чином правову визначеність та стабільність.
4. Принцип захисту прав та свобод людини і громадянина (розділ ІІ Основного закону) спрямовується на встановлення гарантій прав та свобод для кожного громадянина, а також забезпечення їх захисту у випадках порушень останніх під час публічного управління.

5. Принцип гласності та відкритості (ст. 34) зводиться до надання громадянам права на вільне вираження своїх поглядів, а також надання їм вільного доступу до інформації, що стосується діяльності органів влади. Даний принцип покладений в основу забезпечення прозорості публічного управління та сприяння залученості громадян у процеси публічного управління.

Саме ці принципи закладають основу для демократичного публічного управління в Україні, а також є базою для функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування.

Стратегічний вектор євроінтеграційного розвитку України визначається міжнародним документом – Угодj. про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським спів-товариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода), в якому дотримання всіх принципів і положень Статуту Організації Об'єднаних Націй (ООН), Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), зокрема Гельсінського заключного акта наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р., заключних документів Мадридської та Віденської конференцій відповідно 1991 та 1992 рр., Паризької хартії для нової Європи 1990 р., Загальної декларації прав людини ООН 1948 р. та Конвенції Ради Європи про захист людини і основоположних свобод 1950 р. визначається в Преамбулі документа.

Впровадження основних положень зазначених принципів у стратегічні документи, закони та інші нормативно-правові акти України відповідно до взятих у рамках Угоди зобов'язань є необхідною умовою вступу нашої держави в ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуторова О.О. Основи публічного управління та адміністрування: навчально-методичний посібник для вивчення дисципліни здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання, спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». Харків : [б. в.], 2024. 215 с.

2. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text. (дата звернення: 19.11.2024).

3. Кравченко С.О. Основи публічного управління. Київ, 2018. 54 с.

4. Лукашук М. Принципи та критерії ефективного урядування України в умовах євроінтеграції. Наукові інновації та передові технології, 2022. №12 (14). URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/download/3042/3055. (дата звернення: 18.11.2024).

5. Миронівна З. О. Застосування принципів публічного адміністрування в роботі органів місцевої влади. Науковий вісник НЛТУ України, 2017. №27(2). С. 58-61.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 338.1

Байбак А.М.,
здобувач
другого (магістерського) рівня ВО,
спеціальність 051 «Економіка»
Пилипенко О.В.,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки, маркетингу та
бізнес-адміністрування

Державний університет інфраструктури та технологій

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Комплексна оцінка результатів фінансово-господарської діяльності і, зокрема, фінансового стану підприємства є ключовим елементом для ефективного управління та сталого розвитку господарюючого суб'єкта. Вона не лише дозволяє керівникам оцінити досягнуті результати діяльності підприємства, але й сприяє забезпеченню надійності фінансових операцій для інших учасників ринку, таких як партнери, кредитори та інвестори. В умовах сучасної ринкової економіки фінансовий стан підприємства не тільки відображає його життєздатність, але й демонструє потенціал для подальшого розвитку, що, зокрема, визначає його стійкість.

Питанню комплексної оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства присвячено наукові доробки таких вчених: Зигрій О.В. [1], Сафронська І. М., Бєлай Г.С [2], Лесюк А.С. [3], Хотомлянський О.Л. [4], Піскунов О.Г. [5].

Метою дослідження є розкриття сутності комплексної оцінки та визначення її основних принципів і методів.

Фінансовий стан відображає ефективність його економічної діяльності, а оцінка, проведена за допомогою методів фінансового аналізу на основі бухгалтерської звітності, дозволяє своєчасно оптимізувати використання фінансових ресурсів. В умовах ринкової економіки фінансовий стан підприємства демонструє не лише його життєздатність, а й потенціал для розвитку, що відображається в його стійкості. Тому буде доречно розглянути дефініції поняття «комплексна оцінка фінансового стану підприємства», на основі досліджень науковців.

Зигрій О.В. зазначає, що комплексна оцінка фінансового стану підприємства передбачає визначення економічного потенціалу суб'єкта господарювання або дає змогу забезпечити ідентифікацію його місця в економічному середовищі, що є надзвичайно актуальним для сьогодення [1].

Комплексна оцінка являє собою характеристику діяльності підприємства, одержану при дослідженні сукупності показників, які визначають більшість економічних процесів і вміщують узагальнені дані про виробництво і фінансовий стан підприємства. За допомогою комплексної оцінки маємо можливість оцінити, наскільки ефективно підприємство використовує свої ресурси, власний та залучений капітал, необоротні і оборотні активи [2].

Відповідно до досліджень Лесюк А. С., проведення комплексної оцінки фінансового стану викликане потребою інформаційного, методологічного та організаційного забезпечення обгрунтування та прийняття управлінських фінансових рішень про фінансування різних видів діяльності підприємства в коротко та довгостроковій перспективах [3].

Оскільки така оцінка дозволяє ранжувати об’єкти аналізу, її також називають рейтинговою. Складність комплексної економічної оцінки полягає в тому, що при багатокритеріальному аналізі важко виокремити узагальнюючий критерій оцінки, а витрати на аналітичні роботи часто не компенсуються їх результатами. Існують також методологічні та організаційні перешкоди.

Основним завданням комплексної економічної оцінки є визначення інтегрального параметра через агрегацію різних методів кількісного та якісного аналізу. Це може стосуватися підбиття підсумків роботи господарського об’єкта за рік, аналізу виконання плану санації підприємства чи загальної оцінки бізнес-плану.

Комбінування кількох показників в один інтегральний дозволяє виявити якісні зміни (покращення або погіршення) на основі порівняння, хоча виміряти ступінь цих відмінностей буває складно.

Створення інтегрального показника не означає, що можна покладатися лише на один показник, навпаки, він слугує загальним орієнтиром економічної ситуації, а для детального дослідження об’єкта використовується система показників.

Комплексну оцінку використовують власники підприємств для обґрунтування рішень стратегічного характеру, а також менеджери – для інформаційного забезпечення потреб оперативного фінансового планування.

Комплексна оцінка фінансового стану розглядає кожен показник, одержаний в результаті фінансового аналізу, з погляду відповідності його фактичного рівня нормальному для обраного підприємства рівню, визначає фактори, які могли б вплинули на величину показника і визначення необхідної величини показника на перспективу і засобів її досягнення.

Оцінка фінансового стану – це частина загального аналізу господарської діяльності підприємства, який складається з двох взаємозв'язаних розділів: фінансового та управлінського аналізу.

Розмежування аналізу на фінансовий та управлінський обумовлене поділом системи бухгалтерського обліку на фінансовий і управлінський облік. Обидва типи аналізу взаємопов'язані і використовують спільну інформаційну базу (рис. 1).

Особливості зовнішнього фінансового аналізу включають:

- спрямованість на публічну, зовнішню звітність підприємства;
- численні об'єкти-користувачі;
- різноманітні цілі та інтереси учасників аналізу;
- високу відкритість результатів аналізу для користувачів.

Рисунок 1. **Фінансовий та управлінський аналіз в загальній системі оцінки господарської діяльності підприємства.**

Основним змістом зовнішнього фінансового аналізу, який проводиться партнерами підприємства та контролюючими органами на основі даних публічної фінансової звітності, є:

- аналіз абсолютних показників прибутку;
- оцінка рентабельності;
- вивчення фінансового стану, стійкості, стабільності підприємства, його платоспроможності та ліквідності балансу;
- аналіз ефективності використання залученого капіталу;
- економічна діагностика фінансового стану підприємства.

На відміну від внутрішнього, відповідні складові зовнішнього аналізу більш формалізовані та менш деталізовані. Основним змістом внутрішнього (традиційного) аналізу фінансового стану підприємства є:

- аналіз активів (капіталу) підприємства;
- оцінка фінансової стійкості та стабільності;
- оцінка ділової активності підприємства;
- аналіз динаміки прибутку та рентабельності, а також факторів, які на них впливають;
- вивчення кредитоспроможності підприємства;
- оцінка ефективності використання активів та вкладеного капіталу;
- аналіз власних фінансових ресурсів;
- аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства;
- оцінка самоокупності підприємства.

Даний аналіз здійснюється аналітиками підприємства і ґрунтується на широкій інформаційній базі, включаючи й оперативні дані.

Для оцінки фінансового стану підприємства спершу необхідно визначити мету та завдання цього процесу. Зазвичай, внутрішні служби підприємства проводять оцінку

фінансової діяльності з метою впровадження конкретних заходів для зміцнення та виявлення основних напрямків подальшого розвитку. Одночасно, важливим завданням є діагностика банкрутства, що дозволяє вчасно запобігти негативним наслідкам у рамках системи раннього попередження та реагування в процесі фінансової та господарської діяльності.

Зовнішня оцінка може здійснюватися акціонерами, кредиторами, інвесторами, податковими органами, підприємствами-партнерами та іншими суб'єктами. Вона зазвичай використовується для оцінки кредитоспроможності та платоспроможності підприємства, оскільки в сучасних умовах зростає потреба в позичковому капіталі та можливості «втриматися на плаву».

У сучасній економічній літературі розрізняють фінансовий аналіз, який може бути як експрес-, так і комплексним. Однак більшість науковців і практиків віддають перевагу експрес-аналізу, який здійснюється на основі обмеженої кількості розрахунків і надає об'єктивну оцінку обраного напрямку, що дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення. Основною перевагою комплексного аналізу є можливість всебічно оцінити фінансовий стан підприємства, досліджуючи різні параметри, які характеризують фінансову та господарську діяльність.

Головна відмінність між експрес- і комплексним аналізом полягає в ступені деталізації аналітичних розрахунків. Комплексний аналіз, в свою чергу, забезпечує всебічну оцінку фінансового стану підприємства через узгоджене вивчення різних параметрів, що характеризують фінансово-господарську діяльність.

Вважається, що цей вид аналізу, який дозволяє здійснювати як ретроспективну, так і перспективну оцінку фінансового стану підприємства, найкраще відповідає вимогам виконання таких завдань:

- залучення фінансових ресурсів;
- пошуку високорентабельних проектів;
- оцінки надійності партнерів;
- оцінки доцільності інвестування;
- оптимізації фінансової діяльності підприємства;
- комплексне фінансове оздоровлення суб'єктів господарювання [5].

Існує ряд вимог до організації проведення комплексного фінансового аналізу. Серед них можна виділити найбільш суттєві (рис. 2).

Відповідно до рис. 2, процедура комплексного аналізу за тривалістю займає друге місце серед видів фінансового аналізу підприємства, поступаючись лише експрес-аналізу. Якщо експрес-аналіз, протягом одного-двох днів виявляє проблемні аспекти фінансово-господарської діяльності на основі даних фінансової звітності, то комплексний аналіз, що триває два-три тижні, не лише ідентифікує проблеми, а й робить обґрунтовані висновки щодо тенденцій зміни фінансового стану підприємства в цілому, використовуючи форми фінансової звітності, розшифровки статей, дані аналітичного обліку, аудиторські звіти та інші доступні джерела інформації.

На основі практичних результатів комплексного фінансового аналізу аналітики розробили ефективний метод організації аналізу фінансових звітів — порівняльний аналіз. Цей аналіз може бути внутрішньогосподарським, оцінюючи зведені показники фінансової звітності за окремими напрямами діяльності підприємства та його дочірніх компаній, або міжгосподарським, порівнюючи показники з конкурентами, середньогалузевими даними або середніми показниками.

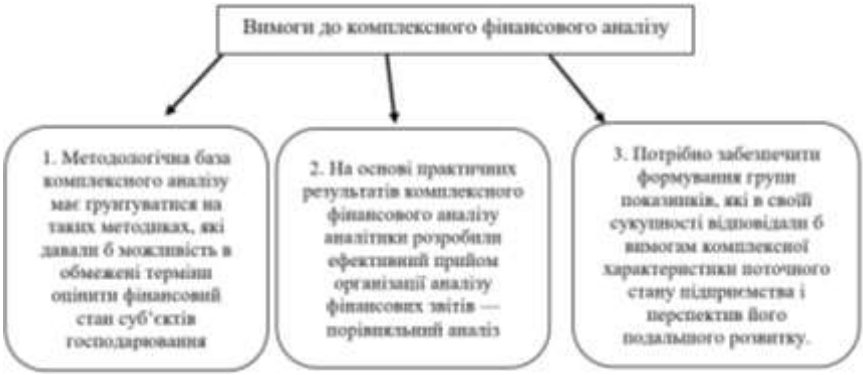

Рисунок 1.2 – **Найбільш суттєві вимоги до організації проведення комплексного фінансового аналізу підприємства.**

Відповідно до завдання щодо організації комплексного фінансового аналізу, необхідно визначити оптимальну базу для порівняння аналітичних індикаторів. Для забезпечення порівняльного аналізу можуть бути використані такі системи:

- середньогалузеві значення показників;
- показники провідних підприємств галузі;
- нормативні значення фінансових показників згідно з законодавством або внутрішніми документами;
- цільові значення фінансових показників, визначені інвесторами або замовниками;
- оптимальні або критичні значення фінансових показників, розраховані аналітиками з урахуванням специфіки підприємства;
- середні значення фінансових показників за сприятливі періоди його діяльності.
- При цьому варто пам'ятати, що надмірне використання фінансових коефіцієнтів може призвести до втрати часу на математичне та аналітичне забезпечення дослідження взаємозалежних показників. Це, у свою чергу, суттєво знизить оперативність комплексного аналізу, що є критично важливим для його ефективності.

Також зауважимо на тому, що ефективність комплексного аналізу значною мірою залежить від здатності створити чітку систему інтерпретації результатів математичної та аналітичної обробки певної групи цільових показників, щоб уникнути двозначності висновків і суперечностей серед експертів щодо стану об'єкта дослідження.

Разом із організацією комплексного аналізу інформаційна база також повинна відповідати певним критеріям. Вхідні дані, на основі яких визначається абсолютне значення цільового інтегрального показника, мають відповідати набору критеріїв, серед яких:

- проведення комплексного аналізу базується на системі цільових фінансових показників і коефіцієнтів відповідно до обраної методики оцінки фінансового стану;
- інформація про фінансово-господарську діяльність підприємства повинна бути повною та достовірною;
- цільові показники методики та вхідна фінансова інформація мають бути приведені до співставних одиниць вимірювання для адекватної обробки;
- кожен фінансовий показник і коефіцієнт, включений в інформаційну основу моделювання, повинен бути максимально інформативним;

- необхідно обґрунтувати вибір методів статистичного, математичного та аналітичного моделювання для консолідації вхідних даних та подальшої ідентифікації цільового показника;
- формування цілісної картини фінансового стану підприємства має ґрунтуватися на визначенні цільового фінансового показника як результуючого від набору окремих показників, що характеризують різні аспекти фінансово-господарської діяльності;
- проведення порівняльного аналізу інтегральних показників, отриманих у процесі обробки первинної інформації, в динаміці та в порівнянні з іншими показниками, що використовуються як орієнтири.

Отож, проаналізувавши рис. 2, можна зробити такі висновки: комплексний фінансовий аналіз є ключовим інструментом для глибокого оцінювання фінансового стану підприємства, поступаючись лише експрес-аналізу за тривалістю. Він не лише виявляє проблеми, але й дозволяє робити обґрунтовані висновки про фінансові тенденції на основі різноманітних джерел інформації.

Резюмуючи вище зазначене, відмічаємо, що комплексний аналіз фінансово-господарської діяльності може бути використаний для поліпшення фінансових стратегій підприємства, виявлення його слабких місць і потенціалу для подальшого розвитку.

Перспективою подальших досліджень даного питання є розробка нових методологій та інструментів комплексної оцінки, які враховують зміни в економічному середовищі та розвиток цифрових технологій, зокрема використання великих даних (big data) та аналітики для вдосконалення процесів фінансового аналізу; дослідження впливу макроекономічних факторів на фінансово-господарську діяльність підприємств, зокрема в умовах глобалізації, змін у податковому та регуляторному середовищі, а також у контексті економічних криз; удосконалення механізмів раннього виявлення фінансових ризиків та оцінки ймовірності банкрутства, що дозволить підприємствам більш ефективно здійснювати фінансове планування та приймати своєчасні управлінські рішення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зигрій О. В. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства на основі показників звітності: теоретичний підхід // Інноваційна економіка. 2014. № 52. С. 243–248.
2. Сафронська І. М., Бєлай Г. С. Методичні підходи до комплексної оцінки фінансового стану підприємства // Інвестиції: практика та досвід. 2009. № 17. С. 65–67.
3. Лесюк А. С. Комплексна оцінка фінансового стану сільськогосподарських підприємств в Україні // Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Видавничий центр КНУКіМ, 2017. Ч. 2. С. 89–91.
4. Хотомлянський О. Л. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства // Фінанси України. 2007. № 1. С. 111–117.
5. Піскунов О. Г. Еволюція підходів до комплексної оцінки фінансового стану підприємства // Економічний вісник НТУУ «КПІ»: зб. наук. пр. 2009. № 6. С. 205–211.

Бойко А.О.,
студентка факультету економіки та управління

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ЛІДЕРСТВО У ГЛОБАЛЬНОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ: СУТНІСТЬ, РІВНІ ТА КРИТЕРІЇ

Якщо компанії хочуть залишатися ефективними та досягати поставлених цілей в довгостроковій перспективі, їм необхідно шукати відповідні інноваційні рішення, реалізувати які можуть лідери нової формації. Глобалізація бізнесу вимагає від лідерів компаній не лише вміння реалізовувати стратегію компанії, спрямовувати зусилля на вдосконалення товарів та послуг, підвищення продуктивності діяльності тощо. Розвиток лідерів у сучасному бізнес-середовищі не обмежується лише регіональним або національним контекстом, а має враховувати глобальне середовище, яке вимагає розвитку особливих лідерських якостей.

У сучасній науці поняття лідерства за своєю суттю є неоднозначним, навіть якщо вихідна позиція є спільною. Основними підходами до його трактування є наступні:

1. Лідерство – це різновид влади, який характеризується спрямованістю зверху внизу, і тим, що його носіями виступає не більшість, а окрема людина або група осіб.
2. Лідерство – це управлінський статус, соціальна позиція пов'язана із прийняттям рішень, це керівна посада. Таке визначення лідерства випливає зі структурно-функціонального підходу, який передбачає, що суспільство розглядається як складна, ієрархічно організована система соціальних позицій і ролей. У межах цієї системи заняття позиції, що відповідає виконанню лідерських завдань (ролей), надає людині лідерського статусу.
3. Лідерство – це здатність впливати на інших людей [15].

Отже, в широкому розумінні лідерство – це можливість впливати на окремих особистостей та соціальні групи, робочі колективи і спрямовувати їхні зусилля на досягнення цілей організації, підприємства чи бізнесу [21, с 12].

Саме поняття «глобальне лідерство» вперше було використано у 1990-х роках, проте перша публікація літератури про глобальне лідерство була у 2001 році [4]. Менденхол визначив глобальних лідерів, як «ті, що впливають на вагомі позитивні зміни в організаціях, формуючи спільноту шляхом розвитку довіри, та організаційні структури й процеси у контексті залучення численних транскордонних стейкхолдерів, різноманітних джерел зовнішньої транскордонної влади в умовах часової, географічної та культурної складності» [6]. Видавництво Американської асоціації менеджерів, досліджуючи глобальне лідерство, визначає його, як «діяльність, яка допомагає лідерам розвинути набір компетенцій, які мають вирішальне значення для успіху бізнесу організацій, що конкурують на глобальному ринку» [3].

На основі аналізу наукових підходів до трактування сутності «глобального лідерства», пропонуємо охарактеризувати його, як набір якостей та навичок особистості, які дозволяють відповідати на виклики спричинені діяльністю компанії на глобальному ринку, що не обмежена певними культурними чи фізичними кордонами. Розвиток

глобальних лідерів в організації – це діяльність, яка допомагає лідерам розвинути набір компетенцій, які мають вирішальне значення для успіху бізнесу організацій, що конкурують на глобальному ринку [18].

Еволюцію поняття «лідерство» зображено на рис. 1.

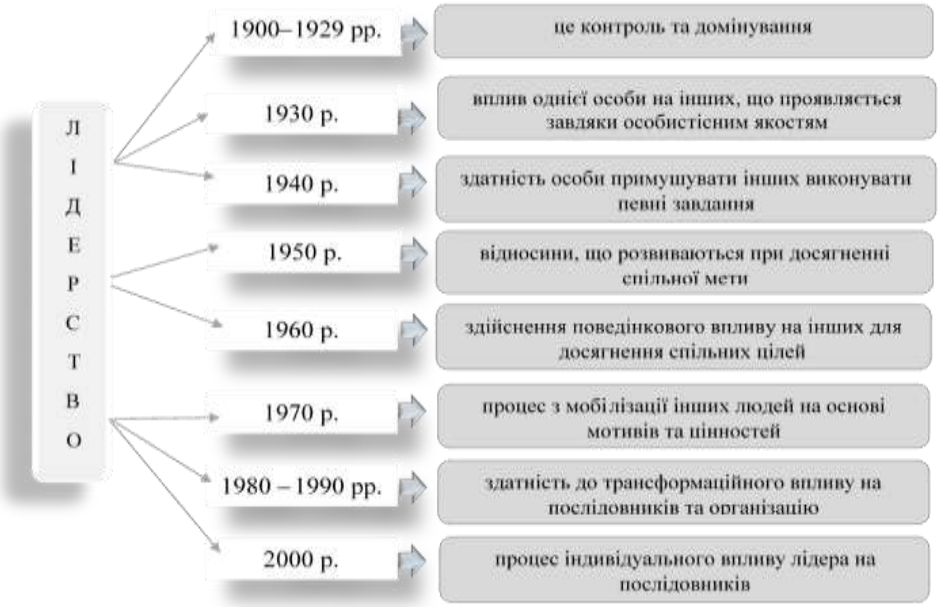

Рис. 1. **Еволюція поняття «лідерство»**
Джерело: побудовано автором на основі [22]

Виходячи із розуміння нинішньої глобалізації як не всеосяжної, оскільки реально вона не охоплює всі країни, регіони і галузі, Лук'яненко Д.Г. підкреслює, що глобалізаційні виклики XXIст. виявляються у посиленні суспільних суперечностей практично на всіх рівнях з превалюванням відповідних лідерських амбіцій, що то відображено автором у моделі лідерства в глобальній економічній системі (рис. 2).

Якщо характеризувати глобальне лідерство, не з позиції особи, а з позиції країни, то Шлапак А.В. дає наступне його трактування: «Глобальне лідерство – це здатність певної країни впливати на формування міжнародного порядку в цілому або на його окремі фрагменти; можливість впорядковувати міжнародні відносини. На практиці з позицій політичного реалізму це можливість нав'язати свій інтерес і реалізувати його за допомогою використання інших сценаріїв» [23].

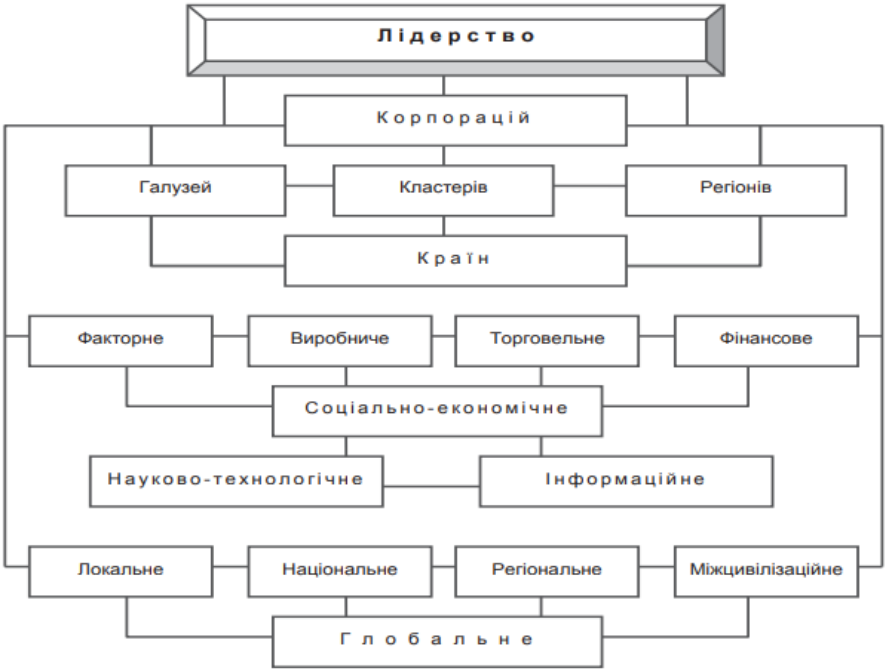

Рис. 2. **Лідерство в глобальній економічній системі [19]**

В цілому, глобальне лідерство спрямоване на те, щоб створити стійкий і справедливий світовий порядок, сприяючи співпраці та розвитку на міжнародному рівні. Визначальним для лідера міжнародних відносин є особливе положення в системі (рис. 3) [12].

Рис. 3. **Особливості глобального лідерства**

Джерело: побудовано автором на основі [24]

Проаналізувавши різні погляди на визначення лідерства, можна виокремити його критерії:

1. лідерство відіграє важливу роль у соціально-політичних міжнародних процесах, регулює відносини між суб'єктами міжнародних відносин;
2. є визнаним світовою спільнотою, володіє авторитетом і є прикладом для наслідування;
3. лідер враховує інтереси інших при прийнятті рішень;
4. несе відповідальність перед іншими за проведений ним курс;
5. лідер володіє необхідними ресурсами, він перевершує інших за своєю інтегральною міццю, що дозволяє йому практично втілювати прийняті рішення і здійснювати лідерські функції.

Що стосується країн, то тут лідерство визначається за допомогою різних міжнародних індексів та рейтингів. Найбільш відомі і розповсюджені рейтинги, які визначають лідерство країн на міжнародній арені подано на рис. 4.

Рис. 4. **Рейтинги та індекси, які визначають лідерство країн на міжнародній арені [23]**

Конкурентоспроможність країни залежить від конкурентоспроможності національних компаній як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. У цифрову еру конкурентоспроможність країни визначається довгостроковими чинниками: застосуванням інновацій та глобальною інтеграцією.

Найбільш поширеними методиками, які дозволяють оцінити не тільки рівень технологічного розвитку країни, а й визначити його потенціал розвитку, є такі [17]:

- інтегральне оцінювання науково-технічного потенціалу країни;
- розрахунок індексу технологічних досягнень;
- розрахунок глобального індексу інновацій (Global Innovation Index);
- комплексне оцінювання науково-технічного потенціалу країни;
- розрахунок індексу знань;
- розрахунок сумарного інноваційного індексу;
- структурний аналіз інноваційної активності території;

- регресійний аналіз інноваційної активності території;
- факторний аналіз інноваційного потенціалу території;
- кластеризація регіонів на основі показників розвитку інноваційної системи;
- рейтингове оцінювання територій за рівнем їх інноваційного розвитку;
- розрахунок індексу можливостей розвитку ІКТ (ICT Opportunity Index).

Близько 80 % названих індексів розраховуються для понад 140 країн світу. Це дає можливість оцінити технологічне лідерство в одному або декількох аспектах.

Стосовно рівнів лідерства в глобальному бізнес-середовищі, то Джон Максвелл у своїй книзі «5 рівнів лідерства» дає концепцію лідерства, яка стала основою так званої піраміди лідерства Максвелла (рис. 5) [20].

Рис. 5. **Рівні лідерства за Дж. Максвеллом [20]**

Рівень 1. Посада. Це початковий рівень лідерства. Єдиний вплив, що має особа на цьому етапі, пов'язаний із посадою, яку вона обіймає. Люди наслідують те, що мусять. Посада – єдиний рівень, якого можна досягнути без навичок чи зусиль. Кожен може здобути посаду.

Рівень 2. Дозвіл. Другий рівень повністю заснований на відносинах. На рівні дозволу люди слідують за лідерами, тому що прагнуть цього. Задача лідерів на другому рівні – не зберегти свою посаду, а краще пізнати своїх підлеглих і визначити, як із ними порозумітися.

Рівень 3. Продуктивність. Хороші керівники не лише створюють приємне оточення на роботі. Вони досягають результатів. Саме тому вони мають зробити крок до третього рівня, заснованого на результатах. На рівні продуктивності лідери здобувають впливовість і надійність, а люди починають слідувати за ними за те, що ці лідери зробили для організації. На третьому рівні лідери зможуть стати ініціаторами змін. Вони зможуть братися за складні задачі та вирішувати гострі проблеми.

Рівень 4. Людський розвиток. Лідери стають відмінними не завдяки своїй силі, а завдяки своїй здатності наділяти силою інших. Ось цим і займаються лідери четвертого

рівня. Вони використовують свої посаду, зв'язки й ефективність задля розвитку своїх послідовників, аби ті стали лідерами власними силами.

Рівень 5. Це повага до людей. На цьому рівні лідерства люди абсолютно вам довіряють, тому і йдуть за вами. Щоб досягти п'ятого рівня лідерства, потрібно витратити багато часу і зусиль [16].

Отже, лідерство – це безперервний процес розвитку і зростання. Такий процес ми можемо спостерігати, наприклад, у країнах G7. Так, США є найбільшою економікою серед країн G-7, яка впливає на глобальну фінансову стабільність. Німеччина є другою країною за величиною ВВП з G7. Її промисловість та експортні можливості роблять її ключовим гравцем на європейському ринку [10]. Японія виробляє високоякісні товари, є технологічним лідером та має великий вплив на міжнародну торгівлю. Канада відома своїм виробництвом сировини та енергії, і її торговельні відносини мають велике значення для глобальних ринків.

Важливо зазначити, що ефективність лідерства Великої сімки може змінюватися залежно від готовності країн-членів співпрацювати та змін глобального геополітичного ландшафту. Великої сімки часто стикається з критикою та викликами у вирішенні складних глобальних проблем, і її вплив може бути обмеженим у деяких контекстах. Крім того, глобальне лідерство є не лише відповідальністю Великої сімки, оскільки інші країни та регіональні організації також відіграють вирішальну роль у формуванні світового напрямку.

Отже, для розвитку лідерів у сучасних бізнес-організаціях варто спиратися на концепцію глобального лідерства. У цьому контексті навички та здібності, що розвиваються, мають готувати особистість до діяльності не обмежену певними національними чи культурними кордонами, та підготувати її до можливих викликів глобального ринку. Глобалізований світ відрізняється надзвичайним темпом розвитку контактів між представниками різних культур. Ця обставина обумовлює необхідність для майбутніх лідерів такої якості як врахування різноманіття культур у взаємодіях як зі своїми підлеглими, так і з іншими лідерами. Це передбачає різноманітність підходів до керівництва та виробництва, особистої поведінки і цінностей. Вони повинні усвідомлювати не тільки економічні і правові відмінності, але і відмінності соціального і мотиваційного характеру, які існують у сфері праці в усьому світі. До уваги слід брати як більш, так і менш значущі складові конкретної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cohen S. L. Effective global leadership requires a global mindset. Industrial and Commercial Training. 2010. № 42 (1). С. 3–10.

2. Deloitte Global Human Capital Trends. Лідерство у 21-му столітті. URL: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ua/Documents/human-capital/Deloitte-Global-Human-Capital-Trends-2019-3.pdf

3. Developing successful global leaders. American Management Association, 2010. URL: https://www.shrm.org/ResourcesAndTools/hr-topics/organizational-and-employee-development/Documents/developingsuccessful-global-leaders.pdf

4. Ducker C.Global leadership – grasping a slippery term. Encounters Mission Journal. 2012. № 39. p. 1-9.

5. G7. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/G7

6. Global Leadership Research, Practice, and Development / M. E. Mendenhall та ін. London: Routledge, 2008. 432 p.

7. Gross domestic spending on R&D. OECD. URL: https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm

8. James, Henry. 2019. The G7: Leaders of the Free World. New York: National Geographic Channel

9. Landler, Mark. 2020. "G7 Summit Reflects Strains over Economic Policy." The New York Times, March 16

10. The top 10 largest economies in the world in 2023. Forbes. URL: https://www.forbesindia.com/article/explainers/top-10-largest-economies-in-theworld/86159/1

11. Youssef-Morgan, Carolyn M., Luthans F. An Integrated Model of Psychological Capital in the Workplace. Oxford Handbook of Positive Psychology and Work. 2009. Oxford Library of Psychology. URL: https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195335446.013.0022

12. Артьомова Т. І. Глобальне економічне лідерство у контексті ціннісного аналізу / Т. І. Артьомова // Економіка України. - 2017. - № 5-6. - С. 123-135.

13. Ізбаш, В., Кучмійова Т. «Розвиток моделей лідерства для ефективного керівництва в глобальному бізнесі» (2024).

14. Лідерство у світовій економіці. URL: https://minfin.com.ua/ua/2024/08/20/133588537

15. Лідерство. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE

16. Лях Ю. І. Лідерство в публічному управлінні : конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти всіх форм навчання зі спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування / Ю. І. Лях ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. Бекетова, 2022 – 74 с.

17. Майборода Ю.О. Методика оцінки лідерства у міжнародній торгівлі // Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Причорноморські економічні студії. Вип. 71. 2021. С. 29-35

18. Михієнко, А. А. Особливості розвитку лідерів у міжнародних організаціях / Михієнко А. А., Дунська А. Р. // Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи : зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 08 груд. 2022 р. – Київ, 2022. – С. 82-83.

19. Науковий внесок Д.Г. Лук'яненка. Глобальне лідерство. URL: https://kneu.edu.ua/ua/science_kneu/scientific_schools/sme/sme_dgvnesok

20. П’ять рівнів лідерства. URL: https://www.management.com.ua/notes/5-levels-of-leadership.html

21. Сергеєва Л. М., Кондратьєва В. П., Хромей М. Я. Лідерство: навч. посібн. /за наук. ред. Л. М. Сергеєвої. – Івано - Франківськ. Лілея - НВ. 2015. – 296 с.

22. Створення власного бізнесу [Електронний ресурс]: навч. посібник / А. М. Колот, Г. О. Швиданенко, та ін. — К. : КНЕУ, 2017. — 311 [1] с.

23. Шлапак А. В. Парадигмальні засади глобального конкурентного лідерства. БізнесІнформ. 2019. №2. С. 30–36. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-2-30-36

24. Шталь Т.В., Козуб В.О., Колісник М.М. Глобальне лідерство у сучасній світовій економіці. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2015. № 1 (69), ч. 2. С. 16-22

Гандзюк Вікторія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти факультету управління та економіки
Науковий керівник: ***Бурбела Алла Леонідівна***
викладачка кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

ПРОЗОРІСТЬ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ФАКТОР ДОВІРИ ГРОМАДЯН

У сучасному світі прозорість бюджетного процесу стала одним із визначальних чинників довіри громадян до влади. Коли люди мають змогу бачити, як формуються, розподіляються та витрачаються державні кошти, вони відчувають себе частиною цього процесу, а не просто пасивними спостерігачами. Така відкритість не лише сприяє формуванню довіри, але й стимулює громадян до активнішої участі в житті суспільства.

Згідно з Бюджетним кодексом України, бюджетний процес є сукупністю дій та процедур, що здійснюються з метою складання, розгляду, прийняття, виконання, звітування про їх виконання та контролю за виконанням державного або місцевого бюджету [1].

Прозорість бюджетного процесу полягає в доступності та зрозумілості інформації про доходи та видатки державного та місцевих бюджетів, а також у відкритості процедур його формування та виконання. Це передбачає регулярне публікування детальних звітів, доступ громадськості до бюджетних документів і проведення відкритих слухань і консультацій з питань бюджету. Прозорість дозволяє громадянам стежити за тим, як витрачаються їхні податки, і, що не менш важливо, оцінювати ефективність цих витрат.

Однією з ключових переваг прозорості є підвищення довіри громадян. Громадяни хочуть знати, як розподіляються кошти, які вони сплачують у вигляді податків. Якщо ця інформація доступна і зрозуміла, людина почувається впевнено, розуміючи, що гроші використовуються на суспільно важливі цілі: будівництво лікарень, ремонт доріг, модернізацію освітніх закладів тощо. Натомість відсутність інформації чи непрозорість витрат породжує підозри, сумніви й відчуття несправедливості.

Індекс відкритості бюджетів (Open Budget Index) є універсальним інструментом, що оцінює прозорість бюджетних процесів у 115 країнах. Одним із ключових показників цього індексу є участь громадськості, яка відображає рівень залученості громадян до прийняття рішень на всіх етапах бюджетного циклу. Експерти аналізують 109 індикаторів у восьми основних бюджетних документах, щоб визначити, наскільки ефективно влада сприяє участі громадян в обговоренні та контролі бюджету. Це включає механізми, такі як публічні консультації, громадські слухання, участь у розробці місцевих бюджетів і доступ до звітності. Така активність дозволяє врахувати потреби громадян, підвищує довіру до державних інституцій і забезпечує більш справедливий та ефективний розподіл ресурсів [2, с. 133].

Прозорий бюджетний процес є ефективним бар'єром для корупції. Коли всі фінансові операції публічні, можливості для зловживань значно обмежуються. Наприклад, відкриті

дані про тендери чи закупівлі дозволяють громадянам і журналістам відстежувати процес і виявляти порушення: завищені ціни, фіктивні угоди або витрати на непотрібні проєкти. У таких умовах корупція стає значно ризикованішою, адже її простіше викрити.

Крім того, прозорість сприяє більш ефективному управлінню ресурсами. Відкрита інформація про бюджетні процеси дозволяє громадськості контролювати витрати та доходи, що стимулює урядові установи до більш раціонального використання фінансових ресурсів. Це також допомагає вчасно виявляти і виправляти помилки або недоліки в бюджетному процесі, зменшуючи ризики неправомірного використання коштів.

Прозорість стимулює активність громадян у суспільному житті. Маючи доступ до детальної інформації про бюджет, люди відчувають, що вони можуть впливати на прийняття рішень. Наприклад, механізми громадського бюджету дозволяють мешканцям самостійно вирішувати, які проєкти варто фінансувати на місцевому рівні. Це не лише дає змогу врахувати потреби громади, а й формує у громадян почуття відповідальності за спільний добробут.

Щоб досягти прозорості бюджетного процесу, держава має створити відповідні умови та механізми. Одним із ключових кроків є публікація відкритих даних. Громадяни повинні мати доступ до детальної інформації про доходи і витрати держави. Це можуть бути інтерактивні платформи, мобільні додатки чи просто зрозумілі звіти на офіційних вебсайтах. Дуже важливим є залучення громадян до обговорення бюджетів. Публічні слухання, опитування чи консультації з громадськістю дають змогу врахувати думки різних груп населення, що робить бюджет більш відповідним до їхніх потреб. Крім того, регулярне звітування про виконання бюджету зміцнює довіру до влади. Якщо громадяни бачать, що заплановані проєкти реалізовані, а кошти витрачені ефективно, вони впевненіше сприймають діяльність уряду [3, с. 194-195]. Також важливими інструментами забезпечення прозорості є незалежний аудит і контроль. Аудиторські органи, громадські організації та журналісти можуть об'єктивно оцінювати, як витрачаються кошти, і сигналізувати про порушення.

Отже, прозорість бюджетного процесу є фундаментом довіри між владою та суспільством. Вона не лише запобігає корупції, але й забезпечує ефективніше управління державними ресурсами. Громадяни, які мають доступ до інформації, відчувають себе активними учасниками прийняття рішень, а не лише сторонніми спостерігачами. У демократичному суспільстві відкритість фінансових процесів – це не просто ознака ефективного управління, а й необхідна умова для сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI: станом на 6 грудня 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text (дата звернення: 07.12.2024).

2. Куценко Т. Оцінювання прозорості бюджетування на місцевому рівні в Україні. Управління публічною економікою: нові виклики та стратегія: збірник тез доповідей учасників V Міжнародної науково-практичної конференції, 5–6 груд. 2019 р. Київ: КНЕУ, 2019. С. 132-136.

3. Нечипоренко А., Мороз Л., Панченко І. Гласність та прозорість бюджетного процесу в Україні. Збірник наукових праць Державного податкового університету. 2021. №1. С. 186-198.

Гандзюк Вікторія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти факультету управління та економіки
Науковий керівник: ***Бурбела Алла Леонідівна***
викладачка кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У РЕГУЛЮВАННІ ТА РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Держава відіграє ключову роль у регулюванні та розвитку фінансового ринку, забезпечуючи його стабільність і ефективність. Без належного державного втручання фінансовий ринок може стати джерелом економічних дисбалансів, криз і нерівності. У цьому контексті роль держави є багатогранною: вона формує законодавчу основу, здійснює регулювання, підтримує інновації та гарантує стабільність навіть у найскладніших умовах.

Фінансовий ринок є системою економічних відносин, де здійснюється обмін фінансовими активами, такими як гроші, цінні папери, валюта, деривативи та інші фінансові інструменти. Основна функція фінансового ринку полягає в ефективному перерозподілі грошових коштів між учасниками ринку, забезпечуючи фінансування економічного розвитку [1].

Для функціонування будь-якого ринку необхідне регулювання держави. Держава визначає та контролює правові основи ринкових відносин, встановлює права власності, регулює діяльність учасників ринку через запровадження нормативних актів та правил. Це забезпечує прозорість і легітимність операцій, захищає права інвесторів та сприяє стабільності економіки в цілому. Державне регулювання фінансового ринку передбачає запровадження системи нагляду та моніторингу за діяльністю фінансових установ, ліцензування учасників ринку, контроль за виконанням стандартів звітності, а також заходи щодо запобігання фінансовим кризам. Воно також включає стимулювання інновацій у фінансовому секторі та створення умов для зростання довіри між учасниками ринку.

В Україні функції державного регулювання фінансового ринку розподілені між різними державними установами. Структура органів регулювання включає законодавчий рівень, до якого входить Верховна Рада України, та виконавчий рівень, представлений Кабінетом Міністрів України, Національним банком, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Міністерством фінансів та іншими органами. Національний банк України регулює ринок банківських послуг, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку регулює ринки цінних паперів, а інші ринки фінансових послуг регулюються спеціально уповноваженими органами виконавчої влади [2, с. 318]. Всі ці органи стежать за дотриманням законодавства, моніторять фінансову стабільність та запобігають потенційним ризикам. Наприклад, регулятори встановлюють вимоги до капіталу фінансових установ, щоб ті могли витримати можливі фінансові шоки. Крім

того, вони контролюють звітність банків і компаній, забезпечуючи прозорість їхньої діяльності. Це дозволяє мінімізувати шахрайство та маніпуляції на ринку, захищаючи інтереси інвесторів і громадян.

Одним із ключових завдань держави є створення прозорої і стабільної законодавчої бази для функціонування фінансового ринку. Без чітко встановлених правил учасники ринку можуть зіткнутися з хаосом, що призведе до втрати довіри інвесторів і гальмування економічного розвитку. Закони, що регулюють діяльність банків, страхових компаній, фондових бірж, а також емісію цінних паперів, забезпечують чесні умови для всіх учасників. Важливо, щоб ці закони не лише відповідали сучасним економічним реаліям, але й захищали права споживачів фінансових послуг. Наприклад, законодавство має гарантувати прозорість умов кредитування чи страхування, щоб уникнути зловживань з боку фінансових установ.

Фінансовий ринок є чутливим до макроекономічних змін, таких як інфляція, валютні коливання чи безробіття. Тому держава відіграє ключову роль у забезпеченні макроекономічної стабільності. Центральний банк, регулюючи облікову ставку, впливає на вартість кредитів, що, у свою чергу, визначає рівень інвестиційної активності в економіці [3, с. 467-468]. Також держава використовує фіскальну політику для стимулювання економіки, інвестуючи у великі проєкти або знижуючи податки для певних галузей. Такі дії створюють сприятливі умови для зростання фінансового ринку, залучаючи нових інвесторів і розширюючи доступ до капіталу.

Також у сучасному світі фінансовий ринок неможливо уявити без технологій. Держава активно підтримує впровадження інновацій, таких як фінансові технології, цифрові платіжні системи та блокчейн. Важливим є також розвиток фінансової інфраструктури, тобто бірж, депозитаріїв, платіжних систем. Ці інститути забезпечують безперебійну роботу ринку, а держава, у свою чергу, інвестує в їхню модернізацію, щоб зробити їх конкурентоспроможними на світовому рівні.

Фінансові кризи є невід'ємною частиною економічного циклу. У такі періоди держава відіграє роль стабілізатора, запроваджуючи спеціальні програми для підтримки фінансової системи. Під час криз уряд може надавати фінансову допомогу банкам, страхуючи їх від банкрутства, або гарантувати вклади населення, що дозволяє зберегти довіру до банківської системи. Крім того, держава часто вводить тимчасові обмеження на спекулятивну діяльність, щоб уникнути подальшого загострення кризи.

Фінансові ринки стають дедалі більш глобалізованими, що створює нові виклики для їх регулювання. Держава бере участь у міжнародних угодах і співпраці, спрямованій на гармонізацію стандартів регулювання. Наприклад, впровадження міжнародних правил боротьби з відмиванням грошей чи ухиленням від сплати податків сприяє більшій прозорості та зменшує ризики на глобальному рівні. Також країни спільно реагують на фінансові кризи, координуючи дії через міжнародні організації, такі як МВФ чи Світовий банк.

Отже, роль держави у регулюванні та розвитку фінансового ринку є надзвичайно важливою. Вона забезпечує правову основу, підтримує стабільність, сприяє інноваціям і ефективно реагує на кризи. Грамотна державна політика у цій сфері є запорукою стабільності всієї економіки, створюючи умови для її сталого зростання та підвищення добробуту населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Поняття фінансового ринку та його структура. Бібліотека Букліб. URL: https://buklib.net/books/22267/ (дата звернення: 08.12.2024).

2. Татарин Н.Б., Борис О.М. Напрями вдосконалення державного регулювання на фінансовому ринку України. Інфраструктура ринку. 2019. Вип. 33. С. 317-322.

3. Ніколаєва А.М., Особливості аналізу та оцінки макроекономічної ефективності фінансового ринку. Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціальноорієнтованій системі управління підприємством: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Частина 1. м. Полтава, 31 березня 2021 року. Полтава, 2021. С. 465-468.

Годованець Вікторія Вікторівна
студентка 2 курсу факультету
публічного управління за спеціальністю
соціальне забезпечення

Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ЛІДЕРСТВО В ЕКСТРИМАЛЬНИХ УМОВАХ

В Україні вже йде війна одинадцятий рік, багато людей пристосувалося до екстримальних умов але так само є багато людей, які просто не змогли витримати цей тиск та політичну напругу і вийшли з ринку. Сталося це, можливо, через те що вони не були пристосовані до екстримальних умов, не вміли швидко приймати рішення, мобілізувати ресурси та координувати дії великих (малих) груп людей. Війна доводить, що традиційні моделі лідерства можуть бути недостатніми в умовах кризи, і вимагає розробки нових підходів. Дане дослідження спрямоване на те щоб вивчити методи лідерства в екстримальних умовах. Проблеми лідерства стали предметом дослідження багатьох вчених як в Україні (І.Г. Столяр, Л.І. Уманський, Б.Д. Паригін та інші), так і за кордоном (А. Філлей, Ч. Хенді, Р. Хаус і багато інших). Їхні праці охоплюють широкий спектр аспектів лідерства. У сучасному світі успіх будь-якої спільноти значною мірою залежить від якості лідерства. В Україні, де панують демократичні цінності, потреба в ефективних лідерах є особливо гострою [3, с. 209].

Лідерство – це процес, під час якого людина за допомогою своїх особистих якостей впливає на поведінку інших, спрямовуючи їхні дії на досягнення спільної мети.

Лідер – це ключова фігура в будь-якій групі, яка здобула авторитет і довіру інших членів. Його позиція ґрунтується на відкритому чи неявному визнанні його права приймати рішення, що впливають на інтереси групи. Лідерство передбачає не лише здатність впливати на людей, а й вміння чітко формулювати мету, мотивувати команду та ефективно використовувати наявні ресурси для досягнення успіху [1, с. 98].

Формування успішного лідера в публічному управлінні вимагає систематичного розвитку його професійних навичок. Сучасні підходи до управління персоналом дозволяють визначити конкретні компетенції, необхідні для виконання посадових обов'язків, і створити ефективні програми навчання та розвитку [2, с. 35].

В екстремальних умовах доцільно використовувати трансформаційне лідерство, яке сприяє натхненню та мотивації команди, ситуаційне лідерство, що дозволяє адаптувати стиль управління залежно від певних моментів, теорію поведінкового лідерства для розуміння взаємодії між лідером і командою, модель лідерства, засновану на довірі, що підтримує негативну стійкість команди. , та модель прийняття рішень Vroom-Yetton, яка враховує участь членів команди в процесі прийняття рішень.

Виклики лідерства під час війни є серйозними та важкими наприклад: непередбачуваність ситуації, емоційний тиск, інформаційна війна, швидкість прийняття рішень, відсутність досвіду. Та не кожен знає як з цим боротися, тому і опускає руки і не

діє далі. Також в кожного лідера мають бути такі якості як: стійкість, емпатія, бачення майбутнього, гнучкість, комунікативність, чесність і прозорість ну і звичайно стратегічне мислення. Ще потрібно завжди навчатися та розвиватися, працювати в командній роботі, децентрелізувати владу і кожен зможе дійти своїх цілей.

Традиційні моделі лідерства, які ефективно працювали в мирний час, виявилися недостатніми для вирішення складних проблем, що виникають під час війни. Високий рівень невизначеності, швидкість змін та постійний стрес вимагають розробки нових підходів до лідерства, які б дозволили ефективно мобілізувати ресурси, координувати дії та досягати поставлених цілей. Лідерство в умовах війни є складним і багатогранним явищем, яке вимагає від лідерів високого рівня професіоналізму, моральних якостей та здатності адаптуватися до швидко мінливих умов. Розвиток лідерських якостей є одним з ключових факторів успішного подолання кризи і відбудови країни.

Отже, лідерство в екстремальних умовах, таких як війна, потребує переосмислення традиційних моделей і розробки нових підходів, які викликають виклик сучасності. Високий рівень невизначеності, швидкість змін і постійний стрес вимагають від лідерів гнучкості, стійкості, стратегічного мислення та моральної відповідальності. Ефективний лідер повинен не лише вміти адаптуватися до змін, але й надихати команду, мобілізувати ресурси та координувати дії для досягнення спільної мети. Формування таких лідерських якостей як стійкість, емпатія, чесність, бачення майбутнього та здатність до навчання є необхідною умовою для успішного подолання кризи. Розвиток лідерства має ключове значення для забезпечення стабільності, ефективного управління та відбудови країни

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Євтушенко О. Н. Лідерство і керівництво: сутність понять, їх місце й роль в системі публічного управління України. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Сер.: Державне управління. 2017. Т. 305. Вип. 293. С. 96-102.

2. Гончарук Н. Т. Оцінювання керівного персоналу державної служби України. Вісник державної служби України. 2017. № 3. С. 34–38.

3. Кармінська-Бєлоброва М. В. Деякі питання лідерства в системі публічного управління. Нові нерівності - нові конфлікти: шляхи подолання: тези доп. та виступів учасників 3-го конгресу Соціологічної асоціації України, Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2017. С. 209-210.

Куцепалова Каріна Юріївна,
студентка
Науковий керівник: ***Ткачук Наталія Миколаївна,***
к.е.н., доцентка, доцентка кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

БАНКИ З ІНОЗЕМНИМ КАПІАЛОМ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Трансформаційні процеси у фінансово-економічній системі України протягом останніх років зазнали суттєвих змін, особливо в контексті функціонування банківського сектору. Геополітичні виклики, воєнні дії та макроекономічна нестабільність створили принципово нове середовище для діяльності фінансових інституцій, зокрема банків з іноземним капіталом.

Іноземні банківські групи традиційно відігравали важливу роль у вітчизняній банківській системі, адже їх присутність не лише збільшує фінансові можливості вітчизняної банківської системи, але й сприяє підвищенню рівня технологічності банківських послуг та загальній конкурентоспроможності фінансового ринку.

Власний капітал банківських установ виступає фундаментальним індикатором їхньої фінансової стійкості, спроможності протистояти зовнішнім економічним шокам та потенціалу подальшого розвитку. В умовах високої невизначеності та постійних трансформацій структура власного капіталу набуває особливої значущості для оцінки стратегічної стабільності банківських груп.

З огляду на зазначене варто провести порівняння власного капіталу банків іноземних банківських груп з іншими групами, для оцінки вагомості іноземного капіталу у формуванні ресурсної бази банківської системи України (рис. 1).

Як видно з рис. 1, власний капітал банківської системи України демонструє суттєві відмінності між групами за досліджуваний період. Банки з державною часткою мають найбільший обсяг власного капіталу, в той час, коли банки з приватним капіталом – найменший. У 2021 році власний капітал банків іноземних банківських груп становив 36,4%, що є вагомою часткою у загальній капіталізації банківської системи України. Проте, вже у 2022 році спостерігалося зменшення до 32,6% яке можна пояснити низкою факторів, таких як: вплив геополітичної кризи, макроекономічна нестабільність та відтік капіталу через високі ризики ведення бізнесу в умовах військових дій. У 2023 році іноземні банківські групи продемонстрували часткове відновлення власного капіталу в банківській системі України, який зріс на 23,6% у порівнянні з попереднім роком. Це свідчить про гнучкість і адаптивність банків з іноземним капіталом до нових умов функціонування. Відновлення могло бути зумовлене стабілізацією макроекономічної ситуації, покращенням регуляторного середовища, а також підтримкою материнських банків, які прагнуть зберегти свої позиції на українському ринку. Зростання обсягів і

частки власного капіталу банків іноземних банківських груп за досліджуваний період вказує також на важливу їхню роль у банківській системі України, оскільки вони продовжують забезпечувати доступ до міжнародного фінансування, інновацій та найкращих управлінських практик, незважаючи на виклики, з якими вони стикаються [2].

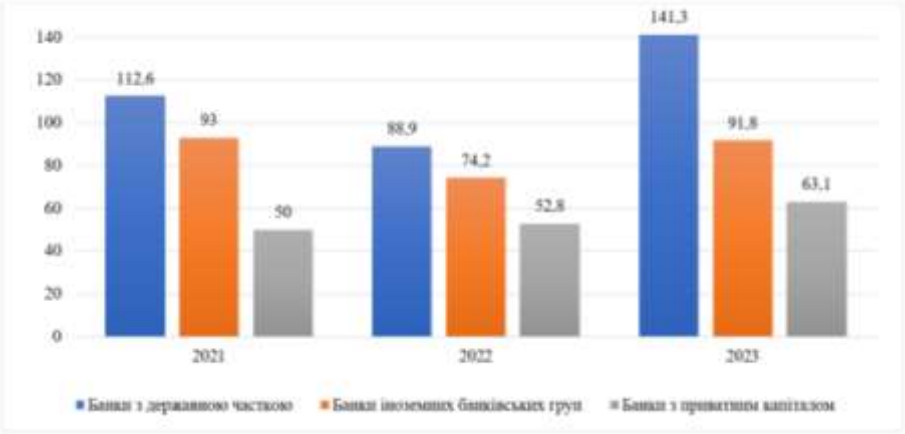

Рис 1. **Власний капітал банківської системи України в розрізі груп банків у 2021-2023 рр., млрд грн [0]**

Для глибшого розуміння окреслених позицій проаналізуємо структуру власного капіталу банків іноземних банківських груп (табл. 1). Як відомо, основними складовими власного капіталу банку є: статутний капітал, емісійні різниці, резервні та інші фонди, резерви переоцінки, нерозподілений прибуток (непокритий збиток).

Таблиця 1

Власний капітал банків іноземних банківських груп у банківській системі Україні у 2021-2023 рр. [2].

Складові власного капіталу	Роки			Питома вага у сукупному обсязі власного капіталу, %		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
Статутний капітал, млрд грн	134,8	58,0	28,1	145,0	78,2	30,6
Темп росту, %	-	-57,0	-51,6	-	-46,1	-60,9
Емісійні різниці, млрд грн	12,1	11,6	9,3	13,0	15,7	10,1
Темп росту, %	-	-4,1	-19,8	-	+20,8	-35,7
Резервні та інші фонди, млрд грн	17,7	22,6	20,8	19,0	30,5	22,6
Темп росту, %	-	+27,7	-8,0	-	+60,5	-25,9
Резерви переоцінки, млрд грн	2,6	1,6	2,7	2,8	2,1	3,0
Темп росту, %	-	-38,5	+68,8	-	-25,0	+42,9
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток), млрд грн	-74,2	-19,7	30,9	-79,8	-26,5	33,7
Темп росту, %	-	-73,5	-256,9	-	+66,8	+227,2
Власний капітал усього, млрд грн	93,0	74,2	91,8	100,0	100,0	100,0
Темп росту, %	-	-20,2	+23,7	-	0	0

Аналіз даних табл. 1 показує, що статутний капітал банків іноземних банківських груп демонструє тенденцію до зниження: у 2021р. його обсяг становив 134,8 млрд грн, тоді як у 2023р. - лише 28, млрд грн, тобто зменшення на 79,2%. Це зниження позначилося на питомій вазі статутного капіталу у загальній сумі власного капіталу, яка зменшилася з 145,0% у 2021р. до 30,6% у 2023р. Така динаміка, на наш погляд, зумовлена скороченням кількості банків з іноземним капіталом на території України: з 20 банків станом на початок 2021р. до 14 на кінець 2023р. [3].

Водночас підкреслимо, що у 2021-2022 рр. банки з іноземним капіталом мали значні збитки. Зокрема, у 2021 році обсяг непокритого збитку становив -74,2 млрд грн, а у 2022 році -19,7 млрд грн. Принципово важливим є той факт, що у 2023 році вперше за досліджуваний період банки отримали позитивний фінансовий результат, а саме 30,9 млрд грн нерозподіленого прибутку, а його частка вперше за досліджуваний період. досягла 33,7%.

Окрему увагу варто звернути на зміну питомої ваги резервних фондів, яка суттєво зросла у 2022р. до 30,5%, але частково скоротилася до 22,6% у 2023 році, що може бути пов'язано зі зміною регулятивних вимог чи внутрішньою політикою банків щодо управління ризиками.

Отож, банківська система України впродовж 2021-2023 років зазнала значних змін під впливом геополітичної нестабільності, воєнних дій та макроекономічних викликів. Особливо відчутними ці зміни були для банків з іноземним капіталом, які змушені були адаптуватися до нового, надзвичайно складного операційного середовища.

Дослідження демонструє, що банки з іноземним капіталом не тільки витримали випробування геополітичною кризою, але й продемонстрували стратегічну стійкість та здатність до трансформації в умовах високої невизначеності. Їхня подальша діяльність та стратегії розвитку будуть критично важливими для підтримки стабільності та розвитку банківської системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тихий О. Оцінка діяльності іноземних банків в Україні. Економіка та суспільство. 2023. №55. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2876/2800

2. Згруповані балансові залишки (у розрізі банків). Національний Банк України. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Aggregation_new.zip

3. Кількість банків в Україні (2008-2024). Мінфін. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/

Петруняк Ю.Я.
аспірант другого року навчання за спеціальністю 051 «Економіка»

ЗВО «Університет Короля Данила»

СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ МІГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ

Міграційні процеси є важливим елементом сучасної глобалізації, що суттєво впливають на соціальні, економічні та політичні аспекти розвитку держав. Згідно з даними ООН, у 2023 році кількість міжнародних мігрантів сягнула 281 мільйона осіб, що становить приблизно 3,6% світового населення. Зростання міжнародної міграції зумовлене низкою чинників, таких як глобальна нерівність, демографічні зміни, військові конфлікти та кліматичні кризи. Лише у 2022 році через військові дії, зокрема повномасштабне вторгнення в Україну, 8 мільйонів українців стали біженцями, що вплинуло на європейський міграційний ландшафт. [1]

Міграційні процеси мають різні форми, кожна з яких висуває специфічні вимоги до управління. Наприклад, економічна міграція суттєво впливає на ринок праці, а саме країни ЄС щорічно приймають понад 2 мільйони мігрантів із країн, що розвиваються. Водночас, вимушена міграція через конфлікти або кліматичні зміни стає все масштабнішою. За даними УВКБ ООН, у 2023 році кількість біженців і внутрішньо переміщених осіб у світі перевищила 110 мільйонів.

Ефективне управління міграційними процесами базується на принципах балансу між національними інтересами та дотриманням прав людини. Наприклад, інтеграція мігрантів у суспільства приймаючих країн є ключовим викликом, а саме лише 60% мігрантів у ЄС мають доступ до програм професійної адаптації та мовного навчання. Важливим аспектом також є стимулювання повернення мігрантів до країн походження. Статистика показує, що близько 10% мігрантів повертаються додому за умови сприятливих соціально-економічних змін у своїй країні.

На міжнародному рівні важливу роль у координації міграційної політики відіграють організації, такі як ООН, Міжнародна організація з міграції (МОМ) та Європейський Союз. Наприклад, у 2022 році Глобальний договір про безпечну, впорядковану та легальну міграцію став основою для нових ініціатив, спрямованих на захист прав понад 20 мільйонів мігрантів.

На національному рівні стратегії управління міграцією включають розробку політик, що враховують економічні та демографічні потреби. У країнах ЄС внесок мігрантів у ВВП оцінюється в 9%, тоді як у США цей показник сягає 15%. Удосконалення систем контролю за міграційними потоками, наприклад через створення цифрових баз даних, дозволяє ефективніше реагувати на нелегальну міграцію, масштаби якої у світі сягають близько 50 мільйонів осіб.

Однак управління міграцією стикається з численними викликами. Загрози національній безпеці через нелегальну міграцію є актуальними для багатьох країн. У 2022 році понад 250 тисяч нелегальних перетинів кордонів зафіксували країни ЄС, що є найбільшим показником за останнє десятиліття. Водночас, соціальні напруження у

приймаючих країнах через конкуренцію на ринку праці та культурні відмінності зростають, а саме у 2023 році рівень безробіття серед мігрантів у ЄС був на 3% вищим, ніж серед місцевого населення. [2]

Інноваційні підходи до управління міграцією передбачають використання цифрових технологій, таких як біометричні системи ідентифікації, що вже впроваджуються у понад 70 країнах світу. Врахування кліматичних змін як фактора міграції також стає важливим напрямом, а саме за прогнозами, до 2050 року кількість кліматичних мігрантів може сягнути 216 мільйонів. [1]

Для покращення управління міграційними процесами необхідно розширювати міжнародну співпрацю, підвищувати обізнаність суспільства про позитивний внесок мігрантів у розвиток економіки та культури, а також інвестувати у розвиток країн-донорів, щоб зменшити стимули до еміграції.

Ефективне управління міграційними процесами потребує міждисциплінарного підходу та координації між різними рівнями влади. Комплексна міграційна політика має враховувати як короткострокові заходи, так і довгострокові стратегічні цілі, спрямовані на стале вирішення проблем міграції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Global migration governance. Chapter 5 / World migration report 2018 / International Organization for Migration. IOM: Geneva. URL: https://publications.iom. int/system/files/pdf/wmr_2018_en_chapter5.pdf.

2. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, adopted at the United Nations Sustainable Development Summit on 25 September 2015 / The High-level Political Forum on Sustainable Development is the central UN platform for the follow-up and review of the 2030. URL: https://sustainabledevelopment. un.org/post2015/transformingourworld.

Підвисоцька Олександра Володимирівна,
студентка
pidvysotska.sasha@gmail.com
Науковий керівник: ***Корюгін Андрій Валерійович,***
к.е.н, доцент,
a_korugin@univer.km.ua

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

СТАЛИЙ РОЗВИТОК У МІЖНАРОДНІЙ ЛОГІСТИЦІ

Сталий розвиток у міжнародній логістиці є ключовим напрямом, що спрямований на забезпечення ефективного транспортування товарів із мінімальним впливом на навколишнє середовище, економічну стабільність та соціальний добробут. У контексті глобалізації логістика стикається із викликами, пов'язаними зі зростанням обсягів перевезень, зниженням шкідливих викидів і використанням інноваційних технологій.

Впровадження ресурсозберігаючих технологій у логістиці дасть змогу значно оптимізувати витрати, а також підвищити ефективність даних процесів. Зокрема, зниження запасів матеріалів може досягати 40-60%, оборотність оборотних коштів зростає на 20-40%, транспортні витрати зменшуються на 7-20%, а витрати на вантажно-розвантажувальні та складські роботи - на 15-30%.

Зниження екологічних витрат в логістиці включає в себе використання відновлюваних джерел енергії, викид парникових газів в атмосферу і скорочення кількості відходів. Ці заходи можуть бути технічними, наприклад, заміна дизельних автомобілів гібридами або перехід з картонних коробок на контейнери багаторазового використання. Інші стратегії повинні включати кращі способи планування та здійснення вантажоперевезень, такі як збільшення використання вантажних автомобілів при збереженні контрольованого рівня запасів або використання транспортних методів з більш низькими викидами парникових газів. Цілі великого екологічного бізнесу включають розширення зворотної логістики для переробки та повторного використання більшої кількості відходів та товарів, що підлягають поверненню.

Згідно з даними Міжнародного енергетичного агентства, транспортний сектор відповідає за 19% світового енергоспоживання та генерує 23% загальних викидів вуглекислого газу (CO2) [3].

Відповідно до політичних і технологічних трендів, очікується, що до 2030 року ці показники зростуть на 50%, а з 80% до 130% до 2050 року порівняно з 2007 роком. Очікується, що вантажні перевезення зростатимуть найшвидше у транспортному секторі. На малюнку 1 показано загальну оцінку викидів CO2 у вантажному транспорті та логістиці. Приблизно 90% цих викидів припадає саме на транспорт.

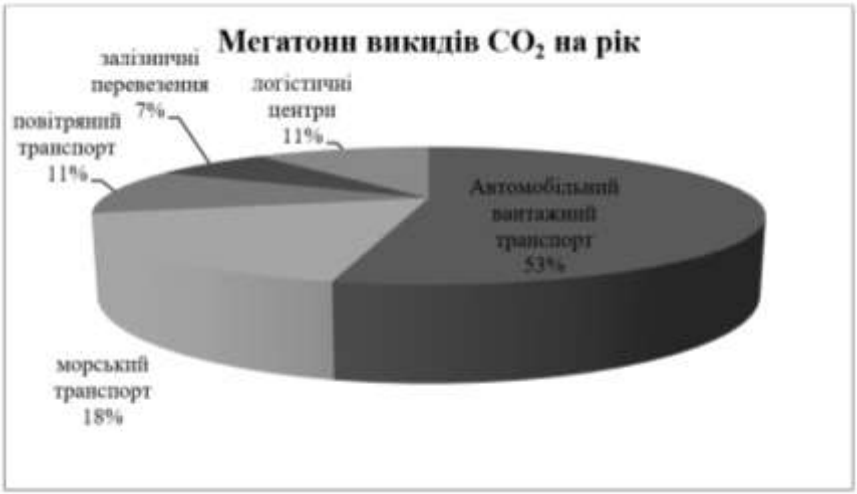

Рис. 1. **Оцінка викидів у секторі логістики**

Джерело: побудовано автором на основі [4, с. 1– 41]

Сьогодні багато логістичних компаній впроваджують спеціалізовані IT-рішення для маршрутизації, щоб зменшити вплив на навколишнє середовище та знизити викиди діоксиду вуглецю. Ці рішення дозволяють розрахувати маршрути з найменшими викидами в атмосферу. Як наслідок, зменшилися «нульові» пробіги, покращилися екологічні характеристики автомобілів, а також зросла частка транспортних потоків на безкоштовних дорогах, що сприяло розвантаженню основних магістралей.

Розпочинається перехід на електромобілі та автомобілі, що відповідають екологічним стандартам. Наприклад, електромобілі нової серії Renault Truck є екологічно чистими і безшумними, з нульовим рівнем викидів і призначені в основному для міського транспорту. Таким чином, відсутність шуму в цих вантажівках значно покращує якість життя населення.

Екологічні транспортні рішення стають дедалі популярнішими не лише в автомобільній галузі, але й у залізничному транспорті. Наприклад, компанія GEFCO запустила вуглецево-нейтральний залізничний потяг, який курсує за маршрутом Дунайська-Стреди (Словаччина) – Сіань (Китай). Потяг, що складається з 41 вагона, оснащений пристроями Інтернету речей (IoT), які забезпечують моніторинг та контроль за місцезнаходженням, температурою й цілісністю вантажу.

Компанія «Eviation» розробила нову модель вантажного судна Alice, оснащеного електродвигунами для використання як на вантажних, так і на пасажирських маршрутах, здатне перевозити до 1200 кг вантажу на відстань 815 км.

Сьогодні велика кількість країн світу активно розробляються інноваційні рішення, які сприяють декарбонізації та переходу на різноманітні екологічні види пального. Одним із таких рішень є проєкт «зеленого» водню, що отримує підтримку від багатьох європейських держав. В Україні поступово розвивається напрямок використання «зеленого» водню. Зокрема, був укладений Меморандум про взаєморозуміння між Укргідроенерго, німецькою транснаціональною компанією MAN Energy Solutions та

глобальним постачальником обладнання й послуг для гідроелектростанцій ANDRITZ HYDRO. Угода передбачає спільну розробку й реалізацію проєктів з виробництва «зеленого» водню в Україні [2].

Застосування «зеленого» водню, зокрема як джерела енергії для складського обладнання, сприяє зниженню негативного впливу на навколишнє середовище (оскільки енергію для виробництва водню отримують від сонячних електростанцій), проте це дозволяє відмовитися від використання компонентів наприклад кислота свинцю в акумуляторах.

Компанія «Raben» долучилася до «Соціального стандарту транспорту» платформи CSR Europe Responsible Trucking, спрямованого на регулювання умов праці водіїв і підтримку принципів сталого розвитку. Також вона брала участь у ініціативі Глобального договору ООН, спрямованій на досягнення Цілей сталого розвитку. Також, дана компанія увійшла до числа перших компаній європейської логістичної галузі, які отримали п'ятирічний кредит у розмірі 225 мільйонів євро, ставка за яким залежить від досягнення визначених екологічних, соціальних та управлінських показників. Це підкреслює провідну роль компанії у впровадженні принципів сталої логістики.

Для зменшення викидів група «Raben» уклала угоду з енергетичною компанією PGE Obrót про постачання екологічно чистої електроенергії. Відповідно до умов угоди, у 2023–2029 роках компанія в Польщі використовуватиме виключно електроенергію з нульовим рівнем викидів, підтверджуючи свою відданість принципам екологічно відповідального бізнесу. Для виконання цього зобов'язання планується зведення спеціалізованих фотоелектричних ферм загальною площею близько 40 гектарів і потужністю приблизно 35 МВт·год, що забезпечить сталі джерела енергії для діяльності компанії.

Тому важливо зробити висновок, що концепція сталого розвитку займає провідне місце у формуванні бізнес-моделі великих гравців світового логістичного ринку. Серед пріоритетів – робота з постачальниками, які дотримуються принципів соціальної відповідальності, скорочення викидів вуглекислого газу при транспортуванні, перехід на більш екологічно чисті види палива, беручи участь у соціально значущих проектах та підтримуючи розвиток місцевих громад.

Ці заходи сприятимуть створенню позитивного іміджу серед компаній як соціально відповідального бізнесу, що посилить конкурентоспроможність компанії та сприятиме збереженню лідерства на ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дизайн: революція електричної вантажівки. Renault Trucks. 08.06.2021. URL: https://www.renaulttrucks.net.ua/static/dizayn-revolyuciya-elektrichnoivantazhivki

2. «Зелений» водень: Україна наблизилась до реалізації пілотного проекту з виробництва екологічного енергоносія. URL: https://uhe.gov.ua/media_tsentr/novyny/zeleniy-voden-ukraina-nablizilasya-do-realizacii-pilotnogo-proektu-z

3. IEA (2009) Transport, energy and CO2. Technical report. OECD, Paris

4. World Economic Forum–WEF (2009) Supply chain decarbonization (pp 1–41)

5. Raben Group Signed its First Sustainability-Linked Loan. URL: https://ukraine.raben-group.com/en/news/read-more/raben-group-signed-its-first-sustainability-linked-loan

Сахно. Н.О.
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок
Науковий керівник: доц. ***Дереза В.М.***

НТУ «Дніпровська Політехніка»

ІННОВАЦІЇ У ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЯХ ЯК КАТАЛІЗАТОР МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ ТА НОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ

Сучасний світ зазнає революційних змін у зв'язку з впровадженням інноваційних технологій у різні сфери діяльності, зокрема у фінанси. Фінансові технології (FinTech) стали каталізатором змін у міжнародній фінансовій системі, забезпечуючи швидший, доступніший і прозоріший рух капіталу між країнами. Водночас вони відкривають нові можливості для саморозвитку, підвищення фінансової грамотності та залучення на світові фінансові ринки навіть тих, хто раніше не мав такого доступу.

Однак разом із можливостями виникають і нові виклики: регуляторна невизначеність, кіберзагрози та нерівний доступ до технологій у різних регіонах світу. У цьому контексті надзвичайної актуальності набуває дослідження впливу інновацій на міжнародні фінансові потоки та потенціал їх розвитку [1][2].

Основними напрямками розвитку фінтех-індустрії є:

1. Платіжні системи та мобільні платформи. Це найбільш популярний і розвинений сегмент FinTech, який спрощує доступ до фінансових послуг. Мобільні платформи, такі як PayPal, Apple Pay, Google Pay, дозволять знизити платіжні платежі без фізичних карток. В країнах, що розвиваються, мобільні платежі допомагають подолати проблему банківської віддаленості.

2. Технології блокчейн та обробки великих даних. Блокчейн забезпечує децентралізацію та прозорість фінансових операцій, використовуючи ризик шахрайства. Великі дані (Big Data) використовують для аналізу поведінки клієнтів та оцінки кредитного ризику. Банки аналізують дані для надання персоналізованих послуг, блокчейн для транскордонних переказів (Ripple).

3. Цифрові валюти та криптоактиви. Віртуальні валюти, такі як Bitcoin, Ethereum, та цифрові активи, знижують витрати на транзакції та забезпечують фінансову незалежність. Центральні банки досліджують створення цифрових валют (CBDC) для національних економік.

4. Онлайн-кредитування та краудфандинг. Ці послуги користуються потребами в традиційних фінансових посередниках, дозволяючи людям і підприємствам отримувати доступ до фінансів через платформи. Платформи на кшталт Kickstarter або LendingClub змінюють підхід до залучення капіталу.

5. Робо-едвайзинг та алгоритмічна торгівля. Робо-едвайзери — це автоматизовані платформи, які допомагають у прийнятті фінансових рішень, а алгоритмічна торгівля

дозволяє підтримувати умови на основі аналізу ринку в реальному часі. Робо-едвайзери, такі як Betterment або Wealthfront, змінюють традиційний фінансовий консалтинг.

6. Insurtech (інновації у страхуванні). Insurtech використовує технології для автоматизації процесів страхування, персоналізації послуг і зниження витрат. Платформи на основі штучного інтелекту оцінюють ризики або розраховують страхові премії.

7. Regtech (технології для регуляторного комплаєнсу). Regtech відповідає компаніям відповідати вимогам регуляторів шляхом автоматизації процесів моніторингу та звітності. Сервіси для негативних транзакцій (наприклад, ComplyAdvantage).

Кожен із напрямків FinTech індустрії відіграє важливу роль у трансформації світових фінансових ринків. Інновації створюють нові можливості як для глобальної економіки, так і для окремих споживачів, сприяючи доступу до фінансових послуг та роблячи їх більш ефективними та трансформують способи здійснення міжнародних фінансових операцій, роблячи їх швидшими, дешевшими та доступнішими[3].

Розвиток фінтех-індустрії також суттєво впливає на обсяги та структуру міжнародних фінансових потоків:

1. Зростання транскордонних платежів та грошових переказів завдяки зниженню комісій та підвищенню швидкості операцій.
2. Розширення можливостей для міжнародних інвестицій, особливо для роздрібних інвесторів, через онлайн-платформи.
3. Збільшення обсягів міжнародного онлайн-кредитування, в тому числі P2P-кредитування.
4. Поява нових форм залучення капіталу через краудфандингові платформи.
5. Зростання обсягів торгівлі криптоактивами, що створює нові канали руху капіталу.
6. Підвищення ефективності управління міжнародними фінансовими потоками завдяки використанню технологій великих даних та штучного інтелекту[4].

Інновації у фінтех-індустрії мають потужний потенціал для стимулювання економічного розвитку країни. Вони забезпечують підвищення фінансової інклюзії, відкриваючи доступ до фінансових послуг для широких верств населення та малого бізнесу, а також сприяють зниженню вартості цих послуг. Завдяки інноваціям фінансовий сектор стає більш ефективним, конкурентоспроможним та гнучким, що позитивно впливає на економіку в цілому.

Крім того, нові технології покращують управління ризиками та зміцнюють стабільність фінансової системи, створюючи сприятливі умови для залучення міжнародних інвестицій. Важливим аспектом є також стимулювання зайнятості через створення високотехнологічних робочих місць у фінтех-індустрії, що сприяє формуванню сучасної економічної екосистеми.

Таким чином, фінтех є не лише каталізатором розвитку фінансового сектору, а й стратегічним чинником економічного зростання на національному та глобальному рівнях.

Та в свою чергу стрімкий розвиток фінтех створює нові регуляторні виклики для фінансових регуляторів:

1. Необхідність адаптації регуляторної бази до нових бізнес-моделей та технологій.
2. Забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг в умовах цифровізації.
3. Протидія використанню фінтех для відмивання коштів та фінансування тероризму.
4. Управління кібер-ризиками та забезпечення операційної стійкості фінансової системи.
5. Регулювання нових фінансових інструментів, зокрема криптоактивів.

Для вирішення цих викликів регулятори активно впроваджують інноваційні підходи, зокрема регуляторні "пісочниці" для тестування нових фінтех-рішень[6].

В Україні фінтех-індустрія активно розвивається останніми роками. Основними напрямками є платіжні сервіси, онлайн-кредитування, інсуртех. Національний банк України реалізує Стратегію розвитку фінтеху до 2025 року, яка передбачає:

1. Розвиток безготівкової економіки:

Мета: Створення економіки, де капітальних фінансових транзакцій створено у безготівковій формі.

Засоби: Розширення доступу до електронних платіжних систем, стимулювання використання безготівкових розрахунків через мобільні додатки та банківські картки.

Результат: Зниження витрат на обробку готовки, підвищення прозорості фінансових операцій і зменшення тіньового сектора.

2. Впровадження відкритого банкінгу (Open Banking):

Мета: Надання клієнтам можливість безпечно обмінюватися фінансовими даними між банками та фінтех-компаніями через стандартизовані інтерфейси (API).

Засоби: Вдосконалення законодавчої бази для захисту даних і впровадження механізмів спільного використання інформації.

Результат: Створення конкурентного середовища, стимулювання розробки нових фінансових послуг, таких як агрегатори рахунків або персональні фінансові менеджери.

3. Розвиток регуляторних та наглядових технологій (RegTech/SupTech):

Мета: Використання сучасних технологій для автоматизації процесів регулювання та моніторингу фінансових установ.

Засоби: Впровадження інструментів для моніторингу ризиків, автоматичного аналізу звітності та виявлення відкрито в реальному часі.

Результат: Підвищення ефективності роботи регуляторів і зниження витрат банків та інших фінансових установ на комплаєнс.

4. Підвищення фінансової грамотності населення:

Мета: Забезпечення базових знань про фінансові послуги, безготівкові розрахунки та кібербезпеку для широких верств населення.

Засоби: Проведення освітніх захворювань, створення онлайн-курсів та розробка інформаційних матеріалів.

Результат: Зростання відомостей про фінансові продукти та підвищення довіри до фінансової системи.

Це створює передумови для подальшого зростання фінтех-сектору та інтеграції України у глобальну фінтех-екосистему [7].

Отже, інновації у сфері фінансових технологій стають потужним каталізатором трансформації глобальної фінансової системи, створюючи нові можливості для руху міжнародних фінансових потоків та економічного розвитку. Водночас стрімкий розвиток фінтеху створює нові регуляторні виклики, які потребують адаптації регуляторних підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мулик Т. О., Олійник О. О. Економічний зміст і види FinTech інновацій. Бізнес Інформ. 2021. №12. С. 72-78. [Електронний ресурс] Режим доступу – URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-12_0-pages-72_78.pdf
2. Поченчук Г.М. Фінансові технології: розвиток і регулювання. Економіка і суспільство. 2017. №13. С. 1193-1200. [Електронний ресурс] Режим доступу – URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/200.pdf
3. Писаренко В. В. Інноваційні фінансові інструменти: сутність та механізми використання. Вісник Полтавської державної аграрної академії. 2012. №3. С. 299-302. [Електронний ресурс] Режим доступу – URL: https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.3/299.pdf
4. Тимко О. Міжнародні фінансові потоки: зміст, склад, роль у розвитку світової економіки. Економіка та суспільство. 2024. №56. [Електронний ресурс] Режим доступу – URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10390/Тимко%20О..pdf?sequence=1&isAllowed=y
5. Драпалюк О. Оцінка впливу нових фінансових технологій, інструментів та інститутів на стійкість фінансових ринків та економіки в цілому. Ефективна економіка. 2021. №12. [Електронний ресурс] Режим доступу – URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9728
6. Ринок фінансових технологій (фінтеху) в Україні: стан та перспективи розвитку. Економіка та суспільство. 2023. №56. [Електронний ресурс] Режим доступу – URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3103
7. Національний банк України. Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. 2020. [Електронний ресурс] Режим доступу – URL: https://bank.gov.ua/ua/files/DDWIAwXTdqjdClp

Хайдарі Анастасія
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні
Науковий Керівник – ***Ткачук Наталія***
к.е.н., доцентка,
доцентка кафедри фінансів, банківської прави,
страхування та фондового ринку

Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ БАНКІВ

Формування ресурсної бази є одним із ключових аспектів функціонування комерційних банків, оскільки саме від структури ресурсів залежить стабільність, платоспроможність та здатність банківської установи зберігати свої функції. Ресурсна база банку представляє собою сукупність фінансових коштів, які формуються з різних джерел і використовуються для забезпечення активних операцій, кредитування, інвестування та надання інших банківських послуг.

У економічній літературі банківські ресурси можуть класифікувати за різними ознаками: за джерелами їх утворення, економічним змістом, місця мобілізації, можливістю прогнозування розмірів ресурсів, а також можливістю їх використання [1]. На нашу думку, найбільш доцільним є підхід до класифікації банківських ресурсів за джерелами їх утворення, тому що він дозволяє глибше оцінити структуру фінансових потоків банку та їхню залежність від зовнішніх і внутрішніх чинників, що й відображено на рис. 1. Вважаємо, що така класифікація є найбільш оптимальною, оскільки вона дає можливість чітко розмежувати джерела походження ресурсів. Як бачимо з рисунка, банки можуть формувати свої ресурси використовуючи три напрямки:

- формування бази власних коштів як ключового елемента фінансової належності та платоспроможності;
- залучення коштів від суб'єктів господарювання на зберігання відповідно до посередницької діяльності банку, де ініціатором розміщення є їхні власники;
- позичені кошти на фінансовому ринку, які залучаються у формі міжбанківських кредитів та за рахунок операцій на ринку цінних паперів.

Основою успішної комерційної діяльності банку є створення належної ресурсної бази, яка представляє собою сукупність фінансових коштів, що надходять до банку з різних джерел. Ключовим етапом у цьому процесі є формування власного капіталу банку, який здобуває першочергову роль у забезпеченні його стабільності та фінансової стійкості.

Власні ресурси комерційних банків формуються за рахунок статутного капіталу, а також фондів, які створені для підтримки фінансової стійкості та забезпечення комерційної і господарської діяльності банку. До цих ресурсів також належать прибуток поточного і попередніх років, резерви, що збільшуються за рахунок нерозподіленого прибутку.

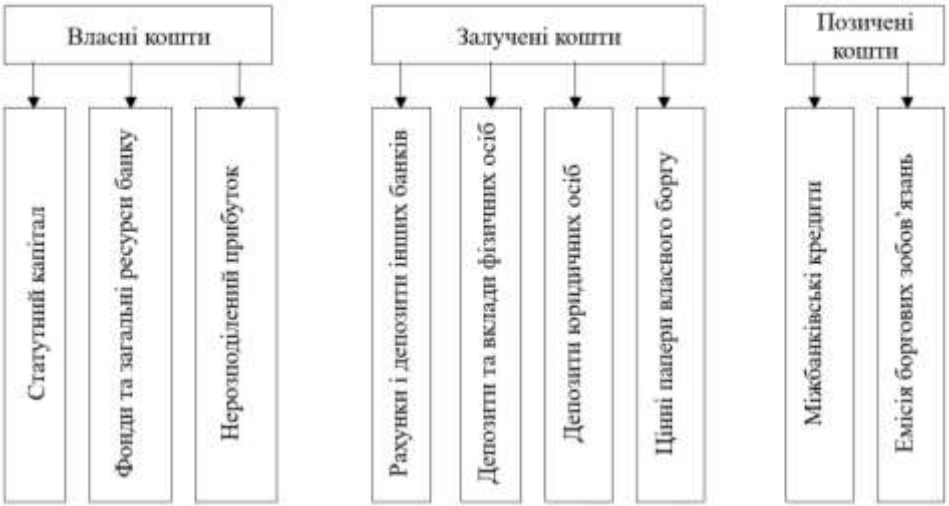

Рис. 1. **Структура ресурсної бази комерційного банку [2, с. 88].**

Згідно закону України «Про банки та банківську діяльність», статутний капітал банку повинен формуватися лише з підтверджених джерел. Грошові внески для формування та збільшення статутного капіталу банку резиденти України створюють у гривнях, тоді як нерезиденти можуть вносити кошти в іноземній вільноконвертованій валюті або також у гривнях. Законодавчо визначено мінімальний розмір статутного капіталу банку - 200 млрд грн [3].

Щодо наступних елементів ресурсної бази банку, то залучені ресурси – це сукупність коштів на поточних, депозитних та інших рахунках банківських клієнтів та є основою для здійснення активних операцій банків той час коли запозичені ресурси – це позики на грошовому ринку, які залучаються у формі міжбанківських кредитів і кредитів центрального банку а також із операції з цінними паперами на вторинному ринку. На перший погляд, може здатися, що залучені та запозичені кошти це тотожні поняття, терміни синоніми, проте це не так, між ними є суттєва різниця. Основою для здійснення активних операцій є формування залучених ресурсів банку через депозитні операції. Комерційні банки залучають кошти фізичних та юридичних осіб, розміщуючи їх на депозитних рахунках. У банківській практиці депозити традиційно використовують ключову роль серед джерел формування залученого капіталу [4].

Запозичені кошти, навпаки, є тими ресурсами, які банк отримує шляхом укладання договору про кредитування з іншими фінансовими установами, як-от комерційними банками, міжнародними фінансовими організаціями, або разом з центральним банком. Запозичені ресурси завжди супроводжуються зобов'язаннями щодо їх повернення на попередньо визначених умовах, включаючи виплату відсотків, що є платою за користування цими коштами.

Таким чином, залучені ресурси являють собою більш стабільне і тривале джерело фінансування для банку, мають певний термін зберігання і регулюються умовами договору між банком і вкладником. Запозичені ресурси, навпаки, мають характер

тимчасового фінансування та часто використовуються для покриття короткострокових потреб банків у ліквідності.

Узагальнюючи наведені матеріали, можна зробити висновок, що формування ресурсної бази банку є критичним аспектом для забезпечення його стабільності, платоспроможності та фінансової стійкості. Ресурсна база комерційного банку складається з власних, залучених та позичених ресурсів, що забезпечує функціонування всіх видів банківських операцій, включаючи кредитування, інвестування та надання інших фінансових послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрейків Т. Я., Сеницц П. М., Сивуляк М. М. Суть та значення фінансових ресурсів банку в забезпеченні його стабільності. Підприємництво і торгівля. 2016. №20. С. 64-70.
2. Банківська система: навчальний посібник / за заг. ред. Н. С. Ситник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 580 с.
3. Про банки та банківську діяльність: Закон України № 2121-III. від 07.12.2002. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, №5-6, ст.30. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text
4. Блащук-Дев'яткіна Н.З., Ігнатишина В.М., Скидан У.І. Сучасні тенденції формування ресурсів комерційних банків України. Молодий вчений. №3 (79). 2020. С. 209-213

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Гладун Леся Іванівна,
старший науковий співробітник
музею класика єврейської літератури Шолом-Алейхема,

Національний історико-етнографічний
заповідник «Переяслав»

ПРЕСА, ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ ЄВРЕЙСЬКОЇ ГРОМАДИ КІН. XIX – І ЧВЕРТІ XX СТОЛІТТЯ.

В статті досліджено історію формування та дано загальну характеристику колекції єврейської періодики кін. XIX – І чверті XX ст. Музею класика єврейської літератури Шолом-Алейхема Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (далі НІЕЗ «Переяслав»). Метою статті є введення в науковий обіг інформації про малодосліджену колекцію музею, яка розповідає про історію та культуру єврейської громади. Стаття включає в себе дослідження даної частини збірки за змістом фондово-облікової документації та науково-уніфікованих паспортів інвентарних груп «Шолом-Алейхем», «АК» (книги з автографом), «Науково-допоміжний фонд» [2, 3, 4].

Музей класика єврейської літератури Шолом-Алейхема НІЕЗ «Переяслав» є унікальним закладом, першим в Європі музеєм письменника. У 1978 р. з нагоди 120-ої річниці з дня народження, у м. Переяславі, на батьківщині Шолом-Алейхема (Соломона Нохумовича Рабиновича), створена скарбниця історії єврейської культури [1, с. 6].

Музей класика єврейської літератури Шолом-Алейхема має багату й різноманітну збірку, що нараховує понад тисячу експонатів, пов'язаних з єврейською спадщиною та життям і творчістю нашого земляка Шолом-Алейхема. Колекція дозволяє будувати музейні розповіді про повсякдення єврейської громади на основі унікальних музейних предметів, що мають художню та історичну цінність – серед них твори мистецтва, друковані видання, фото, історичні документи та предмети побуту.

Однією зі складових частин колекції Заповідника є зібрання єврейських періодичних видань другої половини XIX – І чверті XX ст., комплектація якої була започаткована у 70–80-х рр. XX ст. та продовжувалася до початку XXI ст.

У фондовій збірці НІЕЗ «Переяслав» зберігаються періодичні видання, які друкувались російською мовою – «Разсветъ», «Восход», «Новый Восход», «Русский еврей», «Еврейская неделя», «Еврейские известия», «Еврейский мир», «Еврейская жизнь», «Еврейские вести», «Недельная хроника Восхода» [2, 3, 4].

Для дослідження даної частини музейного зібрання було визначено низку завдань, а саме: дослідити, систематизувати та ввести у науковий обіг матеріали фондових колекцій, обґрунтувати роль періодичної преси у дослідженні та популяризації життя єврейської спільноти, дати загальну характеристику історичних і культурних подій за матеріалами періодики.

Сьогодні науковці, які цікавляться проблематикою єврейства в Україні все більше уваги приділяють друкованим виданням. Адже саме в періодичній пресі можна почерпнути інформацію про історію функціонування періодики, її тематику, про відомих постатей, які висвітлювалися у ній, життя та побут єврейської спільноти, існування різноманітних єврейських товариств тощо. У єврейських часописах з фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» та експозиції Музею класика єврейської літератури Шолом-Алейхема висвітлювалися реальні події, факти, процеси, які відбувалися у повсякденному житті та є важливим джерелом для вивчення найважливіших етапів історії та культури євреїв на теренах України. У центрі уваги видань перебувають гострі питання міжетнічних відносин, публікації про єврейські погроми, участь євреїв у Першій світовій війні, питання еміграції. Варто зазначити, що під час Першої світової війни російська цензура закрила всі періодичні видання, які друкувались на єврейській мові.

Більшість примірників єврейських газет і журналів були передані до музею з Резервно-обмінного фонду бібліотеки АН УРСР та приватних зібрань. Значна частина єврейських засобів масової інформації кін. XIX – I чверті XX ст. друкувалася не мовою національної спільноти, а на російській мові. Використання саме цієї мови носило ідеологічне забарвлення. Можна зазначити, що значна частина періодики проводила асиміляторську політику щодо євреїв і не відстоювала їх національні інтереси, хоча для значної частина представників єврейського просвітництва російська мова асоціювалася з розвитком і цивілізованим світом.

Аналіз джерел з досліджуваної теми свідчить, що частина публікацій російськомовних єврейських друкованих видань даного періоду були присвячені просвітництву єврейського населення та питанню їх боротьби проти нерівності в правах. Також на сторінках часописів автори публікацій намагалися пропагувати єврейську культуру, піднімали питання про еміграцію та націоналізм. За публікації на громадсько-політичні теми цим виданням виносились цензурні попередження.

Провівши короткий аналіз публікацій російсько-єврейських періодичних видань кінця XIX – I чверті XX ст. можна скласти уявлення про життя єврейських громад у російській імперії, довідатися про перебіг суспільно-політичних подій та ознайомитися з творчістю єврейських публіцистів, письменників, поетів. Історія, культура євреїв України залишається малознаною сторінкою для широкого загалу та потребує повноцінного дослідження, атрибуції та вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Захарчук Н., Монастирський А., Шайкін Й. Музей Шолом-Алейхема (м. Переяслав-Хмельницький): путівник. Київ, 2003. – 12 с.

2. Фонди Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Інвентарні книги № 1-2 «Шолом-Алейхем».

3. Фонди Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Інвентарні книги № 1-4 «АК» (Книга з автографом).

4. Фонди Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Науково-допоміжний фонд.

Юхименко Н.О.
старший науковий співробітник

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»

АВАРІЯ НА ЧАЕС: СПОГАДИ УЧАСНИКІВ ТА ОЧЕВИДЦІВ

Унаслідок аварії на Чорнобильській атомній електростанції, що сталася 26 квітня 1986 року, значного радіаційного забруднення зазнав Поліський район Київської області. Селище міського типу Поліське і 2/3 частини Поліського району було накрито радіоактивною хмарою. В перші дні аварії з Поліського району було евакуйовано мешканців 13 населених пунктів, а решта населення з інших населених пунктів, зокрема і Поліського, залишилися жити на забрудненій території, хоча радіаційна ситуація була складною. Лише у 1989 році прийнято рішення про відселення забруднених населених пунктів Поліського району.

Чорнобильська трагедія перетворила благодатний край на пустку та змусила поліщуків покинути батьківську землю.

З болем у серці та сльозами на очах залишали вони цей чудовий край. Пам'ять про ці події продовжує жити у спогадах переселенців, зразках матеріальної та духовної культури.

Колишній житель Поліського, Леонід Гаращенко, згадуючи роки після аварії зазначає: «Після аварії ми змушені були переселитись у м. Суми. Тяжко було розлучатись з рідним краєм, з рідними місцями до яких прикипів душою і серцем. Там я працював на підприємстві громадського харчування. Робота мені дуже подобалась. Після переїзду сюда, смуток за рідним краєм не покидає по сьогоднішній день… Ну зараз звикаємо, но рідні місця і тяга до рідних домівок не полишає, я думаю, нікого. І ніхто не забуде тих місць солов'їних, красивих, які ми залишили в рідному Поліссі» [3].

Микола Герасименко, в минулому начальник ДПЧ-6 Чорнобильського РУ ГУ МНС України в Київській області, так згадує дні аварії: «В ту ніч ми приїхали на ЧАЕС трьома екіпажами й виконували всі ті завдання, які ставило перед нами керівництво. А повертались додому чужими автобусами, бо наші пожежні автомобілі назавжди там і залишились. Через кілька тижнів, коли горів кабельний тунель, мені вдруге довелось виїхати до Чорнобиля. Отримана радіаційна доза похитнула здоров'я. Я тричі лікувався. Слава Богу, все обійшлося. А за участь у ліквідації наслідків аварії мене нагородили медаллю «За трудову доблесть». Трагедію 26 квітня не забути. Особливо гірко згадувати першу хвилю переселенців з Прип'яті. Ми працювали без відпочинку, приймаючи в Поліському тисячі стривожених, зляканих, розгублених людей, селили по дві-три сім'ї в кожен двір, заспокоювали тим, що через кілька днів вони повернуться додому. Говорили це впевнено, бо й самі вірили, що так буде. Однак ні через місяць, ні через рік цього не сталося. А друга хвиля переселенців – у 1989-1991 роках – поставила остаточну крапку в майбутньому Поліського краю»[5].

Микола Дубович, уродженець села Буда-Варовичі Поліського району, колишній начальник караулу ППЧ-59, смт Вільча згадує: «Невдовзі ми вже мчали автотрасою у напрямку ЧАЕС, їхали повз села Ковшилівка, Варовичі. Біля села Мартиновичі до нас приєднався пожежний автомобіль ПСО (пожежно-сторожової охорони) колгоспу «Родіна» села Мартиновичі. Пожежний автомобіль ППЧ-31 (Поліське) з особовим

складом (Топчан Антон, Кисарець Василь, Кіщенко Сергій) випередили нас і приїхали на ЧАЕС на кілька хвилин раніше. Десь о 2-ій годині 25 хвилин ми під'їхали до розташування ВПЧ-2. З диспетчерської вибіг молодий сержант і відчинив нам ворота, через які ми заїхали на територію ЧАЕС. Коли ми наближались до четвертого енергоблоку, над ним у нічне небо здіймалося вишнево-червоне полум'я. Я, як єдиний начальник караулу з усього особового складу, наказав хлопцям аби вони залишилися біля машин, а сам побіг до четвертого блоку шукати когось з керівників гасіння пожежі. На той час уже дві машини швидкої допомоги проїхали повз нас у бік Прип'яті. Стояла тиха, тепла місячна ніч. Був повний місяць. Дах четвертого блоку знесений, зруйнований зовсім, траплялись бетонні уламки, усе покручене, понівечене, чимало розкидано кисневих балонів лежало біля стіни блоку. Біля металевих східців, що вели нагору, до зруйнованого реактора, я зустрів капітана пожежної служби, прізвище його, на жаль, уже не пам'ятаю. Він мені наказав, щоб ми, поки що, залишались біля пожежних автомобілів, поруч із четвертим блоком і чекали наказу та щоб не курили і не пили воду, бо все довкола засипане радіоактивним пилом… [2]»

Анатолій Красуцький, який народився в селищі Вільча Поліського району, говорить: «Мені було 29 років. Я працював військовим керівником Вільчанської середньої школи. Саме 27 квітня 1986 року я організував проведення військово-спортивної гри «Зірниця». День був дуже чудовий, сонячний. Всі учні школи, а також педагогічні працівники були вишикувані на святкову лінійку. Отримавши умовно бойове завдання від адміністрації закладу, кожен загін, тобто клас, вирушив виконувати своє завдання. Проводячи умовно наступальну операцію бою з противником, один з учнів школи запитав: «А ви чули, що на Чорнобильській атомній сталася аварія?» [1].

Петро Гаращенко, колишній житель Поліського, перебуваючи у селищі міського типу Вільчі Поліського району в 2008 році, зазначав: «Колись тут я працював дільничним інспектором, потім у 1979 році женився і отут оце було… Хата моїх батьків. Батьків моєї жінки Самойленко Михайла Васильовича і Анни Порфирівни. Оце все, що залишилося… Була гарна хата, гарний гараж. Була літня кухня. Все згоріло. Останній раз я тут був після виселення в 1990 році [4].

Кожного поліщука-переселенця спогади про малу батьківщину міцно тримають у своїх обіймах. Вони є одночасно радісними і сумними. Радісні спогади пов'язані з незабутніми моментами дитинства, юності, першого кохання, народження дітей, зустрічей із земляками, а сумні змушують повертатися у страшні дні аварії, переселення, поринати у стан смутку та туги за отчим краєм убитим Чорнобилем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрієвський Б. А. Пам'ять про рідний край. Переяслав-Хмельницький: ПП«СКД», 2017. С. 78.

2. Андрієвський Б. А. Вільча (Олексіївка, Становище, Гута). Переяслав-Хмельницький: ПП«СКД», 2007. С. 75.

3. Записано у 2008 р. від Гаращенка Леоніда Миколайовича, 1960 р. н., переселенця із смт Поліське Київської області.

4. Записано у 2008 р. від Гаращенка Петра Івановича 1956 р. н., переселенця із смт Поліське Київської області.

5. Терещенко О. Патріот Поліського краю. Пожежна безпека, 4(91), 2007. С. 34.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Давиденко Наталія Сергіївна

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті автор розглядає проблему взаємодії дитини в сучасному світі з навколишнім середовищем. Висвітлюються питання методичного супроводу театралізованої діяльності як одного із засобів успішної адаптації та соціалізації дітей дошкільного віку.
Ключові слова: *дошкільний вік, соціалізація, театралізована діяльність, інновація.*

Вступ. Законодавством України визначається, що освітнє середовище дошкільної освіти сприяє гармонійному розвитку особистості дитини, її природних задатків, життєвої мистецької активності[1]. Дійовим засобом виховання загальної культури та соціалізації дітей дошкільного віку є залучення до сприймання цінностей українського та світового мистецтва.

На сьогоднішній день, найкращим середовищем для позитивного проходження соціалізації дошкільнят є сфера додаткової освіти. Вона є найбільш сприятливою для розвитку виховної роботи з дітьми.

Аналіз основних (останніх) досліджень і публікацій з обраної проблематики. Дитяча театралізована діяльність була предметом ґрунтовного психологічного дослідження Л.Виготського. У подальшому театральна діяльність і її соціалізуюча функція вивчалися педагогами С.Шацьким, В.Верховинцем, В.Сухомлинським та ін. Висвітленню соціально-культурних процесів в Україні в контексті проблем виховання й соціального становлення людини приділяли увагу й такі українські педагоги та громадські діячі, як: Гальченко В..[2], Городиська В. [3], Красовська О. [4] та ін.

Формулювання мети статті. Теоретично обґрунтувати ефективність театральної діяльності, як засобу соціалізація дітей дошкільного віку.

Основна частина. Соціалізація - процес засвоєння індивідом зразків поведінки, психологічних установок, соціальних норм і цінностей, знань, навичок, що дозволяють йому успішно функціонувати в суспільстві[3, с.83].

Дошкільний вік - час первісного становлення особистості, формування основ самосвідомості та індивідуальності дитини, час, коли визначаються траєкторії його подальшого розвитку. Саме в цей період починається процес соціалізації, встановлюється зв'язок дитини з провідними сферами буття - світом людей, природи, предметним світом; відбувається залучення до культури, до загальнолюдських цінностей.

Практика показує, що сучасні діти мають низький рівень адаптації до груп однолітків, вони не вміють взаємодіяти один з одним в процесі гри, не знають, як домовитися про майбутню діяльність і як результат, виникають проблеми спілкування з однолітками і дорослими.

Найкоротший шлях емоційної розкутості дитини - шлях через гру. В процесі оволодіння ігровими ролями дитина вчиться приймати і виконувати соціальні ролі. Відкритість дитини та її власних переживань розвиває і збагачує її емоційну сферу.

Театралізована діяльність, представляє собою органічний синтез акторської майстерності, танцю, живопису, риторики, музики. Вона об'єднує в єдине ціле засоби виразності, наявні в арсеналі окремих мистецтв, застосування яких в освітніх установах доцільно для вирішення практично будь-якої проблеми виховання дітей дошкільного віку. Саме театральна діяльність сприяє природному розвитку дитини до умов дошкільного закладу та соціального оточення.

Метою театралізованої діяльності є: виховання розкутого, впевненого в собі, соціально адаптованого, активного дошкільника, який гармонійно входить в соціум.

У театралізованій діяльності можна пройти період соціально-психологічної адаптації та соціалізації, також розвивається чуттєва культура: увага, відчуття, сприйняття, пам'ять, уява, мислення, комунікативні вміння і навички.

Театральна творчість несе в собі великий колективний заряд, в процесі якого здійснюється обмін думками, почуттями, переживаннями заради певної мети.

Численні наукові дискусії останніх років виявили необхідність зміни самої концепції вітчизняної педагогіки. Цілком очевидно, що традиційна освіта, орієнтована на передавання знань, умінь і навичок, не встигає за темпами їх нарощування. За останні роки розвиток науки і техніки сприяв появі нових форм навчальної комунікації, новітнім методам розв'язання освітніх завдань. Роль вихователя набула нової якості. Він розвиває пізнавальні якості дошкільника, його життєву компетентність у різних соціальних інституціях. Водночас відбувається еволюція змісту, форм і методів навчання, яка спонукає до розробок і впровадження нових новітніх освітніх технологій, сюди можна віднести і театралізовану діяльність.

Продовжуючи думку про використання театралізованої діяльності для розвитку комунікативності, Гальченко В.[2] пропонує будувати роботу в формі театралізованої гри в процесі взаємодії з батьками. Батькам пропонувалася роль глядачів.

А що стосується переваг даної програми, то важливим є те, що в процесі такої діяльності розвиваються здібності кожної дитини [4]. На думку О.Красовської, «Саме театралізована діяльність дозволяє вирішувати багато педагогічних завдань, що стосуються формування виразності мовлення дитини, інтелектуального і художньо-естетичного виховання. Вона - невичерпне джерело розвитку почуттів, переживань і емоційних відкриттів, спосіб прилучення до духовного багатства»[4].

Театралізована діяльність спрямована на сприйняття, осмислення художнього образу і передачу цього образу в своєму розумінні. Вона виступає як самостійна, нарівні з ігровою, музичною та образотворчою. Як і будь-яка інша, вона має свої етапи: орієнтування, задум, підготовка, виконання.

Справжня театралізована діяльність є масштабним плацдармом для творчого прояву дітей. Діти дошкільного віку дуже уважні і тому легко піддаються емоційним впливам співчуття добрим героям, переживань за перемогу над злом.

У душі кожної дитини таїться бажання вільної театралізованої діяльності, в якій вона відтворює знайомі літературні сюжети. Саме це активізує її мислення, тренує пам'ять і образне сприйняття, розвиває уяву і фантазію, удосконалює мову.

Становлення компетентності дитини в різних сферах художньої діяльності, готовності до гри-драматизації здійснюється в сім'ї за підтримки батьків і в педагогічному процесі дошкільного навчального закладу. В цьому зв'язку найважливішою умовою стає позиція педагога, його ставлення до ігрової діяльності

дітей. Тільки особиста зацікавленість і «включеність» педагога в процес розвитку театралізованої діяльності дошкільнят дозволить йому враховувати і розвивати індивідуальні можливості дитини в грі, а також створювати умови, що активізують потребу дітей в грі-драматизації, умови для успішної адаптації і соціалізації дітей.

Погоджуємося з думкою Гальченко В., яка відзначає роль вихователя, що здійснює навчання, виховання і розвиток дошкільняти[2]. Для дитини вихователь є «матрицею культури», її носієм, посередником між дитиною і культурним змістом, який слід проектувати з підстав компетентності дорослого, соціокультурного досвіду і індивідуальних напрямків розвитку дитини.

Автор робить акцент на інтегрований та інноваційний підходи до художньо-естетичного розвитку дитини. Головним в цьому питанні виступає розвиток всіх видів сприйняття: слухового, зорового, тактильного, кінестетичного, що допомагає забезпечити накопичення сенсорного досвіду та досвіду естетичного сприйняття картини світу дитиною через накопичення дитячих вражень [2].

Можна підсумувати, що реалізація ідей цілеспрямованості і системності процесу адаптації та соціалізації дітей в сучасному світі багато в чому залежить від принципових позицій педагогів, що визначають організацію виховної роботи з дітьми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про освіту». (2017, вересня 29). Відомості Верховної Ради України, № 38-39, С.5.

2. Гальченко В.М. Чинники розвитку творчої особистості [Електроний ресурс]. Режим доступу: ...www.narodnaosvita.kiev.ua

3. Городиська В. Змістові аспекти підготовки свят та розваг у ЗДО /В.Городиська // Молодь і ринок №4 (171), 2019, с. 83.

4. Красовська О. Інноваційні технології формування художньої культури майбутнього педагога [Електроний ресурс]. Режим доступу: studentam.net/ua/content/view/7381/97/

Загакайло Н.М.
студентка 4 курсу,
спеціальність 013 Початкова освіта
nzahakaylo@gmail.com
Науковий керівник: ***Ліпкевич О.Б.***
спеціаліст вищої категорії
lipkevych@brodypk.ukr.education

КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича»

РОЗВИТОК ЛЕКСИЧНИХ НАВИЧОК ЗА ДОПОМОГОЮ ІГРОВИХ ТЕХГОЛОГІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У сучасному світі, де інформація поширюється з неймовірною швидкістю, а кордони між країнами стираються, володіння іноземними мовами стало необхідністю. Англійська мова, як міжнародна мова спілкування, відіграє особливу роль, адже у сучасних умовах вона розглядається як засіб спілкування і залучення до культури іншого народу. Володіння англійською мовою стає не просто бажаним, а й необхідним навиком для комфортного життя кожного із нас. Загально очевидним є те, що оволодіння іноземною мовою – це достатньо складний та довготривалий процес, який потребує докладання неабияких зусиль.

Починаючи з раннього віку, у дітей все частіше виникає потреба використовувати англійську мову мовою в різних сферах їхнього життя: від дитячих пісень, мультфільмів до потреби спілкування у соціальних мереж або й у реальному житті. Чисельними дослідженнями доведено, що процес оволодіння іноземною мовою варто починати ще у ранньому віці.

Це зумовлено тим, що у дітей схильність до вивчення мов набагато краще розвинута ніж у дорослих. Мовний центр дитячого мозку є досить пластичним, що дозволяє легше засвоювати та відтворювати нові звуки, граматичні конструкції та лексичні одиниці. Вважається, що вивчення англійської мови з ранніх років стимулює у дітей розвиток пам'яті, уваги, мислення, а також сприяє формуванню креативного підходу до вирішення проблем.

Початковий етап навчання іноземної мови у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі надзвичайно важливий, оскільки в цей період закладаються психолінгвістичні основи іншомовної комунікативної компетенції, необхідні та достатні для подальшого її розвитку й удосконалення. Тут відбувається становлення засад для формування іншомовних фонетичних, лексичних, граматичних та орфографічних навичок, а також умінь сприймати на слух, говорити, читати й писати у межах визначених програмою результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів [10, с. 17].

Формування лексичної компетентності є основною метою навчання іноземної мови у початковій школі. Саме на ранньому етапі навчання англійської мови важливим

завданням вчителя є закласти основи лексичної компетентності, які є важливою передумовою оволодіння іншомовною комунікативною компетентністю.

Лексична компетентність (ЛК) – це здатність людини до коректного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок, знань та лексичної усвідомленості. Успішність її формування залежить від рівня сформованості лексичних навичок, обсягу отриманих і засвоєних знань про лексичну сторону мовлення та динамічної взаємодії цих складових на основі загальної мовної та лексичної усвідомленості [3, с. 215].

Прийнято вважати, що процес формування іншомовної лексичної компетентності можна поділити на два етапи:

1) *етап ознайомлення учнів з новими ЛО*, на якому відбувається формування знань про лексичну систему іноземної мови, правил користування нею, семантизація ЛО (розкриття значення), демонстрація особливостей її використання;

2) *етап автоматизації дій учнів з новими ЛО* (формування навичок), яка відбувається на рівні:

а) словоформи, вільного словосполучення, фрази/речення,

б) понадфрази (діалогічної або монологічної єдності) і мінітексту [3, с. 223].

Вдалося з'ясувати, що формування іншомовної лексичної компетентності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів спрямоване на оволодіння ними лексичних одиниць у відповідності з відібраними темами і сферами спілкування. У початковій школі виділяють три базові сфери спілкування, а саме особистісну, публічну й освітню.

Відповідно до чинної програми рівень володіння іноземною мовою на кінець четвертого класу має відповідати рівню А1 за "Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання".

Є підстави вважати, що для успішного і продуктивного навчання молодших школярів, вчителю необхідно сприяти позитивному ставленню учнів до іноземної мови та її носіїв, викликати інтерес та цікавість до вивчення самого предмету, поставити правильну мотивацію до процесу оволодіння іноземною мовою.

У початкових класах закладаються основи знань, умінь і практичних навичок, які необхідні для подальшого навчання, формуються моральні риси і якості, вміння дітей самостійно оволодівати знаннями, з'являться інтерес до навчання, до творчих пошуків. Але цей процес ускладнюється віковими особливостями молодших школярів. Зокрема, вчителю необхідно враховувати те, що учні початкової школи характеризуються підвищеною емоційністю, мимовільністю уваги, також їм важко зосереджуватися на чомусь конкретному протягом тривалого часу, вони часто відволікаються та можуть легко занудьгувати уже через 5-10 хвилин. Молодші школярі є надзвичайно активними та часто недисциплінованими.

Відповідно до цього в умовах викладання англійської мови у початковій школі вчитель повинен підбирати і використовувати різні дієві та цікаві засоби і методи навчання, для того, щоб збагачувати активний і пасивний словниковий запас і не допускати втрати інтересу до навчання у молодших школярів. До таких засобів можна віднести використання на уроках навчальних пісень, віршів, чантів, різноманітних відео- і аудіоматеріалів, методу повної фізичної реакції (TPR), а особливо ігор.

Оскільки гра є провідним видом діяльності дітей, а використання ігрових технологій на уроках є особливо ефективним засобом розвитку іншомовної комунікативної

компетентності. Вважають, що саме гра є дієвим інструментом викладання, що дозволяє зробити освітній процес привабливим. Вона допомагає учням перебороти сором'язливість, психологічний бар'єр мовленнєвого спілкування й отримати віру в свої сили, не боятися робити помилки тощо. Вона посильна всім, навіть слабко підготовленим учням.

Гра в освітньому процесі служить як засіб для досягнення навчальних цілей шляхом залучення учнів до активної взаємодії з навчальним матеріалом, розвиваючи при цьому критичне мислення, креативність та навички вирішення проблем [8, с. 3].

Як відомо гри, за своєю природою, стимулюють у дітей внутрішню мотивацію, оскільки вони пропонують учням задоволення від процесу навчання через гру, перетворюючи освітній досвід на захоплюючу пригоду. До того ж гра – це завжди емоції для дитини. Коли учні у процесі гри відчувають радість, захоплення та задоволення, вони, самі не усвідомлюючи того, запам'ятовують щось нове, у них активізується увага і уява, працює мислення, розвивається пам'ять, збільшується словниковий запас. Коли учні щасливі та задоволені, їхня мотивація до навчання зростає, оскільки вони асоціюють навчання із позитивними емоціями.

Але не можна допускати того, щоб гра перетворилася на розвагу. Більшість науковців вважає, що кожна гра, яка використовується на уроці, повинна бути засобом вивчення іноземної мови і мати комунікативну спрямованість, допомогти учням засвоїти навчальний матеріал, сформувати необхідні навички й уміння.

Погоджуємося з думкою Мицик О. М., що технологія ігрового навчання – це така організація навчального процесу, під час якої навчання здійснюється у процесі включення учнів в гру [4, с. 41].

Як бачимо з практики, гра на уроці іноземної мови – це ситуативно-варіативна вправа, де створюється можливість для багаторазового повторення мовного зразка в умовах максимально наближених до реального мовного спілкування. Відповідно, у ході гри у школярів формуються вимовні, лексичні та граматичні навички.

Доведено, що використання різних ігрових технологій на уроках не лише допомагає урізноманітнити процес вивчення іноземної мови, а також зацікавити учнів, звернути їх увагу на матеріал, що вивчається та заохотити до гарного його засвоєння.

Велика кількість видатних педагогів у своїх роботах висловлювали особисте ставлення до ігор, як до одного із найдієвіших методів навчання учнів молодшого шкільного віку. Огляд попередніх досліджень і публікацій свідчить, що питанням впровадження ігрових технологій у процесі навчання активно займалися як світові (Я. Коменський, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Г. Спенсер, Ф. Шиллер), так і вітчизняні (Л. Коваль, А. Макаренко, Г. Сковорода, В. Терський, К. Ушинський) педагоги.

В. О. Сухомлинський високо оцінив педагогічний потенціал гри, зазначивши, що «духовне життя дитини повноцінне лише тоді, коли вона живе у світі гри, казки, музики, фантазії, творчості. Без цього вона − засушена квітка» [9]. Ігрова діяльність має багатогранний вплив на психічний розвиток дитини, допомагає задовольнити дитячу допитливість та залучити до активного пізнання довколишнього світу.

З досліджуваних джерел бачимо, що науковці виділяють такі види ігор, які можуть бути спрямовані на вивчення англійської мови: рольові ігри, граматичні ігри, лексичні ігри, фонетичні ігри, орфографічні ігри, мовні ігри, буквені ігри, ігри, спрямовані на розвиток навичок читання, ігри-загадки, музичні та рухливі ігри [5, с. 115].

Вважаємо за потрібне детальніше розглянути лексичні ігри як засіб формування мовної компетенції учнів при вивченні іноземної мови. До того ж успішне оволодіння навичками спілкування можливе лише за умови цілеспрямованого вивчення лексичного матеріалу, то оволодіння лексичним матеріалом вимагає від учнів його багаторазового повторення, що стомлює своєю одноманітністю і монотонністю.

Проте в методиці вивчення англійської мови існує велика кількість ігор, застосування яких на уроках зробить процес засвоєння нових лексичних одиниць цікавим заняттям. Відповідні ігри можна використовувати на будь-якому етапі роботи над засвоєнням нової лексичної одиниці іноземної мови.

Лексичні ігри – це захоплюючі види діяльності, призначені для покращення мовних навичок, які допомагають учням набути, практикувати та закріплювати розуміння нових слів і фраз [11].

Основна мета лексичних ігор – автоматизувати використання лексичних одиниць у мовленні, розвивати мовну реакцію та формувати лексичні навички. Для досягнення цих цілей ігри повинні створювати максимально природні умови для використання лексики, а також враховувати рівень складності мовного матеріалу.

Провідні методисти сходяться на думці, що лексичні ігри мають такі цілі:

- активізувати мовленнєву діяльність учнів;
- формувати навички монологічного та діалогічного мовлення;
- тренувати учнів у використанні лексики у життєвих ситуаціях;
- розвивати мовленнєву реакцію учнів;
- познайомити учнів з співвідносністю слів;
- розвивати пам’ять, увагу, фонематичний слух учнів.

Щоб досягти максимального ефекту від лексичної гри, науковці радять чітко пов’язувати її з навчальною метою уроку. Тому вчитель повинен ретельно підбирати ігри, які будуть розвивати ті чи інші навички у дітей, при цьому враховуючи цілі уроку й очікувані результати.

Погоджуємося з думкою Гриценко С. В., що під час організації лексичних ігор необхідно додержуватися наступних вимог:

1. Правила гри мають бути простими, чітко сформульованими, а зміст запропонованого лінгвістичного матеріалу – доступним для розуміння школярів.
2. Гра повинна давати підстави для розумової діяльності.
3. Дидактичний матеріал, який використовується під час гри, повинен бути зручним у використанні.
4. Кожний учень повинен бути активним учасником гри. Тривале очікування своєї черги для включення до гри знижує інтерес до неї.
5. Якщо на уроці проводиться декілька ігор, то легкі та важкі за навчальним змістом повинні чергуватися [1, с. 13].

Одна і та ж гра може впроваджуватись на різних етапах вивчення лексичних одиниць. Місце гри на уроці і відведений для неї час залежать від ряду факторів: підготовки учнів, конкретних цілей і умов уроку, досвідченості вчителя тощо. На уроці для гри можна відводити від 3-5 хвилин до 25 хвилин. Важливим завданням вчителя є не зловживати ігровими технологіями, адже в такому випадку вони можуть стомити учнів і вже не здійснювати на них такий емоційний вплив.

Ігрову технології можна вводити не тільки на основному етапі уроку. Також можна використовувати ігрові елементи і при перевірці домашнього завдання, і на початкових етапах уроку, під час мовної розминки, що допоможе залучити всіх учнів до роботи і ввести їх в іншомовне комунікативне середовище.

Пропонуємо до уваги декілька лексичних ігор, які були апробовані під час пробної практики на уроках англійської мови у початковій школі.

Гра «What is missing?». Цю гру можна використовувати з метою закріплення вивченого лексичного матеріалу, а також для розвитку зорової пам'яті учнів. *Правила гри*: вчитель розміщує на дошці або розкладає на парті не більше шести флеш-карток, об'єднаних або розрізнених за тематикою. Першим кроком він просить дітей назвати і запам'ятати усі слова/фрази. По команді вчителя «Shut your eyes!» учні заплющують очі, за цей час вчитель забирає одну картку. По команді «Open your eyes!» діти розплющують очі і намагаються вгадати, якої картки не вистарчає. Також, для розвитку вимовних навичок учнів, можна просити відповідати їх повними реченнями.

Лексична гра «Give me five». Як показує практика, ця гра є дуже цікавою для учнів і дієвою для вчителів. Використовуючи її, вчитель спонукає учнів до мовленнєвої діяльності, що має на меті активізувати словниковий запас одразу з кількох категорій. Можна використовувати на етапі мовної розминки.

Правила гри. Перед початком гри вчителю потрібно підготувати певний роздатковий матеріал, який буде вказувати учням тему, слова якої потрібно назвати. Кожен учень отримує картку з різними категоріями, наприклад, «Give me five colours», «… fruits», «… animals», « … toys», « … months» тощо. Учні називають англійською мовою п'ять кольорів, фруктів, тварин і т. д. Якщо учень справляється із цією задачею, вчитель «дає йому п'ять» (жест).

Гра «Bingo!». Гра чудово підходить для закріплення як лексики, так і граматики, вона дозволяє максимально залучити учнів. Крім того, ця гра дозволяє тренувати увагу та навички слухання.

Правила гри. У цій грі вчитель готує список слів, які відповідають певній темі, і створює картки бінго (аркуш паперу поділений на 9 маленьких квадратиків, в яких є зображення до певної теми) для кожного учня. Учитель або один з учнів називає слова, а учні позначають слова на своїй картці. У кого виходить три закреслені слова по вертикалі, горизонталі або діагоналі, той говорить: «*Bingo*!». Цей учень посідає перше місце. А вчитель продовжує читати слова зі списку, щоб визначити друге і третє місце.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи усе вищесказане, можна зробити висновок, що дидактичні ігри відіграють вагому роль у формуванні іншомовної комунікативної компетенції, зокрема розвитку лексичної компетенції. Лексичні ігри, як один із методів інтерактивного навчання, мають на меті мотивувати, стимулювати, заохочувати учнів до вивчення іноземної мови, а також сприяти створенню позитивної атмосфери під час процесу навчання. Оскільки гра є провідним видом діяльності молодших школярів і позитивно впливає на процес засвоєння нових лексичних одиниць, її варто активно впроваджувати в освітній процес. Але важливо не надто захоплюватись і зловживати використанням ігрових технологій, оскільки це загрожує призвести до втрати інтересу учнів і емоційної байдужості до даного методу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриценко С.В. Використання ігрової діяльності у навчальному процесі. Початкове навчання та виховання. 2016. № 34. С. 12–19.

2. Макар, Л., Деркач, Ю. Ігрові форми роботи як засіб формування іншомовної комунікативної компетентності школярів. Молодий вчений, 9 (85), с. 209-213. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-9-85-45 (дата звернення: 30.11.2024 р.)

3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін./ за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.

4. Мицик О.М. Гра як метод навчання іншомовного спілкування учнів початкової школи. Англійська мова та література. 2013. № 22. С. 40–49.

5. Особливості застосування сучасних методів навчання англійської мови в початковій школі. (2019). Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія», 5(73), 114-116. URL: https://www.journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/2252 (дата звернення: 30.11.2024 р.)

6. Професійно-методична підготовка майбутнього вчителя іноземної мови у вищому навчальному закладі: навчально-методичний посібник Л.В. Калініна та ін. / за заг. ред. І.В. Самойлюкевич. Житомир: Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2008. 165 с.

7. Смоліна С. В. Методика формування іншомовної лексичної компетенції// Іноземні мови, 2010. №4. С. 16-23

8. Смотракова М. П. Гра як ключ до мотивації та успіху в навчанні учнів початкових класів. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.10978918 (дата звернення: 30.11.2024 р.)

9. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: в 5 т. – Т. 3. Київ: Рад. школа, 1977. 670 с.

10. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. : затв. наказом М-ва освіти і науки України від 12.08.2022 р. № 743-22. 2022. 68 с. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf (дата звернення: 04.12.2024).

11. Focused study guides for every class | Fiveable. URL: https://library.fiveable.me/key-terms/literacy-instruction/vocabulary-games (дата звернення: 04.12.2024).

Валентина Заровнятних,
вихователь-методист
комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 247
Криворізької міської ради

НАДОЛУЖЕННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ З МОВЛЕННЄВО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Надолуження освітніх втрат з мовленнєво-комунікативної компетентності дітей дошкільного віку є важливим аспектом сучасної педагогічної практики, особливо в умовах викликів, пов'язаних з пандемією, війною чи іншими соціально-економічними факторами. Втрата можливості для нормального соціалізування та розвитку мовлення у дітей може призвести до різноманітних порушень розвитку комунікативних навичок, що вимагає негайного втручання для корекції та розвитку компетентності.

Основні стратегії для надолуження освітніх втрат у дітей дошкільного віку:

1. **Індивідуальний підхід до кожної дитини.** Педагоги повинні враховувати особливості розвитку кожної дитини, її мовленнєві можливості та рівень комунікаційних навичок. Індивідуалізація навчання допомагає зосередитись на конкретних потребах кожного вихованця, що є важливим у процесі відновлення мовленнєвих навичок.

2. **Активне залучення до мовленнєвих ігор.** Ігри є важливим інструментом розвитку мовлення у дітей дошкільного віку. Вони сприяють покращенню фонематичного слуху, розвитку лексики та граматики, а також стимулюють комунікацію між дітьми. Педагоги можуть застосовувати різноманітні ігри, що сприяють розвитку мовленнєвих навичок, наприклад, лексичні ігри, ігри на розпізнавання звуків, рими.

3. **Читання та перекази.** Слухання казок, оповідань та віршів є потужним засобом розвитку мовлення у дітей. Педагоги можуть використовувати методи зворотного зв'язку, наприклад, перекази, де дитина розповідає зміст почутого, що сприяє розвитку лексичної, граматичної та синтаксичної компетенції.

4. **Розвиток соціальних навичок через комунікацію.** Важливим є створення ситуацій для спілкування між дітьми, що допомагає формувати не тільки мовленнєві, а й соціальні навички. Робота в групах, колективні завдання, обговорення важливих тем для дітей сприяють розвитку їх комунікативної компетентності.

5. **Підтримка мовленнєвого розвитку вдома.** Важливою частиною є співпраця з батьками, оскільки сім'я відіграє ключову роль у мовленнєвому розвитку дитини. Педагоги можуть рекомендувати батькам спеціальні завдання, ігри, книжки для роботи вдома, щоб підтримати розвиток мовлення поза навчальним процесом.

6. **Психологічна підтримка.** Враховуючи, що мовленнєві порушення можуть бути наслідком стресових ситуацій (наприклад, емоційних травм через війну чи інші кризові ситуації), важливо забезпечити психологічну підтримку дітей. Впровадження емоційно-соціальних тренінгів та групових занять з психологами допомагають зменшити стрес та сприяють розвитку нормального мовленнєвого функціонування.

Важливо пам'ятати, що процес надолуження втрат не є миттєвим і потребує часу, систематичної роботи з дітьми та активної взаємодії з батьками.

Для відновлення мовленнєвих навичок у дітей дошкільного віку існує багато ефективних програм та методик, спрямованих на розвиток мовлення, збагачення лексики, покращення граматики та корекцію мовленнєвих порушень. Ось кілька відомих програм та методик, що активно використовуються в педагогічній практиці:

1. Методика Монтессорі.

В основі методики Марії Монтессорі лежить принцип активного навчання через практичну діяльність. Діти вчаться через взаємодію з різноманітними матеріалами та іграми, що сприяють розвитку не тільки когнітивних, але й мовленнєвих навичок. Акцент робиться на природному розвитку, самостійності та пошуку рішень.

Застосування для мовлення. У межах цієї методики використовуються спеціальні матеріали, які сприяють розвитку сенсорного сприйняття та мовлення (наприклад, букви, що можна тримати в руках, ігри на звукосприймання та розпізнавання букв).

Переваги: Цей підхід сприяє розвиткові мовленнєвої діяльності через активну взаємодію з навколишнім світом.

2. Логоритміка.

Логоритміка є методикою, що поєднує розвиток мовлення і рухову активність, зокрема через ритмічні вправи, танці, музику. Вона допомагає розвивати артикуляційний апарат, покращує моторні навички та фонематичний слух.

Застосування для мовлення. Логоритмічні вправи часто включають повторення звуків, складів, слів у поєднанні з рухами, що активізує мовленнєві й фізіологічні процеси у дитини.

Переваги: Цей підхід активує різні частини мозку, що сприяє глибшому засвоєнню мовленнєвих навичок, покращує увагу та знижує рівень стресу.

3. Методика Левомирової.

Методика Левомирової зосереджена на корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку. Вона включає вправи, спрямовані на покращення фонематичного слуху, розвиток артикуляції та побудову правильних мовних конструкцій.

Застосування для мовлення. Використовуються різноманітні завдання на розвиток фонематичного слуху (наприклад, розрізняння звуків), вправи на артикуляцію (позначення звуків і їх правильна вимова), а також методи логопедичної корекції для збагачення словникового запасу.

Переваги. Методика дозволяє ефективно працювати з дітьми, що мають мовленнєві порушення (дизартрію, заїкання, дислаллію), і допомагає створити нормальне мовленнєве середовище.

4. Програма "Розвиток мовлення".

Це спеціалізована програма, що включає завдання на збагачення словникового запасу, розвиток граматичних конструкцій, фонематичного слуху та вимови. Програма зазвичай включає вправи на різні аспекти мовленнєвого розвитку, в тому числі вправи на слухання, повторення, опис, розповідання.

Застосування для мовлення. В рамках програми використовуються різноманітні вправи для розвиток фонематичного слуху, артикуляції, звуковимови, а також ігри на розвитку творчої мовленнєвої діяльності.

Переваги. Програма ефективна для дітей з нормальним розвитком, а також для тих, хто має незначні порушення у розвитку мовлення.

5. Методика Воскобовича.

Ця методика розроблена для розвитку мовлення через інтерактивні ігри та завдання. Вона орієнтована на покращення пам'яті, уваги, мови та зорово-слухового сприйняття.

Застосування для мовлення. Включає вправи на розвиток артикуляції, роботи з образами, що дозволяє дітям розширити словниковий запас, удосконалити граматичні конструкції та поліпшити вимову.

Переваги. Завдяки ігровій формі навчання методика привертає увагу дітей і забезпечує вищий рівень засвоєння матеріалу.

6. Методика Кольцової (логопедична програма).

Методика спрямована на розвиток мовленнєвих навичок через структуровані заняття, на яких використовуються вправи на звукоподіл, правильну артикуляцію, поліпшення розуміння та формулювання мови.

Застосування для мовлення. Курс складається з низки вправ на розвиток фонематичного слуху, артикуляції, збагачення лексики та формування правильних мовних конструкцій. Педагог активно працює з дітьми, коригуючи їхні мовленнєві порушення.

Переваги. Програма ефективна для дітей з різними мовленнєвими порушеннями і добре адаптується до індивідуальних потреб кожної дитини.

7. Програма "Підготовка до школи".

Хоч ця програма орієнтована переважно на підготовку дітей до навчання в школі, вона також включає багато завдань на розвиток мовленнєвих навичок, зокрема збагачення словникового запасу, формулювання речень, вміння описувати об'єкти та ситуації.

Застосування для мовлення. Вправи включають роботу з лексикою, граматикою, фонематичним слухом, розвиток умінь усного мовлення.

Переваги. Програма не тільки готує дітей до шкільного навчання, але й допомагає в розвитку мовлення.

8. Програма "Слово" (психолого-педагогічний комплекс).

Програма включає вправи для розвитку слухового сприймання, артикуляційної гімнастики, логічного мислення та зв'язного мовлення. Вона базується на комплексному підході до розвитку дітей через різні види діяльності.

Застосування для мовлення. Акцент робиться на розвивальних іграх, спільних завданнях, словникових картках та заняттях на формулювання речень.

Переваги. Забезпечує всебічний розвиток мовленнєвих та когнітивних навичок у дітей, що важливо для їхнього гармонійного розвитку.

Висновок:

Вибір програми чи методики для відновлення мовленнєвих навичок залежить від індивідуальних потреб кожної дитини, її віку, рівня розвитку та наявності мовленнєвих порушень. Найбільш ефективним є використання комплексного підходу, що включає різні методики та програми для досягнення максимального результату.

Кузьмік Людмила Олександрівна
вчитель української мови та літератури

Комунальний заклад Вінницький ліцей № 4

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Підвищення грамотності учнів на уроках української мови є важливою складовою їхнього загального розвитку. Задля цього можна застосовувати різноманітні методи та стратегії, які стимулюватимуть учнів до глибшого розуміння мови та розвитку навичок письма і мовлення.

Розглянемо основні шляхи підвищення грамотності учнів:

Систематичний аналіз помилок: Учителю варто ретельно аналізувати типові помилки учнів, виявляти їх і працювати над усуненням. Це можуть бути помилки у граматиці, орфографії, пунктуації тощо. Важливо не тільки виправляти помилки, а й пояснювати причину їх виникнення.

Використання самоконтролю: учні повинні навчитися знаходити й виправляти свої помилки під час виконання вправ.

Розвиток навичок письма: Письмові роботи – регулярне написання есе, творів, роздумів на різні теми допомагає учням не лише підвищувати грамотність, а й удосконалювати стилістичні та комунікативні навички.

Робота з диктантами: диктанти не тільки з орфографії, але й із пунктуації, що дозволяють учням зосередитися на конкретних правилах.

Креативні завдання: пропонування учням створювати історії, малювати комікси або писати листи – це дозволяє учням практикувати мову в невимушеній формі.

Активне використання інтерактивних технологій: Використання онлайн-платформ для тестування, вправ на розвиток граматичних і лексичних навичок допомагає учням закріплювати правила мови у цікавій та зручній формі. Онлайн-ігри та додатки для вивчення мови, як-от Quizlet, можуть стати чудовими помічниками.

Застосування інтерактивних методів навчання: Дискусії та дебати – організація дискусій на різноманітні теми сприяє розвитку мовленнєвих навичок, розширенню словникового запасу, а також формуванню логічного мислення.

Робота в парах або групах: учні можуть виконувати завдання разом, що стимулює взаємопідтримку та обмін знаннями.

Розвиток читання: Читання художніх творів та науково-популярних текстів дозволяє учням вивчати не лише граматику, а й збагачувати словниковий запас. Обговорення прочитаного на уроці дозволяє поглибити розуміння тексту, розвиває вміння формулювати свої думки і виражати їх мовою.

Регулярне поповнення словникового запасу: Використання методик для вивчення нових слів: складання тематичних словників, робота з синонімами та антонімами, вправи на вживання нових слів у реченнях.

Словникові диктанти: вони допомагають учням запам'ятовувати складні слова та вирази.

Акцент на функціональні стилі мови: Вивчення різних стилів мовлення (науковий, публіцистичний, офіційно-діловий, розмовний) та їх використання в різних ситуаціях допомагає учням розуміти, як застосовувати мову в різних контекстах.

Пошук мотивації через творчість: Тематичні проекти – учні можуть створювати проекти на певну тему, що стимулює їх до глибшого занурення у матеріал і використання мови. Заохочення до написання віршів, пісень, сценаріїв або інших творчих текстів може значно покращити граматичні навички та зацікавити учнів.

Індивідуальний підхід: Під час роботи з учнями важливо враховувати індивідуальні особливості кожного. Наприклад, хтось краще сприймає граматику в усній формі, а інший – у письмовій. Варто коригувати темп та форму навчання в залежності від потреб і рівня кожного учня

Використання аудіо- та відеоматеріалів: Слухання радіопередач, подкастів або перегляд відеоуроків на українській мові дозволяє учням не лише покращити мовлення, а й почути правильну вимову, що дуже важливо для розвитку грамотності.

Далі розглянемо типові вправи, які можна використовувати на уроках української мови для покращення грамотності учнів. Вони допоможуть вдосконалити орфографію, пунктуацію, граматику, розширити словниковий запас та сприяти розвитку мовленнєвих навичок.

Диктанти (орфографія та пунктуація):

– Класичний диктант: Учитель диктує текст, учні його пишуть. Після перевірки вчитель звертає увагу на поширені помилки та пояснює, чому вони виникли.

– Диктант з виправленням помилок: Учитель дає учням текст з навмисними помилками (орфографічними, пунктуаційними), і учні повинні їх знайти і виправити.

– Тематичний диктант: Тексти диктантів обираються з урахуванням вивчених граматичних правил (наприклад, диктант з використанням апострофа, м'якого знаку, правопису прислівників).

Завдання на вживання орфограм:

– Вибір правильного варіанту слова: Учитель дає кілька варіантів написання слова, і учні повинні обрати правильний (наприклад, "пишемо" чи "пишем"?).

– Вправи на використання апострофа: Написання слів з апострофом, наприклад, "під'їзд", "всього". Учні повинні пояснити, чому апостроф потрібен або не потрібен у слові.

Граматичні вправи:

– Зміна форм слів: Завдання на утворення різних форм слів - відмінювання дієслів, відмінювання іменників, прикметників.

– Завдання на погодження: Дати учням речення, в яких потрібно погодити іменник з прикметником, дієслово з підметом. Наприклад: "Правильне погодження слів у реченні: Ми (гарний) день зустріли на природі.

Вправи на пунктуацію:

– **Вставлення розділових знаків**: Учитель дає текст, в якому пропущені розділові знаки (крапки, коми, двокрапки, тире), і учні повинні вставити їх правильно. Наприклад:

– Я йду до школи___а ти куди?

– Ми купили яблука___груші___банани і апельсини.

Пунктуаційний тест: Завдання на пояснення використання певних розділових знаків. Наприклад, учням потрібно пояснити, чому перед "якщо" ставиться кома або чому тире в реченні є обов'язковим.

Вправи на синоніми та антоніми:

– Визначення синонімів і антонімів: Учні отримують список слів і повинні підібрати до кожного синонім або антонім. Наприклад, швидкий - (повільний, миттєвий), радий - (сумний, щасливий).

– Використання синонімів у реченнях: Попросіть учнів переробити речення, замінивши ключові слова синонімами. Наприклад: Він швидко біг. → Він миттєво біг.

Переклад фраз з іншої мови (вивчення стилістики):

– Завдання на переклад фраз із російської, англійської чи іншої мови на українську, з увагою до стилістичних особливостей української мови.

– Переклад також має на увазі правильний вибір лексики, адже інколи одне й те ж слово в різних мовах має різні нюанси значення.

Робота з текстами:

– Читання з помилками: Учитель дає текст із граматичними, орфографічними або пунктуаційними помилками. Учні повинні знайти і виправити їх. Це добре розвиває уважність і навички самоперевірки.

– Виправлення помилок у складних текстах: Учням дають складний текст, де потрібно виправити не лише орфографічні, а й граматичні помилки, наприклад, у відмінюванні іменників або узгодженні дієслів.

Завдання на розширення словникового запасу:

– Тематичні слова: Попросіть учнів навести якнайбільше слів на певну тему, наприклад, "Осінь", "Мандрівка", "Школа". Це допоможе поповнити словниковий запас.

– Складання речень: Дайте учням декілька нових слів, і попросіть скласти з ними правильні речення. Наприклад, слово "містечко" - "Він приїхав у містечко, де ніколи не був."

Мовленнєві вправи:

– Діалоги: Організувати вправи на складання діалогів з певними правилами. Це дозволить учням покращити вміння використовувати граматику і лексику в реальних ситуаціях.

– Розповіді та інтерв'ю: Учні можуть створювати інтерв'ю або розповіді про певні теми (наприклад, "Моя мрія", "Як я провів літні канікули"). Це допомагає в практиці використання мови на рівні усного мовлення.

Завдання на визначення частин мови:

– Знаходження частин мови: Завдання на визначення частин мови в реченні. Наприклад: "Визначте всі дієслова, прикметники та іменники в цьому тексті."

– Аналіз складного речення: Учні повинні розібрати складне речення на прості, визначити види підмета, присудка, додатка тощо.

Висновок: Ці вправи дозволяють учням не лише покращити грамотність, а й активно використовувати мову на практиці, що робить навчання більш ефективним і цікавим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голуб Н. Б. Підходи до навчання української мови в основній школі. Українська мова і література в школі. 2015. № 3. С 2–10.

2. Горошкіна О. М. Методи і прийоми навчання орфографії на уроках української мови : компетентнісний вимір. Мовна особистість в освітньому просторі: «Острозька академія», 2021. С. 79–86.

3. Горошкіна О. М., Бондаренко Н. В., Попова Л. О. Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту : метод. посіб. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 128 с.

Легостаєва Тетяна Вікторівна
к.б.н., доцент кафедри фізіології та інтродукції рослин,
Сидоркіна Мирослава Іванівна
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціалізації 014.05
Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)
tanyaleg1975@gmail.com

Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ НАВЧАННЯ В ШКОЛІ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ

Сучасна освіта ставить перед собою нові завдання, які вимагають оновлення підходів до навчального процесу. Одним із таких підходів є компетентнісно орієнтоване навчання, яке сприяє формуванню у школярів не тільки теоретичних знань, а й практичних навичок, необхідних для успішної соціалізації та професійної діяльності. Важливість застосування компетентнісного підходу в освіті особливо зростає на рівні старшої школи, зокрема, в рамках вивчення предметів природничо-наукового циклу, таких як біологія та екологія [3].

Важливою складовою впровадження компетентнісного підходу на уроках біології є метод інтеграції, оскільки він дозволяє створити єдину систему знань і навичок, сприяючи їх взаємопов'язаному розвитку в контексті міждисциплінарного навчання. Інтеграція в освіті передбачає об'єднання знань з різних дисциплін в рамках одного уроку чи проекту, що дозволяє учням побачити зв'язок між різними аспектами науки, життя та практики [2]. Це, в свою чергу, стимулює пізнавальну активність учнів, сприяє розвитку їхніх аналітичних і творчих здібностей.

Компетентнісно орієнтоване навчання біології сприяє формуванню в учнів не лише знань з предмету, а й розвитку ключових компетентностей, які є необхідними для їхнього подальшого розвитку в різних сферах життя [2]. Кожен етап уроку є важливим для розвитку цих компетентностей: вступна частина допомагає створити мотивацію та активізувати пізнавальну діяльність, основна частина сприяє розвитку критичного мислення та самостійності, а заключна частина дозволяє оцінити результати та провести рефлексію. Такий підхід до навчання забезпечує учням необхідні уміння для успішної адаптації в сучасному суспільстві та науковому світі.

Аналіз теоретичних основ компетентнісного підходу в освіті, а також особливостей його застосування у навчанні біології та екології у 10 класі, показав, що він дозволяє значно підвищити ефективність навчального процесу. Компетентнісно орієнтовані завдання сприяють розвитку критичного мислення, самостійності, здатності до аналізу та системного мислення, а також уміння застосовувати отримані знання у нових, нестандартних ситуаціях. Завдання, спрямовані на формування компетентностей,

зокрема, вимагають від учнів не тільки знань, а й умінь інтегрувати ці знання в різні сфери життя, розуміти їх значення та наслідки.

У рамках дослідження було визначено, що найбільш ефективними є завдання, які мають реалістичну проблемну ситуацію, що вимагає застосування не лише теоретичних знань, а й практичних навичок. Вони дозволяють створити умови для розвитку компетентностей, таких як здатність до вирішення проблем, комунікація, прийняття рішень, а також розвивають самостійність учнів у пошуку та оцінці нової інформації.

Розробка компетентнісно орієнтованих завдань передбачає вміння створювати завдання, які не лише відповідають вимогам навчальної програми, але й дають учням можливість розвивати компетентності в різних сферах: аналітичній, комунікативній, практичній. Наприклад, завдання, пов'язані з дослідженням природних явищ або екологічних процесів, сприяють розвитку критичного мислення, здатності аналізувати і оцінювати ситуації, а також формують вміння самостійно приймати обґрунтовані рішення.

Загалом, методика використання компетентнісно орієнтованих завдань на уроках біології та екології в 10 класі є важливим інструментом для досягнення високих результатів у навчанні, оскільки сприяє не лише засвоєнню теоретичних знань, але й розвитку практичних вмінь, критичного мислення та здатності до самостійного вирішення проблем [1]. Вона відповідає вимогам сучасної освіти та потребам суспільства, яке потребує всебічно розвинутих особистостей, здатних адаптуватися до швидко змінюваного світу та ефективно працювати в різних сферах діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Науменко С. Природничо-наукова компетентність як об'єкт моніторингу якості загальної середньої освіти. Пед. освіта: теорія і практика: зб. наук. пр./ [голов. ред. Лабунець В. М.]. Кам'янець-Подільський: КПНУ, 2017. Вип. 22 (1-2017), ч. 1. С. 310–319.

2. Піддячий М.І. Ключові компетентності старшокласників: організація здорового способу життя. Наук. часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 3 К (123). С. 315–319.

3. Рибалко Л.М. Формування екологічної компетентності в учнів задля сталого розвитку суспільства. Гуманітар. вісник Нац. ун-ту імені Юрія Кондратюка: зб. наук. пр. 2020. Вип. 8. С. 45–49.

Ліхтар Ірина Андрївна
здобувачка фахової передвищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Науковий керівник: ***Кривошина Наталя Миколаївна***
викладач вищої кваліфікаційної категорії

КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича»

ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ ЛЕПБУКУ.

Стаття присвячена важливості формування ранніх математичних уявлень у дошкільнят і використанню лепбуків як інноваційного інструменту для розвитку логіко-математичних навичок у дітей. Розглядається роль Лепбуків у навчанні основ математики, таких як числа, геометричні фігури, порівняння та підрахунок. Водночас, акцентується увага на розвитку у дітей універсальних навичок, таких як комунікація, планування діяльності та прийняття рішень. Лепбук як методичний засіб надає можливість створення інтерактивних завдань, що роблять навчання захоплюючим і ефективним.
Ключові слова:*Лепбук, дошкільнята, математичні уявлення, логіко-математичний розвиток, інноваційні методи, навчання, пізнавальні здібності, інтерактивні завдання.*

Мета: дослідити використання Лепбуків у процесі навчання дошкільнят основам математики та розвитку логічного мислення, а також виявлення ефективності цього інструменту в освітньому процесі.

Актуальність: стаття обумовлена необхідністю впровадження інноваційних методик у навчання дошкільнят, зокрема через інтерактивні технології, що сприяють розвитку ключових компетентностей XXI століття. Використання лепбуків відповідає вимогам сучасної освіти, сприяючи не лише засвоєнню математичних знань, а й розвитку критичного мислення та творчих здібностей у дітей.

Формування ранніх математичних уявлень у дошкільнят є важливим фактором їх загального розвитку. Вони сприяють формуванню пізнавальних здібностей, розвитку інтелектуальних здібностей і вихованню духовних цінностей. Здатність розуміти кількісні і просторові співвідношення створює міцну основу для подальшої освіти і гармонійного особистісного розвитку дитини.

Сучасна освіта фокусується на вирішенні багатьох важливих завдань, серед яких особливо актуальним є питання інтелектуального розвитку дитини. Формування розумових здібностей дошкільника стає одним з пріоритетних напрямків, що вимагають нових підходів і рішень в освітній діяльності.

Однією з важливих завдань сучасної педагогіки є навчання дошкільнят вмінню міркувати. Ця задача повинна вирішуватися в тісному зв'язку із загальним розвитком особистості, а також формуванням логіко-математичних навичок як важливої складової цього процесу.

Логіко-математичний розвиток дошкільнят охоплює якісні зміни в пізнавальній діяльності. Ці зміни відбуваються завдяки засвоєнню основних математичних понять і оволодінню тісно пов'язаними з ними логічними операціями. Цей розвиток створює основу для подальшого інтелектуального росту дитини. [1]

Інноваційна діяльність сучасних педагогів є невід'ємною частиною освітнього процесу. Поняття інновації сьогодні передбачає здатність педагогів гнучко реагувати на зміни в навколишньому середовищі і впроваджувати в освітній процес творчі підходи і нетрадиційні методи.

Серед сучасних технологій особливе місце займає використання лепбуків. Вони сприяють ефективному засвоєнню нової інформації та закріпленню отриманих знань у цікавій ігровій та пізнавальній формі.

Лепбук є сучасним і творчим інструментом для організації інноваційного освітнього середовища дошкільників, спрямованим на розвиток ключових навичок 21 століття.

Термін “лепбук” вперше використала письменниця з Вірджинії ТеммiДабі. Лепбук (lapbook) дослівно означає "книга на колінах" (lap- коліна, book-книга). Це своєрідна тематична або інтерактивна папка, створена своїми руками, що відрізняється яскравим дизайном і наявністю різних елементів: кишень, віконець, дверей, рухомих частин і т.д. Дитина може самостійно взаємодіяти з ними, змінювати їх розташування і вільно виймати або складати. У кожному кишеньці знаходяться матеріали та ігрові завдання, що відносяться до певної теми.

Робота з лепбуками сприяє формуванню у дітей універсальних навичок, таких як уміння спілкуватися та домовлятися з ровесниками, планувати спільну діяльність, розподіляти обов’язки. Крім того, важливими стають навички узагальнення й систематизації даних, прийняття самостійних рішень, а також здатність аргументовано пояснювати свій вибір і позицію.

Математичний Лепбук для дошкільнят-це ефективний інструмент для розвитку математичних уявлень у дітей. За допомогою Лепбуку ви можете інтерактивно ознайомити дітей з цифрами, числами, форми, складом числа, суміжними числами, просторовими та часовими уявленнями.

У лепбуках можна створювати завдання, які стимулюють розвиток логічного мислення та математичних навичок, зокрема:

- **Рахунок і порівняння**: картки з числами, що дозволяють дітям проводити підрахунок предметів, а також використовувати віконця для порівняння чисел за величиною.
- **Геометричні фігури**: в лепбуці можуть бути кишеньки з зображеннями різних фігур, які діти можуть комбінувати або класифікувати за такими ознаками, як форма, колір і розмір.
- **Математичні завдання**: можна включати лабіринти, цікаві ігри, а також задачі, де діти мають можливість «відкривати» відповіді через рухомі елементи.
- **Логічні ігри**: наприклад, завдання на побудову схем або розташування фігур за визначеними правилами, що допомагає дітям розвивати навички планування та аналізу.

Ці елементи не лише знайомлять дітей з основами математики, але й роблять процес навчання захоплюючим і інтерактивним.

Підводячи підсумок, ми стверджуємо, що використання Лепбукі у навчанні дошкільнят є ефективним та інноваційним підходом до формування математичних уявлень та розвитку логічного мислення. Лепбук не тільки вчать математичним

поняттям, а й стимулюють активне включення дітей в освітній процес, розвивають пізнавальні здібності, креативність і навички взаємодії з оточуючими. Цей метод надає вихователям можливість використовувати нестандартні інтерактивні прийоми, роблячи навчання цікавим, захоплюючим і доступним для дітей. Важливою перевагою лепбука є можливість підтримувати індивідуальний підхід до кожної дитини, що сприяє його гармонійному розвитку і підготовці до подальшої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Плетеницька Л.С. Логіко-математичний розвиток дошкільників / Л.С.Плетеницька, К.Л.Крутій. − Запоріжжя: ЛІПС, 2002. – 156 с.

2. Баглаєва Н. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дошкільників / Н.І.Баглаєва // Дошкільне виховання.–1999.–№ 7

3. Пляцок А. О., Олійник В. В. Використання технології «Лепбук» в роботі з дошкільнятами. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://vseosvita.ua/library/metodicna-rozrobka-innovacijna-tehnologialepbuk-143797.html. (дата звернення 07.12.2024)

4. Слабченко В.П. Лепбук - міні-енциклопедія 2018[Lapbook - mini-encyclopedia]. URL: http://26valentina26.blogspot.com/2018/01/blog-post_21.html. (дата звернення 07.12.2024)

Манюк Юлія-Марія Василівна
студентка 4 курсу, спеціальність 013 Початкова освіта
sooyasbg@gmail.com
Науковий керівник: ***Ліпкевич Ольга Богданівна***
спеціаліст вищої категорії
lipkevycholha@gmail.com

КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича»

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті відображено особливості впровадження сучасних інноваційних технологій, які можна застосовувати на уроках англійської мови в початковій школі. Досліджено та висвітлено специфіку використання інноваційних технологій, які допомагають зробити освітній процес ефективнішим та інтерактивним, мотивуючи учнів до вивчення іноземної мови. Представлено різні види інноваційних технологій (використання онлайн-платформ, інформаційно-комунікаційних технологій, сервісів та програм для вивчення англійської мови).
***Ключові слова**: інноваційні технології, англійська мова, початкова школа, іноземна мова, інтерактивне навчання.*

This article reflects the features of adopting innovative technologies that can be used on English lessons in primary school. It explores and highlights the specific of using innovative technologies that help make the education process more effective and interactive, motivating pupils to learn foreign languages. Different kinds of innovative technologies are presented (use of online-platforms, information technologies and services for learning English).
***Keywords**: innovative technologies, the English language, primary school, foreign language, interactive learning.*

Незважаючи на значний прогрес і реформи в освітньому процесі Нової української школи вивчення іноземної мови потребує особливої уваги у використанні сучасних та інноваційних методів та технологій навчання. У наш час діти, що виросли у епоху розвитку цифрових та інформаційних технологій, потребують використання нових методів навчання, які могли б зацікавити їх та мотивувати до вивчення іноземної мови. Використання інноваційних технологій на уроці дає можливість створити таке освітнє середовище, яке б відповідало потребам сучасних учнів. Саме за допомогою інноваційних технологій вивчення мови стає ефективнішим, цікавішим та доступнішим для учнів.

Метою дослідження є аналіз особливостей впровадження інноваційних технологій у навчанні англійської мови в початковій школі, визначення значення та ефективності використання інноваційних технологій під час освітнього процесу.

Дослідження даної проблеми ми можемо побачити у працях Пономаренко В.С., Власюк І.В., Богачик М. С., Гаврільчєвої М., Куценко Т. І., Бондаренко О. І. та ін.

Ю. Гільбух розглядав інновацію як кальку англійського слова "innovation", під такою діяльністю розуміють нововведення, новину, новаторство [2].

На думку Рибальченко А.М., педагогічна інновація – це педагогічне нововведення, цілеспрямована прогресивна зміна, що вносить в освітнє середовище стабільні елементи (нововведення), що поліпшують характеристики окремих частин, компонентів і самої освітньої системи в цілому [12, с.75].

Як зазначає Ортинський В.Л., педагогічна технологія — це комплексна інтегративна система, що містить чимало упорядкованих операцій і дій, які забезпечують педагогічне цілепокладання, змістовні, інформаційно-предметні та процесуальні аспекти, спрямовані на засвоєння систематизованих знань, надбання професійних умінь формування особистісних якостей студентів, що задані цілями навчання [11].

До інноваційних технологій навчання англійської мови можемо віднести такі: використання інтерактивних методів; впровадження проєктної діяльності; застосування інформаційно-комунікаційних технологій; гейміфікація; використання онлайн відео-, аудіо-ресурсів; методика TPR (Total Physical Response). Розглянемо детальніше усі зазначені технології.

Низка вчених визначають інтерактивне навчання як одну з форм діалогового навчання: *інтерактивність* (від англ. interaction – «взаємодія») означає здатність взаємодіяти чи знаходитись у режимі бесіди, діалогу з чим-небудь (наприклад, комп'ютером) або ким-небудь (людиною) [5].

У початковій школі інтерактивне навчання використовують для активного залучення всіх учнів до освітнього процесу. Воно допомагає підтримувати увагу, стимулює вмотивоване ставлення до навчання та сприяє розвитку комунікативних здібностей учнів. Ефективність використання цього методу підтверджується тим, що воно забезпечує взаємодію між всіма учасниками освітнього процесу і сприяє застосуванню вивченого на практиці.

З практики бачимо, що інтерактивні технології навчання іноземної мови спрямовані на розвиток комунікативних навичок, критичного мислення, підвищення мотивації зацікавленості при вивченні мови.

Метод проєктів — це система навчання, гнучка модель організації навчального процесу, зорієнтована на творчу самореалізацію особистості, розвиток її можливостей у процесі створення нового продукту під контролем викладача [7, с.225].

Основою метою використання проєктної технології на уроках англійської мови в початкових класах є формування комунікативної компетенції учнів через практичне застосування мови. Завдяки проєктній роботі учні вчаться взаємодіяти (якщо проєкт груповий або парний), розвивають навички пошуку інформації, тим самим розвивають критичне мислення. Також учні розвивають навички письма та говоріння іноземною мовою. Проєкти дозволяють вчителю інтегрувати знання з різних предметів, роблять урок цікавим та сприяють вивченню і закріпленню матеріалу у цікавій для дітей формі.

Серед сучасних освітніх технологій також виокремлюємо інформаційно-комунікаційні технології (далі ІКТ) на уроках англійської мови. Бачимо, що використання ІКТ має низку переваг як для учнів, так і для вчителів.

Переваги використання ІКТ для учнів: підвищена зацікавленість до завдань; розвиток критичного мислення, вміння працювати з інформацією; освоєння сучасних ресурсів.

Поміж переваг використання ІКТ для вчителя бачимо, що можливо легко створити або знайти потрібні матеріали; можливість використати різноманітні форми роботи;

оптимізація та автоматизація освітнього процесу (автоматична перевірка завдань і т.д.); відповідність уроку до вимог сучасного учня. На сьогодні існує велика кількість різних онлайн сервісів, платформ, застосунків для вивчення англійської мови на яких можемо знайти завдання і для учнів початкової школи. Одними з найпопулярніших онлайн-ресурсів є: Kahoot, Learningapps.com, Quizizz, Quizzlet, Wordwall, Liveworksheets, Twinkl, Googlegamboard. Дані ресурси широко використовуються вчителями на уроках англійської мови у початковій школі.

Наприклад, Kahoot та Quizizz активно використовуються для проведення вікторин, тестів, щоб перевірити знання в ігровій формі. Учні вчаться швидко реагувати, покращують навички критичного мислення завдяки залученню до своєрідного змагання. На уроці англійської мови Kahoot можна застосовувати для перевірки граматики чи лексики, розвиваючи граматичну та лексичні навички. Перевагою цих онлайн сервісів є автоматична перевірка результатів та аналіз виконаних робіт.

На платформі Learning apps вчителі можуть створювати інтерактивні вправи, пазли, а також використовувати готові завдання, розроблені іншими вчителями. Наприклад, під час вивчення нових лексичних одиниць вчитель може створити завдання на співставлення зображень із словами, що сприяє кращому їх візуальному запам'ятовуванню.

За допомогою сервісу Quizzlet вчителі може виготовити онлайн флеш-картки на вивчення нової лексики під час дистанційного навчання, чи для використання на уроці або вдома і тим самим сприяти розвитку лексичних навичок учнів.

На платформах Twinkl і Liveworksheets є велика кількість готових завдань, роздаткових матеріалів, презентацій, які вчитель може адаптувати під потреби уроку. Наприклад, використовувати вправи на заповнення пропущених слів (fill in the gaps), з'єднання слів з їх значенням чи зображенням. Окрім того, є широкий вибір аудіо-завдань та відео-завдань, які покращують аудитивні навички школярів.

GoogleGamboard застосовується як віртуальна дошка, де учні разом із вчителем можуть писати, малювати і додавати стікери. Такі сервіси забезпечують підвищення інтересу учнів до вивчення іноземної мови, розвиток самостійності, навичок критичного мислення, роботи в команді та цифрової грамотності. Такий ресурс є особливо доречним під час онлайн навчання.

Крім онлайн-сервісів вчителі часто використовують застосунки з пакету Microsoft Office (MS Word, MS Excel, MS Power Point, MS Publisher) для створення презентацій, навчальних матеріалів та тестів.

Однією з найдієвіших вважаємо ігрову технологію. Дослідник Карлос Дж. Коста зазначає, що гейміфікація (gamififcation) полягає у використанні ігрових елементів для досягнення неігрових цілей [13].

Використання технології гейміфікації на уроках англійської мови в початкових класах є особливо ефективним, бо як всім відомо, провідної діяльністю дитини молодшого шкільного віку є гра і вона добре реагує на ігрові форми навчання. Саме це дозволяє їй легше запам'ятовувати і сприймати матеріал у природній формі, а також із задоволенням брати учать у освітньому процесі.

Вищезгадані ІКТ можуть бути гарними прикладами використання гейміфікації на уроках. Крім того, вчитель може проводити різні види вікторин, рольових ігор, конкурсів і змагань, квестів виконуючи які діти матимуть змогу «заробляти» бали, долати рівні і отримувати нагороди за виконання або проходження вікторин і т.д. Так само сюди можуть відноситися різні ігри, наприклад, Spelling Ball, Simon Says, Snowball та ін.

З досвіду бачимо, що результатами такої діяльності учнів на уроках англійської мови є підвищена мотивація учнів до навчання, покращення засвоєння вивченого матеріалу, вдосконалення навичок взаємодії та зменшення страху помилитися, більше висловлюючи свою думку, тим самим розвиваючи мовлення.

До того ж використання відео- та аудіо ресурсів на уроках є важливою складовою сучасного підходу до англійської мови в початковій школі. Вони є особливо ефективними для маленьких здобувачів освіти. Ці ресурси дозволяють урізноманітнити види діяльності на уроці, сприяють розвитку мовленнєвих умінь, таких як аудіювання та говоріння.

Слухаючи різні пісні, чанти (chants), дивлячись відео учні вдосконалюють навички сприймання іноземної мови на слух, покращують свою вимову, розвивають фонематичний слух, збагачують активний та пасивний словники, а також розвивають соціокультурну компетенцію.

Бачимо, що у використанні відео- та аудіо ресурсів є низка переваг: автентичність, оскільки учні чують мову носіїв, чим переймають їхню вимову, інтонацію та темп мовлення; доступність, оскільки ці ресурси легко підібрати відповідно до потреб уроку та вікових особливостей учнів, легко знайти на просторах Інтернету (зокрема на сайті YouTube); до того ж учні одночасно можуть розвивати мовну, мовленнєву та соціокультурну компетенції; аудіо-та відеоматеріали викликають інтерес, тому що учням, а особливо молодшого шкільного віку, подобається дивитися барвисті відеоролики, а окрім того, відео часто містять елементи гри.

Неможливо не погодитися з твердженням науковиці К. В. Єрмоленко, що однією з найбільш ефективних стратегій для розвитку лексичної компетентності учнів є використання методу повного фізичного реагування (Total Physical Response – TPR), який був розроблений американським вченим Джеймсом Ашером на початку 1960-х років і успішно впроваджений в багатьох країнах світу [4, с.30].

Основною ідеєю цього методу є запам'ятовування слів за допомогою дій, тобто, асоціювати їх з певними жестами, емоціями. Дітям набагато простіше запам'ятати нову лексику, наприклад, прикметник *happy* набагато простіше асоціювати з посмішкою. Чи візьмемо до прикладу дієслово *to jump* яке легше показати дією, стрибком.

Дослідники поділяютьTPR на такі види:

- TPR-B (TPR with body), які включають все, що може бути виконано за допомогою рухів тіла. На уроці вчитель може використати вищесказану гру Simon says;
- TPR-O (TPR with objects), які пов'язані з виконанням певних дій з предметами;
- TPR-P (TPR with pictures), де використовуються малюнки. Наприклад, вправа Sunday dinner: на дошці розташовано різні малюнки (їжі, фруктів, овочів, напоїв). Учень підходить, знімає з дошки певний малюнок із проханням дати те, що на ньому зображено;
- TPR-S (TPR-Storytelling). Завданням цього виду є розігрування простих історій або казок. Це сприяє швидкому засвоєнню лексичних одиниць.

Завдяки використанню цього методу на уроці англійської мови в початкових класах діти розвивають аудитивні навички, легше та швидше засвоюють новий лексичний матеріал, а вчитель тим самим створює позитивне ставлення до вивчення мови.

Отже, впровадження інноваційних технологій у навчання англійської мови в початкових класах відкриває вчителям широкі можливості для покращення освітнього процесу. Використання інтерактивних методів, онлайн-платформ (Kahoot, Wordwall, LearningApps), відео- та аудіоресурсів, гейміфікації, а також методики TPR дозволяє зробити уроки більш цікавими, ефективними та інтерактивними. Це сприяє розвитку в

учнів мовних, мовленнєвих та соціокультурних компетентностей, підвищує їхню мотивацію та зацікавленість у навчанні.

Завдяки таким підходам учні молодших класів не лише засвоюють нову лексику та граматику, а й розвивають навички сприймання іноземної мови, комунікації та творчого мислення. Використання інноваційних технологій відповідає потребам сучасних учнів, які виросли в умовах цифрового світу, що робить навчальний процес актуальним і захопливим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богачик М. С. Особливості застосування сучасних методів навчання англійської мови в початковій школі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 5(73), березень. С. 114–116.
2. Гільбух Ю. З. Інноваційний експеримент у школі. Київ : УІПКККО, 1994. 90 с.
3. Гончаренко С. Педагогічні технології. Український педагогічний словник / гол. ред. С. Головко, Київ: Либідь, 1997. С. 331.
4. Єрмоленко К.В. Використання методу повного фізичного реагування (total physical response) у процесі формування англомовної лексичної компетентності учнів 5-6-х класів. URL : https://elar.khmnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5b94393e-66aa-4169-9292-20aced6b5ed6/content
5. Зубрик А. Інтерактивні методи і прийоми навчання англійської мови учнів початкових класів. *Humanities science current issues*. 2020. Т. 2, № 28. С. 87–92. URL: https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/28.208643 (дата звернення: 01.12.2024).
6. Колеснік О. О. Освітні інновації в контексті сучасних наукових досліджень. Наука і освіта : наук.-практ. журнал. 2011. №7. С. 54-57
7. Купрікова С. В. Шляхи реалізації проектної методики при навчанні іноземної мови. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2013. №4. С. 223–230.
8. Куріч М. Використання інтерактивних технологій на уроках іноземної мови / М. Куріч // Нова педагогічна думка. 2013. № 2. С. 80-83. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_2_21
9. Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І, Семенова А.В. та ін.. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. За ред. З.Н.Курлянд. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2005. 399 с.
10. Куценко Т. І., Бондаренко О. І. Інноваційні технології навчання при вивченні англійської мови. URL : https://doi.org/10.30890/2567-5273.2023-25-05-098 (дата звернення: 01.12.2024).
11. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи. Види педагогічних технологій. URL : http://pidruchniki.com/17190512/pedagogika/vidi_pedagogichnih_tehnologiy (дата звернення: 03.12.2024).
12. Рибальченко А. М. Педагогічна інновація як прогресивна зміна в освіті. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути* : Міжнар. науково-практ. інтернет-конф., Київ, Open Science Laboratory – наукова платформа, 2020. С. 74-78.
13. Costa C. J. Gamification. *OAE – organizational architect and engineer journal*. 2019. URL : https://doi.org/10.21428/b3658bca.8ffccebf (date of access: 03.12.2024).

Манюк Юлія-Марія Василівна
студентка 4 курсу, спеціальність 013 Початкова освіта
Науковий керівник: ***Ліпкевич Ольга Богданівна***
спеціаліст вищої категорії

КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВНИХ НАВИЧОК УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗА ДОПОМОГОЮ ПІСЕНЬ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Вивчаючи англійську мову молодшим школярам часто бракує мотивації. Діти нерідко відчувають труднощі з запам'ятовуванням нової лексики, розумінням граматики та іншим матеріалом. Саме тому вчитель повинен шукати різні шляхи та методи для їх зацікавлення, щоб зробити процес вивчення мови більш ефективним та цікавим. Одним з таких методів є використання пісень на уроці англійської мови.

Поняття «мовна компетенція» в сучасній теорії навчання іноземних мов, позначає сукупність мовних знань, умінь, навичок, оволодіння якими дозволяє здійснювати іншомовну мовну діяльність відповідно до мовних норм мови, що вивчається у сферах діяльності, а також сприяють розвитку мовних здібностей учнів [7].

Таким чином, до мовної компетенції відносимо такі навички:

Лексична навичка − наявність певного запасу слів, здатність до адекватного використання лексем, доречне вживання образних виразів, приказок, прислів'їв, фразеологічних зворотів.

Фонетична навичка – правильна вимова всіх звуків іноземної мови, звукосполучень відповідно до орфоепічних норм, наголосів, добре розвинений фонематичний слух, що дозволяє диференціювати фонеми; володіння інтонаційними засобами виразності мовлення (темп, тембр, сила голосу, логічний наголос тощо).

Граматична компетенція – неусвідомлене вживання граматичних форм рідної та іноземної мови згідно із законами і нормами граматики (особа, число тощо), чуття граматичної форми, наявність корекційних навичок щодо правильності вживання граматичних форм [4].

Вважаємо, що пісні на уроках англійської мови відіграють надзвичайно продуктивну роль у формуванні фонетичних, лексичних та граматичних навичок учнів початкової школи. Постійне прослуховування пісень допомагає учням розпізнавати нові слова та вловлювати ритм мовлення носіїв. Завдяки використанню пісень учні тренують навички сприймання мови на слух, що сприяє їх подальшому кращому засвоєнню та запам'ятовуванню вивчених мовних одиниць. До того ж у школярів формуються артикуляційні навички та розвивається фонематичний слух, бо таким чином вони сприймають мовлення носіїв, повторюють і запам'ятовують правильну вимову лексичних одиниць, розрізняють їх.

Зокрема, пісня є одним з видів мовленнєвого спілкування, що сприяє більш міцному засвоєнню й розширенню лексичного запасу, оскільки в процесі опрацювання її тексту передбачено роботу з новими словами та виразами [3]. Окрім того, слухаючи пісні, учні мають можливість зрозуміти значення невідомих лексичних одиниць у контексті, що сприяє збагаченню пасивного словника.

Окрім того, в багатьох піснях використовується багаторазове повторення не тільки окремих слів, а ще й граматичних конструкцій. Тому, вивчаючи тексти різноманітних пісень, діти одразу запам'ятовують певні граматичні конструкції, в подальшому використовуючи їх у мовленні.

Більше того, пісні варто застосовувати на уроках не тільки через формування певних мовних та мовленнєвих навичок, а й для створення позитивної атмосфери на уроці, а також певної емоційної розрядки.

Як відомо, через пісні діти можуть дізнатися щось нове про країну, мову якої вивчають, її традиції та погляди, що тим самим сприяє розвитку соціокультурної компетенції.

Детальніше розглянемо використання пісень, наспівів та чантів на уроках англійської мови у початковій школі. Під час проходження пробної педагогічної практики ми зауважили, що пісні та чанти можна використовувати на різних етапах уроку. Чанти – це прості наспіви з численними повторами, які мають ритмічну мелодику і часто слугують засобом багаторазового повторення лексичних одиниць та простих граматичних структур. Це римівки, покладені на музику, які створено спеціально для учнів молодшого шкільного віку. Вони ритмічні й близькі учням за вподобаннями. Погоджуємось, що використання чантів сприяє контекстному впровадженню лексичних одиниць і мовленнєвих зразків, легшому і швидкому запам'ятовуванню англомовного матеріалу [8].

Наприклад: Head, shoulders, knees, and toes.

Head, shoulders, knees, and toes, knees and toes.

Head, shoulders, knees, and toes, knees and toes.

And eyes and ears and mouth and nose.

Head, shoulders, knees, and toes, knees and toes.

Ця пісня також підходить для засвоєння лексики через виконання рухів.

Пропонуємо розглянути особливості використання пісень на різних етапах уроку.

1. На етапі організації учнів до уроку можна використати пісню Hello!

Hello, hello, hello, how are you?	I'm good.
Hello, hello, hello, how are you?	I'm great!
I'm good.	I'm wonderful!
I'm great!	Hello, hello, hello, how are you?
I'm wonderful!	Hello, hello, hello, how are you?
I'm tired.	I'm tired.
I'm hungry.	I'm hungry.
I'm not so good.	I'm not so good.

За допомогою цієї пісні ми створюємо позитивну атмосферу та вводимо учнів в іншомовне середовище. До того ж, доречним тут є і використання методу TPR (total physical response) для кращого засвоєння слів.

Метод повної фізичної реакції (TPR – скорочено від повної назви методу англійською мовою «Total Physical Response») – це метод навчання іноземної мови через використання фізичних рухів, як реакції на усні стимули, команди, інструкції. Для молодшого школяра

цей метод застосовується у вигляді виконання команд, рухливих ігор, ілюстрації жестами й мімікою певних дій і ситуацій тощо. Такий метод навчання ідеально підходить для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, оскільки їм притаманне бажання постійно рухатися, імітувати, фантазувати [6].

2. На етапі відпочинку (фізкультхвилинки). Для прикладу візьмемо Action song

Clap, clap, clap your hands	Jump, jump, jump around
Stomp, stomp, stomp your feet	Touch the sky and touch the ground
Swing, swing, swing your arms	Shake, shake, shake your hips
Dance everybody and sing with me	I know a song and it goes like this

Ця пісня також підходить для засвоєння лексики через виконання рухів.

3. На етапі вивчення нового матеріалу або актуалізації опорних знань. Пісня The Alphabet song може бути використана на двох етапах уроку. На початку вивчення англійської мови дітям потрібно вивчити алфавіт. Ця пісня буде доречною для кращого запам'ятовування послідовності літер та їх вимови. Також її можна застосовувати для перевірки знань учнів давши їм завдання плескати в долоні, коли бачать або чують певну букву, тим самим сприяючи розвитку фонематичного слуху та уваги учнів.

4. Під час вивчення нових граматичних конструкцій. Для прикладу розглянемо пісню Do You Like Broccoli Ice Cream?.

Do you like broccoli?	Do you like donuts?
Yes, I do. Yes, I do.	Yes, I do. Yes, I do.
Do you like ice cream?	Do you like juice?
Yes, I do. Yes, I do.	Yes, I do. Yes, I do.
Do you like broccoli ice cream?	Do you like donut juice?
No, I don't. Yucky!	No, I don't. Yucky!

Ця пісня є ефективною під час вивчення граматичної конструкції Do you like…? Yes, I do./ No, I don't. Ми бачимо, що багаторазове повторення загального запитання сприяє запам'ятовуванню самої питальної форми та засвоєнню короткої відповіді. Окрім цього її можна використати під час вивчення лексики на тему «Їжа». Більш того, виконання рухів та жестів знову таки надасть пісні більшої дидактичної ефективності.

5. Для розвитку аудитивних навичок. Під час прослуховування певної пісні можна дати такі завдання: прослухайте пісню і скажіть, чи були в ній такі назви предметів; прослухайте пісню і скажіть, про кого вона/ які відбувалися події.

Крім того, для кращого запам'ятовування слів пісні та з'ясування рівня розуміння учнями тексту можемо використати такі завдання:

- What's the order? Listen to the song and put the sentences in the right order.
- Choose the answer! Listen to the song. Circle the correct answer.
- Fill it in! Listen to the song and write the missing words in the sentences [5].

Під час проходження пробної педагогічної практики у початковій школі на уроках англійської мови нами було апробовано матеріали з онлайн-ресурсів: SuperSimple; The Singing Walrus; Using songs for teaching English; Songs for ESL learners.

Ми побачили, що використання пісень значно підвищує інтерес учнів до уроків, спрощує засвоєння складного матеріалу та сприяє розвитку мовної компетенції. Включення інтерактивних елементів (рухи, спів) забезпечило позитивну атмосферу та допомогло створити емоційний зв'язок із вивченням англійської мови.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можемо дійти висновків, що використання пісень на уроках англійської мови є важливим компонентом, який сприяє розвитку фонетичних, лексичних та граматичних навичок. За допомогою пісень ми можемо зацікавити дітей, ввести їх в іншомовне комунікативне середовище, одночасно залучити всіх учнів до різних видів мовленнєвої діяльності та зробити процес вивчення мови більш захоплюючим та легким.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гора Т. В. Застосування пісень на уроках англійської мови в початкових та середніх класах // Таврійський вісник освіти. 2014. № 1(1). С. 195-202. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2014_1(1)__35. (дата звернення: 08.12.2024).

2. Деркач Ю., Яблонська Р. Пісня як ефективний засіб формування лексичних навиків на уроках англійської мови в початкових класах. Молодий вчений. 2021. № 10 (98). С. 54–56. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-10-98-14 (дата звернення: 08.12.2024).

3. Капітан Т.А. Роль пісні в процесі навчання англійської мови. URL: https://cusu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/172/53.pdf

4. Лопатинська Н. А., Мовна, мовленнєва та комунікативна компетенції у студентів вищих навчальних закладів як складники фахової культури майбутнього корекційного педагога // Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки. 2015. Вип. 5(2). С. 187-197. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2015_5(2)__19.

5. Ярешко В. В. Використання пісень на уроках англійської мови в початковій школі. URL: http://www.ndu.edu.ua/storage/styd_visnuk/visnuk_stud_tov_23_2020.pdf#page=145 (дата звернення: 08.12.2024).

6. Dr. James J. Asher TPR World URL: https://www.tpr-world.com/ (date of access: 09.12.2024).

7. Kopchak L. V., Mudrenko H. A., Aliseienko O. M. Developing communicative competence of students at English lessons. *Transcarpathian philological studies*. 2022. Vol. 2, no. 23. P. 173–177. URL: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.2.34 (date of access: 09.12.2024).

8. Kostikova I., Jiang H. Music and song tools for English language competence development for young learners: opportunities of digital technologies. *Open educational e-environment of modern university*. 2023. No. 15. P. 73–84. URL: https://doi.org/10.28925/2414-0325.2023.156 (date of access: 09.12.2024).

9. Songs for ESL learners. URL: https://study.com/academy/lesson/songs-for-teaching-esl-students.html

10. SuperSimple. URL: https://supersimple.com/

11. The Singing Walrus. URL: https://www.thesingingwalrus.com/

12. Using songs for teaching English. URL:https://grade-university.com/blog/using-songs-for-teaching-english

Мартинюк Вікторія Едуардівна
студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Гай Вікторія Романівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії

КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж ім. Маркіяна Шашкевича»
(м.Броди, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ

Ранній вік є важливим періодом у фізичному та психологічному розвитку дітей дошкільного віку. У цей час відбуваються значні зміни в розвитку функцій кори великих півкуль мозку, підвищується ефективність роботи нервової системи, формується здатність до наслідування, розвивається ходьба, а також активно прогресує мовлення.

У процесі індивідуального розвитку насамперед оволодіває мовленням серед усіх видів діяльності. У цьому віці мовлення є універсальною умовою для формування та розвитку особистості дитини.

Перші три роки життя характеризуються зростанням стійкості уваги, збільшенням обсягу пам'яті, засвоєнням сенсорних еталонів (колір, форма, величина), удосконаленням наочно-дійового мислення, розвитком афективної та вольової сфер. У цьому віці психічні процеси дитини безпосередньо залежать від наочної ситуації та функціонують у нерозривному зв'язку з практичними діями. Все це сприяє переходу від емоційного до ситуаційно – ділового спілкування [1].

Спілкування дитини вчені розглядають як активні дії, за допомогою яких вона прагне щось передати оточуючим й отримати від них певну інформацію, налагодити з ними потрібні їй емоційно забарвлені стосунки, узгодити свої дії з діями тих, хто поруч, задовольнити власні матеріальні й духовні потреби [2].

Вони ввели у науковий обіг поняття «комунікативна діяльність», виявили зв'язки між спілкуванням та іншими видами дитячої діяльності: руховою, ігровою, мовленнєвою. Найяскравішим прикладом переходу дій зі сфери спілкування в інші види психічної діяльності є виникнення мовлення з метою спілкування і в процесі самого спілкування.

Вона змінюється за такими етапами:

- Звертання до дорослого заради оволодіння предметом; якщо спроби вплинути на дорослого невдалі, то вони можуть переростати у крик, плач.
- Прагнення привернути увагу дорослого до своїх дій з предметами.
- Центр ситуації переноситься на володіння словом як засобом звертання до дорослого. Дитина придивляється до артикуляції дорослого. вимовляє необхідне слово - назву предмету, яка одночасно пізнає і відповідну дію дорослого з цим предметом мається на увазі [3].

Обов'язок дорослих у цей період полягає в тому, щоб всіма можливими способами підтримувати мовленнєвий розвиток дитини, активізувати його та стимулювати, обираючи при цьому найбільш доступні та ефективні методи.

Малюк прагне наслідувати мовлення людей, які його оточують. Саме тому, щоб мовленнєвий розвиток дітей раннього віку відбувався повноцінно, мовлення дорослих має бути правильним, розбірливим, простим, повторюваним, різнобарвним, живим. Насичення простору дитини зразками мовної культури є основним джерелом збагачення її мовлення [4].

Співпраця між дорослим і малюком має велике значення, що проявляється в емоційному контакті між ними, цікавих ігрових сюжетах, зрозумілому та близькому досвіді дитини, яскравій наочності, а також у різноманітних іграх, вправах, пісеньках, віршах, загадках, закличках і забавлянках, які тісно пов'язані з конкретними практичними ситуаціями.

Отже, можна стверджувати, що найзначнішим досягненням у ранньому дитинстві є оволодіння мовленням. Це передбачає вивчення рідної мови, формування вміння використовувати її як інструмент для пізнання навколишнього світу та себе, засвоєння накопиченого людством досвіду, а також розвиток саморегуляції, спілкування та взаємодії між людьми. Ранній вік є чутливим періодом для засвоєння мовлення дитиною і є запорукою її подальшого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рібцун Ю. Щоб малюк заговорив / Ю. Рібцун // Дошкільне виховання.-2011.-№4.-С.24-26.

2. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія: Навч. посіб./ Упор. А.М. Богуш. Частина І та ІІ –К:Видавничий Дім «Слово», 2005. – 720 с.

3. Мовленнєвий розвиток дітей раннього віку. URL:https://vseosvita.ua/library/movlennevij-rozvitok-ditej-rannogo-viku-415493.html (дата звернення 06.12.2024)

4. Гончаренко А. Щоб дитина заговорила/ А. Гончаренко// Дошкільне виховання. - 2005. - №3. - с.10-12.

Мартинюк Вікторія Едуардівна
студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Кривошина Наталія Миколаївна
викладач вищої кваліфікаційної категорії
КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний
коледж ім. Маркіяна Шашкевича»

ВИКОРИСТАННЯ LEGO – ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ЛОГІКО – МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ

Конструювання –це основна продуктивна діяльність, оскільки все, що створено людським мозком у різних сферах існування, пов'язане з проектуванням, конструюванням, та репрезентує побудову об'єкту або взаєморозміщення його частин, пошук способів їх з'єднань та матеріалів, з яких об'єкт буде виготовлено.

LEGO – одна з найвідоміших і широко застосовуваних нині педагогічних систем, яка в процесі навчання та розвитку дитини дошкільного віку використовує тривимірні моделі реального світу в предметно-ігровому середовищі. Для наборів LEGO характерні високий дидактичний потенціал, якість, естетичність, міцність, безпека. Великий вибір цеглинок і спеціальних деталей дає дошкільникам можливість створювати різноманітні будови різних форм та розмірів.

LEGO-технологія формує вміння:

- розв'язувати проблемні завдання;
- ставити мету;
- міркувати про подальшу роботу;
- розробляти план дій;
- творчо мислити;
- працювати в команді [1]

Конструктори LEGO – це надзвичайно цікавий матеріал, який стимулює дитячу фантазію, уяву, розвиває моторні навички.

Конструктивна діяльність відіграє важливу роль у дошкільному вихованні і є складним процесом пізнання, внаслідок якого відбувається інтелектуальний та логіко-математичний розвиток дітей. Заняття з конструювання сприяють знайомству з навколишнім світом, збагаченню знань про довкілля, експериментуванню та дослідженню. Вони також розвивають мислення, мовлення та уяву, допомагають дітям відстоювати власну точку зору і брати участь у діалозі.

На сучасному етапі у повсякденному житті дітей, та у ЗДО широко застосовується конструктор «LEGO», значущість якого полягає у тому, що він надає дитині всі можливості мислити креативно, сприяє логіко- математичному розвитку, уважності, удосконалює дрібну моторику, фантазію (А. Бедфорд, Т. Варяхова, О. Кононко, Л. Комарова Л. Пеккер, Н. Голота та ін.) [2].

Математичний розвиток за допомогою LEGO -конструктора виходить за межі простого засвоєння основ математичних знань. Дитина розвиває логічне мислення. LEGO сприяє розвитку дрібної моторики, терпіння та акуратності. Під час занять з конструювання діти вчаться працювати в команді. Педагоги застосовують індивідуальний підхід до кожної дитини, що допомагає дошкільникам розкрити свій потенціал і відчути впевненість у собі.

Працювати з LEGO набагато цікавіше, ніж просто переглядати демонстраційні картки. LEGO дозволяє взаємодіяти з кожною дитиною. Матеріал засвоюється легше, коли навчання супроводжується практичною діяльністю: потрібно складати, збирати та конструювати.

В закладі дошкільної освіти на заняттях з математики технологія «Шість цеглинок» використовується з метою ознайомлення з цифрами та числами, математичними діями, одиницями вимірювання різних величин, геометричних фігур, порівняння чисел, знання складу числа вміння класифікувати за ознаками. За допомогою цеглинок проводять різні вправи. Наприклад, «Складаємо вирази», під час цієї вправи діти навчаються працювати у команді, швидко реагувати, застосовувати раніше вивчене, виконувати математичні дії. Тому ігри з LEGO сприяють формуванню у дошкільників логічного мислення, просторової уяви, дрібної моторики, навичок рахунку, вимірювання та конструювання. Розглянемо можливості LEGO задля логіко-математичного розвитку:

1) логічне мислення – аналіз і синтез (розбивають ціле на частини та збирають їх знову, знаходять спільні та відмінні ознаки предметів, роблять висновки); порівняння (порівнюють предмети за величиною, формою, кольором, кількістю); узагальнення та класифікація (групують предмети за певними ознаками, виділяти родові та видові поняття);

2) просторова уява: орієнтація в просторі (визначають просторові відношення між предметами (вгорі, внизу, праворуч, ліворуч, попереду, позаду); створення просторових моделей (конструюють з LEGO-цеглинок різні предмети, будівлі, споруди);

3) дрібна моторика: розвиток координації рухів рук і очей, окоміру, підвищення точності та спритності рухів пальців.

4) навички рахунку: ознайомлення з кількісними поняттями («один», «багато», «більше», «менше», «стільки ж»), навчання рахунку в межах 10, виконання простих арифметичних дій;

5) навички вимірювання: ознайомлення з еталонами довжини, ширини, висоти; вміння вимірювати предмети за допомогою умовних мірок.

6) навички конструювання: дотримання інструкцій, привчає дітей до послідовного виконання дій, планування та проектування, створення власних конструкцій за задумом, розвиток творчого та креативного мислення [3].

Отже, застосування LEGO – технологій у навчанні дітей дошкільного віку демонструє кращі результати розвитку в порівнянні з традиційними підходами. Інтеграція цих технологій в освітній процес дошкільних закладів стимулює розумову активність дітей, пробуджує інтерес до творчого вирішення завдань, а також сприяє розвитку винахідливості, самостійності, ініціативності та бажання шукати нові й оригінальні ідеї. Систематичне та методично обґрунтоване використання LEGO у роботі з дошкільниками допомагає встановити міцні зв'язки між навичками та вміннями, які вони мають засвоїти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Використання Lego -технологій як освітнього інструменту на заняттях в ЗДО https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-lego-tehnologij-akosvitnogo-instrumentu-na-zanattah-v-doz-477703.html (дата звернення 02.12.2024)

2. Лусс Т. В. Формування навичок конструктивно-ігрової діяльності у дітей з допомогою LEGO. – М.: Гуманітарний видавничий центр ВЛАДОС, 2003. 104 с.

3. Любива В., Пономаренко К. Лего-технології як засіб математичного розвитку дітей дошкільного віку. URL:https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/4833/5283 (дата звернення 29.11.2024)

Мурин Дарина-Ольга Володимирівна
студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Гай Вікторія Романівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії

КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж ім. Маркіяна Шашкевича»
(м. Броди, Україна)

ДІАГНОСТИКА ФОНЕТИКИ І ФОНЕМАТИЧНОГО РІВНЯ МОВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Діагностика мови на фонетичному і мовному рівні - важливий етап у вивченні мовного розвитку дітей дошкільного віку. Ці аспекти мови лежать в основі загальної картини розвитку мови та визначають наступний мовний рівень (словниковий запас, граматика, синтаксис тощо). Необхідно правильно його розвивати. Своєчасна діагностика порушень мови і порушень фонем дозволяє виявити відхилення в мовному розвитку на ранній стадії і вжити заходів щодо їх виправлення, що позитивно позначається на мовних здібностях майбутньої дитини.

Фонетика мови та рівні фонем

Рівні фонетики і фонеми є основою обізнаності дитини про звукову структуру мови. Фонетика вивчає мову, її артикуляцію і акустичні властивості. Це один з перших рівнів, який дитина вивчає при вивченні мови.1 рівень фонем передбачає не тільки здатність дитини сприймати мову, а й здатність розпізнавати їх як одиниці, які можуть змінити значення слів. Розвиток фонемних процесів важливо для правильного формування звукової сторони мови і засвоєння граматичних і лексичних правил.

Основні компоненти фонетики

Розмовний рівень мови включає в себе кілька ключових компонентів:

1. Артикуляція включає органи мови (губи, зуби, язик, гортань тощо)- це процес його використання, створення мовних звуків.

2. Акустика-це вивчення характеристик звуку мовою, таких як висота звуку, тривалість та сила звуку.

У дошкільному віці особлива увага приділяється розвитку правильної артикуляції звуків. Багатьом дітям важко вимовляти певні звуки, що може бути результатом недорозвинення мовного апарату або порушення артикуляційних здібностей.

Розвиток фонеми

Розвиток фонеми-складний і важливий компонент розвитку мови. Сприйняття фонем включає в себе здатність дитини чітко розрізняти звуки мови один від одного. Це основа формування фонемного слуху. Порушення на цьому етапі можуть призвести до труднощів з читанням, письмом та розумінням мови.

У дітей фонематичний слух починає розвиватися в ранньому віці. По-перше, діти вивчають основні фонеми мови на слух, а потім вчаться правильно відтворювати їх у мові. Важливою частиною є розпізнавання та розрізнення звуків, наприклад, звуки однакові, але мають різні значення (наприклад, "м" та "н", "б" та "п").

Діагностика фонетики і рівня фонем мови

Діагностика фонетики та рівня фонеми дошкільнят проводиться за допомогою різних методів, включаючи спостереження, тестування, мовлення та ігри. Ось кілька основних підходів до діагностики:

1. Інтерв'ю з батьками та опікунами. Цей етап допомагає визначити загальні характеристики мовного розвитку дитини, мовне середовище і проблеми, які можуть виникнути в процесі мовного розвитку.

2. Розмова з дитиною. Діагностичні бесіди проводяться для визначення рівня розуміння дитиною звукової структури мови. Під час розмови вчитель або логопед можуть звернути увагу на правильну вимову окремих звуків, зміна звуків, наявність недоліків або спотворених звуків.

3. Тест на фонематичний слух. Це можуть бути спеціальні вправи, що сприяють розвитку звукового сприйняття, такі як сортування звуків за певними характеристиками (наприклад, розташування або спосіб з'єднання) і розрізнення схожих звуків.

4. Тест на артикуляцію. Це вправи, які допоможуть дитині визначити, чи правильно вимовляти звук, і визначити, чи є у нього проблеми з артикуляцією, які можуть вказувати на порушення вимови.

5. Практика фонем. У цих тестах дитина побачить, чи відрізняються 2 слова (наприклад, "киця" і "котик"), чи можуть вони виділити звук слова і чи можуть вони змінити звук слова, щоб сформувати нове слово.

Порушення фонетики і фонетичних аспектів мови

При виявленні порушень на рівні мови або фонеми важливо провести коригувальну роботу щодо усунення цих дефектів. Порушення можуть бути різними:

1. Фонематичні порушення-це труднощі з правильним сприйняттям звуків, наприклад, дитина може не розрізняти звуки, в яких звуки схожі. Такі розлади мають серйозний вплив на розвиток мови, оскільки вони часто впливають на розуміння та використання слів.

2. Ранні порушення фонематичного слуху можуть призвести до дефектів читання та письма, таких як дислексія та дислексія, тому такі порушення вимагають своєчасного коригувального втручання.

Корекція фонетичних порушень і розвиток фонеми

При виявленні порушень у вимові або розвитку фонем важливо своєчасно проводити корекційну і розвиваючу роботу. Для цього використовуються різні методи і прийоми:

1. Навчання фонемам. Ігри, що сприяють розпізнаванню і розрізнення звуків, використовуються для поліпшення фонематичного слуху. Наприклад, дитину можуть попросити прослухати і повторити звуки, визначити різницю між звуками, на які схожі звуки, або виконати вправи для розпізнавання звуків в словах.

2. Методи лікування. Лікування передбачає використання різних методів для усунення певних розладів. Це може бути техніка артикуляційної моторики, тренування слухового аналізатору звуків, використання зорових і тактильних методів для кращого засвоєння правильної вимови.

Діагностика фонетики і рівня мови мова є важливою частиною мовного розвитку дітей дошкільного віку. Виявлення порушень на цих етапах дає можливість своєчасно вжити коригувальні заходи для розвитку правильного мовлення дитини, що, в свою чергу, сприяє успіху його соціальних і освітніх функцій. Тому особливу увагу слід приділяти розвитку фонем і фонем.

Прихідько Анна Юріївна
студентка 4 курсу
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
prykhidko.a@brodypk.ukr.education
Науковий керівник: ***Гелевич Галина Іванівна***
викладач-методист
galyna.helevych@gmail.com

Комунальний заклад Львівської обласної ради
«Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича»

ВПЛИВ МУЛЬТФІЛЬМІВ НА ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядається поняття толерантності як важливої моральної та соціальної категорії сучасного світу. Акцент зроблено на формуванні толерантності у дітей дошкільного віку через вплив мультфільмів як потужного виховного інструменту. Наведено приклади мультфільмів, які сприяють вихованню толерантності, зокрема український анімаційний фільм "Котик та Півник", що демонструє важливість взаємоповаги, взаємодопомоги та прийняття інших. Також підкреслюється роль педагогів і батьків у підкріпленні уроків толерантності, отриманих дітьми через медіа, реальними життєвими прикладами.
Ключові слова: *толерантність, діти дошкільного віку, мультфільми, взаємоповага, виховання, українська анімація, педагогіка, соціальні цінності.*

Мета: дослідити поняття толерантності, її значення у вихованні дітей дошкільного віку та роль мультфільмів як інструменту формування цієї важливої особистісної риси.

Актуальність: толерантність є ключовою умовою гармонійного співіснування у сучасному багатокультурному світі. Формування цієї риси у дітей дошкільного віку сприяє їхньому соціальному та моральному розвитку, а мультфільми виступають ефективним засобом, що доступно й цікаво доносить цінності взаємоповаги та прийняття.

Толерантність — це здатність поважати і приймати різноманітність, не оцінюючи, не засуджуючи і не намагаючись змінити іншого. Це поняття стало важливим елементом моральної та соціальної свідомості сучасного світу. Визначення толерантності на різних етапах історії та в різних культурах може дещо відрізнятися. Проте загалом толерантність трактують як повагу до іншої людини, її права на свободу думки, віросповідання, поглядів, а також як вміння мирно співіснувати, не вдаючись до насилля чи диктату [4].

Поняття «толерантності» перший раз стало актуальним у XVII столітті, коли Вольтер у своєму «Трактаті про віротерпимість» писав: *«Безумством є переконання, що всі люди повинні мати однакові погляди на певні питання».* Це висловлювання стало основою для розуміння толерантності в європейській культурі, але саме поняття змінилося і вдосконалилося з часом.

Сучасне визначення толерантності є комплексним і багатогранним. У англійців толерантність асоціюється з готовністю і здатністю сприймати іншу особистість без

протесту. У французів вона розглядається як свобода іншої людини, її думок, поведінки, політичних та релігійних поглядів. Китайці трактують толерантність як великодушність і щиросерде ставлення до інших, а в арабському світі — як вміння вибачати, проявляти співчуття та терпимість. Для персів толерантність є ще й здатністю до примирення. У сучасному світі толерантність розуміють як повагу і визнання рівності, відмову від домінування, визнання права на власні думки та погляди. Вона є основою мирного співіснування різних культур, релігій та соціальних груп.

З огляду на це важливо відзначити, що толерантність як поняття актуальна вже на найранніших етапах розвитку особистості. Діти дошкільного віку починають формувати свої уявлення про толерантність саме у період раннього дитинства. Завдяки своєму розвитку діти здатні сприймати інші культури, мови, звичаї і навіть емоції інших людей. Важливо, щоб дорослі активно працювали над вихованням цієї важливої риси, адже саме толерантність є запорукою гармонійного розвитку особистості.

Сучасне суспільство та культура мають безпосередній вплив на формування у дітей уявлень про толерантність. Одним із найбільш ефективних засобів виховання толерантності є мультфільми. Вони мають величезний потенціал, оскільки дітям легше сприймати інформацію через образи, аніж через сухі педагогічні методи. Мультфільми не лише забезпечують розвагу, але й можуть передавати важливі соціальні та моральні цінності [2].

У світі існує безліч мультфільмів, що допомагають дітям навчитися бути толерантними, приймати інших людей з різними рисами, культурами, релігіями та традиціями. Серед таких мультфільмів можна виділити кілька, що здобули популярність серед сучасних дітей.

Одним із найбільш відомих і доступних для дітей мультфільмів є *"Мадагаскар"*. Цей мультфільм розповідає про групу тварин, які потрапляють у незвичну ситуацію і мають змогу взаємодіяти між собою. Завдяки своїм різноманітним характерам і походженню, ці тварини намагаються знаходити спільну мову, долати труднощі, поважати один одного, і навіть допомагати. Мультфільм показує, що різниця між індивідами не повинна ставати перепоною для співпраці та взаєморозуміння. Це важливий урок толерантності для дітей, адже він вчить їх приймати інших і знаходити спільні точки дотику.

Іншим прикладом є популярний мультфільм *"Ведмедик і Чапля"*, де головні герої — ведмедик і птах, що є представниками різних видів — змушені разом подолати перешкоди, що ставить перед ними природа. Протягом мультфільму діти бачать, як герої долають свої відмінності, щоб працювати разом. Цей мультфільм також чудово демонструє важливість взаємопідтримки та взаєморозуміння між різними істотами [1].

"Фрідріх і Флора" — мультфільм, що розповідає історію дружби між різними культурами, представниками різних країн і традицій. Всі персонажі намагаються знайти спільну мову, що є чудовим прикладом для дітей дошкільного віку. Діти через цей мультфільм вчаться, що важливо поважати відмінності, а не розглядати їх як перешкоду для дружби та взаєморозуміння.

Український анімаційний фільм *"Котик та Півник"* є чудовим прикладом для виховання толерантності у дітей. У сюжеті розповідається про дружбу та взаємодопомогу між двома персонажами, які, незважаючи на відмінності у характерах і поведінці, разом долають труднощі. Через історію героїв діти вчаться важливості підтримки, вміння співчувати та працювати в команді. Мультфільм формує уявлення про взаємоповагу та розуміння інших, що є основою толерантності.

Крім того, важливо зазначити, що навчання толерантності — це не тільки процес, який відбувається через зовнішні медіа чи мультфільми. Це також потребує активної роботи з боку педагогів і батьків, щоб діти розуміли, що насправді означає бути толерантним. Виховувати толерантність можна через бесіди, спільні ігри, обговорення різних життєвих ситуацій і особливо через показ власним прикладом [3].

Також варто відзначити, що толерантність може стати особистісною рисою лише тоді, коли людина не лише вміє взаємодіяти з іншими, а й ставиться до себе критично, знає свої недоліки та переваги. Здатність посміятися над власними недоліками, не зважаючи на відмінності, є важливим аспектом розвитку толерантності.

Отже, мультфільми є ефективним інструментом виховання толерантності в дітей дошкільного віку, адже вони вчать їх приймати інших такими, які вони є, поважати їхні відмінності, виявляти співчуття і готовність допомагати. Однак, для досягнення справжнього результату важливо, щоб батьки і педагоги постійно підкріплювали ці уроки реальними прикладами в повсякденному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Леві-Шерф, І. І. Психологія толерантності: теорія та практика виховання URL: https://www.psychology.com.ua

С. В. Бойчук. Сучасні підходи до виховання толерантності у дітей дошкільного віку. URL: https://www.mon.gov.ua

М. В. Петренко. Мультфільми як засіб розвитку емпатії і толерантності у дітей. URL: https://www.academia.edu

Л. І. Волкова. Дошкільне виховання: роль мультфільмів у розвитку соціальних навичок.

Прихідько Анна Юріївна
студентка 4 курсу
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
prykhidko.a@brodypk.ukr.education
Науковий керівник: ***Кривошина Наталія Миколаївна***
викладач-методист
kryvoshynanata@gmail.com

Комунальний заклад Львівської обласної ради
«Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича»

ЗНАЧЕННЯ ОНЛАЙН ПЛАТФОРМ У ВСЕБІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядається значення сучасних онлайн-платформ у всебічному розвитку дітей дошкільного віку. Висвітлюється актуальність використання цифрових ресурсів у вихованні, приклади популярних платформ, таких як Wordwall, LearningApps, Kahoot та інші, їхні можливості та вплив на когнітивний, емоційний і творчий розвиток дітей. Проаналізовано особливості використання онлайн-платформ у різних видах занять, а також їхню ефективність для вихователів.
Ключові слова: *онлайн-платформи, дошкільний розвиток, інноваційні технології, інтерактивні завдання, Wordwall, LearningApps, Kahoot.*

Мета: дослідити значення сучасних онлайн-платформ у формуванні всебічних компетенцій дошкільників, розкрити особливості використання цих платформ у навчальному процесі, їхній вплив на дітей і роботу вихователів.

Актуальність: сучасний світ диктує необхідність упровадження інноваційних технологій у навчальний процес, що сприяє кращій інтеграції дітей у цифрове суспільство. Онлайн-платформи стають ефективним інструментом для розвитку пізнавальної активності, творчого мислення, комунікативних і соціальних навичок дошкільників. Використання таких ресурсів сприяє полегшенню роботи вихователів, урізноманітнює заняття та підвищує зацікавленість дітей.

Онлайн-платформи відкривають нові горизонти для всебічного розвитку дітей дошкільного віку, адже вони дають змогу використовувати інтерактивні й адаптивні навчальні матеріали, які відповідають сучасним освітнім стандартам. Інтеграція таких ресурсів у навчальний процес дозволяє не лише урізноманітнити заняття, але й активізувати пізнавальні здібності дитини, розвивати логічне мислення, увагу, пам'ять та креативність.

Сьогодні у дошкільній освіті активно використовуються такі платформи, як Wordwall, LearningApps, Kahoot, ABCmouse, Starfall та інші. Кожна з них пропонує унікальні функції, які можуть бути адаптовані до освітніх цілей. Наприклад, Wordwall дозволяє створювати інтерактивні ігри, вікторини, пазли та вправи на логіку. На заняттях із розвитку мовлення вихователі часто створюють ігри для вивчення літер чи слів, як-от «Знайди правильну букву». Такі завдання допомагають розвивати увагу та мовні

навички. LearningApps надає можливість створювати завдання, які сприяють розвитку логічного мислення та креативності, наприклад, вправи на складання чисел чи сортування геометричних фігур на заняттях із математики [2].

Платформа Kahoot стала незамінним інструментом для проведення інтерактивних вікторин. Наприклад, після заняття з природознавства вихователі можуть організувати вікторину для закріплення знань про тварин чи рослини, що особливо подобається дітям завдяки ігровому формату. ABCmouse розроблена спеціально для дошкільнят і пропонує різноманітні завдання з математики, англійської мови та природознавства, які подаються у вигляді мультимедійного контенту. Starfall, у свою чергу, орієнтована на розвиток навичок читання й математики через інтерактивні історії, пісні та ігри, наприклад, вправи для вивчення складів на заняттях із розвитку мовлення.

Онлайн-платформи мають безліч практичних застосувань у дошкільній освіті. На заняттях із математики LearningApps використовується для створення завдань, які допомагають дітям освоювати поняття сортування, розмірів та форм. Наприклад, вправи на сортування овочів і фруктів за кольорами розвивають логіку та уважність. Wordwall підходить для занять з англійської мови, де діти через гру можуть вивчати кольори, тварин чи числа. Наприклад, гра «Matching Pairs» дозволяє співвіднести слово з його зображенням. Використання Kahoot для вікторин дозволяє не лише закріплювати матеріал, а й формувати вміння працювати в команді, стимулюючи дух змагання та заохочення до навчання.

Ефективність онлайн-платформ підтверджується їхнім впливом на розвиток дітей. Інтерактивні завдання сприяють формуванню пізнавальної активності, адже діти отримують можливість досліджувати нову інформацію у цікавий для них спосіб. Крім того, такі платформи розвивають когнітивні навички: пам'ять, увагу, мислення. Наприклад, вправи з використанням мультимедійного контенту допомагають дітям краще запам’ятовувати матеріал, активізуючи їхню візуальну й аудіальну пам’ять. Завдяки елементам гри діти краще вчаться контролювати свої емоції, працювати в команді та розуміти важливість досягнення результату [1].

Для вихователів використання онлайн-платформ має також свої переваги. По-перше, вони економлять час на підготовку до занять, адже більшість платформ пропонують готові шаблони завдань. По-друге, вихователі можуть швидко адаптувати завдання до рівня підготовки кожної дитини, забезпечуючи індивідуальний підхід. Наприклад, завдання можна створювати залежно від віку, рівня знань чи інтересів дітей, що робить навчання більш ефективним. Однак, використання онлайн-ресурсів вимагає технічної підтримки: наявності доступу до інтернету, техніки та часу для навчання самих вихователів.

Висновок: попри ці виклики, інтеграція онлайн-платформ у навчальний процес дозволяє значно підвищити якість освіти дошкільнят. Вони допомагають урізноманітнити освітній процес, залучити дітей до активної участі у навчанні та формувати у них ключові компетентності для подальшого успішного навчання. Онлайн-ресурси, такі як Wordwall, LearningApps та Kahoot, сприяють розвитку дітей, дають їм змогу навчатися через гру та заохочують до пізнання нового. Водночас вихователі отримують потужний інструмент для оптимізації своєї роботи, що відкриває нові можливості для інноваційного підходу до навчання дошкільнят.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Горбачук О. О. Використання онлайн-платформ у дошкільній освіті. Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2023.
2. Савченко С. М. Інтерактивні інструменти в освіті дошкільнят: огляд практик. Педагогічна думка, 2023.
3. LearningApps.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://learningapps.org.
4. Wordwall.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://wordwall.net.
5. Kahoot! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://kahoot.com.

Пузир Юлія Володимирівна
студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Гай Вікторія Романівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії

КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж ім. Маркіяна Шашкевича»

РОЗВИТОК МОВИ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мова є одним із найважливіших засобів спілкування та пізнання світу. Чи важливо приділяти увагу розвитку мовлення дошкільника у ранньому віці?Які факторт впливають на розвиток мовлення дитини?У дошкільному віці формується мовна компетентність, яка впливає на подальше навчання, соціальну адаптацію та особистісний розвиток дитини.

Приділяти увагу розвитку мовлення дитини важливо з кількох причин, оскільки мова є основою для комунікації, навчання та соціалізації. Ось ключові аспекти, які підкреслюють значущість цього процесу:

1. Формування комунікативних навичок

Розвинене мовлення дозволяє дитині ефективно висловлювати свої думки, бажання та емоції. Це допомагає налагоджувати стосунки з оточенням, будувати дружбу і брати участь у соціальних взаємодіях.

2. Інтелектуальний розвиток

Мовлення тісно пов’язане з мисленням. У процесі освоєння мови дитина вчиться класифікувати об’єкти, аналізувати ситуації та формулювати висновки. Багатий словниковий запас сприяє розвитку абстрактного мислення.

3. Успішність у навчанні

Діти з добре розвиненим мовленням легше засвоюють нову інформацію в школі. Вони краще розуміють завдання, будують логічні ланцюжки та демонструють вищі результати у читанні, письмі та математичних дисциплінах.

4. Соціальна адаптація

Мова допомагає дитині інтегруватися в суспільство. Завдяки мовленнєвим навичкам вона може брати участь у колективних іграх, розв’язувати конфлікти та встановлювати зв’язки з іншими дітьми та дорослими.

5. Емоційний розвиток

Через мовлення дитина вчиться висловлювати свої почуття, зменшуючи рівень стресу чи роздратування. Це сприяє формуванню емоційної стійкості.

6. Попередження мовленнєвих порушень

Раннє виявлення та корекція можливих мовленнєвих труднощів (наприклад, заїкання чи неправильна вимова звуків) дозволяє уникнути більш серйозних проблем у майбутньому

Фактори, що впливають на розвиток мовлення.

1. сімейне оточення:

Батьки-перші вчителі дитини. Регулярне читання книг,обговорення повсякденних ситуацій та відповіді на запитання сприяють розвитку словникового запасу.

2. мовленнєве середовище:

Мовленнєвий розвиток дитини відбувається швидше в середовищі, де активно використовуються різні форми мови,такі як читання, співи та гра в слова.

3. гра:

Ігри допомагають дітям вивчати нові слова та фрази,атакожконтексти, в яких вони використовуються.Особливо ефективними є рольові ігри, які сприяють розвитку зв'язногомовлення.

Сівко Софія Ярославівна
студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Дубина Любомира Михайлівна
викладач ІІ кваліфікаційної категорії

КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж ім. Маркіяна Шашкевича»

ПЕДАГОГІЧНА КОМУНІКАЦІЯ: ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ ТА ЇХНІМИ БАТЬКАМИ

Питання ефективної взаємодії між вихователем та дітьми, батьками ніколи не втрачало свої актуальності. А особливо нині, коли авторитарна модель співпраці не лише морально застаріла, а й приховує чимало загроз, яким не місце в XXI столітті. Адже система, у якій педагог або батьки безапеляційно диктують свої умови оточуючим, лише вносить деструктив до навчально-виховного процесу. У цій статті ми розглянемо, такі питання:

1) Особливості та функції педагогічного спілкування
2) Бар'єри спілкування
3) Ускладнення, що виникають у процесі спілкування
4) Правила педагогічного спілкування

Особливості та функції педагогічного спілкування

Педагогічне спілкування - це система соціально-психологічної взаємодії між педагогами та вихованцями або учнями, спрямована на створення оптимальних соціально-психологічних умов для спільної діяльності.

Для цього вихователям необхідно вміти швидко і точно орієнтуватися в постійно мінливих умовах спілкування, знаходити відповідні засоби спілкування, які відповідають власній особистості, ситуації спілкування та індивідуальним особливостям своїх вихованців, постійно відчувати і підтримувати зворотний зв'язок у спілкуванні. Педагогічне спілкування як професійно-етичний феномен вимагає спеціальної підготовки вихователя не тільки мистецтва взаємодії, а й морального досвіду, педагогічної мудрості в організації взаємовідносин з вихованцями, батьками та колегами в різних сферах освітнього процесу. За своїм змістом і сферою застосування воно може бути професійним і непрофесійним.

Професійне педагогічне спілкування - це комунікативна взаємодія вихователя з вихованцями, батьками та колегами з метою створення сприятливого психологічного клімату та психологічної оптимізації діяльності і взаємин. Воно забезпечує передачу педагогами загальнолюдської культури дітям, допомагає їм здобувати знання та сприяє формуванню ціннісних орієнтацій в обміні думками.

Непрофесійне педагогічне спілкування породжує страх і тривогу, низьку успішність, порушення динаміки мовлення, небажання мислити і діяти самостійно, відчуження і стійке негативне ставлення до вихователя і садку, а в майбутньому до школи.

Педагогічне спілкування є багатофункціональним феноменом, що забезпечує продуктивну організацію обміну інформацією, емпатію, сприйняття особистості, самоствердження та взаємодію.

- Обмін інформацією та ставлення до співрозмовника характеризують комунікативний аспект спілкування.
- Визнання особистості та самоствердження – перцептивний.
- Організація взаємодії - інтерактивний.

Педагогічна комунікація допомагає вихователю організувати взаємодію в групі та поза нею як цілісний процес. Окрім інформативної функції, воно створює умови для обміну думками та досвідом, допомагає дітям самоствердитися в колективі, забезпечує співпрацю та співтворчість у групі.

Бар'єри у спілкуванні

Бар'єри у спілкуванні - це перешкоди, які змушують іншу людину чинити опір впливу іншої.

Вони виникають непомітно, і вихователі можуть спочатку не усвідомлювати їх. Однак, примиряючись з ними, формується негативний стиль спілкування. Серед факторів, що впливають на особливості взаємодії дітей та вихователів, велике значення мають соціальні, психологічні, фізичні та семантичні (когнітивні) чинники. Так, виокремлюють бар'єри спілкування.

- Соціальні бар'єри зумовлені домінуванням ролі вихователя в системі навчальної взаємодії. Вихователі свідомо демонструють своє домінування та соціальний статус по відношенню до вихованців. Це нейтралізується прагненням вихователя наблизити дітей до свого рівня, а не протистояти їм, радити, а не нав'язувати свою позицію.
- Фізичні бар'єри пов'язані з організацією фізичного простору під час взаємодії. Неправильно організований простір може ізолювати вихователя, змушуючи його дистанціюватися від дітей і шукати укриття за столами, стільцями тощо. Ці бар'єри можна усунути, скоротивши відстань і відкривши комунікацію.
- Семантичні бар'єри пов'язані з тим, що мова вихователя не відповідає рівню сприйняття дітей, у ній забагато багатозначних слів і наукових термінів. Це знижує інтерес малюків до занять і створює дистанцію у взаємодії.
- Естетичний бар'єр викликаний неприйняттям зовнішнього вигляду та міміки співрозмовника. Усувається стриманою поведінкою.
- Емоційні бар'єри виникають при розбіжності настрою або негативних емоціях, які спотворюють сприйняття. Їх можна подолати, посміхаючись і проявляючи чуйність до співрозмовника.
- Психологічні бар'єри виникають як негативні установки, сформовані на основі минулого досвіду, або конфлікт інтересів між партнерами по спілкуванню.

Ускладнення, що виникають у процесі комунікації

Комунікація може мати негативні наслідки, коли вона викликає образу, ворожість і відчуження. Часто це відбувається через такі фактори:

1) Різницею між вербальною та невербальною комунікацією. За оцінками експертів, лише 7% інформації містить зміст висловлювання, 55% інформації передається на невербальному рівні (міміка, жести) і 38% - за допомогою якісних характеристик голосу (висота, тон). У процесі комунікації невербальні засоби перебувають поза контролем свідомості і здійснюються імпульсивно. Як наслідок, те, що говориться, і те, що демонструється поведінкою, не завжди збігається. Наприклад, вихователь може вербально висловлювати доброзичливе ставлення до дитини, але потім зайняти нервову і відчужену позицію. Це може призвести до того, що малюк засумнівається в його щирості.

Тому під час діалогу слід звертати увагу на засоби і способи спілкування, вчасно виправляти помилки і розбіжності. Невідповідність у мові, репліках, міміці, жестах і рухах тіла часто має вирішальний вплив на комунікацію.

2) Вплив прихованих (хибних) припущень на взаємодію. Вступаючи у взаємодію, люди часто роблять певні припущення щодо поведінки та особистості партнера по спілкуванню. Неточні або хибні припущення можуть ускладнити процес взаємодії.

3) Прихований контекст спілкування. У процесі взаємодії люди не завжди усвідомлюють свої почуття, думки та бажання. Якщо вони не висловлюють свого занепокоєння, то навряд чи відреагують належним чином. В освітній взаємодії ця ситуація часто ускладнюється нерозумінням дитиною того, що з нею відбувається, і відсутністю повного усвідомлення своїх бажань, потреб, страхів і побоювань. Тому вихователі повинні зосереджуватися не на поведінці вихованців, а на пошуку можливих причин такої поведінки, «думати й аналізувати за двох». Якщо вихователь не зосереджується на виявленні прихованих мотивів поведінки, спілкування з малюками може призвести до образи, розчарування та поганої поведінки, що, в свою чергу, ускладнює конфлікт.

Правила педагогічного спілкування

Дотримання правил педагогічного спілкування вбереже вихователя від багатьох труднощів і помилок, які чекають на нього в практичній роботі. Коротко їх можна сформулювати таким чином:

- успіх виховання залежить насамперед від культури спілкування;
- моделювати спілкування від дітей, їхніх потреб та інтересів, а не від себе;
- зосереджувати виховні висловлювання на конкретних дітях, а не на абстрактних групах;
- використовувати різні види спілкування;
- не спілкуйтеся «по вертикалі», тобто зверху вниз;
- завжди враховуйте психологічний стан окремого вихованця і колективу в цілому;
- дивитися на себе з боку і постійно аналізувати свої дії та поведінку;
- вислуховувати та враховувати думку дітей;
- намагатися розуміти настрій дітей, а потім моделювати спілкування з ними;
- спілкуватися так, щоб не призводити до конфлікту, але запобігати йому;
- не можна принижувати людську гідність;
- спілкування має бути систематичним;
- не ігноруйте «незручних» для вас дітей;
- уникайте штампів і завжди шукайте нові форми, засоби, методи та прийоми;
- долайте негативне ставлення до окремих малят;
- якомога частіше посміхайтеся: це викликає позитивні емоції та спонукає до продуктивної комунікації;
- якомога частіше говорите слова схвалення та заохочення в процесі комунікації;
- враховуйте соціальний та психологічний розвиток дитини;
- враховуйте в процесі спілкування особистісні особливості, темперамент та індивідуальність вихованців;
- постійно вдосконалювати свій стиль мовлення як інструмент комунікації.

Педагог повинен постійно вдосконалювати свою стратегію комунікації з дітьми та батьками для підтримки співпраці й розвитку дитини.

Сівко Софія Ярославівна
студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Кривошина Наталія Михайлівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії

КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж ім. Маркіяна Шашкевича»

ТАНГРАМ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ДОШКІЛЬНЯТ

Існує безліч засобів, способів, в тому числі ігор для розвитку логічного, наочно-образного мислення у дошкільнят. Серед простих головоломок гра Танграм користується великим успіхом та користю у дошкільнят. Танграм вчить дітей вмінню грати за правилами, придумувати геометричні комбінації. У цій статті ми розглянемо такі питання: Що таке танграм? Як він з'явився? Види танграму. З якого віку варто розпочинати займатись з танграмом? Як використовувати танграм на заняттях математики?

Що таке танграм?

Танграм – це старовинна східна головоломка. З нею дитина вчиться аналізувати зображення, виділяти в них геометричні фігури, візуально розбивати цілий об'єкт на частини, і навпаки – складати з елементів задану модель, а найголовніше – логічно мислити. Складання за схемами сприяє розвитку посидючості, уваги, уяви, логічного мислення, допомагає створювати ціле з частин і передбачати при цьому результат своєї діяльності.

Як він з'явився?

Виникнення головоломки оповите легендами. Одна з них свідчить, що танграм був створений 4000 років тому китайським богом Тан та описаний у семи його книгах. У кожній книзі міститься близько 1000 постатей, які ілюструють створення світу та походження видів. 7 частин символізують Місяць, Венеру, Марс, Меркурій, Юпітер, Сатурн та Сонце.

Інша легенда розповідає про китайського імператора, який замовив для свого палацу величезний аркуш скла. Але в процесі транспортування листок упав і розколовся на 7 частин. Майстри насилу змогли зібрати ці частини у квадрат і у процесі зрозуміли, що з цих елементів можна складати й інші фігури. Тому розколоті частини були піднесені імператору як цікава головоломка.

Достовірних даних про правдивість легенд немає, але з джерел ми знаємо, що перші згадки датуються кінцем XVIII століття. Найраніше видання з фігурами та схемами було надруковано в Китаї в 1813 році. Проте знайти оригінал поки що не вдалося. Про його існування ми знаємо зі згадок пізніших джерел від 1815 року.

Завдяки активній торгівлі з Китаєм, вже на початку XIX століття танграм поширився країнами західної Європи та Північної Америки. Особливої популярності складання фігур набуло у вікторіанській Англії. Відомі люди тієї епохи, наприклад, Льюїс Керрол, називали танграм своєю улюбленою іграшкою.

Види танграму

- Дерев'яний.
- Пластиковий.
- Магнітний танграм.
- Картонний.
- Створений своїми руками.
- Кишеньковий міні танграм.

Найпопулярніші варіації – це танграм із дерева або пластику. До елементів часто кріплять магніти. Магнітний варіант зручний тим, що дозволяють складати фігури на вертикальних поверхнях.

На диво, танграм із картками зустрічається досить рідко. Найчастіше купивши головоломку, потрібно шукати схеми фігур в Інтернеті. Це не завжди зручно, адже одне із завдань таких ігор це якраз відірватися від гаджетів.

Зробити прототип гри своїми руками під силу навіть дитині. Для цього вам потрібно завантажити шаблон, роздрукувати його та вирізати елементи.

Такий пробник гри може бути чудовим варіантом, щоб скоротити годинку вільного часу або познайомити дитину з новою грою. Однак на довге життя виріб не варто розраховувати. Паперові частини швидко мнуться, брудняться і губляться. Фігури, складені з такої гри, виходять нечіткими.

Найкращим варіантом буде дерев'яний танграм. Дерево тактильно приємне, яким так і хочеться маніпулювати. Елементи необов'язково мають бути розфарбовані в яскраві кольори. Якщо вибрати танграм з не забарвленими елементами, у вашої дитини буде можливість проявити свою фантазію і самостійно підібрати колірну гаму для розфарбовування.

З якого віку варто розпочати займатись з танграмом?

Є безліч думок, вдалих і невдалих дослідів навчання дітей різного віку геометричній головоломці.

Найчастіше, дошкільнята 2,5 років ще не розуміють правил гри.

Діти 3 - 4 років цілком здатні пересувати, складати фігурки, але їм не завжди вистачає посидючості. Як правило, справа закінчується 2-3 композиціями під керівництвом вихователя або мами, далі потрібно перемикання уваги, видів діяльності. Але найбільш терплячі діти 3,5 - 4 років вже можуть самі придумувати образи або збирати їх за наявними схемами. А якщо зацікавити їх не просто складанням фігур, а виготовленням різнобарвного танграма, органічно вплести в ході заняття казку, розповідь з елементами пригоди і яскраві образи, то дошкільнята можуть самостійно придумати несподівані рішення головоломки.

Зі скількох років почати дитині грати в танграм кожен вихователь або батьки вирішують самостійно. Діти можуть освоїти його дуже рано, а можуть не проявити інтерес і в старшому дошкільному віці.

Дитина повинна бути готовою до головоломок подібного роду.

Вихователю варто врахувати, що, якщо заняття передбачає виготовлення танграма своїми руками, то діти повинні вміти працювати з ножицями.

Як використовувати танграм на заняттях математики?

Розвивальні заняття необхідно обирати відповідно до віку дошкільнят. Так, вивчаючи у середній та старшій групах на заняттях з математики найпростіші геометричні фігури,

учні можуть знаходити серед частин конкретні елементи, наприклад, трикутники, та рахувати їх. А завдання скласти з трикутників квадрат підштовхне до висновку, що одні фігури можуть складатися з інших.

З танграмом можна виконувати безліч цікавих завдань. Тому можна ускладнити завдання і запропонувати дітям, які вже вміють складати головоломку, зробити таке:

1. Знайомство з геометричними формами. Використовуйте танграм для вивчення різних геометричних фігур, таких як трикутники, квадрати, паралелепіпеди. Діти можуть називати форми, з яких складається танграм.
2. Створення фігур. Запропонуйте дітям складати різні фігури з танграму, наприклад тварин, людей, предмети. Це допоможе розвивати творче мислення та уяву.
3. Розвязування задач. Створіть прості математичні задачі, пов'язані з танграмом. Наприклад, «Скільки трикутників у цій фігурі?» або «Які фігури можна скласти з двох квадратів і одного трикутника?»
4. Порівняння форм і розмірів. Діти можуть порівнювати різні фігури, створені з танграми, за розмірами, формами та кольорами. Це допоможе їм розвивати навички порівняння та класифікації.
5. Вивчення симетрії. Використовуйте танграм для демонстрації симетричних фігур. Діти можуть спробувати створити симетричні зображення, що допоможе їм зрозуміти концепцію симетрії.
6. Геометричні перетворення. Запропонуйте дітям експериментувати з перетвореннями фігур: обертанням, зміщенням, віддзеркаленням. Це може бути цікавою грою, яка допоможе дітям зрозуміти, як змінюється форма фігури.
7. Дібрати фігури до схематичного малюнка, який слід заздалегідь роздрукувати.

Малюки можуть розкласти елементи на схемі або просто використовувати її як підказку, складаючи за прикладом.

8. Відтворити зображення за контурами зразка.

Завдання для дітей – викласти елементи всередині контуру, додаючи різні елементи один до одного. Це вимагає розвиненої уяви та вміння розділяти ціле на складові.

9. Далі рівень ускладнюється. Діти можуть загадати зображення, а далі самостійно скласти його, знаходячи потрібні елементи.

Танграм — це не лише стародавня китайська головоломка, але й унікальний інструмент для розвитку творчого мислення, логіки та просторової уяви. Простота дизайну приховує її багатогранність можливостей, адже з напівбазових елементів можна створити тисячі форм. Використання танграми в освітньому процесі, творчій діяльності чи як розваги сприяння розвитку креативності у дітей і дорослих. У наш час, коли технології часто замінюють традиційні розваги, танграм залишається актуальним як спосіб знайти баланс між цифровим і фізичним світом. Його універсальність і культурна спадщина роблять танграм значущим елементом світової культури, який продовжує захоплювати серця людей по всій планеті .

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. http://nvk167.kiev.ua/tangram
2. https://naurok.com.ua/stattya-tangram-golovolomka-igrashka-na-vsi-chasi-111707.html

Солдат Юлія Андрївна
здобувачка фахової передвищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Науковий керівник: ***Кривошина Наталя Миколаївна***
викладач вищої кваліфікаційної категорії

КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича»

ВИКОРИСТАННЯ РОЗВИВАЛЬНОЇ ДОШКИ “БІЗІБОРД” ДЛЯ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядається важливість сенсорного розвитку для формування практичних навичок і загального розвитку дитини. Висвітлюється актуальність використання розвивальної дошки "Бізіборд" як ефективного інструменту сенсорної стимуляції. Проаналізовано переваги методики використання "Бізіборда" для розвитку когнітивних процесів, моторики, емоційного стану та творчих здібностей дитини.
Ключові слова: *сенсорний розвиток, розвивальна дошка "Бізіборд", ранній розвиток, когнітивні навички, моторика, творчість, емоційний стан, інтерактивні іграшки.*

Мета: Дослідити значення та обґрунтувати ефективність використання розвивальної дошки "Бізіборд" на формування практичних навичок, стимуляцію когнітивних процесів, емоційної рівноваги та творчого потенціалу дитини.

Актуальність: сенсорний розвиток є основою для формування ключових когнітивних, моторних і соціальних навичок та визначає фундаментальні аспекти взаємодії дитини із навколишнім світом. В сучасних умовах інтенсивного розвитку ранніх освітніх методик, використання інноваційних інструментів, таких як "Бізіборд", набуває особливого значення. Методика сприяє розвитку самостійності, адаптивності та творчого потенціалу дітей, що актуально для сучасної педагогіки і батьків, які шукають ефективні підходи до раннього розвитку.

Дошкільний вік - це особливий період розвитку, повний фізіологічних, соціальних і психологічних змін, який має вирішальне значення для формування особистості дитини, оскільки в ньому розвиваються необхідні здібності та навички, які визначають ступінь і характер адаптації на наступних етапах життя. [1]

Бізіборд (Busy-зайнятий, board-дошка) - розвиваюча ігрова (панель) дошка з розвиваючими деталями, призначена для дітей від 7-8 місяців до 3 років. Це ігрова панель, найчастіше виготовлена з дерева, зрізними деталями, зміненими таким чином, щоб допомогти малюкові управляти своїми пальчиками і знайомити їх з навколишнім світом, використовуючи те, що він бачить в повсякденному житті.

Розвиваюча дошка “Бізіборд” -це ефективний інструмент для стимулювання сенсорного розвитку немовлят. В сучасних розвиваючих дошках в основу закладена методика Марії Монтессорі. Її методика пропонує навчати дітей через знайомство з суттю речей, заохочувати природне бажання навчання дитини, сприяти розкриттю потенціалу малюка за допомогою сенсорного досвіду у правильному середовищі. [2]

Бізіборди можуть бути абсолютно різними: не тільки квадратний або прямокутний, але і цілий, двосторонній, багатогранний, в формі машини або корабля. На ігрову панель часто додають різну кількість компонентів, які знайомлять дитину з цілком дорослими речами та сприяють розвитку різних аспектів сенсорного сприйняття дитини, роблячи процес навчання цікавим і захоплюючим.

Компоненти розвивальної дошки «Бізіборд» складаються із таких основних елементів:

а) Елементи для зорового розвитку. Наприклад, на дошці можуть бути розміщені яскраві зображення, які допомагають дитині визначити ознаки і властивості об'єктів.

б) Елементи для дотикового розвитку. Це різні матеріали і текстури, які стимулюють дотиковий розвиток.

в) Елементи для аудіального розвитку. Можуть бути присутні елементи, що сприяють аудіальному розвитку.

г) Елементи для моторного розвитку. Можуть мати кнопки, перемикачі, застібки, замки, які дитина натискає, переключає, або відкриває. Це допомагає розвивати моторні навички, координацію та м'язову силу [1].

Розвивальну дошку «Бізіборд» можна використовувати для дітей різних вікових груп. Вона може адаптуватися до різних потреб розвитку кожної дитини. Наприклад, діти молодшої вікової групи можуть виконувати більш простіші завдання, такі як застібання кнопок або зав'язування шнурів, тоді як діти старшої вікової групи можуть виконати більш складні завдання, такі як логічні головоломки або складання слів. [3; 4].

Використання бізіборда вихователями має ряд переваг:

По -перше, розвиває самостійність дитини, вчить концентрації і терпінню.

По - друге, тренує логічне мислення дитини, розвиває творчу уяву, дослідницькі навички.

По -третє, розвиває дрібну моторику рук, сприяє фізичному розвитку.

По – четверте, надає дитині впевненості, замінює дітям іграшки, які не мають сенсу.

Сенсорний розвиток -це розвиток у дитини навичок, умінь, які допомагають йому сприймати, обробляти та інтерпретувати інформацію із зовнішнього світу за допомогою різних відчуттів. Це - сприйняття інформації за допомогою зору слуху, дотику, нюху і смаку.

Важливо, щоб дитина не лише сприймала подразники з оточуючого світу, а й активно взаємодіяла з ними, розвиваючи свої перцептивні дії. Навички аналізу та порівняння, які розвиваються через сенсорне сприйняття, відіграють ключову роль у когнітивному розвитку дитини. Вони створюють фундамент для розвитку важливих когнітивних процесів, таких як сприйняття, мислення, пам'ять. Також розвивають критичне мислення та творчість, оскільки дитина навчається бачити різницю між об'єктами, розпізнавати їхні унікальні характеристики та використовувати ці знання для розв'язання завдань та створення нових ідей. Такий підхід сприяє глибокому розумінню навколишнього світу та формуванню аналітичних навичок, які будуть корисними в подальшому житті дитини.

Важливим аспектом сенсорного розвитку є його вплив на емоційний стан дитини. Стимуляція різних органів чуття може допомогти дитині заспокоїтися, розслабитися або, навпаки, відчути піднесений настрій, в залежності від його реальних потреб і настрою. Наприклад, споглядання гармонійного образу або приємного аромату може створити заспокійливий ефект і знизити напругу. У свою чергу, взаємодія з рухомими об'єктами або іншими активними стимуляторами може підвищити енергію та стимулювати активність.

Використання освітньої дошки "Бізіборд" забезпечує ефективну сенсорну стимуляцію і сприяє розвитку розуміння тіла дитини, його здібностей і рухових навичок. Завдяки

взаємодії з цією дошкою дитина вчиться розпізнавати різні текстури, форми, розміри і вагу предметів. Це допомагає формувати просторове сприйняття і розвивати уяву.

Методика розвитку з використанням дошки "Бізіборд" відрізняється інноваційністю та унікальним підходом. Її основна мета - формування самостійної особистості. Завдяки цій методиці дитина вчиться висловлювати свої думки, приймати усвідомлені рішення і діяти самостійно.

Отже, взаємодія дітей з "Бізібордами" під час занять позитивно впливає на їх загальний психоемоційний стан. Такі заняття стимулюють розвиток самосвідомості, когнітивних здібностей і забезпечують емоційний комфорт. Крім того, ігровий процес розвиває моторику, підвищує увагу і концентрацію. Бізіборд стає простором для творчого самовираження, підтримує стабільний емоційний фон і сприяє загальному самопочуттю дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гречаний І.М., Ільїна О.В. Розвивальна дошка "Бізіборд", як засіб стимулювання пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку. Науковий вісник Полісся. 2020. № 3 (15). С. 92-95.

2. Мельник О.А. Використання розвивальної дошки "Бізіборд" в процесі формування мовленнєвого розвитку дітей. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. 2019. №58. С. 76-83.

3. Михайлюк, І.М. Дидактичні можливості засобів розвивальної дошки у дошкільному навчальному закладі. Проблеми сучасного педагогічного процесу. 2019. № 58. С. 203-210

4. Панченко Ю.А. Застосування розвивальної дошки "Бізіборд" у процесі виховання та розвитку дітей дошкільного віку та інноваційні технології в освіті та науці. Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції. Херсон, 2021. С. 204-209.

5. Терещенко О.Ю., Єгорова О.В. Розвивальна дошка "Бізіборд" як засіб стимулювання емоційної сфери дітей дошкільного віку. Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук та історії медицини: збірник наукових праць. Вип.1. Кривий Ріг, 2020. С. 153-158.

6. Соколова Т.М., Лупенко О.І. Розвивальна дошка "Бізіборд" у процесі формування сприйняття дітей дошкільного віку. Науковий вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Педагогічні науки. 2020. Вип. 2. С. 82-85.

7. Vseosvita.ua [Електронний ресурс]-Режим доступу https://vseosvita.ua/library/papka-bizibord-ak-zasib-rozvitku-ditej-doskilnogo-viku-295705.html

8. [Електронний ресурс] – Режим доступу https://ogo.ua/articles/view/2020-07-15/109050.html

Солдат Юлії Андріївни
студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Гай Вікторія Романівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії

КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж ім. Маркіяна Шашкевича»

ДИСЛАЛІЯ ЯК ВИД МОВНОГО ПОРУШЕННЯ

Актуальність. Дислалія є одним із найпоширеніших мовних порушень у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, що впливає на якість їх комунікації, навчання та соціалізації. З огляду на важливість раннього мовленнєвого розвитку, дослідження причин, форм і методів корекції дислалії є необхідним для підвищення ефективності логопедичної допомоги та сприяння гармонійному розвитку дітей.

Анотація . У статті розглянуто основні причини виникнення дислалії, класифікацію порушення за функціональними та органічними ознаками, а також сучасні підходи до діагностики й корекції цього мовного розладу. Визначено вплив соціальних, психологічних та фізіологічних факторів на розвиток дислалії у дітей. Особлива увага приділена необхідності впровадження інноваційних технологій у корекційну роботу. Вчасне втручання дозволяє запобігти подальшим труднощам у навчанні та соціальній адаптації дитини.

Ключові слова. Дислалія, мовленнєві порушення, артикуляція, діагностика, корекція, логопедія, розвиток мовлення, соціалізація.

Мета. Визначити причини та форми дислалії, а також розробити рекомендації щодо діагностики та ефективної корекції мовного розладу у дітей з урахуванням сучасних методів та індивідуальних особливостей розвитку.

Дислалія: причини, форми та сучасні підходи до корекції

Дислалія є одним із найпоширеніших мовленнєвих розладів у дітей, який проявляється в неправильній вимові окремих звуків або груп звуків за нормального слуху та збереженої іннервації мовного апарату. Цей розлад може призводити до труднощів у комунікації, що впливає на соціалізацію, навчання та емоційний стан дитини. Розуміння причин та форм дислалії, а також розробка ефективних підходів до її корекції є актуальним завданням для логопедів і педагогів.

Причини дислалії

Причини виникнення дислалії можна поділити на кілька основних груп:

1. Фізіологічні фактори

- Анатомічні особливості: дефекти ротової порожнини (аномалії язика, піднебіння, щелепи).
- Захворювання та травми: ранні інфекції (отит, пневмонія), травми мовного апарату.

2. Психологічні фактори

- Емоційний стрес, тривога, страх.

- Низька самооцінка, що обмежує мовленнєву активність.

3. Мовленнєві фактори

- Недостатня мовленнєва стимуляція в сім'ї або оточенні.
- Відсутність правильного мовленнєвого зразка.

4. Соціальні фактори

- Відсутність регулярного спілкування у сімейному колі.
- Нестабільність умов життя або навчання.

Форми дислалії

Залежно від причин і механізмів виникнення дислалія поділяється на два основні типи:

1. Функціональна дислалія

- Викликана порушеннями у формуванні мовленнєвих навичок без фізичних дефектів мовного апарату.
- Виникає через відсутність правильного мовленнєвого зразка чи недостатню стимуляцію розвитку мовлення.

2. Органічна (механічна) дислалія

- Обумовлена фізіологічними дефектами мовного апарату, такими як порушення будови піднебіння, язика чи зубів.

Сучасні підходи до діагностики та корекції

1. Діагностика

- Використання логопедичних тестів для визначення звуків, які дитина вимовляє неправильно.
- Аналіз анатомічної будови мовного апарату та рівня мовленнєвого розвитку.

2. Методи корекції

- Артикуляційні вправи: розвиток рухливості та точності язика, губ.
- Фонетичні вправи: формування правильної артикуляції конкретних звуків.
- Ігрові методи: використання інтерактивних завдань для залучення дитини.
- Технології: інтеграція цифрових ресурсів (логопедичні програми, мобільні додатки).

3. Психолого-педагогічна підтримка

- Забезпечення сприятливого емоційного фону.
- Робота з батьками для створення мовленнєвого середовища вдома.

Раннє виявлення та своєчасна корекція дислалії мають вирішальне значення для забезпечення гармонійного розвитку дитини. Використання індивідуального підходу, інтеграція інноваційних технологій та активна участь батьків у процесі корекції сприяють успішній адаптації дитини до навчання і соціального життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волкова Л.С. Логопедія. Теорія та практика.
2. Савченко Н. Методологія корекції мовленнєвих порушень у дітей.
3. Сучасні підходи до роботи з дітьми з дислалією: збірник наукових праць.
4. Шеремет М. К., Ревуцька О. В. Логопедія (корекційна робота при дислалії): навч. посіб. К. : Слово, 2009. 244 с

Іванна Стриковська,
студентка
strykovska.i@brodypk.ukr.education
Науковий керівник – ***Петрусь О.В.***
канд. філол. н., викладач
olpetrus78@gmail.com

КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТУ WORDWALL НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сучасна освіта зустрічається з викликом залучення учнів до навчання у цікавий, доступний і ефективний спосіб. Особливо актуальним це стає у початковій школі, де діти потребують інтерактивного, яскравого та ігрового підходу до опанування нових знань. Одним із найзручніших інструментів для таких цілей є Wordwall – платформа, яка поєднує в собі можливість навчання через гру, використання технологій і багатофункціональність. Використання Wordwall на уроках англійської мови дає змогу не лише цікаво подавати новий матеріал, але й забезпечувати активну участь кожного учня в освітньому процесі. Уроки з цією платформою стають динамічними, інтерактивними та спрямованими на розвиток мовної і мовленнєвої комунікативної компетентності.

Wordwall – це онлайн-платформа, яка дозволяє створювати інтерактивні навчальні матеріали у формі ігор, вікторин, вправ і завдань. Учитель може обирати з готових шаблонів або створювати власні завдання, які підходять для різних вікових категорій. Особливості цифрового освітнього інструменту Wordwall полягають у наявності зручного інтерфейсу, який підходить навіть для тих, хто має мінімальний досвід роботи з технологіями. Користувач може вибрати різноманітні шаблони: кросворди, пазли, картки, вікторини, обертальні колеса тощо. На платформі існує можливість збереження матеріалів для подальшого використання, підтримка інтерактивного режиму для роботи на інтерактивній дошці чи планшетах, а також можливість друку завдань.

Ігровий підхід є однією з ключових переваг Wordwall, особливо в роботі з учнями початкової школи. Діти молодшого віку краще сприймають інформацію, якщо вона подається у формі гри, що створює позитивну атмосферу на уроці та сприяє активній участі. Ігрові елементи викликають у дітей природний інтерес. Завдання, виконані у формі вікторин, пазлів або змагань, сприймаються не як навчання, а як цікава активність. Це особливо корисно для тих учнів, які швидко втрачають увагу під час традиційних уроків.

Ігри та інтерактивні вправи на платформі Wordwall допомагають знизити тривожність, яку можуть викликати звичайні вправи або тестування. Школярі почуваються комфортніше і впевненіше, виконуючи завдання у форматі, де помилки не лякають, а спонукають до нового випробування. Ігровий підхід дозволяє залучити навіть найпасивніших учнів. Наприклад, інтерактивні завдання Wordwall, такі як "Whack-a-

mole" або "Spin the Wheel", спонукають учнів змагатися за результат. Це створює елемент здорового суперництва, що мотивує працювати всіх без винятку. Ігри на платформі Wordwall сприяють повторенню і закріпленню вже вивченого матеріалу у ненав'язливий спосіб. Наприклад, у грі "Match Up" учні співвідносять слова із зображеннями або перекладом, що допомагає краще запам'ятовувати лексику. У командних іграх діти вчаться співпрацювати, комунікувати та підтримувати одне одного. Наприклад, виконання завдань у парах чи групах у грі "Group Sort" розвиває навички роботи в команді, що важливо не лише для уроків англійської, а й для загального розвитку. Учитель може адаптувати рівень складності гри відповідно до віку та знань учнів. Наприклад, для початківців можна створити прості завдання зі співвіднесення слів із картинками, тоді як для більш підготовлених учнів – вікторини на граматику чи побудову речень. Таким чином, ігровий підхід Wordwall не лише перетворює уроки англійської мови на цікаві й захопливі, але й допомагає дітям краще засвоювати матеріал, зберігаючи їхню зацікавленість у навчанні.

Індивідуалізація навчання є однією з основних переваг використання Wordwall у початковій школі. Завдяки гнучкості платформи вчитель може створювати завдання, які відповідають рівню знань, темпу навчання та індивідуальним потребам кожного учня. Платформа дозволяє розробляти вправи різної складності. Наприклад, для учнів, які лише починають вивчати англійську мову, можна створити прості ігри на розпізнавання слів і зображень, а для учнів з більшим об'ємом знань – завдання на граматику чи формування речень, наприклад, завдання на Present Continuous (https://wordwall.net/uk/resource/38289190) [1]. Цифровий інструмент Wordwall дозволяє врахувати різні стилі навчання учнів (візуальний, аудіальний, кінестетичний). Наприклад, для учнів з візуальним стилем навчання підходять завдання з картинками, пазли або сортування. Аудіальному стилю відповідають вправи зі звуковими підказками чи аудіотренуванням вимови. Для кінестетичного стилю підійдуть інтерактивні ігри, у яких учні повинні активно натискати на екран або переміщати об'єкти. Учні можуть виконувати завдання у власному темпі. Якщо хтось працює повільніше, він матиме можливість завершити вправу без стресу, тоді як швидші учні зможуть одразу переходити до більш складних завдань. Wordwall дозволяє створювати різні версії одного завдання, які можуть відповідати різним рівням підготовки учнів у класі. Наприклад, під час роботи над лексикою можна надати слабшим учням завдання на співвідношення картинок зі словами, тоді як сильнішим – вправи на заповнення пропусків або створення речень. Платформа пропонує можливість учням виконувати завдання вдома у зручний для них час. Вчитель може надсилати індивідуальні вправи для тих, кому потрібна додаткова практика, або завдання для поглиблення знань. Завдяки Wordwall учні отримують можливість самостійно контролювати свій прогрес. Наприклад, після виконання вправи вони бачать результати, що дозволяє їм оцінити свої сильні сторони та зрозуміти, над чим варто попрацювати. Учитель може створювати завдання на основі тем, які цікаві дітям. Наприклад, для молодших школярів це можуть бути ігри на тему тварин, казкових персонажів або улюблених героїв. Таким чином, індивідуалізація навчання за допомогою Wordwall допомагає створити комфортне середовище для кожного учня, забезпечуючи особистісний підхід і сприяючи ефективнішому засвоєнню матеріалу. Це робить уроки англійської мови не лише продуктивними, а й приємними для дітей із різними потребами та здібностями.

Однією з ключових переваг використання Wordwall у початковій школі є сприяння розвитку мовленнєвих навичок учнів. Ця платформа дозволяє в інтерактивній формі розвивати основні компоненти мовленнєвої діяльності – читання, письмо, аудіювання та говоріння – що є важливими для ефективного оволодіння англійською мовою. На платформі також можна працювати над розвитком навичок читання (Reading Skills), адже Wordwall пропонує безліч завдань, які допомагають учням покращити вміння читати, також є завдання на встановлення відповідності (https://wordwall.net/uk/resource/36802906) [2]. Наприклад, учні читають слова або речення і співвідносять їх із відповідними картинками чи (співвіднесення слова "apple" із зображенням яблука). Вправи на читання і сортування (Sorting Activities) - це завдання, у яких учні читають і сортують слова за категоріями (тварини, фрукти, меблі тощо). Кросворди та пазли для розвитку навичок читання теж є ефективними вправами. Учні читають підказки й знаходять відповідні слова, що сприяє збагаченню словникового запасу та вдосконаленню навичок розуміння тексту.

За допомогою Wordwall учні вдосконалюють техніку письма (Writing Skills) завдяки вправам на заповнення пропусків (Fill in the Blanks), де учні пишуть пропущені слова в реченнях. Це допомагає закріплювати граматичні структури та нову лексику. Вправи на складання слів (Unscramble Words) - це завдання, у яких необхідно скласти правильне слово із запропонованих літер (https://wordwall.net/uk/resource/27071581) [3]. Це сприяє кращому засвоєнню орфографії. Також є можливість створювати чи використовувати наявні вправи на утворення речень (Sentence Formation) - учні розміщують слова в правильному порядку, створюючи речення.

За допомогою платформи Wordwall можна удосконалювати слухове сприймання (Listening Skills) учнів завдяки інтерактивним завданням із використанням аудіоматеріалів. Вчитель може додати звукові файли до завдань, щоб учні слухали й виконували завдання. Наприклад, учні слухають слово і вибирають правильний варіант написання чи виконують вправи на співвіднесення почутого з текстом або картинками. Це тренує сприйняття мовлення на слух і правильне розуміння вимови.

Цифровий інструмент також Wordwall надає вчителю можливість створювати завдання на розвиток навичок говоріння (Speaking Skills), які мотивують учнів говорити англійською, наприклад, завдання на опис (Description Activities). Учні, працюючи з картинками, описують їх, використовуючи вивчені слова чи фрази. Ігри з повторенням спрямовані на розвиток фонетичних навичок - учні повторюють за аудіозаписом правильну вимову слів чи речень. Це допомагає виробляти правильну артикуляцію та інтонацію.

В інтерактивних іграх типу "Spin the Wheel" учні отримують тему або запитання й відповідають на нього англійською, наприклад, розповідають, що вони бачать на малюнку чи називають кілька предметів із певної категорії.

Wordwall дозволяє створювати завдання, які розвивають одразу кілька мовленнєвих навичок. Наприклад, у вправі "Match the Sentence to the Picture" учні читають речення (читання), співвідносять його із зображенням, а потім пояснюють вибір вголос (говоріння).

Інтегрувати Wordwall у навчальний процес можна на етапі закріплення матеріалу, наприклад, після вивчення нових тем (лексики, граматики) учитель може використовувати інтерактивні ігри для перевірки знань. Перед тематичним тестуванням Wordwall допоможе повторити матеріал. Для роботи в парах або групах учні можуть виконувати завдання разом, що розвиває їхні комунікативні навички. Вчитель також може надсилати учням посилання на створені вправи для самостійного виконання вдома.

Використання Wordwall на уроках англійської мови в початковій школі відкриває нові можливості для вчителів та учнів. Завдяки інтерактивним завданням і багатофункціональному підходу платформа допомагає зробити навчальний процес більш цікавим, доступним та ефективним. Основними перевагами Wordwall є ігровий підхід, індивідуалізація навчання та сприяння розвитку мовленнєвих навичок, що відповідає сучасним освітнім стандартам. Ігровий характер завдань мотивує дітей до активного залучення, знижує стрес і сприяє створенню позитивної атмосфери на уроках. Індивідуалізація дозволяє врахувати потреби кожного учня, допомагаючи працювати у власному темпі та відповідно до рівня знань. А розвиток мовленнєвих навичок у читанні, письмі, аудіюванні та говорінні забезпечує холістичний підхід до вивчення англійської мови. Таким чином, Wordwall є ефективним інструментом, що поєднує сучасні технології з освітніми цілями, допомагаючи зробити уроки англійської мови не тільки продуктивними, але й цікавими для молодших школярів. Використання таких платформ сприяє не лише засвоєнню навчального матеріалу, але й формуванню в учнів позитивного ставлення до вивчення іноземної мови, що є важливим для їхнього подальшого успіху в навчанні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Завдання на Present Continuous. URL: https://wordwall.net/uk/resource/38289190. (Дата звернення 24.11.2024р.).
2. Завдання на відповідність. URL: https://wordwall.net/uk/resource/36802906. (Дата звернення 24.11.2024р.).
3. Завдання, у яких необхідно скласти правильне слово із запропонованих літер. URL: https://wordwall.net/uk/resource/27071581. (Дата звернення 24.11.2024р.).

Тереховська Віталія Михайлівна
студентка спеціальності 013 Початкова освіта
terekhovska.v@brodypk.ukr.education
Степа Світлана Михайлівна
викладач-методист
svitlana.stepa300@gmail.com

КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича»

ВИКОРИСТАННЯ ВІРШІВ І ПІСЕНЬ У ФОРМУВАННІ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається застосування віршів і пісень як ефективного інструменту для формування соціолінгвістичної компетентності учнів початкової школи. Основна увага приділяється їх значущості в умовах реалізації концепції Нової української школи, яка передбачає діяльнісний підхід, стимулювання творчості, розвиток емоційного інтелекту та міжкультурної комунікації. На основі аналізу історичного досвіду та сучасних методик зазначається, що пісні й вірші сприяють успішній мовній інтеграції учнів, ознайомленню їх із культурними традиціями та соціальними нормами країни, мова якої вивчається.

Стаття також розглядає використання поетичних текстів з метою ефективного опановування лексичними, граматичними структурами, а також за допомогою застосування пісень і віршів розвивати відчуття ритму, інтонації та мелодики мови, водночас підвищуючи мотивацію до навчання. Зазначено, що такі матеріали сприяють формуванню емоційного зв'язку учнів із навчальним змістом і поглиблюють їхні знання про культурний контекст країни, мову якої вони вивчають. Особливий акцент зроблено на використанні сучасних технологій, зокрема інтерактивних платформ, цифрових ресурсів та мультимедійних завдань, які значно оптимізують процес навчання.

Ключові слова. *Соціолінгвістична компетентність, вірші, пісні, початкова школа, іноземна мова, НУШ, міжкультурна комунікація, діяльнісний підхід.*

The article examines the use of poems and songs as an effective tool for developing sociolinguistic competence in primary school students. The focus is placed on their significance within the framework of the New Ukrainian School concept, which emphasizes an activity-based approach, creativity, emotional intelligence development, and intercultural communication. Based on an analysis of historical experience and modern methodologies, it is noted that songs and poems facilitate students' integration into the language environment, introducing them to cultural traditions and social norms of the country whose language is studied

The article highlights how poetic texts enhance the acquisition of vocabulary, grammatical structures, and the development of a sense of rhythm, intonation, and melody, while simultaneously boosting motivation for learning. It is emphasized that such materials help students establish an emotional connection with the educational content and deepen their understanding of the cultural context of the target language. Special attention is given to the use of modern technologies, including interactive platforms, digital resources, and multimedia tasks, which significantly optimize the learning process.

Keywords. *Sociolinguistic competence, poems, songs, primary school, foreign language, New Ukrainian School, intercultural communication, activity-based approach.*

В умовах гуманізації сучасної освіти та зростаючої важливості знання іноземних мов, коли особистість учня стає центральним елементом освітнього процесу, багато науковців, методистів і педагогів активно шукають ефективні методи та прийоми для успішного навчання іноземним мовам. Одним з таких результативних методів навчання є застосування віршів і пісень на уроках іноземних мов.

Більшість вчителів, які працюють з дітьми на різних етапах навчання, приділяють велику увагу застосуванню віршів та пісень у процесі вивчення іноземних мов. Деякі навчальні посібники практично повністю побудовані на використанні як автентичних, так і спеціально створених поетичних матеріалах. Важливість цього підходу під час введення учнів в мовне середовище на уроці задля формування соціолінгвістичної компетентності учнів НУШ доволі важко переоцінити.

Для Нової української школи (НУШ), що акцентує увагу на діяльнісному підході, інтеграції знань та емоційно-психологічній підтримці учнів, використання віршів і пісень стає потужним інструментом. Вони не лише забезпечують кращу мовну інтеграцію, а й формують мотивацію до навчання, розвиваючи креативність і емоційний інтелект. Це допомагає учням опановувати мову та водночас адаптуватися до соціального і культурного середовища, що підтверджує актуальність подальшого вивчення теми.

Питання використання віршів і пісень у навчанні цікавило педагогів ще з давніх часів. За свідченнями істориків, у школах Давньої Греції багато текстів вивчали через хорову діяльність, а в початкових школах Індії абетку та арифметику досі засвоюють через пісні. Наразі ця проблема отримала певне висвітлення у дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців (Н. Баженової, Ж. Веренінової, Л. Халецької, О. Рабіщук, Н. Ткаченко, Г. Синкевич, З. Нікіктенко, Г. Духнович, З. Воронка, Т. Бабенко). Однак проведений аналіз наукової літератури показав, що питання використання пісень і віршів на уроках іноземної мови в сучасній новій українській школі потребує подальших досліджень.

Сьогодні, коли іноземна мова вважається ключовим засобом міжкультурного спілкування, її навчання повинно виходити за межі традиційного засвоєння граматики та лексики. Важливо допомогти учням розвинути здатність до ефективного міжкультурного діалогу, враховуючи соціальні норми, правила мовленнєвого етикету та стилістичні особливості. Використання пісень і віршів робить цей процес максимально природним і цікавим для дітей, адже поетичні тексти містять багатий культурний контекст, емоційне наповнення та мовні зразки, що відповідають соціокультурним реаліям.

Особливості використання пісень і віршів на уроках іноземних мов мають давню історію. Ще в школах Давньої Греції застосовували хорову діяльність для засвоєння текстів, а у початкових школах Індії пісні слугують ефективним засобом навчання навіть сьогодні. У наш час науковці, такі як Н. Баженова, Ж. Веренінова, Л. Халецька та інші, активно досліджують ці методи, наголошуючи на їх актуальності для початкової школи. Особливо це важливо в умовах реформування української освіти, де Нова українська школа ставить за мету інтеграцію знань, розвиток креативності та емоційного інтелекту учнів.

Вивчення іноземної мови через пісні та вірші не лише сприяє запам'ятовуванню лексичних одиниць і граматичних конструкцій, але й формує в учнів важливі навички спілкування. Завдяки віршам діти краще розуміють ритм і мелодику мови, а пісні допомагають усвідомлювати інтонацію, вимову і специфіку різних акцентів. Крім того, автентичні пісенні тексти знайомлять дітей з традиціями, культурою та соціальними

нормами країни, мова якої вивчається. Це дозволяє формувати стійку мотивацію до навчання, оскільки діти бачать практичне застосування своїх знань.

Науковці наголошують на багатогранності соціолінгвістичної компетентності. До її складу входять знання про структуру мови, здатність розуміти культурний контекст і соціальні норми спілкування, а також вміння адаптувати мовлення до різних ситуацій. Зокрема, Делл Хаймс розробив модель, яка виділяє важливі аспекти комунікації, такі як контекст, мета, стиль спілкування, інструменти і жанр. Ця модель є ключовою для розуміння того, як саме пісні та вірші можуть бути використані для формування соціолінгвістичної компетентності. [1]

Застосування пісень і віршів у навчанні також допомагає створювати емоційний зв'язок між учнем та матеріалом. Емоції грають вирішальну роль у запам'ятовуванні, і саме тому поетичні тексти, насичені яскравими образами та емоційними переживаннями, є такими ефективними. Вони не лише сприяють розвитку мовлення, але й допомагають дітям краще зрозуміти культуру країни, мова якої вивчається. Наприклад, через пісенні тексти можна ознайомити дітей із традиційними святами, побутом чи історичними подіями, що розширює їх кругозір і поглиблює знання.

Окрім цього, сучасні технології відкривають нові можливості для використання пісень і віршів у навчанні. Інтерактивні та мультимедійні платформи, цифрові бібліотеки дозволяють не лише слухати і вивчати тексти, але й занурюватися у віртуальне соціокультурне середовище. Наприклад, відеокліпи до пісень можуть ілюструвати реальні життєві ситуації, а інтерактивні завдання допомагають учням відпрацьовувати мовленнєві зразки у різних комунікативних контекстах.

Одним із головних завдань НУШ є розвиток у дітей вміння критично мислити, аналізувати інформацію та адаптуватися до змін. Пісні та вірші є дієвим інструментом для досягнення цієї мети, адже вони дозволяють дітям не лише механічно запам'ятовувати слова, але й аналізувати їх значення, створювати власні інтерпретації та використовувати мовний матеріал у нових ситуаціях.

Пісні також мають великий потенціал для розвитку міжкультурної компетентності, яка є невід'ємною частиною соціолінгвістичної. Знайомлячи дітей з мовою через поетичні тексти, ми одночасно вчимо їх цінувати різноманітність культур, поважати традиції інших народів і формуємо їхнє вміння адаптуватися до багатокультурного середовища.

Таким чином, використання пісень і віршів у навчанні іноземних мов є потужним дидактичним інструментом, який сприяє формуванню соціолінгвістичної компетентності. Ця методика відповідає вимогам сучасної освіти, допомагаючи учням не лише опановувати мову, але й інтегруватися у культурне середовище, адаптуватися до нових викликів і бути активними учасниками міжкультурного діалогу.

Подальші дослідження цієї теми можуть зосередитися на розробці практичних рекомендацій для учителів, створенні інтерактивних навчальних матеріалів та аналізі ефективності різних типів пісень і віршів у формуванні соціолінгвістичної компетентності. Це дозволить зробити процес навчання іноземних мов ще більш цікавим, ефективним та результативним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаймс Д. Х. Про комунікативну компетенцію // Соціолінгвістика: вибрані читання / за ред. Дж. Б. Прайда, Дж. Холмса. – Лондон: Penguin Books, 1972. – С. 269–293.
2. Даниляк А. Р. Формування соціолінгвістичної компетентності учнів середньої школи за допомогою казок, віршів та пісень: магістерська робота. – Чернівці, 2023. – 71 с. URL:https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10572/Даниляк%20А.Р..pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 13.11.2024).
3. Деркач Ю., Яблонська Р. Пісня як ефективний засіб формування лексичних навичок на уроках англійської мови в початкових класах // Молодий вчений. – 2021. – С. 54–56.
4. Городнича Л. В., Симан І. Урок англійської мови в початкових класах малокомплектної школи // Педагогічний вісник. – 2004. – С. 23–27.
5. Онищенко О. Використання пісень та віршованих творів на уроках англійської мов // Вісник студентського наукового товариства. – 2012. – № 8. – С. 149–151.

Тименко К.А.
студентка

Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-ДОДАТКІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТАРШИХ КЛАСАХ

Мета дослідження Метою роботи є вивчення ефективності використання мобільних додатків для розвитку лексичної компетенції старшокласників. Основна увага приділялася інтеграції сучасних технологій у навчальний процес для підвищення мотивації учнів та їхньої активності в опануванні нової лексики.

Актуальність дослідження Інформаційні технології є невід'ємною частиною сучасної освіти (Биков, 2013). Використання мобільних додатків, таких як *Quizlet, Memrise* та *Liveworksheets*, забезпечує доступність, інтерактивність і гнучкість навчання, що дозволяє враховувати індивідуальні потреби учнів (Власик, 2016). У контексті навчання іноземних мов, такі платформи сприяють ефективному засвоєнню лексики через різноманітні методи, включаючи ігрові елементи та адаптивні завдання.

Методи дослідження

1. *Спостереження* – аналіз залученості учнів під час уроків із використанням мобільних додатків.
2. *Тестування* – визначення рівня лексичної компетенції до та після впровадження мобільних додатків.
3. *Анкетування* – оцінка думок учнів про зручність і ефективність використання додатків.

Дослідження проводилося у Ніжинському педагогічному ліцеї серед учнів 10-го класу.

Результати дослідження

1. *Зростання рівня лексичної компетенції*

Використання додатків сприяло значному покращенню знань учнів. Кількість учнів із високим рівнем компетенції зросла на 30%, тоді як частка тих, хто мав низький рівень, зменшилася.

2. *Мотивація та активність учнів*

Учні продемонстрували високий рівень зацікавленості завдяки інтерактивним функціям додатків, зокрема гейміфікації. Вони стали більш активними під час уроків і працювали з додатками навіть поза шкільним часом.

3. *Переваги мобільних додатків*

- Можливість адаптації до потреб учнів.
- Автоматизований зворотний зв'язок, який допомагає швидко виправляти помилки.
- Інтерактивність та зручність у використанні.

4. *Обмеження*

Під час дослідження виникали технічні труднощі (наприклад, перебої з інтернетом), що ускладнювало роботу з додатками.

Практичне значення

Результати дослідження можуть бути використані для:

- розробки інтерактивних завдань із лексики;
- вдосконалення методик викладання іноземних мов;
- підвищення мотивації учнів до самостійного навчання.

Висновки

1. Онлайн-додатки є ефективним інструментом для розвитку лексичної компетенції учнів.
2. Інтеграція мобільних технологій у навчальний процес сприяє створенню індивідуалізованого підходу до навчання.
3. Подальші дослідження можуть зосереджуватися на довгостроковому впливі мобільних додатків на формування мовної компетенції.

ДЖЕРЕЛА:

- Биков В. Ю. (2013),
- Безкоровайна Ю. (2017),
- Бігич О. Б. (2014),
- Власик Н. В. (2016),
- Гарбузова Т. (2018).

Олег ФАБІЯНСЬКИЙ,
студент 3 курсу
спеціальності 123 Комп'ютерна інженерія
Науковий керівник: ***Оксана ХАРЧЕНКО,***
викладач-методист

Вінницький технічний фаховий коледж

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ — МОТИВАЦІЯ ЧЕРЕЗ ВЗАЄМОДІЮ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Інтерактивні методи навчання є сучасним інструментом для підвищення ефективності та мотивації студентів, особливо під час занять з англійської мови. Взаємодія між викладачем та студентами сприяє формуванню позитивного ставлення до навчального процесу та розширенню знань і мовних навичок.

Відповідно до Закону України «Про освіту», викладацька діяльність - діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка провадиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору [1].

Інтерактивні методи викладання є важливою складовою викладацької діяльності та організації навчального процесу, адже вони ґрунтуються на принципах активного залучення учнів. Використання групових завдань, дискусій та ігор під час занять створює умови для розвитку комунікативних здібностей та формування ключових мовних компетентностей.

Методичні рекомендації щодо використання інтерактивних методів навчання наголошують, що такі інструменти, як рольові ігри та обговорення в парах, дозволяють студентам практикувати реальні мовні ситуації, підвищуючи рівень розуміння та активного використання англійської мови. Завдяки цьому навчання стає більш динамічним, а студенти краще засвоюють матеріал.

Інтерактивні технології навчання також передбачають залучення цифрових інструментів, таких як платформи для вивчення мов, відеоконференції або мобільні додатки. Це дозволяє проводити заняття в ігровій формі та забезпечує максимальну участь кожного студента, створюючи комфортне середовище для навчання.

Серед ключових методів можна виділити:

1. Рольові ігри, що імітують реальні ситуації спілкування.
2. Круглі столи для обговорення культурних чи соціальних тем.
3. Квест-уроки, які поєднують вирішення завдань з мовною практикою.

Інтерактивні методи навчання, такі як дискусії та обговорення в малих групах, допомагають студентам удосконалювати мовні навички через взаємодію. Цей підхід дозволяє учасникам активно брати участь у навчальному процесі, виражати власну думку

та вдосконалювати розмовні навички. Дослідження показують, що студенти краще запам'ятовують матеріал, коли беруть участь у відкритому обговоренні.

Застосування технологій, таких як інтерактивні дошки або мобільні додатки, розширює можливості для навчання англійської мови. Наприклад, платформи для вивчення мов дозволяють викладачам створювати персоналізовані завдання, а студентам - виконувати їх у зручний час. Це особливо корисно для інтерактивних ігор, що сприяють розвитку вокабуляру.

Рольові ігри та симуляції, під час яких студенти виконують завдання, наближені до реальних життєвих ситуацій, підвищують їхню мовну впевненість. Наприклад, сценарії переговорів або організації подорожі дозволяють їм практикувати різні мовленнєві стилі. Це дає можливість вивчати мову не лише теоретично, але й у практичному контексті.

Квест-уроки, інтегровані в програму навчання англійської мови, стимулюють зацікавленість студентів у вивченні нових тем. Ці завдання зазвичай включають вирішення проблем або проходження певних завдань англійською мовою, що сприяє розвитку аналітичного мислення та активному використанню мовних конструкцій.

Висновок. Застосування інтерактивних методів під час занять з англійської мови дозволяє стимулювати активну участь студентів, розвивати їхню ініціативність та формувати у них навички роботи в команді. Таким чином, ці методи не лише покращують якість навчання, а й сприяють формуванню сучасної, відкритої до взаємодії особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. №2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 05.12.2024).

Ханас Марія Романівна
студентка групи П-42
спеціальності 013 Початкова освіта
mari4kakhanas@gmail.com
Науковий керівник: ***Степа Світлана Михайлівна***
викладач-методист
svitlana.stepa300@gmail.com

КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича»

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються сучасні освітні технології, що акцентують увагу на формуванні іншомовних компетентностей молодших школярів. Вивчення іноземної мови у початкових класах вважається важливою складовою Концепції нової української школи, де значна увага відведена формуванню іншомовних навичок, необхідних для успішної комунікації в умовах глобалізації. Автори підкреслюють, що традиційні методики навчання не завжди забезпечують належну мотивацію учнів, тому виникає потреба впровадження інноваційних підходів, які поєднують інтерактивні методи та сучасні технології. Зокрема, у статті наголошується на важливості використання інформаційних технологій та комунікативного підходу для формування іншомовних навичок.
***Ключові слова**. Нова українська школа (НУШ), освітні реформи, іноземна мова, англійська мова, молодші школярі, ключові компетентності, інноваційні методи, інтерактивні технології, комунікативний підхід, психофізіологічні особливості.*

The article highlights modern educational technologies which focus on the development of foreign language competences of primary school students. Foreign language learning in primary school is considered an important component of the concept of ew Ukrainian school, where great attention is paid to forming foreign language skills necessary for successful communication in a globalised world. The authors emphasise that traditional teaching methods do not always ensure proper motivation of students, so there is a need for introducing innovative approaches that combine interactive methods and modern technologies. They emphasise the importance of using information technologies and a communicative approach to forming foreign language skills.
***Keywords**. New Ukrainian School (NUS), educational reforms, foreign language, English language, primary school students, key competences, innovative methods, interactive technologies, communicative approach, psychophysiological features.*

Сучасні освітні реформи в Україні, зокрема концепція Нової української школи (НУШ), спрямовані на створення освітніх умов, що забезпечують формування ключових та предметних компетентностей молодших школярів. Однією з важливих складових цієї концепції є вивчення іноземної мови, зокрема англійської, яка стала ключовою в контексті глобалізації та інформаційної взаємодії. Формування іншомовних навичок з англійської мови у початкових класах є однією з основних цілей початкової мовної освіти.

Традиційні методики, що часто зосереджуються на механічному закріпленні лексичних та граматичних одиниць, не завжди забезпечують достатню мотивацію та інтерес учнів до вивчення іноземної мови. У зв'язку з цим постає проблема пошуку та впровадження нових підходів, що поєднують сучасні технології, інтерактивні методи, елементи ігрової діяльності, які сприяють активному залученню дітей до процесу навчання та формують стійкі навички іншомовної компетентності.

В умовах глобалізації англійська мова виступає одним із основних засобів міжкультурної комунікації, тому раннє формування іншомовних навичок набуває особливої важливості. Вивчення англійської мови в початкових класах створює базу для подальшого формуванню мовленнєвих компетенцій, що є основною складовою для успішного засвоєння лексики, граматичних структур і загального розвитку мовної культури.

Інноваційні підходи до навчання англійської мови сприяють підвищенню мотивації учнів до навчання та створюють процес засвоєння знань більш цікавим і ефективним. Використання сучасних методів, таких як інтерактивні ігри, мультимедійні технології, адаптовані тексти та інформаційні технології навчання дозволяє учням легше осмислювати та засвоювати нову інформацію. Діти в початковій школі краще запам'ятовують матеріал через залучення до активної діяльності та виконання практичних завдань, що робить інноваційні методи особливо корисними.

Особливості навчання англійської мови учнів початкових класів Нової української школи визначаються загальними цілями освітньої реформи, яка спрямована на формування компетентностей, необхідних для життя у сучасному світі. Англійська мова є ключовою складовою освітнього процесу, адже володіння нею відкриває нові можливості для учнів у майбутньому.

Останні дослідження у галузі навчання англійської мови в початковій школі підкреслюють важливість використання інноваційних методів для формування іншомовних навичок читання і говоріння. Інформаційні технології, на думку О.В. Руденко та І. Савченко, відіграють ключову роль у формуванні іншомовної компетентності учнів, оскільки інтерактивні платформи та мультимедійні матеріали підвищують інтереси учнів та сприяють індивідуалізації.

Слід зазначити, що у початковій школі навчання англійської мови ґрунтується на врахуванні вікових особливостей молодших школярів, які перебувають на етапі активного пізнання світу, формування основ мовлення та соціальних навичок. Учні цього віку відзначаються високою здатністю до імітації, тому легко запам'ятовують нові слова, звуки та структури. Водночас вони швидко втомлюються, тому для успішного навчання важливо постійно змінювати види діяльності, використовуючи ігри, творчі завдання та інтерактивні матеріали.

Вже на етапі початкової школи учні повинні оволодіти ключовими компетентностями, які сприяють їхньому особистісному, соціальному та інтелектуальному розвитку. Ці компетентності формуються на основі міжпредметних зв'язків і є інтегрованим результатом засвоєння предметних та міжпредметних знань і навичок. Звідси випливає, що головна мета навчання англійської мови у початковій школі – сформувати в учнів комунікативні компетентності, що забезпечується лінгвістичним, мовленнєвим і соціокультурним досвідом, узгодженим з віковими можливостями молодших школярів [3, с. 44].

Психологічні аспекти навчання англійської мови у молодших класах Нової української школи також відіграють значну роль. Раннє формування навичок комунікації

англійською мовою позитивно впливає на когнітивні здібності дітей, сприяючи розвитку пам'яті, уваги, мислення та уяви. Це також стимулює загальні мовленнєві здібності дитини та сприяє покращенню володіння рідною мовою.

Для дітей даного віку нова мова є чимось незвичним, а їхня увага швидко розсіюється. Вони можуть легко відволікатись від поставлених завдань, тому освітній процес повинен бути чітко організованим та структурованим. Необхідно подавати матеріал у невеликих обсягах, поступово підвищуючи його складність, щоб учні могли ефективно засвоювати інформацію без перевтоми та з інтересом.

Дослідження свідчать, що увага молодших школярів має обмежений обсяг і низьку стійкість: діти можуть зосереджено виконувати одну діяльність лише протягом 5-10 хвилин. З огляду на це, види роботи мають бути короткими, послідовно змінюватися та відповідати чітким навчальним цілям. Такий підхід дозволяє ефективно організувати урок, забезпечуючи засвоєння матеріалу без втрати концентрації й інтересу до навчання. [1]

Для досягнення поставленої мети навчання англійської мови у початкових класах велику увагу слід приділяти створенню комфортного середовища для дітей. Воно має бути емоційно-позитивним і мотивуючим, що дозволяє кожному учню відчувати впевненість у своїх можливостях. Ефективне навчання досягається за рахунок врахування індивідуальних характеристик учнів, зокрема їхніх інтересів, темпу засвоєння знань і рівня підготовки. Такий підхід розвивати у кожної дитини впевненість у своїх силах і стимулює прагнення до навчання.

Процес навчання в Новій українській школі базується на інтегрованому підході, що дозволяє учням не лише формувати мовленнєві навички, а й розвивати логіку, творчість, а також критичне мислення. Наприклад, створення тематичних проєктів чи виконання завдань, які об'єднують елементи різних дисциплін, дає змогу дітям розширювати знання про світ і одночасно використовувати англійську мову для вирішення практичних завдань. Таким чином, навчання перестає бути відірваним від реального життя і набуває для учнів більшого значення.

Сьогодні в Україні набуває все більшого поширення використання інформаційного простору, сучасних освітніх технологій дистанційного та електронного навчання. [2] Тому не менш важливим є залучення сучасних технологій до освітнього процесу. Використання інтерактивних дошок, онлайн-ресурсів, мобільних додатків та відео дозволяє урізноманітнити уроки, зробити їх більш цікавими та динамічними. Особлива увага приділяється завданням, які дозволяють учням самостійно створювати контент, наприклад, короткі відео чи презентації англійською мовою.

Освітній процес орієнтується на комунікативний підхід, завдяки якому учні не лише заучують окремі слова та граматичні конструкції, а й вчаться застосовувати їх у реальних життєвих ситуаціях. Інтерактивні вправи, діалоги, міні-проєкти та мультимедійні технології допомагають створити яскраве і динамічне освітнє середовище, де кожна дитина може розкрити свої здібності. Уроки мають включати співи, рухливі ігри, інсценізації та роботу в групах, що сприяє розвитку як мовлення, так і формуванню міжособистісних навичок. Важливою є роль учителя, який у Новій українській школі виконує не лише функції викладача, а й фасилітатора, що підтримує інтерес до навчання, заохочує до участі та допомагає подолати можливі труднощі.

Успішне навчання англійської мови у початкових класах неможливе без підтримки батьків, які сприяють створенню сприятливих умов для практики мови вдома, адже чим молодші діти, тим сильніше їхній психоемоційний стан залежить від стану батьків. [5].

Таким чином, навчання іноземної мови в початкових класах Нової української школи є важливою складовою формування ключових компетентностей, потрібних для життя в сучасному світі. Орієнтуючись на освітню реформу, цей процес враховує вікові та індивідуальні особливості, формуючи в учнів мовленнєві, соціокультурні та когнітивні можливості. Застосування інтегрованого та комунікативного підходів, сучасних технологій та інтерактивних методик дозволяє зробити навчання цікавим і практично орієнтованим. Використання ігор, творчих завдань і проєктів не лише сприяє ефективному засвоєнню матеріалу, а й підвищує інтерес дітей до вивчення мови. Таким чином, якісне навчання англійської мови в початковій школі формує міцний фундамент для подальшого формування мовленнєвих навичок, розширюючи горизонти учнів та готуючи їх до викликів сучасного світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабкова Я. В. Розвиток уваги молодшого школяра. Конотопська початкова школа "Лідер" Конотопської міської ради Сумської області. URL: https://nvk.osvita-konotop.gov.ua/rozvitok-uvagi-molodshogo-shkolyara.html (дата звернення: 18.11.2024).

2. Воскрекасенко О. І. "Особливості впровадження технологій дистанційного навчання в освітній процес закладів професійної освіти". Освітній проект «На Урок» для вчителів. URL: https://naurok.com.ua/osoblivosti-vprovadzhennya-tehnologiy-distanciynogo-navchannya-v-osvitniy-proces-zakladiv-profesiyno-osviti-401767.html (дата звернення: 24.11.2024).

3. Ігошевська М. П. Особливості викладання англійської мови на початковому етапі у форматі нової української школи. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Обрії педагогічних знань: теорія, новації, практика», м. Миколаїв, 09 червня 2020 р. Миколаїв: ЦПО «Генезум», 2020. 46 с.

4. Історія розвитку основних методів навчання іноземних мов та сучасні проблеми у їх вивченні. Освітній проект «На Урок» для вчителів. URL: https://naurok.com.ua/istoriya-rozvitku-osnovnih-metodiv-navchannya-inozemnih-mov-ta-suchasni-problemi-u-h-vivchenni-142950.html (дата звернення: 01.12.2024).

5. Піговська С. А. "Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни.". Освітній проект «На Урок» для вчителів. URL: https://naurok.com.ua/psihologichna-pidtrimka-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-viyni-320683.html (дата звернення: 24.11.2024).

Харчук Яна,
студентка групи П-42
відділення «Початкова освіта»
yanakharchuk1701@gmail.com
*Науковий керівник:**Степа С.М.***
викладач-методист,
svitlana.stepa300@gmail.com

КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний
коледж імені Маркіяна Шашкевича»

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ в НУШ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Освітній процес – це феномен, який за своїм змістом, формами та методами повинен постійно видозмінюватись, реагуючи на нові зміни в соціальному житті країни, національного буття народу. Оновлення навчально-виховного змісту уроку – це внесення змін не тільки в традиційну структуру уроку, але і зміна традиційних уявлень про світ, життя, його цінності, майбутнє цивілізації. У статті розглядається процес формування іншомовної комунікативної компетентності учнів початкових класів Нової української школи на уроках англійської мови із використанням технології розвитку критичного мислення; описано характеристики та техніку застосування технології розвитку критичного мислення, що сприяє активному залученню учнів до освітнього процесу, підвищенню мотивації та формуванню здатності до самостійного мислення й ефективного спілкування англійською мовою.
Ключові слова: *іншомовна комунікативна компетентність, критичне мислення, діяльнісний підхід.*

Educational process is a phenomenon that, in its content, forms and methods should constantly evolve, responding to the new changes in the country's social life and national identity of people. The renewal of the educational content of a lesson involves not only changes in the traditional structure of the lesson but also a shift in traditional concepts of the world, life, its values, and the future of civilization. The article the factors and conditions influencing the formation of foreign language communicative competence of students are substantiated. The article examines the process of forming foreign language communicative competence of students of primary school of the New Ukrainian School in English lessons using the technology of developing critical thinking; the characteristics and techniques of applying the technology of developing critical thinking are described, which contribute to the active involvement of students in the educational process, increasing their motivation and developing the ability to think independently and communicate effectively in English.
Keywords: *foreign language communicative competence, critical thinking, activity-based approach.*

Сучасним світом керує інформаційне суспільство, яке висуває нові вимоги перед освітою. Однією із цих вимог є підготовка таких людей, які здатні приймати критичні рішення, знаходити свій шлях у новому оточенні, достатньо швидко встановлюють нові стосунки в реальності. Отже, розвиток критичного мислення є актуальною проблемою на

сучасному етапі розвитку держави, у період формування демократичних цінностей та інтенсивних соціальних змін. Тому очевидною є життєва необхідність розвитку критичного мислення у вітчизняній освітній системі.

У наш час формування іншомовної комунікативної компетентності є одним із ключових завдань освітнього процесу. Впровадження реформ у Новій українській школі (НУШ) зосереджує увагу на формуванні практичних навичок учнів та забезпеченні їхньої готовності до ефективної комунікації в багатомовному і мультикультурному середовищі.

Організація навчально-пізнавальної діяльності школярів на основі критичного мислення під час вивчення іноземної мови, розглядається сьогодні як важливий дидактичний напрям, у якому домінують пошук чіткої постановки питань, обґрунтування, формулювання, твердження; прагнення до максимально важливої для даного предмета точності; використання надійних джерел та посилання на них; дотримання основної теми, цілісний розгляд ситуації; утримання в полі уваги вихідного завдання; вплив сприйняття й розуміння чужих почуттів, схильність до застосування навичок критичного мислення у житті. Відповідно до ролі та місця критичного мислення у шкільній освіті, ця методика має на меті забезпечувати певні умови: пропонувати проблемні задачі та способи вирішення; організовувати діалог у процесі розв'язування проблемних задач; надавати учневі право на помилку та створювати ситуації виправлення помилок; передбачати письмове викладення розмірковувань учнів з подальшою рефлексією.

Компоненти іншомовної комунікативної компетентності: гностичний - система знань про сутність та особливості спілкування взагалі та професійного зокрема, знання про стилі іншомовного спілкування; загальнокультурна компетентність: здатність розуміти приховані змісти, асоціації співрозмовника, тощо; комунікативний - комунікативні вміння, які дозволяють встановлювати контакт із співрозмовником, керувати ситуацією взаємодії з суб'єктом іншомовної комунікації, культура мовлення, експресивні уміння, перцептивно-рефлексивні уміння; емоційний - гуманістична установка на спілкування, інтерес до іншої людини, готовність вступати в особистісні, діалогічні взаємини, розвинуті емпатія та рефлексія; високий рівень ідентифікації з професійними та соціальними ролями, позитивна Я-концепція та психоемоційний стан [1, с.47].

Сучасний підхід до навчання іноземної мови вимагає впровадження інноваційних методів і технологій, які не лише забезпечують засвоєння знань, але й сприяють розвитку критичного мислення учнів. Технологія розвитку критичного мислення є дієвим інструментом у створенні сприятливого навчального середовища, де учні можуть аналізувати інформацію, формулювати власні думки, взаємодіяти з однолітками та розвивати креативність.

О. Пометун стверджує, що критичне мислення – це мислення, що сприяє формуванню здатності людини усвідомлювати власну позицію щодо певного питання, вміння знаходити нові ідеї, аналізувати події та критично їх оцінювати [2, с. 78].

Критичне мислення має такі характеристики як самостійність, ухвалення рішення, чітка аргументованість та соціальність [3, с.7].

Техніка формування критичного мислення може застосовуватися вчителем щодня на будь-якому уроці. Структура уроку із застосуванням технології критичного мислення, а саме:

Виклику. Мета цього етапу є формування особистого інтересу для отримання інформації. Учні мають подумати та розповісти іншим (за допомогою індивідуальної, парної, групової роботи, брейнштормінгу, спільних прогнозувань, озвучування проблемних питань тощо) про те, що вони знають з обраної теми для обговорення. Таким чином отримані раніше знання усвідомлюються та стають базою для засвоєння нових. Задача вчителя на цьому етапі – узагальнити знання дітей, допомогти кожному визначити «свої знання» й основні цілі для отримання нових.

Мета етапу актуалізації полягає у формуванні особистого інтересу для отримання необхідної інформації. Для цього використовуються такі прийоми, як: індивідуальна, парна та групова робота, брейнштормінг, озвучування проблемних питань тощо. Крім того, учитель може використовувати наступні вправи: «Знаю – хочу знати - взнав», «Прогнозування за ілюстрацією», «Асоціація», «Брейнштормінг», «Товсті/тонкі питання», «Дерево припущень» [4, с.243].

Наступний етап є осмислення. Мета цього етапу – знайомити здобувачів освіти з новою інформацією. Учні мають записувати у формі питань те, що вони не зрозуміли. Після ознайомлення з інформацією, кожен учень має сказати про те, які орієнтири/фрази/слова допомагатимуть їм зрозуміти інформацію, а які, навпаки, заплутуватись. Головний принцип етапу осмислення – надати учням право/установку на індивідуальні пошуки інформації з подальшим груповим обговоренням та аналізом.

Мета етапу осмислення – ознайомлення дітей з новою інформацією. Головний принцип цього етапу – учитель має надавати учням право на самостійні пошуки інформації з подальшим груповим обговоренням та аналізом. На даному етапі вчитель може застосовувати різні вправи та завдання, серед них: технологія «Зигзаг», «Insert», «Карусель», «Ромашка Блума» [4, с.243].

Заключний етап - рефлексія. Учні мають обдумати те, що вони дізналися та включити нові поняття у свої уявлення; обговорити як це змінило їхні думки, бачення, поведінку.

Надзвичайно важливе значення у підготовці вчителя до уроку з елементами критичного мислення є підготовка вчителя.

Складовими підготовки вчителя є: визначення цілей уроку із застосуванням техніки критичного мислення (чого хочемо навчитись); визначення попередніх знань учнів з даної теми; акумуляція ресурсів щодо підготовки даного уроку; збір неупередженої інформації з даної теми; систематизація зібраної інформації; визначення нових інтегрованих зв'язків та зв'язок із повсякденним життям; осмислення зібраних дидактичних матеріалів.

Отже, зважаючи на те, що критичне мислення є основним компонентом навчання школярів в Новій українській школі. Значущість технології критичного мислення складно переоцінити. Активне використання інноваційних та інших технологій, сприяє покращенню рівня критичного мислення учнів. Важливою є також роль вчителя у стимулюванню учнів до висловлення власних думок, аргументації власних поглядів та здатності критично оцінювати інформацію. Такі підходи не лише сприяють засвоєнню іншомовного матеріалу, але й формують ключові навички, необхідні для успішної адаптації в глобалізованому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Завіниченко Н. Б. Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутнього практичного психолога системи освіти: дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Завіниченко Н. Б. – Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Київ, 2003. – 216 с. (дата звернення: 30.11.2024)

2. Основи критичного мислення: метод. пос. для вчителів / О.І.Пометун, І.М.Сущенко. Дніпро: ЛІРА, 2016. 156 с. (дата звернення: 01.12.2024)

3. Формування навичок критичного мислення на уроках іноземної мови. URL: http://umo.edu.ua/images/content/depozitar/posibnyky/navchalyni/5_Нікітченко_Формування.pdf (дата звернення: 05.12.2024).

4. Benjamin S. Bloom. A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives, Abridged Edition 1st Edition/ Lorin W. Anderson, David R. Krathwohl. – L.:Longman,1st Edition, 2001. – 243 p. (дата звернення: 02.12.2024).

Холод Іванна Русланівна
студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Гелевич Галина Іванівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії

КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж ім. Маркіяна Шашкевича»

СТРАТЕГІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ПРАКТИКИ. БАЗОВІ МОДЕЛІ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Освітня інклюзія є однією з ключових тенденцій сучасної педагогіки, що спрямована на створення рівних можливостей для навчання всіх дітей, незалежно від їх фізичних, інтелектуальних чи соціальних особливостей. Які стратегії інклюзивної практики? Які базові моделі дітей з особливими потребами?

У багатьох відношеннях ЗДО являє собою мініатюрне відображення суспільства. Це місце, де діти не лише опановують різні навчальні дисципліни, а й навчаються бути різними, цінними й активними членами суспільства.

Заклад освіти, який забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, також:

- Адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання;
- Використовує існуючі в суспільстві ресурси;
- Залучає батьків;
- Співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей;
- Створює позитивний клімат у шкільному середовищі.

Важливий аспект управлінської діяльності керівника - визначення відповідних кроків щодо підтримки інклюзивної освіти:

- сприяння об'єднанню «спеціальної» та «традиційної» освіти шляхом надання колективу відповідної фахової допомоги;
- створення мережної взаємодії між навчальним закладом, громадськістю, іншими структурами;
- виховання почуття поваги учасників навчально-виховного процесу до індивідуальних відмінностей та особистісного різноманіття;
- сприяння реалізації практичної освітньої діяльності через проведення консультацій, співпрацю, професійну взаємодію;
- розширення повноважень вихователів за рахунок надання їм певного рівня автономії та визначення їхніх досягнень.

У сучасних науково-методичних джерелах визначено стратегії впровадження інклюзивної практики.

1. Урахування існуючих практик та досвіду. У більшості навчальних закладів педагогічні колективи знають більше, аніж використовують у практичній діяльності.

Головним напрямом розвитку повинно стати вдосконалення професійних компетентностей педагогів із питань інклюзії.

2. Розвиток професійної мобільності педагогічного колективу навчального закладу щодо бачення перспектив і переваг інноваційної інклюзивної моделі освіти. Це визначається вмінням бачити у відмінностях можливості для навчання.

3. Необхідність ретельного вивчення перешкод на шляху до забезпечення участі всіх дітей у навчально-виховному процесі.

4. Використання ресурсів для забезпечення інклюзії за допомогою активної співпраці між вихователем, допоміжним персоналом, батьками и самими дошкільниками.

5. Створення умов для формування позитивної мотивації педагогічного колективу до прийняття ідеї інклюзії, професійного розвитку, саморозвитку.

У створенні інклюзивного середовища навчального закладу одними з вирішальних є організаційні чинники. На рівні навчального закладу необхідно звертати увагу на розподіл навчального часу та навчальних приміщень.

Важливим є поєднання дітей у різнорідні групи; деяким навчальним закладам корисно розглянути можливість створення груп, до яких входили б діти різного віку та з різними здібностями.

У розкладі занять визначається час для спільної роботи педагогів щодо планування навчального процесу. Це надасть керівникам можливість ефективно здійснювати розподіл людських та інших ресурсів. Керівнику важливо створити умови для спільних обговорювань і педагогічної рефлексії, що повинна стати важливим напрямом удосконалення професійної компетентності вихователів, однією з умов функціонування інклюзивного закладу. Рефлексія має ґрунтуватися на даних, зібраних завдяки систематичним спостереженням. Інструментарій рефлексії вихователя повинен містити:

- щоденники та журнали, у яких фіксується процес навчання й розвитку;
- робочі плани;
- результати оцінювання (критичний аналіз практичної роботи, професійні поради);
- результати відвідування садочку;
- результати спостережень.

Сучасний стан розвитку України зумовлює визначення нових пріоритетів і перспектив розвитку спеціального освітнього закладу та висуває нові вимоги до змісту навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку, до розробки інноваційних технологій педагогічної підтримки та корекції.

При розробці варіантів організації інклюзивного навчання необхідно врахувати інфраструктуру закладів масового та спеціального навчання, яка існує в конкретному регіоні, напрацьовані форми організації навчально-виховного та корекційного процесів.

Моделі інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами та їх інтеграції в загальноосвітній простір.

1 модель — «Постійна повна інтеграція»

Передбачає навчання дитини, яка має відповідні психофізичні порушення, на рівні з дітьми, що нормально розвиваються, у єдиних дошкільних групах.

Повна інтеграція може бути ефективною для тих дітей, рівень яких відповідає рівню психофізіологічного та мовленнєвого розвитку або наближений до вікової норми

здорових дітей. Раннє діагностування та грамотна організація корекційної допомоги різко підвищує вірогідність досягнення дитиною норми психічного розвитку, а тому рання корекційно-педагогічна робота — це надійний шлях до повної інтеграції дитини в соціальне та загальноосвітнє середовище. Повна інтеграція може бути організована в різних освітні закладах.

Правила комплектування груп: діти з відхиленнями в розвитку зараховуються у звичайні групи дошкільного закладу. Дозування часу інтеграції немає, діти впродовж дня перебувають разом з однолітками. Зміст спільної діяльності не регламентується, діти з обмеженими можливостями здоров'я відвідують усі навчальні заняття разом зі здоровими однолітками.

2 модель — «Постійна неповна інтеграція»

Може бути ефективною для тих дітей, рівень психічного розвитку яких нижчий за рівень вікової норми. Ця група дітей потребує систематичної корекційної допомоги, але при цьому вони здатні з деяких навчальних предметів навчатися разом і спільно зі здоровими однолітками, проводити з ними більшу частину часу.

Постійна неповна інтеграція може бути організована у більшості дошкільних навчальних закладів. Діти з обмеженими можливостями здоров'я об'єднуються із здоровими дітьми в одну дошкільну групу («спеціальну»).

Правила комплектування: у дошкільній групі дві третини дітей складають здорові вихованці, одна третина — діти з певними відхиленнями.

У випадку неповної інтеграції до процесу навчання залучаються дошкільного закладу та педагог-дефектолог. Методичну допомогу педагогам масових закладів у роботі з дітьми, які мають психофізичні порушення, здійснює вчитель-дефектолог.

3 модель — «Постійна часткова інтеграція»

Є оптимальною для тієї групи дітей, які здатні оволодіти лише невеликою частиною необхідних умінь та навичок на рівні зі здоровими однолітками, проводити з ними частину навчального та позакласного часу. Доцільність такої моделі полягає у можливості розширення спілкування та взаємодії для дітей з обмеженими можливостями здоров'я з боку здорових однолітків. Часткова інтеграція може бути реалізована в дошкільних закладах, де є спеціальні групи.

Час інтеграції дозується, зміст спільної діяльності регламентується. Для дітей дошкільного віку, які зараховані до спеціальних груп, пропонується дозоване відвідування масової групи, для чого в розклад вносяться відповідні зміни.

Разом із тим слід пам'ятати, що діти з обмеженими можливостями здоров'я більшу частину часу навчаються та виховуються в спеціальній групі і лише незначну частину дня перебувають зі здоровими однолітками.

4 модель — «Систематична тимчасова інтеграція»

Дає можливість мінімально використати спілкування дітей з обмеженими можливостями розвитку та здорових однолітків. Модель передбачає спільні заходи, частіше виховного характеру, не рідше ніж два рази на місяць.

Ця модель є ефективною підготовкою до інших форм інтегрованого навчання та реалізується в дошкільних навчальних закладах комбінованого типу та в масових школах, де функціонують спеціальні групи.

5 модель — «Епізодична інтеграція»

Передбачає мінімальну спеціальну взаємодію дітей з вираженими порушеннями психофізичного розвитку з однолітками; подолання об'єктивних перешкод у соціальному спілкуванні, які складаються в умовах корекційних закладів. Епізодична інтеграція передбачає, що вихованці спеціальних освітніх закладів практично весь час навчаються окремо і тільки епізодично об'єднуються з дітьми загальноосвітніх закладів на відповідний час. Соціальна взаємодія забезпечується в таборах відпочинку, спеціально організованих конкурсах-святах, під час проведення виставок дитячої творчості, спортивних змагань тощо.

Варіативні моделі інтеграції дітей з обмеженими можливостями здоров'я в загальноосвітній простір дають можливість кожній дитині з особливими освітніми потребами підібрати оптимальну модель інтеграції та інклюзії, забезпечують необхідну спеціалізовану психолого-педагогічну допомогу та супровід.

Отже, інклюзивна практика - це створення культури навчального закладу, яка заохочує до небайдужого ставлення до кожного, розробки сучасних методів та форм роботи, які сприяють зменшенню перешкод на шляху залучення дітей до повноцінного життя.

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бернацька Людмила Адамівна,
студентка

Поліський національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФОРІЄНТАПЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У статті здійснено теоретичний аналіз чинників та факторів впливу на формування професійної спрямованості старшокласника. Дослідження в цій галузі продовжують розвиватися, зокрема завдяки соціологічним і психологічним підходам, які підкреслюють важливість соціальних взаємодій та когнітивних процесів у професійному навчанні. Результати цих досліджень можуть суттєво вплинути на сучасну політику та практику профорієнтації.
Ключові слова *підлітки, особистість, професійна спрямованість, профорієнтація.*

Профорієнтація має глибокі історичні корені, що сягають часів давніх університетів і розвивається у відповідь на соціальні зміни XIX-XX століть. Дослідження в цій області продовжують розвиватися, зокрема завдяки соціологічним і психологічним підходам, які підкреслюють важливість соціальних взаємодій та когнітивних процесів у професійному навчанні. Результати цих досліджень можуть суттєво вплинути на сучасну політику та практику профорієнтації [3].

Профорієнтація розглядається як комплекс послуг, що допомагають людям будь-якого віку у виборі освіти, професії та управлінні кар'єрою. Вона охоплює кар'єрне навчання, надання інформації, консультування, оцінку навичок та розвиток вмінь, необхідних для успішного працевлаштування. Головна мета профорієнтації — забезпечити доступ до корисних ресурсів, які допомагають зрозуміти ринок праці та власні можливості [1].

В Україні впроваджується профорієнтаційна політика для учнів шкіл в рамках Нової української школи (НУШ), яку підтримують Європейський Союз та Український інститут розвитку освіти. Ця програма має на меті досягнення цілей сталого розвитку до 2030 року, забезпечуючи якісну освіту та можливості для безперервного навчання. Міністерство освіти та науки України відповідає за реалізацію програми, акцентуючи увагу на автономії шкіл у створенні освітніх програм. У процесі профорієнтації беруть участь вчителі, учні, батьки, громадські організації та роботодавці, проте органам місцевого самоврядування приділяється недостатньо уваги. Школи можуть пропонувати кар'єрну освіту та консультування, але вчителі повинні мати відповідну кваліфікацію [2].

У сучасній школі важливо формувати особистість учнів, особливо в юнацькому віці, коли закладаються основи моральності та соціальних установок. Процес професійного самовизначення є ключовим, оскільки він пов'язаний із балансом особистих схильностей і системи поділу праці. Проте на державному рівні профорієнтація школярів не отримує достатньої підтримки, хоча це є важливим завданням освіти. Вибір професії залежить від інтересів, здібностей та соціальних умов, що впливають на подальше життя і відчуття щастя. Процес професійної орієнтації включає мотиваційні, підготовчі та індивідуально-

психологічні компоненти, що забезпечують учнів інформацією про професії та можливістю оцінити свої здібності [3]

Використання сучасних технологій у сфері професійної орієнтації може суттєво підвищити ефективність роботи психологічних служб. До таких технологій відносяться веб-платформи, мобільні додатки, онлайн-ресурси та інші інструменти, які допомагають учням і студентам у самоаналізі, дослідженні ринку праці та здобутті необхідних знань і навичок [2].

Онлайн-ресурси та веб-платформи надають інформацію про різні професії, включаючи вимоги до кваліфікації, рівень заробітної плати, перспективи розвитку та інші важливі аспекти. Вони також можуть містити тести та інструменти для визначення інтересів, здібностей і цілей учнів, що полегшує процес вибору професії [1].

Мобільні додатки є зручними для учнів і студентів, оскільки забезпечують доступ до інформації та ресурсів професійної орієнтації в будь-який час і з будь-якого місця. Вони можуть включати функції для створення та управління кар'єрними цілями, відстеження прогресу в їх досягненні, а також надання порад і рекомендацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Миколаєнко, А., Герасимчук, В. (2012) Професійна орієнтація та професійне самовизначення учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Рідна школа, 11, 66–70.

2. Охріменко З. В. Професійна орієнтація як сучасна виховна технологія. Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (13–14 березня 2020 р., Київ) / за ред. Ю.М. Швалба. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. С. 86-89. 1(103)-2022 Духовність особистості: методологія, теорія і практика 158

3. Пилипчук О.Ф. Професійна спрямованість особистості, її сутність і проблема формування в процесі профорієнтаційної роботи. // Оновлення змісту і методів психології освіти та професійної орієнтації: Збірник наукових праць. Наук, записки РДПІ. Випуск №6. - Рівне: РДПІ, 1999.

Бернацька Людмила Адамівна,
студентка

Поліський національний університет

ЧИННИКИ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У статті здійснено теоретичний аналіз чинників та факторів впливу на формування професійної спрямованості старшокласника. Старшокласники готуються до самостійного життя та професійної діяльності, що вимагає усвідомленого вибору життєвого шляху. Успішність їх навчання залежить від мотивації та спрямованості.
Ключові слова *підлітки, особистість, професійна спрямованість.*

Старшокласники перебувають на етапі підготовки до самостійного життя та професійної діяльності, що вимагає від них усвідомленого вибору життєвого шляху. Успішність навчання та життєва активність учнів залежать від їхньої мотивації та спрямованості. Випускники повинні бути готовими до життя в ринковій економіці, що передбачає професійну орієнтацію в освітній системі. Профільні школи та ліцеї сприяють допрофесійній підготовці учнів, враховуючи їхні інтереси, схильності та ціннісні орієнтації [5].

Процес професійного самовизначення проходить кілька стадій, починаючи з дитячих фантазій і закінчуючи усвідомленням здібностей у підлітковому віці. Важливо, щоб учні отримували підтримку у виборі професії, включаючи профорієнтаційні курси в навчальній програмі. Психолого-педагогічний супровід є ключовим у цьому процесі, що включає усвідомлення проблеми вибору професії, активну участь підлітка у прийнятті рішень та збір інформації про професії [1].

Сучасні підлітки в Україні стикаються з труднощами через соціально-економічні умови, але продовжують планувати своє майбутнє. Психологи підкреслюють важливість підтримки дорослих у вираженні емоцій та психологічному благополуччі дітей. Загалом, мотивація та навчальна успішність підлітків можуть знижуватися через стресові фактори, що вимагає уваги з боку педагогів і батьків.

Дослідження мотивів вибору професії старшокласниками показало, що вони найбільше зацікавлені в професіях, пов'язаних з людьми та знаковими системами, тоді як професії, пов'язані з природою, мають менший попит через низьку оплату праці. Значна частина підлітків виявляє бажання працювати в ІТ-сфері, що приваблює їх комфортними умовами праці та високими зарплатами. Україна потребує кваліфікованих ІТ-спеціалістів, і молодь має потенціал для задоволення цієї потреби. Вивчення ІТ-навичок стає важливим для майбутнього, оскільки цифрові технології проникають у всі сфери економіки. Вибір професії у старшокласників змінюється з віком: якщо для учнів 9-х класів основними факторами впливу є батьки та однолітки, то у 10-11 класах зростає роль особистих інтересів, а вплив школи зменшується [2].

Переважна більшість старшокласників планує по закінченню школи продовжити навчання у вищих навчальних закладах. До розділу “інше”)учні віднесли такі фактори,

як "принести користь суспільству”,“сприяти розвитку національної економіки” тощо. Ці фактори як основну мету одержання вищої освіти назвали лише 3.6% респондентів.

Аналізуючи результати питання про бажання підлітків продовжувати навчання, більшість опитаних (83%) відповіли, що з початком повномасштабної війни збільшилася мотивація до отримання вищої освіти. Водночас більшість опитаних (61%), які прагнуть отримати вищу освіту, виявляють бажання навчатися за кордоном.

Також переважна більшість опитаних (85%) відповіли, що більше почали задумуватися про власне професійну спрямованість під час війни, а ніж в мирний час.

Профорієнтація має давні історичні корені і розвивається у відповідь на соціальні зміни XIX-XX століть. Основоположник цієї галузі, Френк Парсонс, визначив ключові аспекти вибору кар'єри, які залишаються актуальними. Сучасна профорієнтація охоплює різноманітні послуги, такі як кар'єрне навчання та консультування, і є безперервним процесом, пов'язаним з навчанням протягом життя [4].

В Україні профорієнтаційна політика реалізується в рамках Нової української школи за підтримки ЄС, з акцентом на залучення вчителів, учнів, батьків та роботодавців, хоча роль органів місцевого самоврядування залишається недостатньо врахованою. Школи можуть самостійно розробляти профорієнтаційні заходи, враховуючи потреби громади.

Сучасні економічні та соціальні зміни ускладнюють професійне самовизначення молоді, що може призводити до імпульсивних рішень. Для покращення ситуації необхідні профорієнтаційні заходи з раціонально-емоційним впливом на учнів, а також використання сучасних технологій для підвищення ефективності роботи. В Україні проводяться заходи, такі як Всеукраїнський урок з профорієнтації, але існує потреба в системному підході до підвищення кваліфікації вчителів у сфері ІТ для інтеграції технологій у профорієнтаційну діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бенюк К. Як війна впливає на ментальне здоров’я українців та чи станемо ми хворим суспільством. URL: https://espreso.tv/psikhoterapevtka (дата звернення: 25.12.2022).

2. Білоус, Р. М. (2011) Мій професійний вибір: тренінг старшокласників. Практична психологія та соціальна робота, 1, 10–22. (Bilous, R. M. (2011) My Professional Choice: Training for High School Students. Practical Psychology and Social Work, 1, 10–22.)

3. Іванюк, І. В., & Овчарук, О. В. (Ред.).Результати онлайн-опитування "Потреби вчителів у підвищенні фахового рівня з питань використання цифрових засобів та ІКТ в умовах карантину": збірник матеріалів. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2020. С. 61.

4. Пилипчук О.Ф. Професійна спрямованість особистості, її сутність і проблема формування в процесі профорієнтаційної роботи. // Оновлення змісту і методів психології освіти та професійної орієнтації: Збірник наукових праць. Наук, записки РДПІ. Випуск №6. - Рівне: РДПІ, 1999.

5. Сердюк Л.З. Самотворення особистості як цілісний самодетермінований феномен // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Випуск 38. – Миколаїв, 20015. – С.582. – С. 422-431.

Герасимчук Ніна Григорівна,
студентка

Поліський національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

У статті здійснено теоретичний аналіз чинників та факторів емоційної стійкості педагогів в умовах воєнного стану Основні стресори в професійній діяльності включають недостатню кількість співробітників, виснажливий режим роботи та низький статус професії. Особливу увагу слід приділити професійним стресорам, таким як відсутність чіткої регламентації обов'язків, нереалістичні вимоги до результатів, ігнорування думок підлеглих керівництвом та психологічна несумісність з колегами. Ці чинники можуть призводити до негативних емоцій і зниження психічного благополуччя працівників
Ключові слова *педагоги, емоційна стійкість, професійне вигорання, стрес.*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень У сучасному світі зростає кількість стресогенних чинників, які негативно впливають на професійну діяльність і здоров'я, особливо у педагогів, які працюють у системі "людина-людина". Педагоги, що володіють стресостійкістю, здатні ефективно справлятися з емоційними навантаженнями та підтримувати високу професійну мотивацію. Стресостійкість формується на основі генетичних факторів і життєвого досвіду [3].

Основні стресори в професійній діяльності включають недостатню кількість співробітників, виснажливий режим роботи та низький статус професії. Особливу увагу слід приділити професійним стресорам, таким як відсутність чіткої регламентації обов'язків, нереалістичні вимоги до результатів, ігнорування думок підлеглих керівництвом та психологічна несумісність з колегами. Ці чинники можуть призводити до негативних емоцій і зниження психічного благополуччя працівників [2].

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність вчителів супроводжується високим рівнем стресу, що виникає через напружену обстановку під час спілкування з учнями, проведення занять та організації позакласних заходів. Це може призводити до хронічної втоми, погіршення самопочуття та професійного вигорання. Дослідження вказують на негативні характеристики вчителів, такі як низька мотивація, догматизм та ригідність, які можуть бути наслідком стресових умов праці. Високі вимоги до якості освіти, недостатній час для прийняття рішень та конфлікти з адміністрацією також сприяють виникненню стресу [1].

Організаційні чинники, такі як умови праці, робочі навантаження та соціально-психологічні аспекти, мають значний вплив на емоційний стан вчителів. Вчителі, які працюють з дітьми з соціально неблагополучних родин, особливо піддаються ризику професійного вигорання. Важливими є також соціально-психологічні чинники взаємодії між вчителями та учнями, де такт і увага до потреб учнів можуть запобігти конфліктам.

Стрес у педагогічній діяльності має накопичувальний характер і може проявлятися в когнітивному, емоційному, поведінковому та фізичному аспектах. Для ефективної роботи вчителі повинні мати певні особистісні якості, такі як комунікативність та

емоційна стійкість. Важливо враховувати ці фактори при організації роботи в школі, щоб підтримувати психічне здоров'я вчителів і забезпечити якість навчання учнів [2].

У воєнний час в Україні населення повинно мобілізувати свої психічні та фізичні ресурси для швидкої реакції на загрози та прийняття відповідальних рішень. Вчителі, які працюють в умовах постійної небезпеки, стикаються з великими викликами, включаючи необхідність саморегуляції емоцій та створення позитивного емоційного середовища для учнів. Пандемія COVID-19 вже ускладнила ситуацію в освіті, призвівши до переходу на дистанційне навчання, а новий навчальний рік приніс нові труднощі. Педагоги відчувають високу відповідальність, стрес і психологічні проблеми, що вимагає від них розвитку життєстійкості та адаптації до екстремальних умов. Негативні переживання можуть бути зумовлені соціально-педагогічними змінами та новими вимогами суспільства [4].

Висновки. Дослідження вивчають соціально-психологічні чинники життєстійкості педагогів і пропонують способи її підвищення. Основна увага приділяється формуванню життєстійкості у майбутніх вихователів, що включає оптимізм, адекватну самооцінку, вольову саморегуляцію та задоволеність працею. Ці якості допомагають вихователям бути прикладом для батьків і сприяти розвитку життєстійкості у дітей. Важливими є також комунікативні навички, які свідчать про високий рівень життєстійкості особистості. Соціально-професійна життєстійкість педагогів залежить від позитивного настрою, життєлюбності, перспектив професійного зростання та адекватної самооцінки. Активні стратегії подолання труднощів (трансформаційний копінг) є більш ефективними, ніж регресивні (уникання проблем). Сучасним педагогам потрібні гнучкість, адаптивність, індивідуальний підхід до дітей та емпатійне ставлення для успішної взаємодії з учнями і батьками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бердник Г.Б. Дослідження стресостійкості особистості майбутнього практичного психолога в процесі професійної підготовки у ВНЗ. Вісник післядипломної освіти. 2009. №11(2). С. 19–28

2. Когут О. О. Матриця розвитку стресостійкості особистості. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія». Острог : Видавництво НУОА, 2021. Вип. 12. С. 108–113

3. Ришко Г.М. Психологічні особливості розвитку стресостійкості у науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів: дис. канд. психол. наук. К., 2014. 255 с

4. Романчук О. Психологічна стійкість в умовах війни: індивідуальний та національний вимір. URL:https://i-cbt.org.ua/resilience_ukraine/

ЗАСТАВСЬКА Ольга Миколаївна
здобувачка кафедри «Психологія»
БУРЛАКОВА Ірина Анатоліївна
доктор психологічних наук, професор кафедри «Психологія»

Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК ПІД ЧАС ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ

Кризові ситуації визначаються як стресові події, які порушують звичний спосіб життя і вимагають адаптації. Існують різні типи криз, включаючи особистісні (смерть близьких, розлучення), соціальні (економічні труднощі, зміни в суспільстві) та екологічні (природні катастрофи). Кожен тип кризи має свої специфічні особливості та виклики, що впливають на психоемоційний стан жінок.

Жінки є вразливими до негативних психоемоційних наслідків кризових ситуацій через соціальні, культурні та психологічні фактори. Кризові виклики можуть призводити до підвищення рівня тривожності, депресії та стресу, що негативно впливає на загальний стан здоров'я. Соціальна підтримка та емоційна підтримка відіграють важливу роль у зменшенні негативного впливу криз на психоемоційний стан.

Вибір жінками поведінкових стратегій у копінгу залежить від різних чинників, таких як «Я-концепція». Людина схильна обирати ті стратегії, які найбільше відповідають її самосприйняттю, соціальному статусу, матеріальному рівню, духовним і вольовим якостям, а також фізичним можливостям. Важливим є також локус контролю: деякі копінг-стратегії є інтернальними і пов'язані з активним вирішенням проблеми, тоді як інші є екстернальними та включають уникнення ситуації. Важливість розвитку адаптивних стратегій подолання кризових ситуацій підкреслює необхідність підтримки жінок у навчанні ефективним методам управління стресом. Жінки часто використовують адаптивні стратегії подолання (копінг-стратегії), такі як звернення за соціальною підтримкою, емоційне вираження та проблемно-орієнтоване вирішення. Емоційне вираження допомагає жінкам зменшити негативні емоції та краще справлятися зі стресом.

Розуміння природи кризових ситуацій та їх впливу на психоемоційний стан жінок є ключовим для розробки ефективних програм підтримки та інтервенцій.

Для емпіричного дослідження особливостей поведінки жінок під час подолання кризових викликів був обраний комплексний методологічний підхід, що включає психологічну діагностику, інтерв'ю та аналіз взаємодії. Для проведення дослідження було обрано 30 жінок, які є членами Громадської організації «Рада жінок-фермерок».

В результаті проведеного психодіагностичного інтерв'ю з жінками у вибірці, були отримані важливі дані, що дозволяють узагальнити результати та підвести певні висновки. Взаємодія жінок з близькими, друзями, колегами та громадськими організаціями під час кризових ситуацій, зокрема в умовах війни, виявилася дуже різноманітною і має значний вплив на їхній психологічний стан та стратегії подолання стресу. Емоційна підтримка з

боку родини допомагала жінкам справлятися зі стресом і тривогою. Спільне обговорення проблем та пошук рішень у родині сприяли зміцненню відносин.

Обмін інформацією про доступні ресурси (гранти, соціальні програми) допомагав жінкам знаходити шляхи виходу з кризових ситуацій. Групи підтримки, як онлайн, так і офлайн, стали важливими платформами для обміну досвідом і ресурсами.

Результати психодіагностичного інтерв'ю показують, що взаємодія жінок з близькими, друзями, колегами та громадськими організаціями має значний вплив на їхній психологічний стан під час кризових ситуацій. Високі показники розвитку стратегій конфронтації та пошуку соціальної підтримки свідчать про активний підхід жінок до вирішення проблем. Загалом, взаємодія жінок під час кризових викликів демонструє важливість соціальних зв'язків і підтримки на всіх рівнях – від родинного до громадського.

У рамках дослідження психологічного стану жінок, які переживають кризу, було отримано результати, що свідчать про різні аспекти їхнього емоційного та психологічного благополуччя. Основні показники, які були проаналізовані, включають рівень стресостійкості, ситуативної та особистісної тривожності. Середнє значення стресостійкості у групі жінок склало 43,4±12,31, що вказує на проблеми із стресостійкістю серед учасниць.

Результати діагностики способів подолаючої поведінки жінок за методикою WCQ виявили низькі результати за шкалами самоконтролю, планування рішення та позитивної переоцінки, що вказує на потенційні області для розвитку даних стратегій подолання.

Діагностика показала, що жінки мають високі показники розвитку стратегій конфронтації та пошуку соціальної підтримки. Це свідчить про активний підхід до вирішення проблем і готовність звертатися за допомогою до оточуючих.

Дослідження, проведене за методикою «BASIC Ph. Модель стресодолання», виявило різноманітні моделі стресодолання серед жінок, що дозволяє зрозуміти, які стратегії найбільше впливають на їхню стресостійкість. Дослідження виявило, що жінки використовують різноманітні стратегії для подолання стресу, які можна класифікувати за кількома ключовими аспектами. Отримані результати свідчать про те, що жінки в кризових ситуаціях здебільшого покладаються на соціальну підтримку та емоційне вираження як основні стратегії стресодолання. Це підкреслює важливість соціальних зв’язків для психологічного благополуччя.

В групі жінок було виявлено високий рівень ситуативної тривожності, що вказує на серйозні стресові фактори, з якими стикаються жінки в кризових обставинах. Середній рівень особистісної тривожності також вимагає уваги, оскільки він може свідчити про глибші внутрішні проблеми, які потребують вирішення. Це підкреслює важливість надання емоційної підтримки та ресурсів для подолання стресу під час кризових викликів.

За допомогою кореляції Спірмена нами було визначено зв'язок між моделями стресодолання та стресостійкістю жінок у кризі під час війни.

Загалом результати дослідження підтверджують важливість соціальної підтримки та емоційного вираження для підвищення стресостійкості жінок у кризових ситуаціях. Водночас необхідно звернути увагу на розвиток когнітивних стратегій та тілесних ресурсів як засобів покращення адаптації до стресу. Рекомендації для практичної роботи можуть включати програми підтримки соціальних зв’язків і фізичної активності для жінок у кризових умовах.

Подолання кризових викликів є складним процесом, який вимагає від жінок розвитку нових стратегій поведінки. Вдосконалення особистісних якостей, використання соціальної підтримки та участь у психоосвітніх програмах можуть суттєво полегшити цей процес.

Конструктивні копінг-стратегії поведінки жінок у психогенних кризових ситуаціях є важливими інструментами для подолання труднощів і збереження психічного здоров'я. Психологічні, соціальні та практичні стратегії можуть суттєво полегшити процес адаптації та допомогти жінкам знайти вихід із складних ситуацій. Важливо пам'ятати, що кожна жінка є унікальною, і вибір стратегій повинен базуватися на індивідуальних потребах і обставинах.

Результати дослідження підкреслюють важливість психологічних інтервенцій в рамках тренінгових програм у загальному покращенні якості життя жінок в кризі. Позитивна динаміка показника стресостійкості, зміна стратегій та моделей поведінки, зниження тривожності свідчить про те, що учасниці не лише отримали теоретичні знання, але й практичні навички, які вони можуть використовувати у своєму повсякденному житті. Це підкреслює важливість подібних програм для підвищення психологічної стійкості жінок і їхньої здатності справлятися зі стресами в умовах сучасного життя.

Отримані результати підтверджують ефективність реалізації запропонованих заходів, а саме: тренінгової програми для жінок у контексті подолання кризових викликів. Позитивна динаміка показника стресостійкості, зміна стратегій та моделей поведінки, зниження тривожності свідчить про те, що учасниці не лише отримали теоретичні знання, але й практичні навички, які вони можуть використовувати у своєму повсякденному житті. Це підкреслює важливість подібних програм для підвищення психологічної стійкості жінок і їхньої здатності справлятися зі стресами в умовах сучасного життя.

Сівко Софія Ярославівна
студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Гай Вікторія Романівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії

КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж ім. Маркіяна Шашкевича»

БІЛІНГВІЗМ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Білінгвізм - здатність розмовляти двома мовами в ранньому віці - стає все більш важливою темою для батьків, педагогів і дослідників. У сучасному світі деглобалізація відкрила комунікаційні кордони, і вміння спілкуватися кількома мовами є важливою навичкою. Дошкільний вік - ідеальний час для початку вивчення другої мови, оскільки мозок дуже пластичний і природно зацікавлений у новій інформації. У цій статті ми розглянемо, що таке білінгвізм, його види та причини, а також міфи про білінгвізм

Отже що ж таке білінгвізм?

Білінгвізм вивчається лінгвістикою, яка розглядає це явище у зв'язку з текстами. Білінгвізм також є предметом вивчення соціології, де поведінка або становище двомовних людей чи груп у суспільстві є предметом першочергової уваги. Психолінгвістика вивчає білінгвізм з точки зору механізмів продукування мовлення і, нарешті, психолінгвістика аналізує білінгвізм з точки зору взаємозв'язку між мовними механізмами і текстами. Білінгвізм аналізується разом із психологічними та соціологічними особливостями. Білінгвізм вивчається в логопедії, яка досліджує вплив цього явища на дитячу вимову і, зокрема, на формування мовлення дітей загалом. Ці дослідження вважаються безпосередньо пов'язаними з вивченням білінгвізму.

Вважається класичним визначенням У.Вайнраха, де він стверджує, що білінгвізм - це володіння двома мовами почергово, їх використання у залежності від умов мовного спілкування.

Види та причини білінгвізму.

Розглядаючи білінгвізм, не можна не відзначити наявність різних поглядів та визначення його видів.

Так, ряд дослідників розрізняють два види білінгвізму :

- природний (коли знання двох мов отримується при постійному перебуванні в різних мовних середовищах)
- штучний (коли вивчення іноземної мови реалізується з раннього віку в рамках спеціальних освітніх програм). У. Вайнрайх до основних типів білінгвізму відносить:
- складений білінгвізм (коли системи двох мов утворюють щось загальне)
- координатний білінгвізм (коли системи двох мов існують відносно незалежно) - субординативний білінгвізм (коли система другої мови збудована на системі першої).

Причини білінгвізму зустрічаються найрізноманітніші. Однією з основних причин білінгвізму можна назвати міграцію населення, пов'язану з політичними, соціально-економічними і духовними обставинами.

Розглянемо деякі з причини формування білінгвізму:

1) **Сімейне середовище**

- Двомовні батьки
- Багатонаціональні родини
- Міграція

2) Освітні причини

- Багатомовне навчання : У школах або садочках, де використовується двомовна система освіти, діти вивчають одну мову як основну, а іншу як додаткову.
- Вивчення іноземної мови : Цілеспрямування навчання іноземних мов у ранньому віці може припинити дитину на білінгва.
- Освітні програми за кордоном : Навчання в іншій країні за допомогою активного використання другої мови.

3) Соціальні причини

- Життя у багатомовному суспільстві : У країнах, де співіснує кілька мов (наприклад, Швейцарія, Канада), люди часто змушені бути білінгвами, щоб ефективно спілкуватись.
- Робоче середовище : У деяких професіях або регіонах знання двох мов є необхідним для ефективної взаємодії (наприклад, туризм, міжнародна торгівля).
- Глобалізація : Зростаюча потреба у спілкуванні з іншими культурами робить знання другої мови менш соціальним інструментом.

4) Культурні причини

- Збереження національної ідентичності : У родинах емігрантів рідна мова залишається важливою частиною культурної спадщини, навіть якщо в повсюдному житті використовується інша мова.
- Доступ до культури : Читання книг, перегляди фільмів або прослуховування музики іншою мовою сприяють двомовності.
- Релігійні традиції : У деяких громадах знання іншої мови необхідне для участі в релігійних обрядах (наприклад, знання арабської мови для мусульман).

5) Політичні причини

- Офіційна двомовність : У країнах, де офіційно визнано кілька мов (наприклад, у Бельгії чи Канаді), люди часто змушені знати образи.
- Мовна політика держави : Уряд може сприяти двомовності через освітні програми або політичні ініціативи.

Міфи про двомовність.

- Затримка мовлення. Діти-білінгви дійсно можуть вимовляти свої перші слова трохи пізніше, ніж діти, які говорять однією мовою. Однак мовний розвиток двомовних дітей знаходиться в межах нормального вікового діапазону від 8 до 15 місяців. Білінгвізм сам по собі не впливає на затримку мовного розвитку. Однак, якщо двомовна дитина не заговорила після зазначеного терміну, це може свідчити про затримку мовного розвитку. У такому випадку зверніться до логопеда;
- Плутанина в мові. Батьки можуть хвилюватися, що змішування слів і конструкцій може бути ознакою затримки мовлення або плутанини у їхньої дитини. Однак плутанина є природною частиною білінгвізму;
- Метод «один з батьків викладає одну мову» є найефективнішим у допомозі дітям вивчити другу мову. Це, безумовно, найпоширеніший метод, але не найефективніший.

Він передбачає, що дитина розмовляє рідною мовою з матір'ю і батьком. Однак доведено, що незалежно від того, який метод навчання обрано, і незалежно від того, з ким із батьків розмовляє дитина, вона буде змішувати мови. Цей метод є лише одним із варіантів виховання двомовних дітей;

- Дитина може вивчити другу мову лише тоді, коли вона вже опанувала першу. Насправді, діти, які вже опанували свою першу мову, вважатимуть другу мову менш важливою і докладатимуть менше зусиль для її вивчення;
- Люди, які володіють обома мовами на різних рівнях, не є білінгвами. Насправді, люди рідко однаково вільно володіють обома мовами. Більшість білінгвів мають «домінуючу мову», яка формується під впливом суспільства, в якому вони живуть. Домінуюча мова може змінюватися залежно від віку, середовища, освіти, соціальних зв'язків, роботи та багатьох інших факторів. Однак просто наявність домінуючої мови не є проблемою.

Висновок

Білінгвізм у дошкільному віці відкриває широкі можливості для розвитку дитини. Хоча цей процес вимагає зусиль і з боку батьків, і з боку педагогів, його переваги значно перевищують можливості труднощів. Раннє володіння двома мовами сприяє всебічному розвитку дитини, забезпечуючи їй кращі стартові умови для подальшого життя в глобалізованому світі.

Тимошенко Лілія Олександрівна,
студентка
Поліський національний університет

КОЛЕКТИВ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЯ ПРАЦІВНИКА

У статті здійснено теоретичний аналіз особливостей адаптації молодого фахівця до нового робочого місця та впливу колективу на адаптацію особистості до нового робочого місця.
Ключові слова: *адаптація, соціально-психологічна адаптація, колектив.*

Науковці акцентують увагу на тому, що досягнення в особистому житті та професійній сфері значною мірою залежать від ефективності соціальних груп, зокрема команд і колективів. Дослідження свідчать, що співпраця в команді є більш продуктивною, ніж індивідуальна діяльність, оскільки кожен учасник може зробити свій внесок у спільний процес.

Термін «колектив» охоплює групу людей, об'єднаних спільною діяльністю та інтересами, тоді як «команда» визначається як група, що виконує конкретні функції, займається плануванням і реалізацією спільних завдань, а також має лідера.[2].

Трудовий колектив і його керівник відіграють важливу роль у забезпеченні безпечних умов праці. Колектив, як група людей, досягає високої ефективності завдяки спільній діяльності, що залежить від різних чинників, таких як складність завдань, тривалість співпраці та взаємозв'язки між членами групи. Внутрішня єдність колективу формується через сумісність і злагодженість, які впливають на психологічний клімат.

Комфортний психологічний клімат позитивно впливає на здоров'я працівників, їх почуття відповідальності та взаємодопомогу. Важливими є міжособистісні стосунки, які залежать від ролі керівника, його моральних якостей та здатності делегувати повноваження. Непідготовлені керівники можуть завдати шкоди колективу, тоді як авторитетні лідери сприяють підвищенню продуктивності та безпеки праці [3].

Конфлікти в колективі, що можуть виникати через різні інтереси та очікування, негативно впливають на ефективність роботи і можуть призводити до небезпечних ситуацій. Тому важливо підтримувати доброзичливі стосунки та забезпечувати відповідальне ставлення до охорони праці.

Корпоративна культура в управлінні персоналом підприємства ґрунтується на поєднанні загальнолюдських цінностей та інтересів співробітників з корпоративними цілями, такими як підвищення конкурентоспроможності. Вона формує поведінку персоналу, що сприяє досягненню цілей підприємства.

Соціально-психологічний клімат трудових колективів є ключовим фактором, що впливає на ефективність праці та успіх організацій. Актуальність цього питання зростає через підвищені вимоги до психологічного включення працівників та особистісних домагань. Сприятливий клімат, що характеризується довірою, доброзичливістю та свободою думки, сприяє спільній діяльності та розвитку. Проте лише деякі організації активно досліджують цей аспект для підвищення продуктивності. В умовах нових економічних відносин важливо вдосконалювати взаємини в колективах для створення позитивного клімату та підвищення підприємницького потенціалу. Отже, вивчення соціально-психологічного клімату є необхідним для оптимізації роботи колективів [4].

У наукових дослідженнях значна увага приділяється управлінню персоналом та соціально-психологічним методам, зокрема розвитку соціально-психологічного клімату в трудових колективах. Багато вчених, таких як Г.М. Андрєєва, А.Л. Свинецький та інші, зробили вагомий внесок у цю галузь. Соціально-психологічний клімат складається з чотирьох основних елементів: ставлення до спільної справи, один до одного, до світу та до себе.

Сприятливий клімат відзначається довірою, терпимістю, конструктивною критикою, високим рівнем взаємодопомоги та емоційної підтримки, а також відкритістю до висловлення думок. У протилежність цьому, несприятливий клімат проявляється в пригніченості, агресивності, конфліктності, відсутності норм рівності та справедливості, а також байдужості до досягнень коллег [3].

Гармонізація особистості та колективу є важливим ідеалом, хоча випадки, коли особистість домінує над колективом, є рідкісними. Нонконформізм може бути наслідком групового тиску, подібно до конформізму, який впливає на індивіда через нормативний та інформаційний вплив. Виховання в колективі, згідно з педагогічною системою А.С. Макаренка, є ключовим для формування особистості. Групова динаміка включає процеси згуртування, утворення неофіційних груп і формування норм, що підвищують ефективність діяльності. Конформність може змінювати думки та поведінку індивіда, особливо в умовах тоталітаризму, де страх перед репресіями посилює цей процес. Лідер, завдяки своєму авторитету, відіграє важливу роль у житті групи. [1].

Соціальна адаптація ґрунтується на особистісному досвіді, знаннях, навичках та здатності взаємодіяти з навколишнім середовищем. Ефективність цього процесу можна оцінювати за різними критеріями, при цьому психологічне здоров'я та ідентичність відіграють важливу роль у визначенні потенціалу та ресурсів адаптації.

Умови на ринку праці можуть ускладнювати професійну адаптацію особистості через брак знань про вимоги ринку, неусвідомлене сприйняття факторів, що сприяють професійному успіху, а також через неготовність бути мобільним і конкурентоспроможним. Крім того, важливо вміти демонструвати необхідні якості та здібності. Для успішної адаптації в сучасному професійному середовищі необхідно мати системні знання та навички, бути готовим до ефективної роботи відповідно до сучасних ринкових цінностей, а також до співпраці в команді для досягнення якісних результатів у своїй сфері діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кучинський В. А. Підвищення ефективності процесу управління продуктивністю праці на підприємстві / В. А. Кучинський // Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ" : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків : НТУ "ХПІ". – 2012. – № 15. – С. 162-168.

2. Мовчан Я. Соціально-особистісна адаптованість як складова лідерського потенціалу студентів / Я. Мовчан // Теорія і практика практика управління соціальними системами. – №1. – 2017. – С. 68-79.

3. Сорока І.А. Позитивний соціально-психологічний клімат як засіб профілактики конфліктів у педагогічному колективі / І.А. Сорока // Правовий вісник Університету «Крок». 2016. № 2. С. 150-154.

4. Феленко С. О. Окремі питання співвідношення централізованого та договірного методів правового регулювання трудових відносин / С. О. Феленко // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди “ПРАВО”, 2013. – Вип. 20. – С. 31–37. – Режим доступу : http:// journals.uran.ua/index.php/2312-1661/article/viewFile/27838/24909

Тимошенко Лілія Олександрівна,
студентка

Поліський національний університет

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДОГО ПРАЦІВНИКА НА НОВОМУ МІСЦІ РОБОТИ

У тезах здійснено теоретичний аналіз особливостей адаптації молодого фахівця до нового робочого місця. Адаптація - це процес, який дозволяє живим організмам пристосовуватися до змін у навколишньому середовищі. Цей процес досліджується на різних рівнях і є важливим для успішного функціонування індивіда в суспільстві. Успішна адаптація включає розвиток людських ресурсів, психофізіологічну адаптацію до нових умов праці та соціально-психологічну адаптацію до вимог середовища. Для успішної адаптації важливо враховувати різноманітні чинники, які можуть впливати на процес адаптації, а також створити підтримку та позитивне середовище для особистості.

Ключові слова: *адаптація, соціально-психологічна адаптація, професійне становлення особистості.*

Адаптація - це здатність живого організму пристосовуватися до змін навколишнього середовища. Це міждисциплінарна проблема, яка розглядається на різних рівнях, таких як медикобіологічний, соціально-економічний, психолого-педагогічний та соціально-психологічний [2].

Адаптація є важливою науковою проблемою, яка була вперше поставлена в 1865 році. Термін "адаптація" був введений Г. Аубертом і використовувався у літературі. Початково адаптація розумілася як зміна чутливості аналізаторів під впливом пристосування органів чуття до подразників. Питання про актуальність адаптації вивчали провідні фізіологи того часу. За майже 150-річну історію дослідження адаптація отримала широке й ґрунтовне вивчення. Більшість дослідників розуміють адаптацію як процес пристосування індивідуальних та особистісних якостей до змінюючихся умов, як активну взаємодію особистості та середовища, як перетворення середовища залежно від потреб і цінностей особистості, або як зміни на рівні психічної регуляції для збереження рівноваги у системі "суб'єкт праці - професійне середовище"[4].

Проте, цей феномен залишається недостатньо вивченим, існують прогалини у розумінні його сутності, структури, видів та чинників, що його зумовлюють. Різні науковці мають різні підходи до визначення адаптації, включаючи її як процес задоволення потреб індивіда відповідно до вимог середовища, стан гармонії між індивідом та природою, здатність особистості впоратися зі складнощами певної ситуації та тенденцію до встановлення рівноваги між індивідом і середовищем [1].

Адаптація персоналу включає кілька етапів і форм, таких як випробувальний термін, адаптація молодих фахівців, програма введення в посаду керівного працівника, наставництво і консультування, розвиток людських ресурсів. Адаптація може бути первинною, коли молоді співробітники пристосовуються до нової професії без досвіду роботи, або вторинною, коли працівники адаптуються до нових робочих місць. Психофізіологічна адаптація включає пристосування до нових фізичних і психологічних навантажень та фізіологічних умов праці. Професійна адаптація передбачає повне і успішне оволодіння новою професією, звикання та пристосування до змісту, характеру, умов і організації праці [5].

Соціально-психологічна адаптація - це активний процес пристосування до вимог середовища, який взаємодіє з індивідуально-психологічними особливостями та факторами середовища. Цей процес включає як свідоме, так і неусвідомлюване моделювання поведінки з метою досягнення бажаного результату. Зовнішні соціальні регулятори, такі як норми поведінки та очікування, впливають на формулювання мети та способів досягнення нею, тоді як внутрішні соціальні регулятори, такі як інтереси та цінності, визначають життєві цілі та індивідуально прийнятні способи соціальної адаптації. Психологічні чинники, такі як особистісні властивості, когнітивні стилі, копінг-стратегії та емоційно-поведінкові реакції, також впливають на соціальну адаптацію [4].

Чинники, що впливають на адаптацію, можуть бути різноманітні та взаємопов'язані, вони можуть прискорювати або гальмувати процес адаптації. На індивідуальному рівні також можуть виникати труднощі, пов'язані з відсутністю умінь самореалізації, нездатністю усвідомлювати вимоги до інтеграції діяльності та інші. Для успішної адаптації важливо враховувати всі ці чинники та забезпечити підтримку та позитивне середовище для особистості.

Учені, такі як О. М. Коберник, Г. В. Терещук, Д. О. Тхоржевський, В. К. Сидоренко та інші, досліджували чинники адаптації майбутнього фахівця. Вони встановили, що адаптивна поведінка спеціаліста на етапі входження в професію в умовах ринкових змін є актуальною та доцільною. Ринкові умови діяльності ставлять нові вимоги до особистості щодо результативності праці, конкурентоздатності та мобільності на всіх етапах професійного становлення. Важливою є здатність до професійної адаптації та реалізації власного потенціалу в контексті сучасних соціально-економічних реалій. Професійна адаптація розглядається як процес початку професійної діяльності, існують внутрішні та зовнішні чинники, які впливають на неї [6].

Професійне становлення особистості - це складний процес, який включає вибір професії та проходження різних стадій професійного розвитку. Кожна стадія має свої критерії успішності, які допомагають особистості визначити свої професійні цілі та досягнути їх. Важливо, щоб обрана професія відповідала інтересам та здібностям особистості, сприяла розвитку творчих і етичних сил. Адаптація молодого фахівця до робочого місця також важлива, оскільки це допомагає освоїти нове оточення, завдання та цінності. Успішна адаптація включає в себе підтримку, комунікацію та розвиток навичок. Важливо враховувати особливості сучасного покоління та використовувати інноваційні методи для ефективної адаптації молодих фахівців [2].

Ми використовували стандартизовані методики психодіагностики, такі як тест-опитувальник для оцінки психологічних бар'єрів до дій у ситуації невизначеності, багатофакторний особистісний опитувальник FPI, методику діагностики соціально-психологічної адаптації та методику дослідження толерантності до невизначеності. Наше емпіричне дослідження мало на меті вивчити особливості соціально-психологічної адаптації молодого працівника на новому робочому місці. Ми провели дослідження у кілька етапів, включаючи визначення методів та планування дослідження, формування вибірки, проведення дослідження та обробку отриманих результатів. Ми також використовували різноманітні методики, опитувальники та анкети для визначення рівня адаптованості молодого працівника до нового робочого місця.

Отже, результати опитування молодих спеціалістів щодо їх адаптації на робочому місці показали, що більшість респондентів вважають, що вони не достатньо адаптовані. Основні труднощі, з якими вони стикаються, включають нерозуміння правил організації,

відсутність наставництва та надмірне навантаження. Більшість молодих фахівців мають середній рівень соціальної адаптованості та самооцінки, з деякими ознаками тривожності та невпевненості. Результати свідчать про необхідність покращення системи соціально-психологічної адаптації молодих спеціалістів на робочому місці.

Адаптація персоналу є важливим процесом, який допомагає новим співробітникам ознайомитися з умовами та правилами роботи в організації та інтегруватися в колектив. Цей процес сприяє зниженню витрат на навчання, зменшенню невизначеності серед новачків, підвищенню мотивації та розвитку позитивного ставлення до роботи. Адаптація складається з чотирьох етапів: оцінка підготовленості, орієнтація, дієва орієнтація та функціонування. Існують два види адаптації - первинна для новачків та вторинна для фахівців з досвідом. Для успішної адаптації рекомендується мати загальний план, який включає економічну та нематеріальну мотивацію. Тренінги є одним з ефективних методів адаптації, які допомагають співробітникам краще розуміти правила та особливості роботи.

Отже, адаптація важлива для успішного функціонування індивіда в суспільстві, але її сутність, структура та чинники залишаються недостатньо вивченими. Різні науковці мають різні підходи до визначення адаптації, але вони погоджуються на тому, що це процес пристосування до змінюючихся умов. Успішна адаптація молодого фахівця до умов роти включає в себе розвиток людських ресурсів, психофізіологічну адаптацію до нових умов праці та соціально-психологічну адаптацію до вимог середовища. Для успішної адаптації важливо враховувати різноманітні чинники, які можуть прискорювати або гальмувати процес адаптації, а також забезпечити підтримку та позитивне середовище для особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисюк А.С. Психологічні передумови й чинники особистісного та професійного розвитку молоді : монографія / відп. ред.
2. Голянтус І. О. Основні проблеми та напрями адаптації персоналу підприємств / І. О. Голянтус // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – №17. – С.105-107.
3. Гринців М. В. Психологічні особливості професійної адаптації молоді / М. В. Гринців // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер.: Психологічні науки. – 2012. – Т. 2. – Вип. 9. – С. 54–57.
4. Гуменюк Г.В. Психологічний простір професійного самоздійснення особистості як предмет дослідження / Г.В. Гуменюк // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – Т. XVI, Ч. 1,2. – К., 2014. – С. 299-310.
5. Деменко О. Ф. Особливості соціальної адаптації особистості в умовах сучасного кризового суспільства. Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства: зб. матеріалів IV всеукр. наук.-практ. круглого столу з міжнародною участю (м. Ірпінь, 24 квіт. 2019 р.). Ірпінь, 2019. С. 18–21.
6. Чучиліна К. С. Чинники професійного успіху молодих фахівців у сучасному українському суспільстві : дис. … канд. соц. наук : 22.00.04 / Чучиліна Катерина Сергіївна; Харків. гум. ун-т «Народна українська академія». – Харків, 2016. – 204 с. – Режим доступу: http://dissertations.karazin.ua/sociology/resources/8197360cfe8c8581e27b0f2ddc47ce27.pdf

Л.А Ткаченко
здобувачка 2 курсу другого (магістерського)рівня
факультет: соціальної та психологічної освіти
Науковий керівник: ***Гуртовенко Н.М.,***
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ФОРМУВАННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ІЗ ЧИСЛА ВПО

Міжособистісні стосунки є фундаментальним аспектом соціальної психології, що охоплює взаємодії та зв'язки між індивідами в різних соціальних контекстах. У психологічному словнику поняття «міжособистісні стосунки» визначаються як система суб'єктивно сприйманих взаємодій між індивідами, які відображаються в характері і методах їхнього впливу один на одного під час спільної діяльності та взаємодії [1].

Мета статті - описати формування міжособистісних стосунків у здобувачів освіти з-поміж ВПО.

Важливим завданням психолого-педагогічної науки є створення умов, що сприятимуть розвитку здорових та конструктивних міжособистісних стосунків, які є основою успішної соціалізації та емоційного благополуччя здобувачів освіти.

Психолого-педагогічні дослідження повинні враховувати складність та багатовимірність цього поняття, щоб забезпечити цілісний підхід до підтримки здобувачів освіти з числа ВПО.[2]

Варто відзначити, що в українському законодавстві вказано, що такі обставини є загальновідомими і не потребують доведення, якщо інформація про них міститься в офіційних звітах міжнародних організацій, таких як Верховний Комісар Організації Об'єднаних Націй з прав людини, Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародний Комітет Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, або ж у повідомленнях Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. [3, с. 1].

На відміну від біженців, які перетинають міжнародні кордони у пошуках притулку, ВПО залишаються в межах своїх країн, що створює специфічні виклики щодо їхнього захисту. [5].

Міжособистісні стосунки можна охарактеризувати як динамічний процес, у якому взаємодії між індивідами розвиваються на основі їхніх спільних цілей, потреб та очікувань. Цей процес супроводжується створенням і підтримкою специфічних комунікативних патернів, що визначають стиль спілкування, рівень довіри та емоційну близькість між особами. Важливим компонентом є також обмін соціальними ролями та функціями, який впливає на формування міжособистісних відносин.[4]

Це передбачає створення умов, при яких всі здобувачі освіти мають рівний доступ до ресурсів і можливостей для розвитку, а також недопущення будь-якої форми дискримінації.

На основі цих робіт можна виокремити основні методи психологічного консультування та терапії:

1. Індивідуальне консультування: Індивідуальні з психологом дозволяють ВПО обговорювати свої особисті проблеми, травматичні переживання та емоційний стан. Консультування сприяє розвитку навичок саморегуляції, зниженню рівня тривоги та депресії, а також підвищенню самооцінки.
2. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ): КПТ є з найбільш ефективних методів лікування посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тривоги та депресії. Цей підхід допомагає ВПО змінювати негативні мисленнєві патерни та поведінкові реакції, що виникають у відповідь на стресові події.
3. Групова терапія: Групова терапія надає можливість ВПО обмінюватися досвідом, підтримувати один одного та спільно знаходити шляхи вирішення проблем. Групова динаміка сприяє розвитку соціальних навичок, емпатії та підтримки.[6]

Одже для успішної адаптації ВПО важливо враховувати доступність середовища, соціальний контекст та адаптацію до цінностей громади. Надання першої психологічної допомоги є критично важливим елементом підтримки, що допомагає впоратися з посттравматичними симптомами та сприяє соціальній реінтеграції. Таким чином, інтегрований підхід до роботи з ВПО, що охоплює правові, соціальні та психологічні аспекти, є необхідним для їхнього благополуччя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабяк О. О. Психологічні особливості міжособистісних стосунків у підлітків із затримкою психічного розвитку: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. Київ, 2016. 215 с.
2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014
3. Про реалізацію спільного з Всесвітньою продовольчою програмою ООН проекту щодо додаткових заходів із соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб :
4. Постанова Каб. Міністрів України від 15.04.2022 р. № 446. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2022-п#Text (дата звернення: 01.09.2024).
5. Савка В. Є. Соціальний потенціал сучасної сільської сім'ї: проблеми формування та реалізації : дис… кандидата соціол. наук : «Львівська політехніка», Львів. 1995. 199 с.
6. Яновська Т.А. Психологічні особливості міжособистісних стосунків студентської молоді з різним рівнем самооцінки. Молодий вчений. Психологічні науки. Одеса, 2018. № 5 (57). С. 33-36.

Холод Іванна Русланівна
студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Гелевич Галина Іванівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії

КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж ім. Маркіяна Шашкевича»

ВПЛИВ СІМ'Ї ТА СТИЛЮ ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Батьківський стиль виховання відіграє ключову роль у формуванні особистості дитини. Від того, яким чином батьки спілкуються, підтримують та дисциплінують своїх дітей, залежить їх емоційний, соціальний та когнітивний розвиток. Як батьки впливають на дітей? Які особливості сімейного виховання дошкільників?

Сім'я - це мала соціально-психологічна група члени якої пов'язані шлюбними або родинними стосунками, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю.

Сім'я виконує різноманітні зовнішні і внутрішні функції. З огляду на особливості соціального буття сім'ї, виокремлюють такі провідні її функції:

- виховна функція. Полягає вона у задоволенні індивідуальних потреб у батьківстві та материнстві, самореалізації особистості в дітях. Стосовно суспільства виховна функція сім'ї забезпечує соціалізацію підростаючого покоління;
- господарсько-побутова функція. Спрямована вона на задоволення матеріальних потреб членів сім'ї, забезпечення умов для збереження і зміцнення їхнього здоров'я, організацію відпочинку;
- емоційна функція. Реалізація її задовольняє потребу людини у визнанні, любові, турботі, психологічному захисті;
- функція духовного спілкування. Забезпечує взаємне розуміння і духовне збагачення особистості;
- функція формування досвіду соціального життя. У сім'ї особистість здобуває первинні знання і навички взаємодії з людьми, поведінки в суспільстві, набуває досвіду соціального контролю за виконанням його норм і правил;
- сексуально-еротична функція. Забезпечує продовження роду, задовольняє потреби індивіда у сексуальному житті.

Особливості виховної функції сім'ї полягають у тому, що вона одночасно виховує дорослих і дітей та реалізується у таких трьох головних аспектах:

1. Становлення, розвиток, виховання дитини як особистості, сприяння розвитку її здібностей. Сім'я репрезентує дитині суспільство, забезпечує передавання їй соціального досвіду, охороняє її права.

2. Здійснення виховного впливу сім'ї на кожного індивіда впродовж усього його життя. Кожна сім'я має свою систему виховання, засновану на певних ціннісних орієнтаціях. Спочатку несвідомо, орієнтуючись на почуття близьких людей, дитина починає розуміти, що в її поведінці їх радує, а що засмучує. Пізніше у неї формуються

уявлення про те, що є прийнятним у сім'ї, а дорослішаючи, вона починає усвідомлювати принципи, на яких вибудовуються стосунки в її сім'ї, порівнювати їх з ідеальною, на її погляд, системою.

3. Спонукання дітьми саморозвитку, самовдосконалення своїх батьків та інших родичів. Дитина є невичерпним джерелом життєвих успіхів, емоційних стимуляторів для дорослих. Ледь з'явившись на світ, вона значно розширює його горизонти для своїх батьків, вносить у їхнє життя багато нового. Підростання, дорослішання дитини потребує нових знань, виховних умінь і навичок дорослих, реалізації своєї соціальної ролі на більш високому рівні. Виховуючи дитину, батьки самі повинні поводитися на рівні вимог, які їй пред'являють. Очевидно, на цьому ґрунтуються твердження, що не сім'я соціалізує дитину, а дитина соціалізує дорослих.

У дошкільні роки дитина повністю ототожнює себе зі своєю сім'єю, передусім із батьками; її емоційний світ майже цілком залежить від атмосфери в сім'ї. Саме тут вона пізнає й опановує моделі моральної поведінки, взаємодії з іншими людьми, природою тощо.

У сім'ї дитина отримує перші уявлення про себе та інших людей, розвиває необхідні для життя соціальні почуття, навички спілкування і спільної діяльності. Сім'я створює передумови для взаємопроникнення світу дітей і світу дорослих, що є важливим чинником соціалізації особистості. Унікальні виховні можливості сім'ї впливають на людину протягом усього її життя.

Головне, щоб дитина сприймала сім'ю як фактор її емоційного затишку, внутрішнього комфорту, гарантію того, що за будь-яких умов вона знайде тут розуміння, підтримку і захист. У сім'ї дитина вперше пізнає почуття ревнощів, набуває досвіду подолання непорозумінь, вчиться виконувати не лише приємні для себе, а й обов'язкові, необхідні для інших справи. Вона повинна навчитися визнавати свої негативні почуття, уміти тактовно стримувати, вгамовувати їх.

Виховні можливості сім'ї можуть бути реалізовані за наявності відповідних об'єктивних і суб'єктивних умов.

До об'єктивних умов реалізації виховного потенціалу в сім'ї належать:

- рівень матеріального достатку сім'ї (рівень і структура використання доходів, матеріальні умови життєдіяльності);
- забезпеченість дитячими дошкільними закладами, школами, закладами охорони здоров'я;
- кількість і склад (структура) сім'ї. Суб'єктивними умовами реалізації виховного потенціалу сім'ї є:
- громадянська спрямованість і культура батьків, їхнє прагнення бути авторитетними для своїх дітей, виховувати їх як гармонійних особистостей;
- загальний культурний потенціал, традиції, моральні та духовні цінності сім'ї;
- місце дитини в сімейному колективі, моральний авторитет батьків в її очах;
- педагогічна культура батьків.

Взаємини, тактику виховання дітей у сім'ї можна віднести до одного з таких типів:

- «Диктат» – такі взаємини засновані на жорсткій регламентації поведінки дитини, суворому контролі за нею, використанні покарань, погроз тощо.
- «Опіка» - вдаючись до такої тактики, батьки намагаються відгородити дитину від життєвих реалій, випробувань, намагаються все вирішувати за неї, задовольняти її потреби

і примхи. Усе це деформує її внутрішній світ, систему цінностей, різко занижує або завищує її вимоги до оточення, спонукає до девіантних форм задоволення своїх потреб;

- «Мирне» - співіснування на засадах невтручання. Цю тактику характеризують максимальне дистанціювання дорослих від життя дитини, абсолютне невтручання у її справи, залишення наодинці зі своїми проблемами, мінімальні вимоги до її поведінки. Це породжує відчуження дітей і батьків. У них можливі образи на своїх батьків за байдужість до себе;
- співробітництво. Така тактика взаємин у сім'ї, виховання дітей є найпродуктивнішою, оскільки батьки намагаються бути їхніми соратниками, с відкритими і щирими з ними, охоче впускають їх у свій світ. Між ними немає необґрунтованих таємниць, недовіри. За таких умов діти охоче експериментують, шукають, пробують себе, не боячись помилитися і бути за це покараними.

В інших джерелах характеризують такі стилі взаємодії батьків і дітей:

а) авторитарний стиль — регламентація батьками поведінки дітей відповідно до стандартів;

б) пермісивний стиль — відсутність контролю за розвитком, вихованням і життєдіяльністю дитини, що може бути зумовлена надмірною любов'ю до неї, недостатнім досвідом батьків, побоюванням втручатися в її розвиток, переоцінкою її можливостей;

в) авторитативний стиль — контроль за поведінкою дитини відповідно до її потреб з одночасним спрямуванням її розвитку, допомогою їй, визнанням її прав і врахуванням можливостей. Цей стиль вважають оптимальним.

Педагогічна культура батьків — компонент загальної культури, який акумулює в собі накопичений попередніми поколіннями досвід виховання дітей у сім'ї.

Виявляється вона в розумінні та усвідомленні батьками своєї відповідальності за виховання дітей, у ставленні до них, в оцінюванні їхньої поведінки, у реальній діяльності та спілкуванні з ними, а також у здійсненні продуктивних зв'язків з іншими виховними інститутами (дошкільними закладами, школою, позашкільними закладами). Для цього дорослі мають бути не лише належно вихованими, а й педагогічно освіченими. Бо, як стверджують психологи, навіть найсерйозніші прорахунки педагогів не позначаються так фатально на розвитку особистості дитини, як неправильна поведінка батьків. Тому виховання батьків необхідне і для успішності процесу виховання дітей, і для здоров'я суспільства.

Педагогічна культура батьків є складною і динамічною системою,її утворюють такі компоненти:

1) педагогічні знання — уявлення батьків про вікову динаміку розвитку дитини, самоцінність періоду дошкільного дитинства, про основні завдання виховання.

Виявляються вони у ставленні до дитини, в оцінюванні її поведінки, реальній діяльності та спілкуванні з нею;

2) педагогічна і психологічна компетентність — здатність зрозуміти потреби дітей, раціонально спрямувати зусилля і засоби на уміння бачити перспективи розвитку дитини;

- педагогічна рефлексія — вміння батьків аналізувати, критично оцінювати власну виховну діяльність, знаходити причини своїх педагогічних помилок;
- педагогічна емпатія — співпереживання, адекватна реакція на вчинки й почуття дітей.

Педагогічна культура батьків — це осмислений, а іноді й неусвідомлений досвід власного дитинства, результат освіти, самоосвіти, психологічного розвитку особистості.

Виховання у сім'ї грунтується передусім на авторитеті батьків, оскільки для дитини перших років життя зміст їх авторитету, полягає в тому, що він не вимагає ніяких доказів, приймається нею як безсумнівна гідність старшого, як його сила і цінність.

Переваги авторитетних для дитини батьків ґрунтуються на їхніх знаннях, уміннях, досвіді, зрілості, а не на зверхності або поблажливості. Справжній батьківський авторитет виростає на любові до дітей. Будучи оточеною цією любов'ю, дитина відчуває довіру, повагу авторитетного дорослого, потребу в спілкуванні з ним; живе з упевненістю, що він завжди за необхідності опікатиме і захищатиме її. Батьківська любов супроводжує людину все життя, вона є джерелом і гарантом її емоційної рівноваги і духовного здоров'я.

Кожна сім'я унікальна щодо організації свого життєвого простору, розподілу обов'язків, культури спілкування, виховання дітей. У цьому багатоманітті психологи виокремлюють такі типи взаємодії батьків і дітей:

1. «Любов— пристрасть»: такі стосунки характеризують ставлення батьків до своєї дитини як до найдосконалішої істоти, прагнення бути поруч із нею, некритичне оцінювання її поведінки. У зв'язку з цим часто виникають труднощі щодо узгодження бажань дитини і вимог до неї.

2. «Любов—гармонія»: кісними ознаками таких стосунків є віра батьків у можливості, перспективи своєї дитини, підтримка її захоплень, сприяння розвитку її здібностей, тактовна участь у її справах. Водночас батьки ставляться до дитини цілком тверезо, бачать її недоліки, допомагають долати їх, зосереджуватися на проблемах саморозвитку і самореалізації. Усе це створює дитині атмосферу психологічного комфорту, відкриває можливості для виявлення її ініціативи, сприяє їй в об'єктивній самооцінці.

3. «Любов— марнославство»: вражені марнославством батьки проявляють непомірні амбіції щодо можливостей, перспектив своєї дитини, часто ставлять перед нею непосильні завдання, незважаючи на вікові та індивідуальні особливості і можливості, форсують її працездатність, розвиток здібностей. За непідтвердженості своїх сподівань розчаровуються в дитині, створюючи відповідний психологічний тип стосунків, який нерідко травмує дитину на все життя.

4. «Любов— конфлікт»: таким взаєминам батьків і дітей властиві спалахи й охолодження любові, істеричність. Ініціюють їх переважно одинокі матері. Як правило, вони травмують, руйнують психіку дитини, зумовлюють різкі перепади її емоційного стану, нестриманість, вразливість до несприятливих зовнішніх впливів.

Гармонійна взаємодія їх із сім'єю є запорукою повноцінності буття дитини, розкриття і реалізації її потенціалу, виходу на нові орбіти соціальної реальності. І все-таки найвища відповідальність за виховання дітей у цій взаємодії належить сім'ї.

Отже, щирі стосунки між членами сім'ї, безпосередність почуттів одне до одного є джерелом формування гармонійної, самодостатньої особистості дитини, а також збагачення взаємин дорослих, стимулювання їхнього самовиховання.

Холод Іванна Русланівна
студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Гелевич Галина Іванівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії
КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний
коледж ім. Маркіяна Шашкевича»

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З БАТЬКАМИ: ПІДТРИМКА, КОНСУЛЬТУВАННЯ, КОРЕКЦІЯ

Сучасна освітня практика свідчить, що спільна робота дошкільного закладу та школи з батьками допомагає вирішувати питання, які закладу самостійно розв'язати буває важко. Крім того, садок є базовим майданчиком для організації консультативної роботи, психолого-педагогічної освіти батьків, допомоги тим, хто не справляється з вихованням дітей, профілактики сімейного неблагополуччя. Як працювати з батьками? Як правильно організувати роботу?

Принципи організації роботи з батьками мають низку особливостей:

- сім'я обов'язково повинна бути включена до навчально-виховного процесу, а сімейні ресурси самодопомоги є складовою частиною будь-якої форми роботи з батьками;
- форма і зміст роботи з батьками, часові рамки повинні відповідати часовим та персональним можливостям, а також потребам, ціннісним установкам, цілям сім'ї;
- будь-яка форма роботи з батьками повинна бути позитивною, оптимістичною, переконувати батьків у необхідності активної спільної роботи на користь дитини;
- будь-яка форма роботи з батьками повинна бути спрямована на зміцнення сім'ї, її стабільності, посилювати її виховну функцію.

Для успішної реалізації будь-якої програми психолого-педагогічного супроводу важливо дотримуватися положень, що стосуються етичної регламентації взаємодії педагога (психолога) з дитиною, батьками, педагогічними працівниками. Базову основу цих принципів складають загальнолюдські цінності та віра в унікальність людини. Це перш за все віра в цінність кожної людської особистості; віра в право кожної людини на самостійний вибір у житті, обмежений аналогічними правами інших людей; віра в здатність особистості змінюватися та розвиватися.

Психологічну підтримку батьків слід розглядати як систему заходів, спрямованих на зниження в батьків емоційного дискомфорту у зв'язку із захворюванням дитини; підтримку впевненості батьків у можливостях їхньої дитини; формування в батьків адекватного ставлення до проблем дитини; підтримку адекватних батьківсько-дитячих стосунків та стилів сімейного виховання.

Процес реалізації психологічної підтримки батьків тривалий і потребує комплексного підходу, що передбачає участь не тільки психолога, а й усіх інших фахівців, які супроводжують дитину, — педагога-дефектолога, лікаря, соціального працівника та ін.

Ефективність підтримки багато в чому залежить від активного залучення батьків у процес психологічної допомоги дитині, особливо батька. Саме чоловіки здатні більш конструктивно вирішувати проблеми дитини, і тому активне їх залучення до цього позитивно впливає не тільки на процес виховання, а й на психологічний клімат у сім'ї загалом.

Головне завдання психолога, соціального педагога в роботі з сім'єю полягає в тому, щоб батьки з його допомогою змогли побачити реальну перспективу розвитку своєї дитини,

визначили можливі труднощі соціального розвитку, які виникають у певні вікові періоди, а також визначити свою роль у процесі психолого-педагогічного супроводу дитини.

Разом із тим психолог повинен посилити віру батьків у можливість і перспективи розвитку дитини, у те, що правильно організований корекційний вплив дозволить оптимізувати подальший інтелектуальний і особистісний розвиток дитини.

Батькам доцільно рекомендувати:

1. Обговорюючи з дитиною її поведінку, підкреслювати, що вони взагалі задоволені дитиною як особистістю. Це можна зробити, кажучи: «Ти припустився деяких помилок, але подивись, як ти...». Цим протиставленням батьки дають зрозуміти, що їх найбільш цікавлять успіхи дитини, а не її помилки.
2. Уживати слова, які працюють на розвиток «Я-концепції» дитини. Зробити так, щоб дитина почувалася корисною,показавши, що задоволені її досягненнями, навчити її справлятися з труднощами, створивши установку: «Ти зможеш це зробити».
3. Піклуватися про створення ситуації гарантованого успіху. Успіх породжує успіх і підсилює впевненість у своїх силах як у дитини, так і у батьків.

Може бути корисним і використання таких групових форм роботи, як батьківські семінари та тренінгові заняття. Їх основною метою є розширення знань батьків про психологічні особливості дітей з проблемами в розвитку, про психологію виховання та психологію сімейних стосунків. Під час таких зустрічей підвищується не тільки поінформованість батьків про дитину, а і, що важливіше, відбуваються зміни в ставленні батьків до проблем дитини та до завдань її виховання.

Важливим аспектом у запровадженні інклюзивної освіти є психологічне консультування родин, які мають як здорових дітей, так і дітей з особливими потребами. Частина батьків досить болісно реагує на спільне навчання дітей: хвилює вплив одних дітей на інших, щоб діти не були скривдженими. Доводиться вирішувати соціальні проблеми з сім'ями, надавати повноцінну інформацію про переваги інклюзивної моделі навчання, залучати до плідної співпраці. Поступово налагоджуються довірливі стосунки з батьками дітей, що укріплює віру сім'ї в успіх інклюзивної моделі навчання.

Для більш глибокого усвідомлення батьками проблем стосовно виховання дитини та взаємовідносин із нею, пошуку шляхів вирішення цих проблем проводилися індивідуальні та групові консультації батьків.

У вітчизняній психології загальноприйнятим є розуміння консультування як психологічної допомоги здоровим людям у складній життєвій ситуації. Як правило, консультування спрямоване на вирішення проблем, пов'язаних зі складнощами в міжособистісних стосунках; під час консультування відбувається корекція уявлень, установок, ставлень та поведінки людини.

Ця мета реалізується шляхом виконання певних завдань.

По-перше, педагог (психолог) повинен уважно вислухати батьків. Уважне і терпляче слухання не тільки докладно знайомить консультанта з проблемою, але й допомагає батькам краще усвідомити свою ситуацію, установити довірливі стосунки з консультантом, а це, у свою чергу, великою мірою визначає ефективність консультативної роботи.

По-друге, під час консультування вихователь працює над розширенням уявлення батьків про себе, про свою конкретну життєву ситуацію, свою дитину, навколишню дійсність. Саме через вирішення цього завдання здійснюється корекційний вплив у консультуванні, у результаті чого батьки починають по-новому бачити і оцінювати свою ситуацію, формувати альтернативні варіанти поведінки тощо.

По-трете, вихователь наголошує батькам, що саме вони несуть відповідальність за себе, за свої стосунки з близькими, за те, що відбувається в сім'ї, та спонукає їх до змін у своєму

ставленні і поведінці, наслідком яких може бути і зміна самої ситуації. У результаті батьки не тільки краще розуміють свою проблему та уявляють шляхи її вирішення, але й вірять у себе, готові до реалізації знайдених способів вирішення своїх труднощів.

Таким чином, у ході консультування, з одного боку, здійснюється емоційна підтримка батьків, пояснення їхніх почуттів, співпереживання, зворотний зв'язок, а з іншого, відбувається відпрацювання нових, більш ефективних варіантів поведінки, планування змін у житті сім'ї тощо.

Серед напрямів психологічного консультування важливе місце має консультування батьків дітей з психофізичними порушеннями з приводу ставлення до нездорової дитини, очікувань щодо її майбутнього. Це цілеспрямована спроба конструктивного вирішення давньої життєвої кризи, яку вся сім'я переживала і переживає з моменту усвідомлення серйозності проблем у розвитку дитини.

Для успішної реалізації будь-якої діагностико-корекційної програми важливо дотримуватися основних принципів:

- гуманність як людяне, розумне та чуйне ставлення до дитини та її батьків, повага до їхніх інтересів, поглядів, цінностей; уникнення осудливих та звинувачувальних висловів;
- довіра як створення атмосфери психологічного комфорту, безпеки, розуміння; збереження почутої інформації;
- доброзичливе та безоцінне ставлення до дитини та її батьків як уміння уважно вислухати і виявити розуміння ситуації, що склалася в сім'ї, надати необхідну психологічну підтримку; не осуджувати, а співчувати;
- орієнтація на цінності дитини та її сім'ї: в аналізі ситуації враховувати не тільки соціально прийняті норми і правила, але й орієнтуватися на життєві принципи та ідеали конкретної родини і дитини;
- доступність діалогу: бесіда з дитиною та батьками має відбуватися зрозумілою для обох сторін мовою, не переобтяжувати їх складною та незрозумілою інформацією;
- конфіденційність як нерозголошення небажаної інформації про сім'ю та дитину, а також такої інформації, яка може зашкодити інтересам дитини чи сім'ї;
- індивідуальний підхід: у кожному конкретному випадку вимагається добір індивідуальних засобів впливу на дитину та її батьків з урахуванням конкретної сімейної ситуації або ситуації розвитку дитини;
- комплексний підхід до ретельного вивчення різноманітних за складністю психолого-педагогічних, психічних особливостей та властивостей дитини, а також найближчого оточення і соціальних зв'язків;
- відповідальність: не допускати використання професійних знань із метою приниження людської гідності, пригнічування особистості або маніпулювання дитиною.

Як свідчить досвід, найчастіше об'єктами скарг батьків, які звертаються по допомогу до психолога, є:

- порушення психічного здоров'я дитини (висока тривожність, емоційні порушення, гіперактивність, порушення уваги тощо);
- порушення поведінки (проблеми у взаємовідносинах з вихователями, іншими дітьми, батьками);
- невідповідність поведінки дитини віку, психічним або моральним нормам (інфантильність, агресивність, пасивність тощо);
- виражені індивідуальні особливості дитини.

Отже, робота з батьками надзвичайно важлива. Вона дає можливість зрозуміти суть проблеми і вирішити її, не нашкодивши дітям і батькам.

Холод Іванна Русланівна
студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Гелевич Галина Іванівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії

КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж ім. Маркіяна Шашкевича»

ОСОБЛИВОСТІ СИНДРОМУ ДЕФІЦИТУ УВАГИ ТА СТРАТЕГІЇ КОРЕКЦІЇ ПОВЕДІНКИ

Напевне, у кожній групі заклад дошкільної освіти трапляються діти, яким важко довго сидіти на одному місці, мовчати, підкорятися інструкціям. Вони створюють додаткові труднощі в роботі вихователям, тому що дуже рухливі, запальні, дратівливі та безвідповідальні. Гіперактивні діти часто зачіпають і впускають різні предмети, штовхають однолітків, створюючи конфліктні ситуації. Як знайти підхід до таких дітей? Як з ними працювати?

Такі діти, як правило, не можуть зосередитися на одному предметі більш-менш тривалий час, не здатні завершити виконання поставленого завдання, недбалі в її виконанні. Продуктивність виконання завдань зазвичай низька, часто спостерігається підвищена стомлюваність. Розумова діяльність дітей з синдромом дефіциту уваги, гіперактивністю (СДУГ) характеризуються циклічністю: вони можуть продуктивно працювати протягом 5-15 хвилин, після чого їхній мозок «відпочиває» 3-7 хвилин, накопичуючи необхідну енергію для подальшої роботи. Стан стомлення супроводжується безпричинним роздратуванням, плаксивістю, істериками. Можуть спостерігатися порушення просторової координації, що виявляється в руховій незграбності.

Гіперактивні діти звертають на себе увагу з перших днів життя. Вони погано сплять, надмірно чутливі до зовнішніх подразників (світла, шуму, температури, запахів), мають підвищений м'язовий тонус. У середньому дошкільному віці вони неспроможні дослухати казку, довести справу до кінця. Їхні інтереси поверхневі й нетривалі, їх не цікавить суть будь-якого явища, їхні дії спонтанні, безладні, а ігри галасливі. Такі діти ніколи не замислюються над наслідками своїх учинків, не звертають уваги на стан рідних людей. Вони часто егоїстичні, демонстративні й вимогливі, що призводить до постійних конфліктів і розвитку в них агресивності. Такі діти легко йдуть на контакт, іноді зловживаючи терплячістю оточуючих, дуже балакучі.

Найпоширеніші міфи про СДУГ:

- СДУГ є штучно створеною проблемою, яка не вимагає жодних терапевтичних втручань;
- СДУГ є наслідком поганого виховання з боку батьків;
- СДУГ є проявом вродженого поганого характеру дитини, який неможливо змінити;
- діти із СДУГ виростають психопатами і злочинцями;
- СДУГ є виключно дитячим розладом, дитина його переростає;
- СДУГ зустрічається винятково в хлопців.

Підхід до корегування гіперактивності дитини та її адаптації в колективі повинен бути комплексним. Ось тут і приходять на допомогу вихователь, психолог, учитель, які, працюючи в тісному контакті з батьками, можуть навчити дитину ефективних способів спілкування з однолітками та дорослими.

Універсальні поради педагогам, які працюють з гіперактивною дитиною:

1. Співпрацюйте з батьками дитини. Якщо ви бачите труднощі дитини, не шукайте винних. Намагайтеся налагодити контакт із батьками дитини. Спробуйте переконати їх у тому, що дитина повинна бути обстежена.

2. Співпрацюйте з командою фахівців, зверніться до психолога та соціального педагога. Вимагайте сприяння адміністрації навчального закладу у справі допомоги та реабілітації дитини. Ви не повинні боятися просити допомоги. Важливо розуміти свої межі й не покладати всю роботу тільки на себе. А якщо у вашій групі декілька дітей зі СДУГ, ви навряд чи дасте собі раду самотужки.

3. Намагайтеся сприймати дитину такою, якою вона є. Зрозумійте, що не можна повністю змінити когось, що вихователь повинен сприймати всіх дітей, незалежно від їх вад або чеснот; будьте гнучкими. Пам'ятайте, що саме ви формуєте дитячий колектив і саме від вас залежатиме, яким він буде.

4. Усвідомте, що СДУГ не є синонімом порушення інтелектуального розвитку. Діти з СДУГ можуть мати будь-який рівень інтелекту. Серед них багато обдарованих. Звичайно, розлад обмежує навчальні досягнення, але іноді ці діти є більш творчими, здатними подивитися на навколишню дійсність під нестандартним кутом. Їм також притаманна наполегливість у досягненні своїх цілей, отже, за відповідної допомоги вони можуть досягти в житті дуже багато.

5. Психологи помітили: чим більше драматичним, експресивним, театральним є педагог, тим легше він справляється з проблемами гіперактивної дитини, яку цікавить усе несподіване, нове. Незвичайність поведінки педагога змінює психологічний настрій дитини, допомагає переключити її увагу на потрібний предмет.

6. Пам'ятайте: немає холоднокровності — немає переваги! Оскільки гіперактивна дитина дуже імпульсивна, її несподівана дія, яка іноді має навіть провокаційний характер, може викликати занадто емоційну реакцію дорослого. У будь-якій ситуації залишайтеся спокійними. Перш ніж реагувати на неприємну ситуацію, зупиніться на кілька секунд. І тоді, уникнувши емоційного спалаху.

7. Розвивайте творчі здібності дитини. Заохочуйте дитину бути творчою, давайте їй роботу, яка відповідає її смакам і бажанням. За необхідності зменшуйте навантаження нецікавою для дитини діяльністю.

8. Піклуйтеся про здорову самооцінку дитини зі СДУГ. Здорова самооцінка необхідна будь-якій людині. Гіперактивні діти як ніхто прагнуть миттєвих заохочень, тому частіше хваліть їх, але заслужено. Стимулюйте бажання працювати навіть у випадках, коли результат не відповідає вашим очікуванням.

9. Забезпечте зворотний зв'язок у навчанні дитини. Діти зі СДУГ потребують постійної уваги та зворотного зв'язку з боку вихователя. Покажіть, що ви цікавитеся діяльністю дитини. Постійно давайте оцінку діям дитини, це буде мотивувати її до послідовної діяльності.

10. Організуйте навколишнє середовище відповідним чином. Середовище в класі повинно бути організоване таким чином, щоб дитині було комфортно, затишно, безпечно. Мінімізуйте сторонні подразники.

11. Забезпечте візуальні нагадування. Оскільки гіперактивним дітям буває важко зосередитися та втримувати увагу, облаштуйте середовище таким чином, щоби скрізь були підказки та нагадування.

12. Будьте послідовними та гнучкими у своїх вимогах. Щоб досягти успіхів у роботі з дітьми, необхідна послідовність. Гіперактивна дитина потребує її особливо, оскільки вона має схильність до неорганізованої поведінки сама по собі. Але важливою є також і гнучкість, іноді доцільно зменшити навантаження та навіть проігнорувати не зовсім прийнятну поведінку в окремих випадках.

13. Забезпечте постійний зв'язок «садок — дім». Педагогічні втручання будуть повноцінними й ефективними, коли є постійний зв'язок із батьками дитини. Батьки допомагають контролювати поведінку й успішність. Також домашні програми з корекції поведінки є більш дієвими, коли досягнення та невдачі отримують оцінку вдома.

14. Використовуйте творчий підхід до планування та проведення занять. Утримати увагу гіперактивних дітей набагато легше, коли діяльність є цікавою для них. Тому намагайтеся протягом заняття часто змінювати види навчальної діяльності, готуйтеся ретельно.Уникайте нудних довгих завдань, намагайтеся здивувати, зацікавити дітей.

15. Шукайте шляхи підвищення навчальної мотивації. Використовуйте інтерактивні методики; будьте артистичні, оскільки вихователь, як актор, повинен бути популярним, улюбленим. Намагайтеся знайти індивідуальні заохочення, які будуть вагомими для кожної конкретної дитини.

16. Зробіть навчальний процес структурованим і передбачуваним. Сталий режим і чітка структура занять є необхідними при навчанні всіх, особливо дітей молодшого віку. Гіперактивні діти потребують цього обов'язково. Тому плануйте заняття й діяльність у садочку таким чином, щоб у дітей виробилися звички, щоб вони знали, що за чим іде. Це організовує дітей.

17. Не ображайте дітей, не наголошуйте на їх відмінностях. Не показуйте, особливо при інших дітях, що та чи інша дитина має якісь обмеження, ніколи не згадуйте, що дитина страждає на поведінковий розлад. Будьте коректними і стриманими у власній поведінці, намагайтеся не підвищувати на дітей голос.

18. Дбайте про соціалізацію дитини. При навчанні та вихованні дітей з СДУГ беззаперечним пріоритетом повинна бути їх соціалізація, інтеграція, інклюзія до середовища однолітків. Тому вихователь повинен у першу чергу дбати про побудову гармонійних стосунків усередині дитячого колективу, тренувати відповідні соціальні навички дитини.

19. Виробляйте авторитетний стиль викладання. Авторитетний стиль викладання є найбільш дієвим під час навчання всіх дітей, тому намагайтеся бути авторитетним вихователем, тобто справедливим при заохоченні та покаранні дитини. Будьте у ставленні до дитини привітними, але водночас стриманими, спокійними та послідовними.

20. Проводьте регулярні консультації зі спеціалістами, які задіяні в лікуванні та реабілітації дитини. Будьте в курсі лікування та поведінкової корекції дитини з СДУГ, співпрацюйте фахівцями, які працюють із дитиною. Регулярно відвідуйте й

організовуйте спільні заходи, метою яких є поглиблення співпраці, обмін досвідом і вироблення спільних стратегій допомоги гіперактивній дитині.

21. Займайтеся самоосвітою. Намагайтеся бути в курсі останніх новинок у галузі допомоги дітям із поведінковими розладами, слідкуйте за публікаціями. Не бійтеся випробовувати нові методи під час навчання дітей зі СДУГ.

Отже, не чекайте миттєвих змін, радійте кожному досягненню дитини. Будьте готові до того, що змінити неприйнятну поведінку досить складно. Тому сплануйте чітко свою діяльність, не фіксуйтеся на невдачах дитини, радійте кожному найменшому успіху. Будьте позитивно налаштовані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Психологічні чинники ставлення педагогів до інклюзивної освіти / Х. І. Турецька, М. А. Шляхтіна // Вища освіта України. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – Додаток 2 до № 3, том IV (29). – с.669-675.

2. Опалюк О. М. Підготовка фахівців до взаємодії з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання / О. М. Опалюк // Проблеми сучасної психології. - 2012. — Випуск № 15. - 430.

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бегма Яна Олександрівна
здобувачка фахової передвищої освіти за спеціальністю 231
Соціальна робота
Науковий керівник: ***Ручко Людмила Миколаївна***
викладач вищої категорії, старший викладач

Відокремлений структурний підрозділ
«Роменський фаховий коледж
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана»

ЕТИЧНІ ДИЛЕМИ В РОБОТІ З КЛІЄНТАМИ

У сучасному суспільстві, яке характеризується динамічними соціальними змінами, нерівністю та зростанням соціальних викликів, соціальні працівники стикаються з ситуаціями, що потребують складних рішень. Баланс між професійними обов'язками, правами клієнтів, їхньою автономією та потребою у захисті створює численні дилеми, які вимагають глибокого розуміння етичних принципів і професійних стандартів. Особливо це важливо в умовах багатогранної взаємодії з клієнтами різних соціальних груп, включаючи дітей, людей з інвалідністю, осіб похилого віку, представників вразливих спільнот населення.

Крім того, розвиток професії соціального працівника в Україні супроводжується пошуком найефективніших підходів до розв'язання етичних конфліктів, зокрема через впровадження супервізії, командної роботи та індивідуального консультування. Етичні дилеми в роботі з клієнтами залишаються малодослідженими у вітчизняній науковій літературі, що обґрунтовує потребу у системному аналізі цієї проблематики. Дослідження етичних дилем є не лише внеском у розвиток теоретичної бази соціальної роботи, а й важливим інструментом для вдосконалення практичних навичок майбутніх фахівців.

Етична дилема в соціальній роботі – це ситуація, коли соціальний працівник, приймаючи рішення або виконуючи певні дії, має визначити для себе пріоритети між дотриманням професійних етичних норм і власними моральними переконаннями, суспільними очікуваннями чи вимогами керівництва. Це вибір між кількома варіантами дій, де кожен з них має як моральні переваги, так і негативні наслідки. Етичні дилеми є складними, тому що в таких ситуаціях немає однозначного і «правильного» рішення, і кожне прийняте рішення може мати свої моральні наслідки як для клієнта, так і для суспільства в цілому. Згідно з Кодексом етики соціальних працівників [2], етичні дилеми виникають, коли необхідно обирати між кількома конкуруючими цінностями, наприклад, між конфіденційністю та безпекою клієнта або між автономією особи та її благополуччям. Кодекс підкреслює, що соціальні працівники повинні дотримуватися принципів гідності та вартості кожної людини, справедливості та професійної компетенції, навіть у складних етичних ситуаціях.

Ключовими ознаками етичної дилеми є конфлікт між професійними цінностями, невизначеність у виборі рішення, моральні труднощі та зовнішні обмеження [4].

Важливими причинами виникнення етичних дилем є конфлікти між інтересами клієнта та організації, невизначеність щодо етичних стандартів, обмежені ресурси, особисті переконання соціального працівника та межі автономії клієнта. Всі ці фактори можуть ускладнити ухвалення етичних рішень і створити ситуації, в яких жоден вибір не є очевидно правильним [1].

Професійні цінності та принципи соціальних працівників мають значний вплив на прийняття етичних рішень:

1. Принцип конфіденційності вимагає, щоб соціальний працівник зберігав приватність інформації, наданої клієнтом, але в разі загрози безпеки клієнта чи інших осіб, конфіденційність може бути порушена для запобігання шкоди.

2. Принцип добробуту клієнта передбачає, що дії соціального працівника повинні орієнтуватися на максимальний добробут клієнта, але при цьому важливо зберігати об'єктивність і уникати впливу особистих переконань.

3. Принцип справедливості вимагає забезпечення рівного доступу до ресурсів і послуг для всіх клієнтів, попри їхній соціальний статус чи економічне становище.

Ці принципи допомагають соціальному працівникові приймати рішення, що відповідають етичним стандартам професії та забезпечують захист прав і добробуту клієнтів.

Проблеми конфіденційності в соціальній роботі полягають у тому, що, хоча конфіденційність є основою довіри між соціальним працівником і клієнтом, в деяких випадках соціальний працівник зобов'язаний порушити конфіденційність для захисту життя або здоров'я клієнта або інших осіб. Так ситуації можуть виникати, коли клієнт надає інформацію, що свідчить про намір завдати шкоди собі чи іншим, або якщо існують законні вимоги до розголошення інформації. Тому межі конфіденційності визначаються залежно від потреби захистити благополуччя та права клієнта або інших осіб [3, с. 115].

Баланс між автономією клієнта та відповідальністю соціального працівника є однією з найскладніших етичних дилем. Соціальний працівник поважає право клієнта на самовизначення, однак, якщо вибір клієнта може загрожувати його здоров'ю або життю, соціальний працівник повинен втрутитись для забезпечення безпеки. Це вимагає від соціального працівника обґрунтованого підходу, де він не лише дотримується права клієнта на автономію, але й несе відповідальність за його благополуччя.

Конфлікти інтересів у соціальній роботі виникають, коли соціальний працівник має суперечливі обов'язки або інтереси, які можуть вплинути на об'єктивність його рішень. Це може бути конфлікт між потребами клієнта та вимогами організації, яка обмежує ресурси для надання допомоги. Особисті переконання соціального працівника також можуть суперечити потребам клієнта, що створює додаткові етичні труднощі.

Подвійні ролі соціального працівника, коли він виконує одночасно кілька функцій (наприклад, роль друга і фахівця), можуть призвести до плутанини в межах професіоналізму. Це створює ситуації, де особисті емоції чи стосунки можуть впливати на рішення соціального працівника. В таких випадках важливо чітко визначити межі між особистими та професійними ролями для збереження об'єктивності та етичних стандартів.

Для подолання етичних дилем у соціальній роботі використовуються різні стратегії, зокрема супервізія та командна робота. Супервізія дозволяє соціальному працівнику отримати підтримку від досвідченіших колег чи керівників у складних етичних

ситуаціях, обговорювати дилеми та отримувати зворотний зв'язок. Командна робота, своєю чергою, дозволяє залучити різні думки для розв'язання етичних проблем і забезпечити більш збалансовані рішення, які враховують інтереси усіх сторін.

Висновок. Етичні дилеми в соціальній роботі є важливим аспектом професійної діяльності, що виникають через конфлікт між моральними принципами, інтересами клієнтів і професійними стандартами. Їхнє вирішення вимагає від соціальних працівників глибокого розуміння етичних принципів, таких як конфіденційність, добробут клієнта, справедливість і відповідальність. Використання супервізії, командної роботи та дотримання етичного кодексу сприяє прийняттю обґрунтованих рішень. Системний аналіз і дослідження етичних дилем є необхідними для вдосконалення професійної підготовки соціальних працівників та покращення їхньої практичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бобро А. А. Зміст та структура професійної етики в соціальній роботі. Молодий вчений. 2018. № 4(2). С. 472-475. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_4(2)__28
2. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України : Затверджений Наказом Мінмолодьспорту 09.09.2005 р. № 1965. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05#Text
3. Зозуляк-Случик Р. В. Етика соціальної роботи : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ : НАІР ім. В. Стефаника, 2019. 190 с. URL: http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/15207
4. Лаврецький Р. В., Лоза А. С. Етичні дилеми в соціальній роботі. Молодий вчений. 2017. № 12. С. 81-86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_12_22

Калуга Поліна Юріївна
здобувачка фахової передвищої освіти за спеціальністю 231
Соціальна робота
Науковий керівник: ***Ручко Людмила Миколаївна***
викладач вищої категорії, старший викладач

Відокремлений структурний підрозділ
«Роменський фаховий коледж
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана»

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тема надання соціальних послуг в Україні потребує всебічного вивчення, адже вона відображає не тільки специфіку функціонування системи соціального захисту, а й демонструє загальний стан суспільних взаємин, рівень соціальної захищеності громадян та ефективність державних політик. На сьогодні соціальні послуги є важливим складником діяльності органів влади, місцевого самоврядування та громадських організацій, що працюють над підтримкою найбільш вразливих груп населення. Основними проблемами в цій сфері залишаються недостатнє фінансування, низький рівень професійної підготовки кадрів, відсутність єдиних стандартів якості, а також складна бюрократична система. Однак існують і перспективи для покращення: це і впровадження інноваційних рішень, і розвиток партнерських відносин між державою та громадським сектором, і залучення міжнародного досвіду та фінансування. Комплексний підхід до розв'язання цих проблем сприятиме підвищенню якості та доступності соціальних послуг, а також укріпленню суспільної довіри та соціальної стабільності в країні.

У всьому світі соціальні послуги вважаються важливим складником суспільства та одним з інструментів, через які уряди можуть розв'язувати соціальні проблеми. Соціальні послуги розглядаються як державна підтримка, спрямована на допомогу людям, які опинилися в складних життєвих ситуаціях, таких як фізичні чи психічні захворювання, брак фінансових засобів або відсутність економічної підтримки.

Соціальні послуги є ключовим елементом системи соціального захисту, що відіграють важливу роль у підтримці вразливих груп населення, захисті прав громадян та створенні умов для гідного життя. Вони спрямовані на розв'язання соціальних проблем, подолання складних життєвих ситуацій, забезпечення рівних можливостей та підвищення якості життя населення. Завдяки своїй структурованості та різноманітності функцій (превентивна, реабілітаційна, комунікативна, правозахисна) соціальні послуги сприяють покращенню соціального благополуччя, зменшенню рівня бідності, боротьбі з дискримінацією та протидії сучасним викликам у сфері соціального захисту [1].

На сучасному етапі в Україні створено правову базу для реформування системи соціальних послуг, зосереджену на забезпеченні прав громадян та гарантованих

соціальних стандартів. Закон «Про соціальні послуги» [9] та інші нормативні акти запровадили нові підходи до оцінювання потреб, класифікації та організації надання послуг. Особливу увагу приділено їх доступності, якості та ефективності через механізми конкуренції та принцип «гроші йдуть за отримувачем». Це сприяє модернізації соціального захисту та інтеграції в європейські стандарти.

Ключовими документами, які регулюють надання соціальних послуг, є:

- Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII [9].
- Класифікатор соціальних послуг, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України 23 червня 2020 року № 429, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 09 липня 2020 р. за № 643/34926 [2].
- Порядок розроблення державного стандарту соціальної послуги, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України 16.05.2012 № 282, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 1 червня 2012 р. за № 876/21188 [8].
- Критерії діяльності надавачів соціальних послуг, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 р. № 185 [4].
- Порядок визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці у соціальних послугах, затверджений Наказом Міністерства соціальної політики України 20.01.2014 № 28, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 7 лютого 2014 р. за № 253/25030 [6].
- Порядок організації надання соціальних послуг, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 587 [7].
- Типове положення про центр надання соціальних послуг, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 р. № 177 [10].
- Методичні рекомендації з проведення моніторингу та оцінки якості соціальних послуг, затверджені наказом Міністерства соціальної політики України від 27.12.2013 № 904 [5].

Ці акти визначають стандарти, процедури та вимоги до надавачів соціальних послуг, що сприяє підвищенню їх ефективності.

Важливу роль у наданні соціальних послуг, особливо в умовах децентралізації, відіграють громадські організації та волонтери. Громадські організації активно залучаються до планування та надання соціальної підтримки, забезпечуючи адресну допомогу вразливим категоріям населення, таким як постраждалі від насильства, люди з інвалідністю та внутрішньо переміщені особи. Завдяки механізмам соціального замовлення, конкурсам проєктів і програмам, ці організації співпрацюють із місцевими органами влади, доповнюючи державну систему соціального захисту своїми ресурсами, досвідом і гнучкістю. Волонтери, своєю чергою, забезпечують швидке реагування на потреби населення, залучаючись до кризових ситуацій і допомагаючи заповнити прогалини в роботі офіційних структур. Роль громадських організацій і волонтерів також важлива у виявленні потреб окремих осіб і груп, аналізі їх життєвих обставин і розробці інноваційних підходів до надання послуг. Їхня діяльність сприяє зміцненню соціальної згуртованості та підвищенню якості життя громадян.

В умовах воєнного стану соціальні послуги в Україні спрямовані на підтримку громадян у складних життєвих обставинах. Основними завданнями є консультування, надання притулку, догляд, тимчасове розміщення та матеріальна допомога. Соціальні служби працюють на місцевому рівні, забезпечуючи оперативне реагування на кризи.

Особлива увага приділяється запобіганню бідності, яка охоплює значну частину населення, і розвитку системи соціального захисту.

Діджиталізація соціальних послуг в Україні сприяє спрощенню доступу громадян до підтримки через електронне урядування, зокрема платформу «Дія», і створює єдиний інформаційний простір для ефективної роботи соціальних служб. Це покращує якість, швидкість і прозорість надання послуг, але потребує посилення кібербезпеки та розширення інтернет-покриття [3].

Фінансування соціальних послуг в Україні здійснюється коштом державного, місцевого бюджетів, благодійних фондів та інших джерел. Основну відповідальність несуть органи місцевого самоврядування, що можуть залучати державних і недержавних надавачів через соціальне замовлення та конкурси. Для підвищення якості й доступності послуг необхідно забезпечити стабільне фінансування, рівність між надавачами та ефективне використання ресурсів.

Соціальне замовлення – це договірний механізм співпраці органів місцевого самоврядування з надавачами соціальних послуг, спрямований на задоволення потреб осіб, сімей або соціальних груп. Воно базується на Законі України «Про соціальні послуги» [9] і дозволяє ефективно регулювати систему соціальної підтримки. Попри виклики, механізм соціального замовлення сприяє розвитку соціальної сфери, але потребує подальшого вдосконалення.

Сучасна система соціального захисту в Україні спрямована на підтримку вразливих груп населення, але стикається з фінансовими та організаційними викликами. Пріоритетами є забезпечення доступності, якості та довгострокової ефективності соціальних послуг. Контроль і моніторинг за допомогою аудитів, оцінки якості та роботи зі скаргами сприяють прозорості та відповідальності. Для покращення системи необхідно розширити партнерство з громадськістю, впроваджувати інновації та забезпечити фінансову стабільність.

В Україні розвивається децентралізована система соціальних послуг, орієнтована на наближення підтримки до людей. Основна увага приділяється виявленню осіб у складних життєвих обставинах, залученню місцевих рад і комунальних установ, а також розширенню точок доступу до послуг. Держава забезпечує єдині стандарти якості та підготовку кваліфікованих кадрів, тоді як цифровізація і розширення повноважень громад підвищують ефективність. Водночас система потребує розв'язання проблем із фінансуванням, кадровими ресурсами та відповідністю послуг реальним потребам.

Міждисциплінарний підхід до соціальних послуг забезпечує комплексне розв'язання проблем громадян через інтеграцію управління, стратегій, процесів і технологій. Це дозволяє попереджати соціальні ризики, знижувати вразливість людей і сприяти їхній адаптації. Важливими принципами є солідарність, субсидіарність, соціальна справедливість і належне врядування, а ключовими інструментами – стратегічне планування, міждисциплінарні команди та узгодженість дій у громадах.

Висновок. Соціальні послуги в Україні є невід'ємною складовою системи соціального захисту, спрямованої на підтримку вразливих груп населення та розв'язання актуальних соціальних проблем. Попри значні виклики, такі як обмежене фінансування, недостатня професійна підготовка кадрів і складнощі з впровадженням єдиних стандартів, держава активно реформує цю сферу, залучаючи міжнародний досвід, громадські організації та механізми діджиталізації. Інтеграція новітніх підходів, зокрема

принципу «гроші йдуть за отримувачем» і соціального замовлення, сприяє підвищенню якості, доступності та прозорості послуг. Децентралізація, міждисциплінарний підхід і співпраця з громадськістю є перспективними напрямами, які сприяють соціальній згуртованості та стабільності в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Грень Л. М., Грабар Н. С., Леоненко Н. А. Система соціальних послуг в Україні: визначення сутності та змісту поняття. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2021. Вип. 2. С. 16-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2021_2_5
- Класифікатор соціальних послуг: Затверджено наказом Міністерства соціальної політики України 23 червня 2020 року № 429; Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 09 липня 2020 р. за № 643/34926. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text
- Колосок А., Мартинюк Т., О. Мельник. Діджиталізація надання соціальних послуг. Ввічливість. 2023. Вип. 5. С. 134-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/humit_2023_5_19
- Критерії діяльності надавачів соціальних послуг: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 р. № 185. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2020-%D0%BF#Text
- Методичні рекомендації з проведення моніторингу та оцінки якості соціальних послуг: Затверджено наказом Міністерства соціальної політики України від 27.12.2013 № 904. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0904739-13#Text
- Порядок визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці у соціальних послугах: Затверджено Наказом Міністерства соціальної політики України 20.01.2014 № 28; Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 7 лютого 2014 р. за № 253/25030. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0253-14#Text
- Порядок організації надання соціальних послуг: Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 587. URL: HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF"https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text
- Порядок розроблення державного стандарту соціальної послуги: Затверджено наказом Міністерства соціальної політики України 16.05.2012 № 282; Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 1 червня 2012 р. за № 876/21188. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0876-12#Text
- Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII : станом на 20 верес. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text
- Типове положення про центр надання соціальних послуг: Затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 р. № 177. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF"laws HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF"/ HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF"show HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF"/177-2020-%D0%BF#n10

Кузьміна Марія Олегівна
доктор філософії зі спеціальності 231 «Соціальна робота»,
доцент кафедри «Соціальна робота»
https://orcid.org/0000-0003-2101-0630
mari.gorodko@gmail.com
Сергій ЛОЦМАН
аспірант кафедри соціальної роботи
ORCID: 0009-0007-2727-7551

Національний університет «Запорізька політехніка»,

СОЦІАЛЬНА РОБОТА НА ПІДПРИЄМСТВАХ У ПРИФРОНТОВИХ ТЕРИТОРІЯХ

Сфера соціальної роботи в сучасних умовах зазнає значного трансформаційного впливу, що зумовлено соціальними, економічними та гуманітарними викликами. Особливо це стосується підприємств, розташованих у прифронтових районах, де соціальні потреби працівників та їхніх родин стають гострішими через безпосередню близькість до конфліктної зони. Такі обставини вимагають нових, нестандартних підходів до організації соціальної роботи, які б забезпечували як підтримку вразливих груп населення, так і стабільність функціонування підприємств.

Зміна суспільних запитів, гуманізація соціальних процесів та зростання ролі держави в забезпеченні якості соціальних послуг створюють нові виклики для системи соціального захисту. Однак, гострота низки соціальних проблем, таких як психологічний стрес, втрата стабільності доходів чи доступу до базових ресурсів, підкреслює необхідність не лише традиційних рішень, а й впровадження інновацій. Ці інновації мають бути спрямовані на швидке реагування на кризи, інтеграцію новітніх технологій у соціальну роботу, а також на створення стійких моделей підтримки працівників.

Водночас, обмеженість ресурсів, доступних підприємствам у прифронтових регіонах, ускладнює реалізацію традиційних підходів і змушує шукати нові способи забезпечення соціального захисту. Це підкреслює важливість інноваційних практик, які дозволяють більш ефективно використовувати наявні ресурси та сприяти подоланню соціальних викликів. У цих умовах виникає потреба у дослідженні таких підходів, їхньої ефективності та адаптації до специфічних умов прифронтових районів, що й визначає актуальність цієї проблеми.

Тож впровадження інновацій у соціальну роботу на підприємствах у прифронтових районах стає не лише важливим елементом підтримки соціальної стабільності, а й ключовим фактором у забезпеченні життєздатності підприємств і збереженні людського капіталу.

Аналіз праць цих і багатьох інших авторів демонструє важливість інноваційного підходу до соціальної роботи. Їхні дослідження створюють фундамент для впровадження адаптивних програм, які враховують не лише економічні й соціальні особливості, а й психологічний стан працівників. Значення цих робіт для даної статті полягає у

можливості інтеграції найкращих практик у контекст українських прифронтових регіонів, де кожен ініційований захід повинен бути максимально ефективним і орієнтованим на довгострокові результати.

Загалом, у прифронтових зонах цілі соціальної роботи зосереджені на терміновій допомозі – фізичній, матеріальній та психологічній. У тилу ж компанії можуть планувати стратегії на відновлення, реабілітацію та довгострокову підтримку постраждалих груп. Важливо, що у всіх випадках дії підприємств сприяють зміцненню соціального капіталу і підтримці єдності суспільства, демонструючи приклади соціальної відповідальності навіть у найскладніших умовах.

Соціальна робота на підприємствах, розташованих у прифронтових регіонах, повинна відповідати викликам, які створює складна ситуація в цих районах. Тут важливо не лише реагувати на проблеми, але й створювати умови, які б допомагали працівникам почуватися захищеними, потрібними і мотивованими.

Однією з головних ідей є перехід до персоналізованого підходу в наданні підтримки. У зонах, де люди щодня зіштовхуються з тривогою, втратою чи невизначеністю, особливо актуальними стають психологічні програми. Підприємства можуть організовувати консультації із кваліфікованими психологами, тренінги з управління стресом, зустрічі, які сприяють емоційній стійкості. Такий підхід не лише допоможе працівникам відчути підтримку, а й створить атмосферу довіри, яка є надзвичайно важливою у таких умовах.

Матеріальна підтримка також відіграє значну роль. Люди, які працюють у прифронтових зонах, часто зіштовхуються з фінансовими труднощами через нестабільність чи руйнування інфраструктури. Підприємствам варто звертати увагу на реальні потреби своїх працівників – це може бути допомога в оренді житла, покриття медичних витрат чи підтримка в освіті дітей. Головне, щоб такі ініціативи були адресними і прозорими, без зайвої бюрократії.

Професійний розвиток працівників також заслуговує на окрему увагу. Учасники трудових колективів, які через обставини втратили звичні можливості, можуть бути інтегровані в нові проєкти завдяки програмам навчання чи перепідготовки. Це не тільки дає можливість залишитися активним членом колективу, але й відкриває нові перспективи для зростання.

Важливим елементом соціальної роботи стає налагодження співпраці з громадськими організаціями. Такі партнерства допомагають підприємствам залучати зовнішні ресурси, знання і досвід. Наприклад, волонтери чи представники громадських об'єднань можуть організовувати спільні акції, надавати консультації або забезпечувати гуманітарну допомогу для родин працівників.

Ще одним кроком до вдосконалення соціальної роботи є створення системи моніторингу результатів. Постійний аналіз впливу соціальних програм дозволяє не лише оцінити їхню ефективність, а й вчасно вносити зміни, щоб вони краще відповідали актуальним потребам. Така робота повинна бути не разовою, а постійною, щоб враховувати зміну ситуації в регіоні.

Соціальна робота в прифронтових зонах – це не лише спосіб підтримати працівників. Це інструмент, який дозволяє будувати майбутнє навіть у найскладніших умовах. Вона має стати частиною стратегії розвитку підприємств, які прагнуть не тільки забезпечувати економічну стабільність, але й створювати позитивний вплив на громади, де вони

працюють. Такий підхід допоможе не лише стабілізувати ситуацію, а й стати джерелом натхнення і надії для багатьох людей.

Соціальна робота на підприємствах, розташованих у прифронтових районах, перебуває у стані адаптації до винятково складних умов. Аналіз сучасного стану показав, що підприємства стикаються з численними викликами, зокрема психологічною напругою працівників, нестабільністю житлових умов і складнощами у забезпеченні базових соціальних послуг. Водночас, ці умови створюють нові можливості для інноваційного підходу до соціальної підтримки, що може стати каталізатором позитивних змін у цих громадах.

Проведене дослідження дозволило окреслити ключові проблеми працівників і їхніх родин. Однією з основних є психологічний тиск, викликаний нестабільністю та небезпекою, який впливає на ефективність праці й загальний емоційний стан. Іншою суттєвою проблемою є відсутність чіткої системи соціальної підтримки, яка б враховувала специфіку роботи у прифронтових умовах. Зокрема, працівники часто відчувають нестачу доступу до якісної медичної допомоги, освіти для дітей та програм професійного розвитку, що призводить до погіршення життєвих перспектив у регіоні.

На основі визначених викликів і потреб було запропоновано низку рекомендацій для підприємств і органів місцевого самоврядування. Основний акцент зроблено на створенні персоналізованих програм підтримки працівників і їхніх сімей, розробці інтегрованих ініціатив у співпраці з громадськими організаціями та вдосконаленні психологічної підтримки на робочих місцях. Впровадження таких заходів не лише підвищить ефективність роботи підприємств, а й сприятиме формуванню соціальної стійкості громад у прифронтових районах.

Подальші дослідження повинні зосередитися на поглибленому вивченні ефективності впроваджених рекомендацій та розробці нових методів оцінки соціального впливу. Особливу увагу слід приділити вивченню довгострокових ефектів інноваційних підходів на психологічний і економічний стан працівників та їхніх родин. Крім того, перспективним напрямом є аналіз міжнародного досвіду організації соціальної роботи в умовах збройного конфлікту, який може бути адаптований до українських реалій.

Кузьміна Марія Олегівна
доктор філософії зі спеціальності 231 «Соціальна робота»,
доцент кафедри «Соціальна робота»
https://orcid.org/0000-0003-2101-0630
mari.gorodko@gmail.com
Усатий Єгор Миколайович
аспірант кафедри «Соціальна робота»
https://orcid.org/0009-0006-8517-8757
egorfoxu@mail.com

Національного університету «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНА РОБОТА НА ПРИФРОНТОВИХ ТЕРИТОРІЯХ В УМОВАХ КОНФЛІКТУ: ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ НКО

Соціальна робота в умовах збройного конфлікту набуває критичної важливості, особливо на прифронтових територіях, де найбільше страждає цивільне населення. Некомерційні організації (НКО) відіграють ключову роль у наданні допомоги постраждалим громадам, але їхній персонал зіштовхується з численними викликами, такими як висока емоційна та психологічна напруга, відсутність належної підготовки та ресурсу для ефективного реагування. Недостатня увага до питань професійної підготовки та підтримки персоналу може призвести до зниження ефективності соціальної роботи, що, в свою чергу, негативно впливає на якість допомоги, яку отримують постраждалі. Таким чином, дослідження механізмів підвищення ефективності персоналу НКО є актуальним і своєчасним.

Основною метою цієї статті є аналіз та визначення ключових факторів, що впливають на ефективність персоналу НКО, які працюють на прифронтових територіях, а також розробка рекомендацій щодо підвищення їхньої продуктивності та стійкості в умовах збройного конфлікту.

У дослідженні використано кілька методологічних підходів, зокрема системний і порівняльний аналіз наукових джерел, а також якісний аналіз результатів фокус-групових дискусій (ФГД) та експертних опитувань. Особлива увага приділяється аналізу міжнародного досвіду підтримки працівників НКО, які працюють у кризових зонах.

Стаття підкреслює важливість розвитку системи підготовки та підтримки персоналу НКО на прифронтових територіях. Запропоновані рекомендації можуть сприяти підвищенню ефективності соціальної роботи в умовах конфлікту, що в свою чергу позитивно вплине на життя людей, які потребують допомоги. Подальші дослідження повинні зосередитися на розробці та впровадженні комплексних програм підтримки соціальних працівників у зонах конфлікту, а також на моніторингу їхньої діяльності для оцінки результативності впроваджених заходів.

Збройні конфлікти на території України понад десятиліття залишають глибокий слід не лише на фізичній, але й на соціальній структурі суспільства. Люди, які проживають на прифронтових територіях, щоденно зіштовхуються з викликами, які важко уявити тим, хто живе в мирних умовах. Значне переміщення населення, руйнування інфраструктури та психологічна травматизація стали поширеними наслідками війни. Страх за власне життя, невпевненість у завтрашньому дні, постійний стрес – усе це накладає важкий відбиток на психіку та загальний добробут людей. У цих умовах неурядові організації відіграють важливу роль у наданні гуманітарної допомоги, соціальної підтримки та психологічної реабілітації постраждалих. Проте ефективність їхньої роботи значною мірою залежить від кваліфікації та підготовки персоналу, який часто зіштовхується з психологічним виснаженням, ризиками для життя та роботою в екстремальних умовах.

Проблема полягає в недостатній підготовці та ресурсному забезпеченні працівників НКО для роботи у конфліктних зонах, що негативно впливає на їхню здатність надавати допомогу населенню. Важливо дослідити, які методи підвищення кваліфікації, підтримки морально-психологічного стану персоналу та організації їхньої роботи можуть бути впроваджені для забезпечення більшої ефективності соціальної допомоги в умовах постійного ризику.

Дослідження ефективності персоналу некомерційних організацій (НКО) на прифронтових територіях в умовах збройного конфлікту є відносно новим, однак цей напрямок активно розвивається завдяки зростанню кількості гуманітарних криз у світі. Наукові роботи з цієї тематики демонструють декілька основних підходів до вивчення ефективності персоналу НКО. Розглянемо ці підходи більш детальніше.

Соціальні некомерційні організації (НКО), що працюють на прифронтових територіях, відіграють надзвичайно важливу роль у підтримці місцевого населення в умовах конфлікту. Їх функції виходять далеко за межі простого надання соціальних послуг, адже вони забезпечують критичну допомогу людям, які опинилися в особливо складних життєвих ситуаціях через війну, та відіграють ключову роль у підтримці стабільності й соціальної згуртованості в регіонах, де державні структури часто не можуть повною мірою виконувати свої функції (табл. 1).

Основна роль НКО на прифронтових територіях полягає в тому, що вони стають сполучною ланкою між державними органами та громадянами, забезпечуючи надання допомоги тим, хто найбільше її потребує. В умовах конфлікту державна система соціального захисту часто не може швидко реагувати на нові виклики, особливо в зонах бойових дій або на тимчасово окупованих територіях. Саме тому НКО стають одними з головних виконавців соціальної підтримки, беручи на себе значну частину обов'язків щодо забезпечення населення необхідними ресурсами та послугами.

Оцінка поточних підходів до організації соціальної роботи НКО в зонах конфлікту виявляє важливі аспекти, що потребують вдосконалення. На сьогодні залученість громадських організацій до соціальної роботи в прифронтових громадах є нерівномірною. У деяких громадах НКО активно реалізовують проєкти, які зосереджені на вузьких соціальних ініціативах, таких як підтримка осіб з інвалідністю, перекваліфікація жінок або надання гуманітарної допомоги. Однак, попри їхню діяльність, багато таких організацій не зареєстровані як офіційні недержавні надавачі соціальних послуг. Це ускладнює їх інтеграцію в загальнодержавну систему соціальної підтримки.

Важливо відзначити, що після початку повномасштабного вторгнення частина громадських організацій змінила свою діяльність, переорієнтувавшись на гуманітарну допомогу. Це було викликано негайною потребою населення в базових речах: їжі, ліках, укритті. Однак така трансформація часто відбувалася без належної державної підтримки, що обмежує здатність організацій забезпечити довгострокові соціальні послуги.

Співпраця між громадами та НКО часто реалізується на основі меморандумів або угод, що надає можливість для певної координації діяльності. Наприклад, багато громадських організацій працюють у сфері психологічної допомоги, що є особливо важливим у зонах конфлікту, де населення страждає від стресу та психологічних травм. Однак наявна співпраця здебільшого має тимчасовий характер, і для забезпечення стійкості такої роботи необхідно впровадити нові підходи, такі як надання послуг життєстійкості. Це допомогло б інтегрувати НКО як повноцінних надавачів соціальних послуг, здатних оперативно реагувати на потреби населення та працювати в тісній координації з державними органами.

Однією з головних причин проблем із кадровим забезпеченням НКО є недостатність фінансування, що безпосередньо впливає на здатність організацій наймати та утримувати кваліфікованих фахівців. Багато організацій покладаються на волонтерську допомогу або частково оплачуваних працівників, що створює нестабільність у команді та обмежує довготривалість проєктів. Зокрема, в умовах конфлікту, коли потреби населення стрімко зростають, а вимоги до кваліфікації кадрів стають жорсткішими, організації стикаються з необхідністю залучати додаткових фахівців у сфері психології, медицини, соціальної роботи. Проте в умовах браку фінансових ресурсів зробити це стає практично неможливо.

Крім того, в умовах війни значна частина кваліфікованих працівників може бути мобілізована до лав Збройних сил або змушена покинути свої робочі місця через безпосередню загрозу життю. Це призводить до втрати ключових спеціалістів, що не лише ускладнює виконання проєктів, але й створює проблеми з передачею знань та досвіду між членами організації. У таких умовах організаціям доводиться покладатися на нових або менш досвідчених працівників, що впливає на якість послуг, які надаються населенню.

Проблеми з кадровим забезпеченням та недостатня підготовка персоналу громадських організацій у зонах конфлікту висвітлюють нагальну потребу у впровадженні ефективних стратегій підвищення професійної підготовки працівників. Для вирішення цих викликів слід розробити комплексну систему заходів, яка забезпечить належну мотивацію, можливості для навчання та підтримку працівників НКО. Розглянемо їх більш детально.

Мотивація та залучення нових працівників. Залучення кваліфікованих фахівців до роботи в НКО є одним із ключових завдань. Для цього необхідно впровадити систему мотивацій, яка б стимулювала людей до праці у соціальній сфері. Серед ефективних мотиваційних заходів можуть бути:

- надання додаткової оплати праці та інших матеріальних стимулів для залучення працівників у деокуповані громади;
- забезпечення житлом для тих, хто готовий працювати у складних умовах;
- кар'єрні можливості та професійний розвиток через постійне навчання та стажування.

Постійне навчання та підвищення кваліфікації. Одним із найважливіших аспектів підвищення професійної підготовки є організація додаткових навчальних програм для працівників НКО. Ці програми повинні охоплювати різні напрями:

- спеціалізовані тренінги для роботи з вразливими групами населення, зокрема ветеранами, переселенцями та їхніми родинами;
- онлайн-курси для потенційних працівників НКО, які можуть допомогти зрозуміти механізми отримання фінансування для соціальних послуг та підготувати до роботи в екстремальних умовах;
- навчання з моніторингу змін у законодавстві для консультантів, які займаються соціальними послугами та подачею документів на конкурси для отримання фінансування.

Співпраця з університетами та навчальними закладами. Для забезпечення сталого кадрового ресурсу необхідно налагодити партнерські відносини з освітніми установами, що спеціалізуються на підготовці працівників соціальної сфери. Це дозволить створити базу для підготовки майбутніх працівників НКО та мотивувати їх залишатися працювати в цій сфері після проходження практики.

Покращення гарантій для недержавних надавачів соціальних послуг. Важливим аспектом для залучення та утримання персоналу є надання гарантій стійкого фінансування. На сьогодні кошти з місцевого бюджету повертаються НКО лише після наданих послуг, що створює ризики для організацій. Запровадження прозорих механізмів виплат і підтримки надавачів допоможе мінімізувати ці ризики та підвищити ефективність роботи НКО.

Програми підтримки та запобігання професійному вигоранню. Важливо запровадити програми психологічної підтримки та ментального здоров'я для працівників, які працюють у складних умовах. Це допоможе запобігти вигоранню та забезпечить стійкість кадрового ресурсу.

Розуміння важливості запобігання емоційному вигоранню працівників НКО в умовах військових дій та кризових ситуацій є ключовим фактором для забезпечення їхньої ефективної роботи. Враховуючи специфіку таких умов, необхідно звернути увагу на міжнародний досвід, який може слугувати основою для розробки аналогічних програм в Україні. Багато країн, що зіштовхувалися з конфліктами або природними катастрофами, вже впровадили ефективні стратегії та практики, спрямовані на підтримку ментального здоров'я працівників гуманітарних організацій [10].

Модель психологічної підтримки гуманітарних працівників у Червоному Хресті та Червоному Півмісяці. Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) та Червоний Півмісяць розробили власну модель психологічної підтримки, котра фокусується на працівниках, що працюють у зонах конфлікту та на прифронтових територіях. Працівникам пропонують можливості для участі у програмах реабілітації та відпочинку, що допомагає їм відновити сили після тривалого стресу.

Важливою частиною цієї програми є так званий «дебрифінг» після завершення роботи на гарячих точках. Під час дебрифінгу працівники мають змогу поділитися своїми емоціями та отримати професійну підтримку для зниження рівня стресу. Такі практики ефективно знижують ризики емоційного вигорання та підвищують стійкість до психологічних навантажень.

Програма психосоціальної підтримки Норвезької ради у справах біженців (NRC). Норвезька рада у справах біженців активно реалізує програми психосоціальної підтримки для своїх співробітників у зонах конфлікту. Основна увага приділяється професійному розвитку навичок управління стресом та технікам саморегуляції. NRC інтегрує регулярні тренінги з управління стресом у свою політику роботи з персоналом.

Ці тренінги охоплюють не лише технічні аспекти, але й психологічні підходи до зниження рівня емоційного вигорання.

Окрім цього, NRC впроваджує програми тимчасового переміщення працівників до інших регіонів для забезпечення перерви від інтенсивної роботи у зонах підвищеного ризику. Така ротація дозволяє співробітникам отримати час для відпочинку, а організація при цьому мінімізує негативний вплив на ефективність їхньої діяльності.

Практика психологічного захисту в ООН (UNHCR). В Управлінні Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR) також розроблена програма захисту психічного здоров'я, що включає в себе підтримку працівників, які перебувають у складних умовах. Основна увага зосереджена на попередженні емоційного вигорання через:

- постійний моніторинг психологічного стану працівників;
- проведення індивідуальних консультацій з психологами;
- організація тренінгів з емоційної стійкості та технік релаксації.

Особлива увага приділяється забезпеченню ресурсів для відновлення після періодів тривалої роботи у кризових умовах. Працівникам пропонуються індивідуальні плани відпочинку, включаючи відпустки та можливість участі у програмах реабілітації.

Міжнародний досвід показує, що ефективні програми підтримки ментального здоров’я та запобігання емоційному вигоранню працівників НКО в умовах конфлікту є важливим елементом для забезпечення стабільної роботи організацій.

У процесі дослідження, спрямованого на аналіз організації соціальної роботи на прифронтових територіях, було досягнуто визначених завдань. Зокрема, аналіз існуючих підходів до організації соціальної роботи на прифронтових територіях показав, що в умовах збройного конфлікту основна увага приділяється наданню гуманітарної допомоги, реабілітації постраждалих, а також підтримці вразливих верств населення, зокрема ветеранів, біженців та внутрішньо переміщених осіб. Разом із тим, виявлено недостатню увагу до систематичної професійної підготовки персоналу НКО, що працює в таких умовах, та необхідність подальшого розвитку програм захисту їх ментального здоров’я.

Ключові виклики, з якими зіштовхуються працівники НКО на прифронтових територіях, включають високий рівень емоційного вигорання, недостатнє фінансування, нестабільність правових умов, а також фізичну небезпеку, пов’язану з конфліктом. Ці виклики значно ускладнюють надання ефективної допомоги та ставлять під загрозу добробут самих працівників.

На основі проведеного аналізу було розроблено практичні рекомендації для НКО. Зокрема, запропоновано впровадження програм психологічної підтримки для запобігання емоційному вигоранню, регулярних тренінгів з підвищення кваліфікації персоналу та співпраці з університетами для залучення молодих фахівців. Також доцільним є розробка систем мотивації та покращення матеріальних умов праці, що включає забезпечення житлом та додаткові фінансові стимули для працівників у деокупованих громадах.

Свідерська Поліна Юріївна
здобувачка фахової передвищої освіти за спеціальністю 231
Соціальна робота
Науковий керівник: ***Ручко Людмила Миколаївна***
викладач вищої категорії, старший викладач

Відокремлений структурний підрозділ
«Роменський фаховий коледж
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана»

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Актуальність теми «Соціальне партнерство у соціальній роботі» обумовлена потребою у підвищенні ефективності соціальних послуг та адаптації до складних соціальних викликів сучасності. В умовах глобальних криз, зокрема економічних і соціальних, зростає значення спільних зусиль державних, громадських та приватних організацій у розв'язання проблем вразливих груп населення. Соціальне партнерство дозволяє консолідувати ресурси, знання та досвід різних сторін для досягнення спільної мети – підвищення якості життя людей, які потребують підтримки та допомоги. Це створює нові можливості для комплексного підходу до розв'язання соціальних проблем, що забезпечує більшу гнучкість та адаптивність у роботі з клієнтами.

Соціальне партнерство є особливо важливим в умовах війни та економічної нестабільності, коли зростає навантаження на соціальні служби, а потреби населення у допомозі стають більш різноманітними. Залучення партнерів з різних секторів дає змогу ефективніше реагувати на потреби внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, людей з обмеженими можливостями та інших груп, які потребують соціальної підтримки. Крім того, співпраця з бізнесом та громадськими організаціями сприяє інноваціям у соціальній сфері, дозволяючи впроваджувати нові методи та підходи до роботи з клієнтами. Таким чином, соціальне партнерство стає необхідним інструментом для розвитку соціальної роботи та адаптації до нових викликів.

Соціальне партнерство – це концепція, яка передбачає інтеграцію зусиль держави, бізнесу та громадських організацій для створення ефективних програм і послуг, які відповідають потребам вразливих груп населення. У сучасному світі, де соціальні проблеми стають дедалі складнішими та багатограннішими, важливість соціального партнерства не може бути переоцінена [1].

Соціальне партнерство у сфері соціальної роботи — це співпраця між організаціями третього сектору (недержавними організаціями), державними структурами та бізнесом, спрямована на формування соціально відповідальної держави та громадянського суспільства для розв'язання соціальних проблем вразливих груп населення. Сутність соціального партнерства у соціальній роботі полягає в тому, що різні учасники – державні органи, неурядові організації, бізнес-сектор і самі громадяни – об'єднують свої зусилля для досягнення спільних цілей. Це передбачає не лише формальну взаємодію, але й

активну участь усіх сторін у процесах планування, реалізації та оцінки соціальних програм. Наприклад, у багатьох країнах успішно функціонують програми, де бізнес надає фінансову підтримку неурядовим організаціям, які своєю чергою реалізують проєкти допомоги вразливим групам населення.

Мета соціального партнерства визначається як досягнення сталого розвитку через активну взаємодію учасників. Це охоплює не лише економічний розвиток, але й соціальну справедливість, екологічну стійкість та покращення якості життя. Завдання соціального партнерства можуть бути різноманітними:

Основні завдання соціального партнерства у сфері соціальної роботи: забезпечення соціального захисту вразливих верств населення; сприяння розв'язанню соціальних проблем через співпрацю держави, громадських організацій і бізнесу; розробка та впровадження програм соціальної підтримки; запобігання соціальній напруженості й конфліктам; створення умов для соціальної інтеграції та рівного доступу до послуг; залучення громадськості до розв'язання соціальних питань; розвиток професійного середовища соціальних працівників; формування культури соціальної відповідальності серед партнерів.

Соціальне партнерство є багатогранною системою взаємодії між державою, роботодавцями, працівниками та громадськими організаціями, яка базується на принципах взаємодії, співпраці, паритетності та відповідальності. В основі його функціонування лежать демократичність, законність, добровільність, рівність сторін, толерантність і прагнення до консенсусу. Ці принципи спрямовані на досягнення гармонійного розв'язання соціально-економічних питань, уникнення конфліктів і забезпечення сталого розвитку суспільства. Дотримання загальнолюдських цінностей, об'єктивність, відкритість і прозорість процесів створюють фундамент для ефективного діалогу та зміцнення довіри між усіма учасниками партнерства [4].

Соціальне партнерство можна класифікувати на кілька основних форм. Державне партнерство – включає співпрацю між державними органами та громадськими організаціями для реалізації соціальних програм. Наприклад, державні програми з підтримки безробітних часто реалізуються в тісній співпраці з неурядовими організаціями. Громадське партнерство – співпраця між громадянським суспільством і бізнесом. Наприклад, компанії можуть брати участь у благодійних акціях або спонсорувати проєкти, спрямовані на покращення життя громади. Приватне партнерство – бізнес може співпрацювати з державними структурами для реалізації соціально значущих проєктів. Такі партнерства можуть включати інвестиції в інфраструктуру або програми розвитку місцевих громад.

Досвід державно-громадянського партнерства в Україні демонструє ефективні механізми співпраці між громадами та недержавними організаціями (НУО) у сфері надання соціальних послуг. Згідно з дослідженням «Співпраця громад із недержавним сектором у сфері надання соціальних послуг» (Cedos, 2023), у тих громадах, де такий досвід був, найчастіше застосовувалися механізми закупівлі послуг через соціальне замовлення, проведення конкурсів соціальних проєктів, фінансова підтримка статутної діяльності громадських організацій, які працюють на території громади, а також співфінансування суспільно корисних оплачуваних робіт для безробітних. Найпоширенішими соціальними послугами, які надаються за участю НУО, є послуги для людей з інвалідністю, зокрема соціальний транспорт, фізичний супровід для осіб із порушеннями опорно-рухового апарату, переклад жестовою мовою, соціальна адаптація

та денний догляд. В окремих громадах також розглядається залучення НУО для супроводу під час інклюзивного навчання. Крім того, НУО активно долучаються до надання доглядових послуг, таких як догляд удома та паліативний догляд. Цей досвід свідчить про потенціал державно-громадянського партнерства в розвитку соціальної сфери та забезпеченні якісних послуг на рівні громад [3, с. 109-110].

Соціальне партнерство тісно пов'язане з міжсекторальною співпрацею, оскільки обидва підходи спрямовані на досягнення спільної мети – розв'язання соціальних проблем та підвищення якості життя вразливих груп населення. Соціальне партнерство об'єднує зусилля державних, громадських і приватних організацій, що дозволяє ефективніше використовувати ресурси та реалізовувати ініціативи. Міжсекторальна співпраця доповнює цей процес, забезпечуючи інтеграцію різних секторів – соціального, економічного, освітнього, медичного – для комплексного підходу до вирішення проблем. Такий синергетичний підхід сприяє створенню стійких механізмів підтримки, підвищує ефективність соціальних програм і зміцнює довіру між учасниками співпраці.

«Міжсекторальна співпраця» – поняття, яке поєднує два терміни та має досить складний зміст. У своїй життєдіяльності людина активно вступає у відносини з іншими, впливаючи на соціальне та природне середовище, яке її оточує, і водночас будує свій власний світ. Хоча діяльність людини є цілісною, характер суспільних відносин, у які вона включається, може суттєво різнитися. Дослідники зазначають, що для кращого розуміння людської діяльності та специфіки різних суспільних відносин корисно впорядковувати їх у групи за певними критеріями. Ці групи, які відображають різні аспекти людської діяльності, зазвичай називають секторами.

Міжсекторальна співпраця в соціальній роботі має ключове значення для забезпечення ефективної підтримки осіб, які потребують соціальних послуг, і розв'язання соціальних проблем. Вона включає взаємодію між різними секторами – державним, приватним та громадським – і сприяє створенню комплексних рішень, що покращують якість життя людей, особливо у вразливих групах.

Важливість міжсекторальної співпраці у соціальній роботі обґрунтовується необхідністю об'єднання ресурсів і експертизи для комплексного підходу до розв'язання соціальних проблем. Наприклад, у випадку кризових ситуацій, таких як природні катастрофи або епідемії, лише спільні зусилля держави, бізнесу та громадських організацій можуть забезпечити швидке реагування та ефективну допомогу постраждалим [2, с. 100].

Соціальне партнерство також сприяє інноваціям у сфері соціальної роботи. Співпраця між різними секторами може призвести до нових підходів і рішень, які б не були можливими в рамках одного сектору. Наприклад, технологічні компанії можуть розробляти нові платформи для надання соціальних послуг, що дозволяє покращити доступність і якість цих послуг.

Таким чином, соціальне партнерство є ключовим елементом у забезпеченні доступності та якості соціальних послуг, що сприяє покращенню життя людей у суспільстві. Ефективна реалізація принципів і форм соціального партнерства може значно підвищити рівень соціального захисту населення та забезпечити стійкий розвиток суспільства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зіброва О. В., Любушкіна І. О., Тур І. Ю. Розвиток соціального партнерства у системі соціального захисту. Причорноморські економічні студії. 2021. Вип. 64. С. 7-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2021_64_3

2. Купенко О. В. Соціальна робота: від теорії до практики : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2020. 192 с. URL: https://tinyurl.com/2yabnhew

3. Ломоносова Н., Хелашвілі А., Кабанець Ю. Співпраця громад із недержавним сектором у сфері надання соціальних послуг. Київ : Cedos, 2023. 166 с. URL: https://tinyurl.com/24vlgkpn

4. Паскаль О. В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до реалізації превентивної функції соціального партнерства. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2023. № 15. С. 436-448. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prainnsc_2023_15_38

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

УДК 536.629

В.О.Звонарьов
Національний технічний університет україни
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТЕМПЕРАТУРОПРОВІДНОСТІ ЕЛЕМЕНТІВ КОНСТРУКЦІЇ СОНЯЧНИХ БАТАРЕЙ НА ЇЇ ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ

При експериментальних дослідженнях контролю дефектів у сонячних батареях з метою дослідження впливу температуропровідності елементів конструкції сонячних батарей на її працездатність та обґрунтування створення температурного коефіцієнта для всієї сонячної батареї, проводились з використанням вітчизняного зразка сонячного елемента сонячної батареї, що виготовляється на київському ВАТ «Квазар». Утім, кремній, який є основою для панелей, поки що виключно імпортний. І це в той час, коли в Україні, за оцінками фахівців, знаходяться величезні запаси сировини для його виробництва. Для додаткових досліджень та порівняльних робіт застосовувалась сонячна панель з Китаю.

На початку досліджень сонячних елементів сонячної батареї використовували лампу з ниткою розжарювання для імітування сонячних променів, як джерела тепла. Теплове випромінювання, яке розповсюджувалось на лицеву сторону сонячного елементу, поступово збільшували. Зростання температури було необхідною умовою для експериментальних досліджень поверхні сонячного елементу на її працездатність та контролі дефектів СЕ. При поступовому збільшенні температури сонячні елементи не витримували перенагріву та давали тріщини.

З'явилась необхідність зміцнити та збільшити термоопір сонячних елементів шляхом зміни конструкції СЕ додаванням нового клею з домішками алмазного порошку. Внесення алмазного клею покращує теплофізичні властивості СЕ сонячної батареї та не впливає на оптичні ознаки, не змінюючи принцип роботи самої сонячної панелі

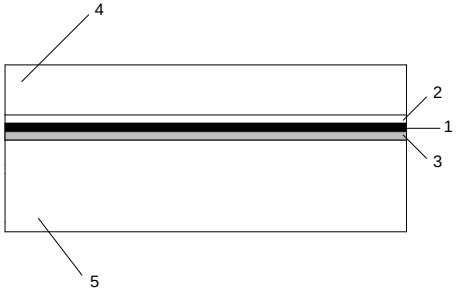

Рисунок 1 - **Структура СЕ; 1 - кристалічний кремній; 2 - прозорий клей; 3 - клей з добавками (з домішками алмазного порошку); 4 - верхнє скло; 5 – нижнє**

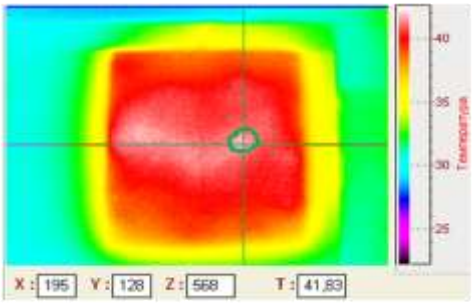

Рисунок 2 - **Температурне поле СЕ та визначення областей перегріву**

Новий зразок СЕ досліджувався тепловізійним методом з метою виявлення впливу температуропровідності на працездатність сонячних батарей та для вимірювання координат та розмірів дефектів сонячних елементів. Структура СЕ представлена на рис. 1.

Було створено каскадне джерело живлення для досліджень СЕ, яке забезпечує максимальне значення напруги 1000 В з можливістю регулювати значення вихідної напруги (рис. 2). Отримані експериментальні результати, щодо особливостей дефектів сонячних елементів при подачі зворотного струму.

Дане каскадне джерело живлення дає змогу контролювати дефекти у сонячних батареях при вимірюванні параметрів електричного струму, шляхом подачею «темнового» струму потужністю 0.4-2 КВт/м^2 на неосвітлену сонячну батарею, а дефекти визначаються за тепловим або світловим зображенням як локальні джерела випромінювання. При зворотному струмі дефекти в фотоелектричних елементах пропускають струм, що призводить до їхнього нагрівання і пов'язаного з цим випромінювання у видимому діапазоні або інфрачервоному діапазоні. Спостереження може бути виконане за допомогою тепловізорів або спеціальних мікроскопів. Проведені експериментальні дослідження кремнієвих фотоперетворювачів площинами 5000мм^2 з використанням тепловізору, який працює в діапазоні 3 -5 мкм і мікроскопу МБС -9 з цифровою камерою, що давала можливість спостереження на моніторі персонального комп'ютера. На елементи подавали зворотній «темновий» струм напругою в діапазоні 12-22 В загальною потужністю від 2 до 10 Вт, дорівнювало заявленому діапазону 0.4 -2 КВт/м^2. Дефекти та їх розподіл по площин фотоперетворювача можна ідентифікувати тепловізором або мікроскопом. Дана реалізація дозволяє проводити відбракування фотоелектричних модулів на ранніх етапах виробництва сонячної батареї.

Для експериментальних досліджень контролю дефектів у сонячних елементів з метою дослідження впливу температуропровідності елементів конструкції сонячних батарей на її працездатність та створенню температурного коефіцієнта для всього сонячного елементу потрібні виконання наступних вихідних умов і даних:

1) процес теплообміну сонячного елемента (СЕ) вважаємо стаціонарним, тобто таким, при якому температурне поле на лицьовій і тильній поверхнях не залежить від часу;

2) підведена щільність потоку від джерела джоулева тепла постійна і дорівнює 1000 Вт/м^2, що відповідає стандарту 1,5 М для сонячного опромінення;

3) сонячний елемент має структуру з п'яти плоских шарів: в центрі знаходиться пластина з кристалічного кремнію, рівномірно нагрівається темновим струмом, далі

розташовані два шару клею (по одному на лицьову і тильну сторони) і дві скляні пластини (лицьова і тильна) ;

4) теплопередача від СЕ до оточуючого простору здійснюється двома механізмами : конвективної теплопередачею від скла до повітря , а також радіаційним теплообміном ;

5) нехтуємо теплопередачею у напрямках , перпендикулярних до лицьової (тильної) поверхні;

6) середню температуру поверхні СЕ обчислюємо на підставі вимірів термографічним методом.

При заданих умовах: товщина кремнієвої пластини h_{Si} = 0,2 мм; коефіцієнт теплопровідності кремнію λ_{Si} = 140 Вт / м · К; товщина шару клею лицьового з'єднання $h_{1кл}$ = 0,4 мм; коефіцієнт теплопровідності клею лицьового з'єднання $\lambda_{1кл}$ = 0,1 Вт / м · К; товщина шару клею тильного з'єднання $h_{2кл}$ = 0,4 мм; товщина лицьової скляної пластини $h_{1ст}$ = 3 мм; товщина тильній скляної пластини $h_{2ст}$ = 5 мм;

коефіцієнт теплопровідності скла $\lambda_{ст}$ = 0,75 Вт / м · К; площа СЕ F = 50 см^2 = 0,005 м2; потужність нагріву P = 5 Вт; визначаємо : коефіцієнт теплопровідності клею тильного з'єднання $\lambda_{2кл}$; температуру кремнію T_{Si}.

При тому, що середня температура поверхні лицьової і тильної скляних панелей однакова $T_{1ст} = T_{2ст}$ = 308 К; температура повітря $T_в$ = 290 К.

Оскільки середня температура поверхні лицьової і тильної скляних панелей однакова, то потік, що відводиться від лицьової панелі складає половину повного теплового потоку.

Тоді відповідно до закону Фур'є :

$T_{Si} = T_{1ст} + (0,5 P / F) (h_{1кл} / \lambda_{1кл} + h_{1ст} / \lambda_{ст})$;

T_{Si} = 313 К + 500 Вт/м^2 (0,004 +0,004) К · м^2/Вт = 290 К + 4 К = 317К.

Для тильного боку маємо:

$T_{Si} = T_{2ст} + (0,5 P / F) (h_{2кл} / \lambda_{2кл} + h_{2ст} / \lambda_{ст})$, звідки:

$(0,5 P / F) (h_{2кл} / \lambda_{2кл}) = T_{Si} - T_{2ст} - (0,5 P / F) (h_{2ст} / \lambda_{ст})$ = 4 - 500 · 0,005 / 0,75 = 0,667 К;

тоді :$\lambda_{2кл} = (0,5 P h_{2кл} / F) / (T_{Si} - T_{2ст} - (0,5 P / F) (h_{2ст} / \lambda_{ст})$ = 0,0004 · 500 / 0 , 667 = 0,3 Вт / м · К.

Обрахувавши теплопровідність лицьової і тильної скляних панелей $\lambda_{2кл}$ та знаючи температуру кремнію T_{Si}, можна визначати коефіцієнт температуропровідності для всього сонячного елементу. $a = \lambda / C_p d$, де λ - коефіцієнт теплопровідності, C_p - питома теплоємність, d - щільність.

При любих граничних умовах процес симетричного нагріву зразка у вигляді призми можна описати диференціальним рівнянням для знаходження коефіцієнта температуропровідності та створення температурного коефіцієнта для всього сонячного елементу:

$$\frac{\partial T\,(x,y,\tau)}{\partial \tau} = a\left[\frac{\partial^2 T\,(x,y,\tau)}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 T\,(x,y,\tau)}{\partial y^2}\right] \qquad (1)$$

Отже, для області впорядкованого теплового періоду в призмі квадратного перерізу безкінечної довжини рівняння нагріву може бути описане наступним чином:

$$\frac{\partial T\,(x,y,\tau)}{\partial \tau} = 2a\frac{\partial^2 T\,(x,y,\tau)}{\partial x^2} \qquad (2)$$

В процесі розповсюдження теплового поля по досліджуваному зразку виникають теплові коливання, яке описується:

$$\frac{\partial T}{\partial \tau} = a\frac{\partial^2 T}{\partial x^2} \qquad (3)$$

Інтегральна оцінка температуропровідності конструкції має вигляд:

$$\int \frac{\partial T}{\partial \tau} = a \int \frac{\partial^2 T}{\partial^2 T} \qquad (4)$$

Або формула набуває другого вигляду: $\Delta T(\tau) = a \frac{\partial T}{\partial x}$ (5)

Користуючись формулою (5) потрібно провести вимірювання відомого зразку, порівняти відомий зразок (еталон) згідно стандарту з досліджуваним. Фіксуючи час зміни розповсюдження теплового потоку навколо дефекту СЕ сонячної батареї та вимірявши відстань з початковими умовами знаходиться інтегральна оцінка температуропровідності.

Проводячи дослідження, експериментальні вимірювання можна спостерігати на моніторі персонального комп'ютера, на якому створене програмне забезпечення, що дозволяє вимірювати температурне поле сонячних елементів за локаційними місцями та із підвищеною температурою контролювати наявність дефектів.

Вікно програми методу локалізації місць дефектів типу електричного пробою за розігріванням поверхні СЕ над місцями ушкоджень показано на рис.3

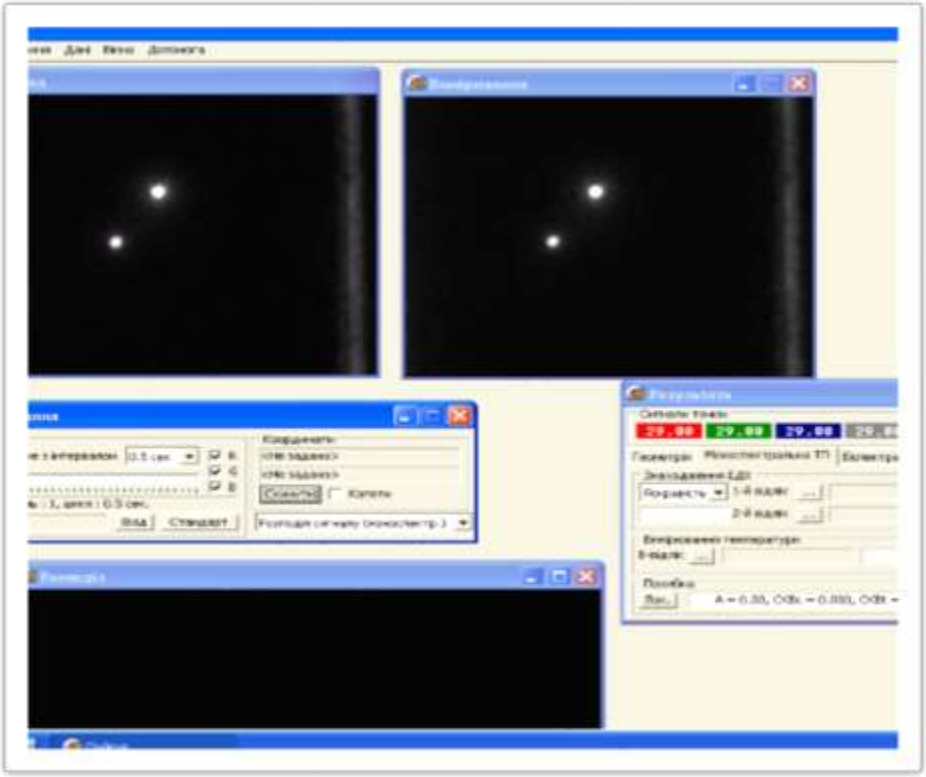

Рисунок 3 - **Вигляд дефектів СЕ на моніторі ПК. Дефект №1 та №2.**

В ході виконань експериментальних досліджень було виміряні вольт – яскравісна та ампер – яскравісні характеристики (див. рис. 45, 46).

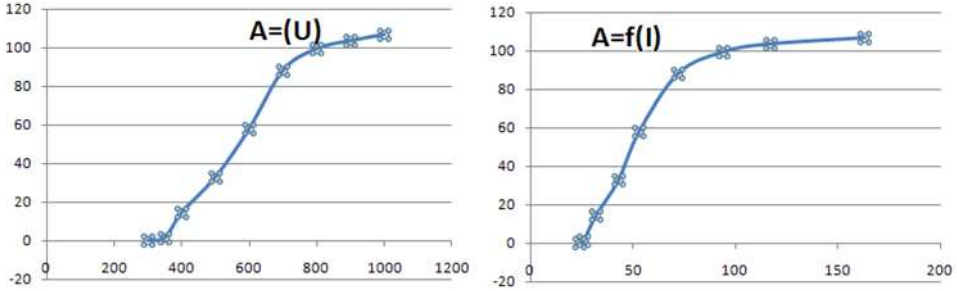

Рисунок 4 - **Графік залежності яскравості від напруги та струму. Дефект №1**

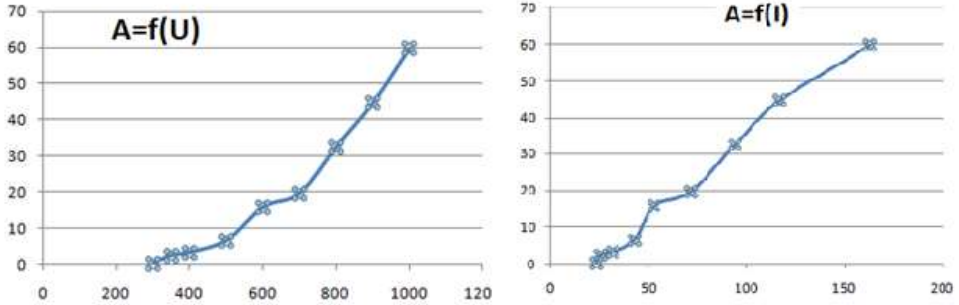

Рисунок 5 - **Графік залежності яскравості від напруги та струму. Дефект №2**

Дані графіки обраховувались користуючись формулою СКВ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власов А. Б. Обработка и анализ данных тепловизионного контроля электрооборудо¬вания // Электротехника. 2002. № 7. 37-43.

2. Федорец А.А., Колмаков Э.Э., Бакин П.Ю. Стаття «О возможности измерения температуропроводности жидкости по фотеконограмме»// 2009. №6.

3. Методи вимірювання теплопровідності масивних твердих тіл і тонких плівок // М.О. Галущак, В.Г. Ральченко, А.І. Ткачук , Д.М. Фреїк - Івано-Франківський НТУ Нафти і газу Т. 14, № 2 (2013) С. 317-344

4. Методи вимірювання теплопровідності напівпровідникових матеріалів / Д.М. Фреїк, Р.Я. Михайльонка, В.М. Кланічка // Фізика і хімія твердого тіла. – 2004. – Т. 5, № 1. – с. 173-191

5. Özdemir S. K. Temperature Effects on Surface Plasmon Resonance: Design Considerations for an Optical Temperature Sensor / S. K. Özdemir, G. Turhan-Sayan // Journal of light wave technology. – 2003. – V.21, 3. – pp. 805-815.

6. Божко К.М Інфрачервона термографія сонячних елементів, нагрітих темновим струмом [Текст] / К.М.Божко, В.А. Порєв, Р.І. Пахалюк // Вісник НТУУ "КПІ". Серія приладобудування. – Київ, 2013. – Вип. 44.

Пироженко М.Ю.,
аспірант кафедри СТ,

Харківський національний університет радіоелектроніки

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ЗІ СТРУКТУРОВАНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ У СИСТЕМАХ НАДАННЯ ВІДПОВІДЕЙ

Головна мета розробки систем надання відповідей полягає в тому, щоб надати користувачам відповіді на їх фактографічні питання. Для інших, не фактографічних типів питань, зазвичай використовують пошукові алгоритми та надаються посилання на релевантні запиту документи. Відповідями на фактографічні питання є відомості, які засвідчують певні конкретні факти чи події. Як приклад фактографічних питань, це можуть бути питання про розклад телепередач, погоду, адреси компаній, котирування акцій, специфікації товарів тощо. Першочерговим завданням розробника є підвищення точності відповідей які надаються такою системою.

У роботі розглянуто особливості систем надання відповідей, які працюють зі структурованими наборами даних. Схема складається з пошукового робота, що вивчає документи та виділяє з них фактографічні дані, та самої системи надання відповідей, що формує відповіді на базі забраної інформації. Запит користувача аналізується за допомогою аналізатора запитань та перетворюється у запит до бази знань. Сталою практикою для зберігання структурованої інформації є використання реляційних баз даних[1].

Складність організації баз знань є однією з проблем побудови систем надання відповідей. Найпростішим підходом до підвищення точності систем надання відповідей є обмеження спектра питань, які така система охоплює. Обмежуючи тематику, відповідно розмір бази знань, та обмежуючи типи питань на які система має відповідати, завдання стає менш складним. Для наповнення бази знань можливо використання автоматичних методів обробки неструктурованих текстових даних для перетворення цих даних та подальшого зберігання у структурованому вигляді.

Пошуковий робот завантажує вибрані документи. Для вилучення інформації з документів використовується програмна обгортка, яка становить собою набір правил для вилучення даних або класифікатор на базі штучного інтелекту, що виділяє ключові сутності та їх взаємозв'язки у тексті.

Система надання відповідей аналізує питання, написані природною мовою, та перетворює її на запит до бази даних. У випадку з реляційними базами даних перетворюється на вираз з використанням SQL мови. Аналізатор виокремлює декілька ключових слів, що описують питання, наприклад місце знаходження, дату та час події. Класифікатор іменованих сутностей використовується для ідентифікації ключових слів. Синтаксичний аналізатор дозволяє виявити залежності між ключовими словами у питанні. Для аналізу запитань використовується часто створена вручну специфічна онтологія, що містить терміни, які є специфічними для обраної галузі. Запит надсилається до системи керування базами даних для отримання записів, які відповідають питанню користувача. Нарешті, з отриманих записів бази даних формується речення, що є відповіддю на питання користувача.

Ця робота описує особливості роботи систем надання відповідей, що працюють зі структурованими колекціями даних. Для практичного використання система надання відповідей має досягти високої точності. Це потребує від розробників попередньо визначити онтологію та методи, що використовуються для аналізу питань. Для зберігання структурованої інформації зазвичай використовуються реляційні бази даних. Питання користувача, в цьому випадку, перетворюється в SQL-вираз для формування відповіді на питання. Обмеживши коло запитань, така система зможе досягти відносно високої точності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ning, Z., Zhang, D., Zhang, L., Yu, H., & Wan, F. (2021). Review of question answering technology based on Text to SQL. 2021 IEEE International Conference on Power Electronics, Computer Applications (ICPECA), 143–146. doi:10.1109/ICPECA51329.2021.9362554

Слободянюк Аліна Андріївна
здобувачка фахової передвищої освіти
комп'ютерного відділення
Науковий керівник: ***Харченко Оксана Анатоліївна***
викладач-методист

Вінницький технічний фаховий коледж

ВИКОРИСТАННЯ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ ДЛЯ КЛАСИФІКАЦІЇ КОНТЕНТУ НА ВЕБ-САЙТАХ

Із розвитком інтернету та зростанням обсягу інформації, яка щодня створюється на веб-сайтах, виникла потреба в автоматизованих інструментах для аналізу й класифікації контенту. Одним із найефективніших методів, які використовуються сьогодні, є нейронні мережі. Завдяки їх здатності навчатися на великих обсягах даних і визначати складні патерни, нейронні мережі стали основою для багатьох рішень у сфері класифікації контенту.

Класифікація контенту передбачає автоматичне визначення тематики, мети чи категорії інформації на веб-сторінці. Це завдання має важливе значення для багатьох сфер:

✓ Модерація: автоматичне виявлення небажаного чи шкідливого контенту (наприклад, спам, фейкові новини, мова ненависті).

✓ Персоналізація: налаштування рекомендацій на основі вподобань користувачів.

✓ Пошукова оптимізація (SEO): визначення ключових тем і категорій для покращення ранжування сайту в пошукових системах.

✓ Аналіз конкурентів: моніторинг контенту на інших сайтах для визначення трендів або популярних тем.

✓ Контекстна реклама: підбір оголошень відповідно до змісту сторінки або профілю користувача.

Важливу роль у класифікації контенту відіграють нейронні мережі, особливий вид машинного навчання, що базується на імітації роботи людського мозку. Їх унікальна здатність самостійно навчатися на великих обсягах даних дозволяє значно підвищити точність класифікації.

Основними перевагами нейронних мереж є: обробка великих обсягів даних (можливість працювати з гігабайтами текстів, мільйонами зображень або відео);

глибокий аналіз (виявлення складних патернів і взаємозв'язків між даними);

автоматизація (мінімізація ручної роботи завдяки здатності до самонавчання); гнучкість (можливість адаптуватися до нових типів даних або змін у контенті).

Різноманітні завдання класифікації вимагають використання спеціалізованих архітектур нейронних мереж, а саме:

1. Рекурентні нейронні мережі (RNN) добре підходять для обробки послідовних даних, таких як текст. Вони враховують контекст попередніх слів у реченні, що дозволяє точніше аналізувати семантику.

2. Глибокі згорткові нейронні мережі (CNN) використовуються для аналізу зображень або відео. Їх здатність виділяти особливості (контури, текстури, кольори) робить їх ідеальними для класифікації графічного контенту.

3. Трансформери (BERT, GPT) створені для роботи з текстовими даними та використовуються для завдань високої точності. Вони розуміють контекст не лише окремого речення, а й усього документа.

Розглянемо процес розробки моделі класифікації контенту. Розробка моделі класифікації контенту є багаторівневим процесом, який охоплює етапи збору, підготовки даних, побудови моделі, її навчання та оцінки. Підготовка даних є основою для створення якісної моделі, оскільки від якості даних залежить точність класифікації. Вона включає кілька ключових етапів:

1. збір даних**;**
2. обробка даних**;**
3. анотація даних**;**
4. балансування набору даних**;**

Обрана архітектура залежить від типу даних і завдання. Найпоширенішими підходами для тексту є використання векторних подань тексту. Сучасні методи, як Word2Vec, GloVe, або вбудовування на основі трансформерів (BERT, GPT), перетворюють текст у вектори, що зберігають його семантичний зміст та побудова моделей RNN, LSTM або GRU для аналізу послідовності слів. Для мультимедіа, зображення аналізуються за допомогою згорткових нейронних мереж (CNN), а для відео використовуються 3D-CNN або комбінація CNN та RNN для врахування часових змін.

Після підготовки даних та побудови архітектури модель тренують на тренувальному наборі даних. Основними етапами є:

1. Поділ даних на тренувальний набір, тестовий набір та валідаційний.
2. Оптимізація параметрів.
3. Обробка перенавчання.
4. Fine-tuning (точне налаштування).

Оцінка моделі є ключовим етапом. Оцінка включає такі критерії, як точність, точність позивного класу, повнота, F1-міра, Confusion Matrix.

Після навчання та оцінки модель впроваджується на веб-сайт або платформу. Для цього виконується інтеграція через API, А/Б тестування, тобто тестування роботи моделі на реальних даних, порівняння її продуктивності з попередніми алгоритмами та моніторинг.

Перспективами використання нейронних мереж для класифікації контенту на веб-сайтах є повністю автоматизовані системи класифікації без участі людини та одночасна обробка тексту, зображень і відео.

Отже, нейронні мережі стали незамінним інструментом для класифікації контенту на веб-сайтах. Завдяки їхній здатності до самонавчання та обробки багатовимірних даних, вони сприяють автоматизації, персоналізації та підвищенню ефективності багатьох онлайн-платформ. У майбутньому розвиток цієї технології дозволить ще точніше класифікувати контент, роблячи інтернет-більш організованим і зручним для користувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кононова К. Ю. Машинне навчання: методи та моделі: підручник для бакалаврів, магістрів та докторів філософії спеціальності 051 «Економіка» / К. Ю. Кононова. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. – 301 с.
2. Нейронні мережі : теорія та практика: навч. посіб. / С. О. Субботін. – Житомир : Вид.О. О. Євенок, 2020.
3. Нейронні мережі. Частина 2. Архітектури нейронних мереж [Електронний ресурс] : навчальний посібник для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за освітньою програмою «Комп'ютерні технології в біології та медицині» спеціальності 122 «Комп'ютерні науки» / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад.: І. В. Федорін. – Електронні текстові данні (1 файл: 7,28 Мбайт). – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 177 с.
4. Штучні нейронні мережі: навчальний посібник / С. В. Ткаліченко. – Кривий Ріг, 2023. –150 с.

Шпак Олександр Іванович
к.ф.-м.н., доцент,
доцент кафедри програмного забезпечення систем
Баб'як Олег Миколайович
студент ІІ-го курсу магістратури
факультету інформаційних технологій

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРОГРАМНИХ СИСТЕМ НА ОСНОВІ БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЙ

Забезпечення безпеки програмних систем є важливим аспектом у сучасному світі, особливо коли мова йде про обробку фінансових транзакцій і зберігання конфіденційних даних. Одним з найбільш інноваційних і надійних підходів для забезпечення безпеки в сучасних системах є використання блокчейн-технологій. Блокчейн – одна з найбільш важливих інновацій в сфері технологій, що перевернула уявлення про ефективне управління даними та транзакціями. Він вперше з'явився разом з віртуальною валютою Bitcoin, але зараз використовується в різних галузях, включаючи фінанси, логістику, медицину та багато інших [1].

Для демонстрації безпеки програмних систем на основі блокчейн-технологій була створена платформа для донатів, яка дозволяє користувачам створювати збори та робити донати у криптовалюті, зокрема через MetaMask або Coinbase, які також використовуються для авторизації. Користувачі можуть створювати збори з конкретною метою, встановити кінцеву дату, а також визначити цільову суму для збору. Усі транзакції обробляються через смарт-контракти, що гарантує їх прозорість, незмінність і захищеність.

Щоб зробити розробку смарт-контрактів більш ефективною, використовувався Hardhat — середовище для тестування та деплою контрактів на платформі Ethereum. Hardhat дозволяє легко писати тестові контракти, проводити локальне тестування і інтегрувати з іншими частинами системи, що значно спрощує розгортання смарт-контрактів на блокчейні.

Серверна частина платформи побудована на NestJS, що є потужним фреймворком для створення серверних додатків. Він обробляє запити користувачів, керує аутентифікацією через MetaMask та Coinbase Wallet, а також взаємодіє з блокчейном, забезпечуючи зручний API для створення і управління зборами. Завдяки використанню модуля cron-job, операції, такі як завершення зборів після закінчення часу, виплати авторам та повернення коштів за збори, які не досягли мети, були повністю автоматизовані та не потребують стороннього втручання.

На рис. 1.1 - 1.2 продемонстровано авторизацію за допомогою криптогаманця MetaMask.

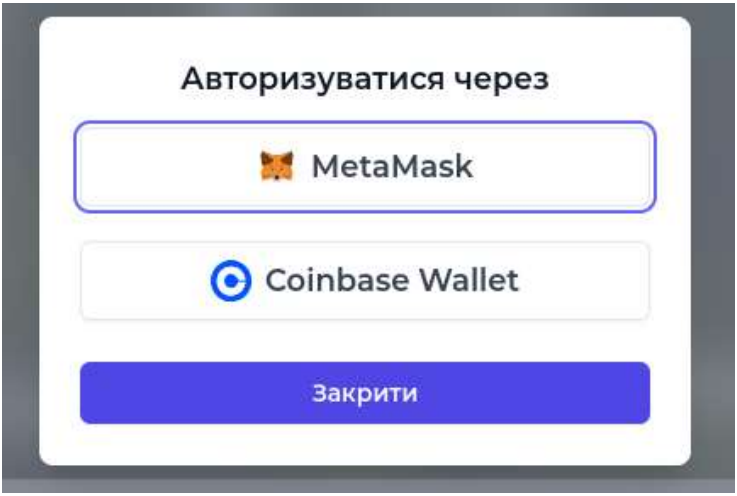

Рисунок 1.1 **Модальне вікно з вибором способу авторизації**

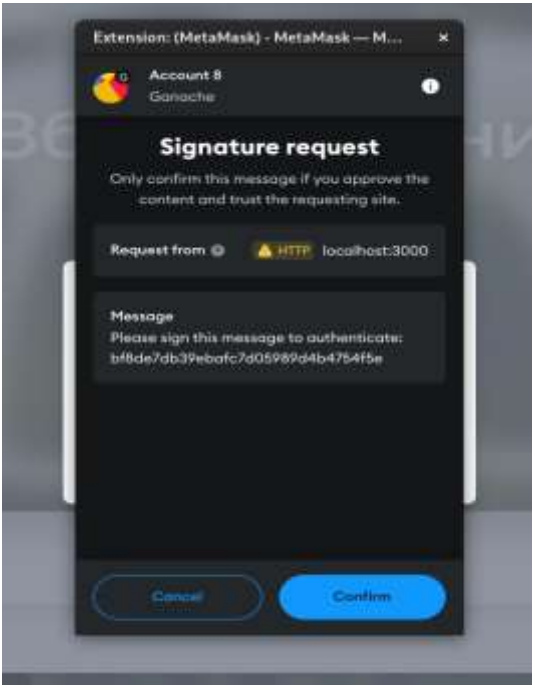

Рисунок 1.2 **Підтвердження підпису у браузерному додатку MetaMask**

Клієнтська частина платформи створена за допомогою Vue.js, що дозволяє забезпечити інтуїтивно зрозумілий і інтерактивний інтерфейс для користувачів. Веб-додаток включає в себе відображення активних зборів, можливість задонатити криптовалюту, переглядати деталі збору, а також перевіряти статус збору в реальному часі.

На рис. 1.3 - 1.4 продемонстровано процес донату криптовалюти та обробка транзакції.

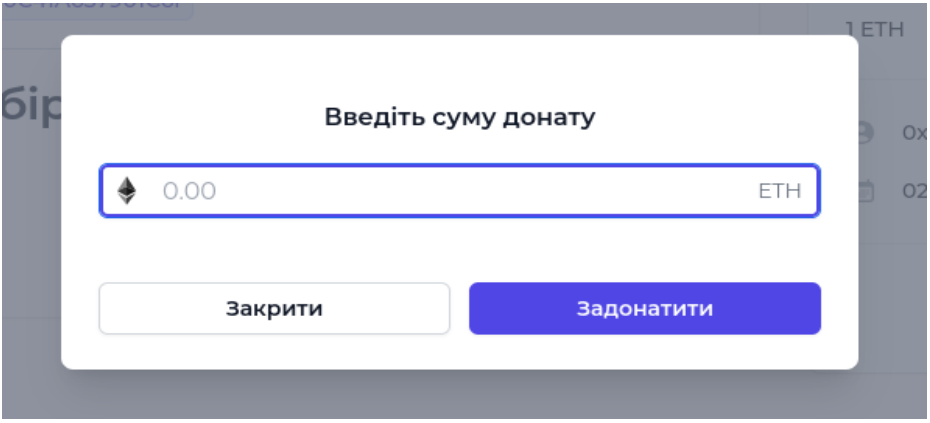

Рисунок 1.3 **Модальне вікно для донату**

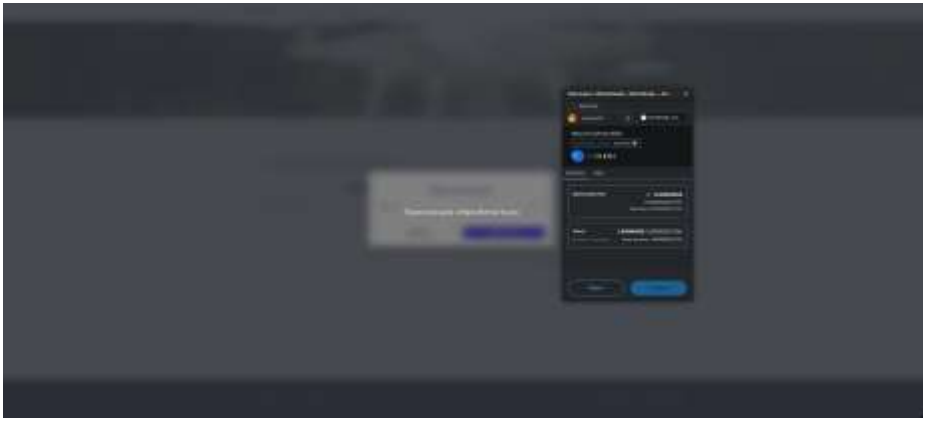

Рисунок 1.4 **Обробка транзакції донату у додатку MetaMask**

Використання смарт-контрактів для різних операцій, включаючи виплати, дозволяють уникнути будь-яких маніпуляцій з боку організаторів та гарантує прозорість процесів збору і виконання угод. Розумні контракти виконуються автоматично, коли виконуються певні умови, підвищуючи точність, швидкість і ефективність. Усунення паперової роботи та введення даних вручну мінімізує помилки та затримки [2]. Зображення збору, яке завантажується користувачем, зберігається на IPFS, що додає ще один рівень дистрибуції та захисту даних.

Однак блокчейн-технології забезпечують безпеку не тільки на рівні транзакцій. Завдяки своїм особливостям, таким як дистрибуція даних по численних вузлах, вони здатні запобігати таким загрозам, як атаки на централізовані сервери. У разі блокчейну дані зберігаються на численних незалежних вузлах, що ускладнює доступ до них для зловмисників.

Також варто зазначити механізм криптографії в блокчейні. Кожна транзакція підписується за допомогою приватного ключа, що гарантує її справжність і

недоступність для несанкціонованих осіб. Таким чином, навіть у разі, якщо хтось отримує доступ до публічного ключа користувача, зловмисник не зможе виконати транзакцію без наявності приватного ключа.

Також блокчейн дозволяє використовувати механізми консенсусу, як-от Proof of Work (PoW) чи Proof of Stake (PoS). Механізм консенсусу є основою технології блокчейн, пропонуючи надійний і безпечний спосіб досягнення згоди в розподіленому цифровому середовищі. Його здатність забезпечувати цілісність даних, підтримувати безпеку мережі та сприяти децентралізованій довірі – це те, що робить блокчейн революційною технологією [3].

У цілому, використання блокчейн-технологій для забезпечення безпеки програмних систем, зокрема для обробки транзакцій і зберігання даних, дозволяє значно підвищити рівень захисту. Всі транзакції є незмінними, прозорими і надійно зашифрованими, що робить їх надзвичайно важливим елементом для сучасних онлайн-платформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Що таке Блокчейн і як він використовується в Криптовалюті? [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: https://www.avitar.legal/post/shcho-take-blokcheyn-i-yak-vin-vikoristovuietsya-v-kriptovalyuti

2. Розумні контракти: їх роль і функціонування в блокчейні [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: https://plisio.net/uk/blog/smart-contracts-their-role-and-operation-in-blockchain

3. Механізми консенсусу в блокчейні - як це працює [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: https://www.zfort.com.ua/blog/mekhanizmi-konsensusu-v-blokcheini-yak-ce-pracyuye

Шпак Олександр Іванович
доцент, доцент кафедри
програмного забезпечення систем
факультет інформаційних технологій
Веждел Василь Васильович
магістр 2-го року навчання
факультету інформаційних технологій

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

СИСТЕМА ДЛЯ АНАЛІЗУ ВИХІДНОГО КОДУ З ВИКОРИСТАННЯМ КЛІЄНТ-СЕРВЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

На сьогоднішній день, аналіз вихідного коду є ключовим аспектом забезпечення якості програмного забезпечення. Зростаюча складність сучасних програмних рішень вимагає використання інструментів, які дозволяють виявляти помилки, оптимізувати код і забезпечувати його відповідність стандартам. Аналіз коду є важливим етапом у розробці, адже саме він дозволяє запобігти виникненню критичних помилок на етапах розробки програмного забезпечення.

Дана робота присвячена розробці системи для аналізу вихідного коду на основі клієнт-серверної архітектури. У роботі розглядаються сучасні підходи до автоматизованого аналізу, вибір оптимальних технологій для реалізації системи, а також забезпечення її масштабованості та зручності використання.

Наукова новизна роботи полягає у дослідженні та розробці інтегрованого підходу до аналізу вихідного коду, що поєднує методи статичного та синтаксичного аналізу з використанням сучасних клієнт-серверних технологій. Запропонована система забезпечує високу швидкість аналізу, зручність доступу через веб-інтерфейс та можливість масштабування, що дозволяє інтегрувати її у процеси розробки програмного забезпечення як на етапі тестування, так і під час підтримки проєктів.

Метою роботи є дослідження процесів аналізу вихідного коду, розробка ефективної системи з використанням клієнт-серверних технологій, а також створення інструменту, який сприятиме покращенню якості програмного забезпечення та спрощенню роботи розробників.

Статичний аналіз коду — аналіз програмного забезпечення, який здійснюють (на відміну від динамічного аналізу) без реального виконання програм, що досліджуються. Зазвичай аналізу піддають початковий код, хоча іноді аналізу піддається об'єктний код, наприклад, P-код або код CIL. Термін зазвичай застосовують до аналізу, який проводить спеціальне програмне забезпечення (ПЗ), тоді як ручний аналіз називають «program understanding», «program comprehension» (розумінням або осягненням програми) [1-2].

Основні етапи роботи статичного аналізатора коду:

- Лексичний аналіз(токенізація): процес перетворення послідовності символів в послідовність токенів (груп символів що відповідають певним шаблонам), та визначення їх типів [3].

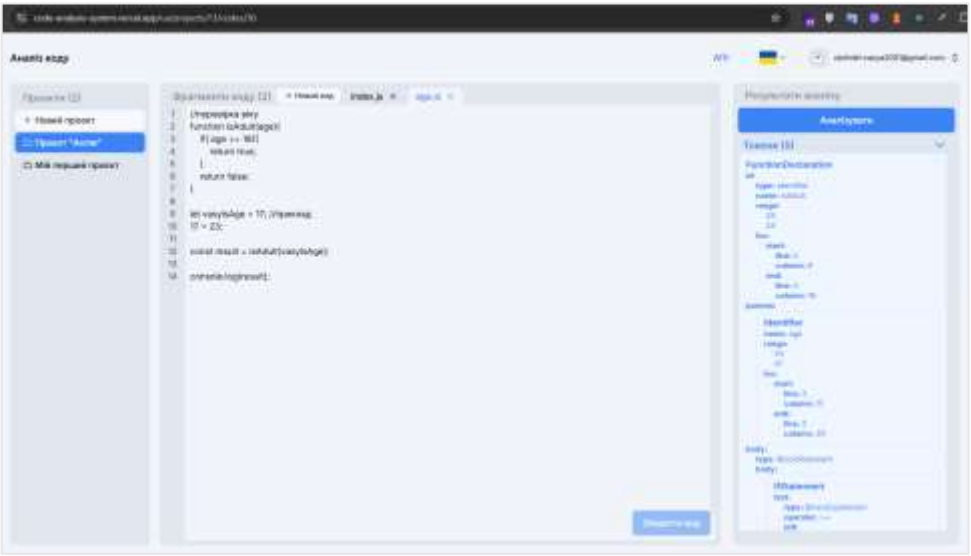

Рисунок 1. **Синтаксичне дерево (токени) вихідного коду**

Рисунок 2. **Знайдені помилки та коментарі в вихідному коді**

- Синтаксичний аналіз (парсинг): процес аналізу вхідної послідовності символів, з метою розбору граматичної структури згідно із заданою формальною граматикою. Під час синтаксичного аналізу текст оформлюється у структуру даних, зазвичай — в дерево, яке відповідає синтаксичній структурі вхідної послідовності й добре підходить для подальшої обробки [4].

- Семантичний аналіз: це етап статичного аналізу коду, під час якого перевіряється змістовна (семантична) коректність програми. На відміну від лексичного та синтаксичного аналізу, які перевіряють лише форму та структуру, семантичний аналіз забезпечує правильність значень і відносин між елементами програми [1].

На основі даної методології було створено комплексну систему для аналізу вихідного коду, яка об'єднує інструменти статичного, синтаксичного та семантичного аналізу. Вона забезпечує інтерактивний веб-інтерфейс, що дозволяє користувачам легко взаємодіяти із системою.

Готова система передбачає таку функціональність:

- Завантаження вихідного коду через користувацький інтерфейс.
- Автоматичний аналіз коду з використанням методів статичного та синтаксичного аналізу.
- Система керування користувачами, яка дозволяє створювати профілі розробників, зберігати історію аналізів і персоналізувати налаштування перевірок.

Система розроблена з використанням сучасних вебтехнологій, таких як Next.js та React для клієнтської частини, Node.js та Hono.js для серверної частини, а також бази даних PostgreSQL для збереження результатів аналізу.

Запропонована система є важливим кроком у напрямку забезпечення якості програмного забезпечення, а також ефективним інструментом для розробників, які прагнуть оптимізувати свою роботу та створювати надійні програмні рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Introduction to Static Analysis Xavier Rival / Книга / MIT Press, 2020
2. Improving Software Security with Precise Static and Runtime Analysis, Benjamin Livshits / Stanford doctoral thesis / 2006
3. The Art of Tokenization [Електронний ресурс] / IBM Blog – Режим доступу до ресурсу: https://web.archive.org/web/20190530155339/https://www.ibm.com/developerworks/community/blogs/nlp/entry/tokenization?lang=en
4. Поняття автоматичного синтаксичного аналізу [Електронний ресурс] / StudFiles – Режим доступу до ресурсу: https://studfile.net/preview/9204183/

Шпак Олександр Іванович
кандидат фізико-математичних наук,
доцент,доцент кафедри ПЗС
Плиска Владислав Віталійович
студент II року навчання
факультету інформаційних технологій

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ МОНІТОРИНГУ ПРОДУКТИВНОСТІ ВЕБ-ДОДАТКІВ В РЕАЛЬНОМУ ЧАСІ

Сучасний світ неможливо уявити без веб-додатків, які забезпечують доступ до цифрових послуг, комунікацій та обробки даних. Зростаюча кількість користувачів, постійне ускладнення архітектури систем та бізнес логіки і зростання обсягів інформації створюють серйозні виклики для підтримання стабільності та продуктивності таких веб додатків. Забезпечення швидкої, безперебійної роботи веб-додатків є дуже важливим не лише для зручності користувачів, але й для уникнення фінансових втрат та втрати довіри клієнтів.

Моніторинг продуктивності веб-додатків у реальному часі є дуже важливим напрямком, що забезпечує постійний контроль за ключовими параметрами системи: часом відгуку, використанням ресурсів та кількістю активних запитів[1]. Виявлення проблем на ранніх етапах дозволяє уникнути серйозних збоїв у роботі системи що може призвести до значних фінансових збитків. Програмні рішення, здатні забезпечити моніторинг у режимі реального часу, мають вирішальне значення для високонавантажених додатків.

Актуальність розробки таких інструментів зумовлена багатьма факторами ось декілька з них:

- Різке зростання кількості додатків, які працюють у хмарному середовищі та вимог до їхньої продуктивності[3].
- Збільшення складності архітектури веб-додатків, що створює нові виклики для забезпечення стабільної роботи для різних видів архітектур.
- Потреба у швидкому реагуванні на перевищення критичних показників і зменшенні часу простою.

Процес розробки програмного забезпечення для моніторингу продуктивності включає кілька основних етапів. Першим етапом є визначення ключових метрик для моніторингу, таких як час відгуку серверів, використання пам’яті, завантаження процесора та кількість одночасних активних запитів. Наступним кроком стало створення серверної частини за допомогою фраемворку NestJS, який забезпечує ефективну обробку даних у реальному часі. Особливу увагу приділено оптимізації збирання й передачі даних за допомогою Socket.io для мінімізації затримок. Для реалізації клієнтської частини використовувався Next.js, що забезпечує зручний та інтуїтивно зрозумілий інтерфейс для відображення показників продуктивності у графічному вигляді[2]. Також інтегровано систему сповіщень, до якої можна підключити декілька способів сповіщень які інформуватимуть про перевищення допустимих значень метрик або появу критичних помилок.

На прикріпленомих скріншотах продемонстровано інтерфейс системи моніторингу. Перший скріншот це сторінка моніторингу вибраного додатку, яка є основною в цій роботі.

Рис. 1 **Сторінка моніторингу веб додатку в реальному часі**

Він включає:

- Графіки використання процесора (ЦП) та пам'яті
- Графіки часу відповіді системи та пропускної здатності
- Інформацію про частоту помилок

Інтерфейс також надає користувачам можливість змінювати параметри оновлення та період відображення даних, що робить аналіз продуктивності зручним і адаптованим до потреб різних користувачів.

На наступному скріншоті можна побачити основну статистику по всіх додатках які були перебувають в стані моніторингу.

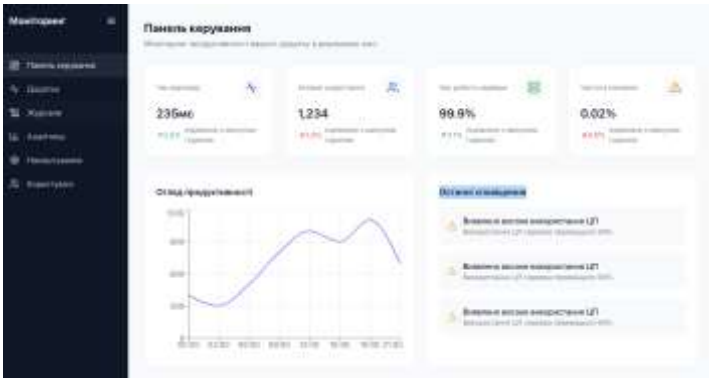

Рис. 2 **Головна сторінка веб додатку**

Розроблена система дозволяє не лише відстежувати продуктивність у реальному часі, але й накопичувати дані в базі даних для подальшого аналізу Завдяки цьому можна визначити довгострокові тренди у використанні ресурсів, оптимізувати роботу додатків та краще планувати майбутні оновлення.

Результати тестування системи показали, що вона здатна ефективно працювати навіть за високого навантаження на сервери. Майбутній розвиток розробленої системи може включати використання штучного інтелекту для прогнозування навантаження на основі історичних даних, розширення функціональності через інтеграцію з системами аналізу даних та автоматизацію масштабування серверів у хмарному середовищі. Це дозволить забезпечити не лише стабільність і надійність веб-додатків, але й відповідність зростаючим вимогам сучасного інформаційного суспільства. Таким чином, реалізація системи моніторингу продуктивності є вагомим внеском у розвиток інструментів управління цифровими платформами, сприяючи їхній конкурентоспроможності та ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Документація Socket.IO. URL: https://socket.io/docs/v4/
2. Документація Next.js.URL: https://nextjs.org/
3. Стаття Cloud Application Architecture Best Practices. URL: https://www.n-ix.com/cloud-native-best-practices/

Шпак Олександр Іванович
доцент, доцент кафедри
програмного забезпечення систем
факультету інформаційних технологій
Шикула Юрій Юрійович
магістр 2-го року навчання
факультету інформаційних технологій

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ СКЛАДАННЯ ДІЄТИ З ВИКОРИСТАННЯМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У сучасному світі питання здорового харчування стає все більш актуальним через збільшення кількості захворювань, пов’язаних із неправильним раціоном, таких як ожиріння, діабет та серцево-судинні хвороби. Тому дієтологія стикається з викликами, пов’язаними з необхідністю надання персоналізованих рекомендацій для покращення харчування та здоров’я населення [1].

Традиційні підходи рекомендаційних систем не завжди враховують широкий спектр індивідуальних факторів, таких як стан здоров'я, спосіб життя та особисті уподобання. Штучний інтелект, зокрема великі мовні моделі (LLM), відкриває нові можливості для індивідуалізації рекомендацій. В рамках цього дослідження запропоновано інноваційну методику, що поєднує алгоритмічні підходи з можливостями великих мовних моделей, зокрема ChatGPT [2].

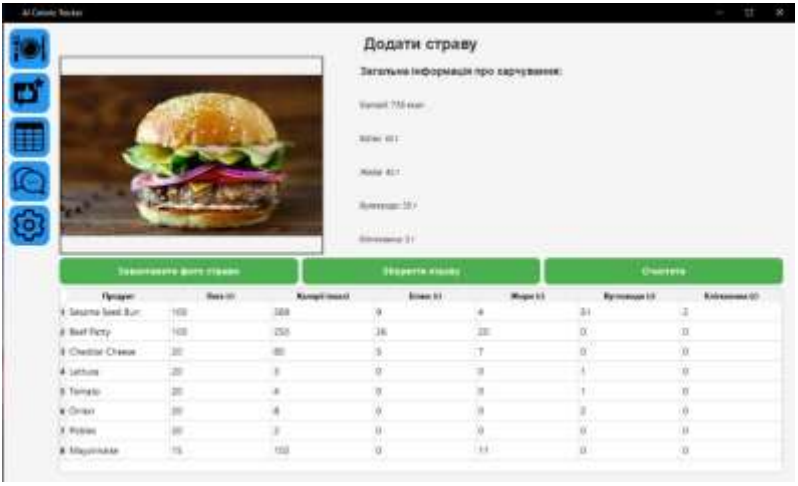

Рисунок 1. **Результат аналізу інгредієнтів страви**

Основою запропонованої системи є інтеграція штучного інтелекту, що дозволяє здійснювати глибокий аналіз інформації про користувача та контекстуально адаптувати рекомендації. Технічна реалізація включає використання Python для алгоритмізації процесів, PyQt6 для розробки інтерфейсу та SQLite3 як бази даних для зберігання інформації.

Наукова новизна роботи полягає у впровадженні мовної моделі як інструменту для динамічного формування рекомендацій, що забезпечує високий рівень персоналізації та адаптивності системи. Очікувані результати включають підвищення ефективності рекомендаційних систем у дієтології, що сприятиме покращенню якості життя користувачів та популяризації здорового харчування.

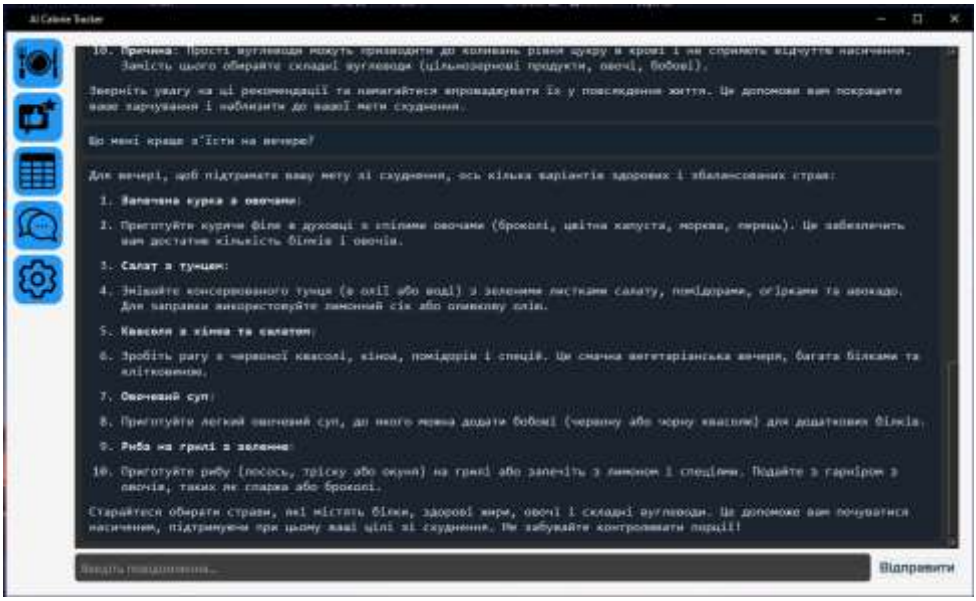

Рисунок 2. **Надання рекомендацій з використанням ШІ для персональної дієти**

Результати можуть бути застосовані як у практичній дієтології, так і в інших сферах, де персоналізація рекомендацій відіграє ключову роль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Roman S., Campos-Medina L., Leal-Mercado L. Personalized nutrition: the end of the one-diet-fits-all era// Frontiers in Nutrition. – Vol. 11. - 2024.
2. Штучний інтелект є перспективним інструментом для отримання інформації про харчування [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://nubip.edu.ua/node/141833

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бабак Н.М.
студентка другого курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти,
науковий керівник: ***Романенко Н.В.***
канд. філол. наук, доцент

АНГЛОМОВНИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ДИСКУРС ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА: ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ключові слова: *військовий дискурс, англо-український переклад, військова термінологія, лінгвістичні трансформації, методи перекладу, міжкультурна комунікація.*

Сучасні геополітичні умови зумовлюють підвищений інтерес до міжкультурної комунікації, особливо у військовій сфері. У світі, де глобалізація сприяє активній взаємодії між країнами, точність і доступність перекладів військових документів стає критично важливою. Військовий дискурс є одним із найбільш складних і відповідальних видів комунікації, оскільки він має стратегічне значення для безпеки, координації дій та виконання операцій. У цьому контексті вивчення англо-українського перекладу військових текстів відкриває перспективи для вдосконалення методів і підходів у цій сфері.

Мета дослідження полягає у вивченні мовно-стилістичних особливостей військових текстів, які ускладнюють їх переклад, а також у розробці рекомендацій для підвищення точності й адекватності передачі спеціалізованих текстів. Зокрема, дослідження спрямоване на аналіз навчального посібника “Ranger’s Handbook” та його перекладу українською мовою. Особливий акцент зроблено на адаптації термінології, врахуванні культурного контексту та підвищенні ефективності підготовки перекладачів.

Огляд існуючих досліджень демонструє, що військовий дискурс є багатогранним явищем, яке охоплює лінгвістичний, соціальний та культурний аспекти. Теоретичні засади його аналізу були закладені працями таких науковців, як Е. Бенвеніст, Т. ван Дейк, а також представників української школи лінгвістики. Вони підкреслювали, що військовий дискурс має свої унікальні риси, включаючи чіткість, структурованість, наявність спеціалізованої термінології та високий рівень формалізації. Для перекладачів це означає, що текст має не тільки точно передавати зміст, але й відповідати культурним, історичним і стратегічним особливостям цільової аудиторії [1], [2].

Практичний аналіз проведено на основі тексту “Ranger’s Handbook”, який є офіційним документом армії США, що використовується для підготовки військових за програмою рейнджерів. Документ охоплює такі теми, як тактика, управління, зв’язок, медична допомога та бойова готовність. Його структура чітка, а лексика насичена спеціалізованими термінами, наприклад, *“troop leading procedures” (“процедури керівництва підрозділами”)* та *“fragmentary order” (“фрагментарний наказ”)*. Така термінологія створює виклики для перекладача, особливо в умовах необхідності швидкої адаптації текстів до іншої мови.

Методи дослідження включали аналіз тексту, опис мовно-стилістичних особливостей, методи порівняльного й контекстуального аналізу, а також адаптацію термінів. У процесі роботи використовувалися спеціалізовані глосарії, програмне забезпечення для перекладу та методичні матеріали.

Основними результатами стало виявлення кількох ключових аспектів, які ускладнюють переклад військових текстів:

1. **Термінологія.** Військові тексти насичені спеціалізованими термінами, такими *як "combat readiness" ("бойова готовність") та "operational security" ("оперативна безпека")*. Для адекватного перекладу таких термінів використовуються методи калькування, адаптації та описового перекладу. Наприклад, термін *"urban warfare"* перекладено як "*міська війна"*, але в деяких контекстах його можна адаптувати як *"бойові дії в умовах міста"*.

2. **Скорочення та абревіатури.** Однією з найпоширеніших особливостей англомовного військового дискурсу є використання абревіатур, таких як *SOP (Standard Operating Procedure)* або *UAV (Unmanned Aerial Vehicle)*. У процесі перекладу важливо враховувати, що не всі абревіатури мають усталені відповідники в українській мові, тому іноді доводиться використовувати калькування або описовий переклад — "*стандартна операційна процедура"* та *"безпілотний літальний апарат"* відповідно.

3. **Імперативний стиль.** Більшість військових текстів складаються з наказів, інструкцій та рекомендацій, що формулюються у формі наказового способу. Наприклад, речення *"Prepare for deployment"* було перекладено як *"Підготуйтеся до розгортання"*. Це вимагає від перекладача точності та лаконічності у формулюванні.

4. **Культурні аспекти.** Військовий дискурс часто включає культурно специфічні терміни та вислови, які можуть бути незрозумілими іншомовній аудиторії. Наприклад, *"soldier's creed" ("кредо солдата")* потребує адаптації відповідно до українських військових традицій.

Розроблені в рамках дослідження методичні матеріали включають лекції та практичні завдання, спрямовані на формування навичок роботи зі складними текстами. Наприклад, студентам пропонується аналізувати термінологію "Ranger's Handbook" та порівнювати різні підходи до перекладу. Це допомагає їм розуміти значення контексту, культурних особливостей і стилістики текстів.

Висновки свідчать, що переклад військових текстів є комплексним завданням, яке потребує міждисциплінарного підходу. Успішний переклад передбачає точну передачу змісту, адаптацію до культурних особливостей і збереження функціональності тексту. Отримані результати можуть бути використані у викладанні перекладу спеціалізованих текстів, а також у розробці нових методик для вдосконалення комунікації у військовій сфері.

Подальші дослідження можуть зосередитися на створенні спеціалізованих електронних баз термінології, автоматизації процесів аналізу текстів та вивченні тенденцій розвитку військової термінології у світлі сучасних конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. 2-е вид., доп. Київ: ВЦ «Академія». 2009. 376 с.

2. Габідулліна А. Р., Колесніченко О.Л. Методологія сучасних лінгвістичних досліджень: навчальний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б.І. Маторіна, 2019. 322 с.

3. Кияк Т. Р. Лінгвістичні аспекти термінознавства: Навч. пос. К.: УМК ВО, 1989. 104 с.

Багнюк Ліза Володимирівна
здобувачка освіти 2 курсу
фінансово-економічного відділення
Науковий керівник: ***Крисак Лариса Василівна,***
канд. пед.наук, викладачка іноземної мови

Вінницький технічний фаховий коледж

ПОШИРЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СВІТІ

Англійська мова є однією з найпоширеніших мов у світі. Її статус як глобальної мови робить її важливою у багатьох сферах, таких як бізнес, наука, культура, технології та дипломатія.

Англійська є однією з основних мов міжнародної комунікації, особливо в міжнародних організаціях, таких як ООН, НАТО та Світовий банк. Вона використовується для офіційних зустрічей, конференцій і документації [1].

У багатьох країнах англійська є основною мовою навчання у вищих навчальних закладах. Англійська є головною мовою у міжнародному бізнесі. Великі компанії часто використовують англійську як робочу мову, навіть у країнах, де вона не є офіційною. Це стосується таких галузей, як технології, фінанси, туризм і багато інших.

Англійська домінує в Інтернеті: більшість вебсайтів, статей, новин і навіть програмного забезпечення створюються англійською мовою. Це робить англійську мову важливою для доступу до глобальної інформації та технологій.

Кінематограф (особливо голлівудський), музика, література та інші культурні явища часто поширюються англійською мовою. Це сприяє вивченню англійської у багатьох країнах світу, оскільки культурні продукти здебільшого споживаються в оригінальній версії.

Багато людей у світі вивчають англійську як другу мову. За статистикою, більше ніж 2 мільярди людей мають хоча б базові знання англійської. Це робить англійську мовою не лише для носіїв, а й для багатьох, хто використовує її у повсякденному житті [1].

У деяких країнах англійська впливає на місцеві мови, що призводить до виникнення так званих "підсистем" англійської мови, наприклад, підсистеми "підпорядкованих" мов, таких як "пінгліш" (перська з англійським впливом) або "гліш" (поєднання грецької та англійської) [2].

В останні десятиліття зросла кількість людей, які вивчають англійську, особливо в країнах, де вона не є рідною. Цей процес підтримується через глобалізацію, збільшення мобільності та доступ до інтернет-ресурсів для вивчення мов.

Англійська мова стає важливим інструментом для глобальної взаємодії, але це також спричиняє певні проблеми, зокрема загрозу зникнення менших мов і культурних особливостей. Це веде до важливих дискусій про збереження мовного різноманіття та мовну рівність у глобалізованому світі.

Загалом, англійська мова продовжує зміцнювати свою позицію на світовій арені, і її поширення є важливою частиною сучасної глобальної культури [2].

Розглянемо кілька основних англійськомовних країн.

Сполучені Штати Америки (США)

Статус мови: Офіційної мови немає, але англійська є де-факто основною мовою на всій території. **Роль англійської мови**: Англійська використовується у всіх сферах життя, від уряду до освіти і бізнесу. США - одна з найбільших англійськомовних країн за чисельністю населення.

Великобританія (Об'єднане Королівство Великої Британії та Північної Ірландії)

Статус мови: Офіційна мова.

Роль англійської мови: Англійська є основною мовою не лише у Великій Британії, але й у її колишніх колоніях, таких як Індія, Австралія, Канада та інші. Великобританія має величезний культурний вплив через літературу, медіа та науку.

Канада

Статус мови: Двоїстий офіційний статус - англійська та французька.

Роль англійської мови: Англійська є основною мовою в більшості провінцій Канади, за винятком Квебеку, де французька є основною мовою. Англійська також широко використовується в уряді, освіті та бізнесі**.**

Австралія

Статус мови: Офіційна мова.

Роль англійської мови: Австралія є однією з найбільших англомовних країн. Англійська є основною мовою, хоча в країні також є багато різноманітних мов, зокрема мови корінних народів.

Нова Зеландія

Статус мови: Офіційна мова.

Роль англійської мови: Англійська є основною мовою, однак маорі (мова корінного населення) та мова жестів також мають офіційний статус. Англійська відіграє важливу роль у всіх сферах життя, включаючи уряд, освіту та бізнес.

Ірландія

Статус мови: Офіційна мова, разом з ірландською.

Роль англійської мови: Англійська є основною мовою для спілкування та у більшості офіційних документів, хоча ірландська також має значну культурну важливість.

Південноафриканська Республіка (ПАР)

Статус мови: Англійська є однією з 11 офіційних мов.

Роль англійської: Англійська є основною мовою в уряді, бізнесі та освіті, хоча в країні існує велика кількість інших мов, таких як африкаанс, зулу та коса.

Індія

Статус мови: Англійська є одним з офіційних мов поряд з хінді та іншими мовами.

Роль англійської мови: Англійська є основною мовою в уряді, юридичній системі, освіті та бізнесі. Більше 300 мільйонів людей в Індії використовують англійську як другу мову, що робить Індію однією з найбільших англомовних країн у світі.

Пакистан

Статус мови: Англійська є офіційною мовою поряд з урду.

Роль англійської мови: Англійська використовується в уряді, освіті, бізнесі та юридичній системі. Вона також служить мовою міжетнічного спілкування.

Філіппіни

Статус мови: Англійська є однією з офіційних мов поряд з тагальською (філіппінською). **Роль англійської мови**: Англійська широко використовується в освіті, уряді та бізнесі. Більшість філіппінців мають англійську як другу мову.

Нігерія

Статус мови: Офіційна мова. Роль англійської мови: Англійська є основною мовою в уряді, освіті та бізнесі. Нігерія є найбільшою англомовною країною в Африці за чисельністю населення.

Кенія

Статус мови: Офіційна мова поряд з суахілі. **Роль англійської мови**: Англійська є важливою мовою в уряді, бізнесі та освіті. Суахілі також широко використовується в повсякденному житті.

Гана

Статус мови: Офіційна мова. **Роль англійської мови**: Англійська є основною мовою в уряді та освіті, хоча в країні також є багато інших місцевих мов, таких як тві та га.

Малайзія

Статус мови: Офіційна мова є малайська, але англійська широко використовується. **Роль англійської мови**: Англійська має велике значення в бізнесі, науці та освіті. Малайзія є важливим економічним центром Південно-Східної Азії, і англійська тут відіграє важливу роль в міжнародних комунікаціях.

Висновок: Таким чином, англійська мова є не тільки мовою, що використовується у великій кількості країн як офіційна, але й одним з основних інструментів глобального спілкування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Eberhard D.M., Simons G.F., Fennig Ch.D. Ethnologue: Languages of the World. Twenty-second edition. Dallas, Texas: SIL International. 2019. URL: https://www.ethnologue.com/statistics/size.

2. English Speaking Countries 2019. URL: http: // worldpopulationreview.com/countries/english-speaking-countries.

УДК 791.4

Войт Антон Русланович
здобувач фахової передвищої освіти
комп'ютерного відділення
Науковий керівник: ***Харченко Оксана Анатоліївна***
викладач-методист

Вінницький технічний фаховий коледж

THE ROLE OF SOCIAL MEDIA IN SHAPING MODERN COMMUNICATION

Social media platforms have significantly transformed the dynamics of communication in the digital age. These platforms facilitate instant connectivity across geographical boundaries, enabling real-time interactions, content sharing, and collaboration. This shift has redefined personal relationships, marketing strategies, and public discourse in unprecedented ways.

Principles of Social Media. Communication Social media operates on the principle of democratized information sharing, providing users with the tools to engage in diverse interactions, ranging from personal storytelling to global activism. This phenomenon emphasizes accessibility and inclusivity while introducing concerns about authenticity and misinformation.

Key features of Social Media Platforms include:

- Interactivity: Users can respond instantly through likes, comments, and shares.
- Content Creation: Platforms encourage user-generated content (e.g., blogs, videos, and images).
- Algorithmic Personalization: Feeds are curated based on user behavior, which can create echo chambers.

Practical Implications of Social Media:

1. Information Dissemination Social media has become a primary source of news and knowledge, fostering rapid content sharing and public discourse. However, it also contributes to the spread of misinformation.
2. Activism and Awareness Social movements have leveraged platforms like Twitter and Instagram to mobilize resources and bring attention to issues such as climate change and human rights.
3. Professional and Marketing Uses Businesses use social media for targeted advertising, brand promotion, and direct customer engagement. This approach, coupled with influencer marketing, has reshaped consumer behaviors.

We can highlight some Advantages and Challenges, namely

Advantages

- Global Connectivity: Bridges communication gaps between individuals and organizations worldwide.
- Empowerment: Amplifies marginalized voices and fosters inclusivity.
- Flexibility: Supports a wide array of content formats and interactions.

Challenges

- Misinformation: Rapid dissemination of unverified information undermines public trust.
- Mental Health Impact**:** Excessive use can lead to anxiety and low self-esteem.

- Privacy Issues**:** Data breaches and surveillance concerns are prevalent.

Social media is integral to sectors such as education, healthcare, and politics. For example, political campaigns now heavily rely on platforms like Facebook and Twitter to engage voters and shape public narratives.

Conclusion. Social media has redefined modern communication, offering unparalleled connectivity and opportunities for expression while introducing significant societal challenges. By addressing issues such as misinformation and privacy, its potential for positive societal impact can be fully realized.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. GradesFixer, Social Media: Thesis Statement. Retrieved from GradesFixer
2. Memorial University, Digital Activism and Social Media Campaigns. Retrieved from Memorial University Research Repository
3. WritingBros, The Role of Social Media in Modern Society and Its Effects. Retrieved from WritingBros

Войцех Є.К.,
студент комп'ютерного відділення
Вінницького технічного фахового коледжу

ПРОБЛЕМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У сучасному глобалізованому світі вивчення іноземних мов стало невід'ємною складовою особистісного та професійного розвитку. Завдяки стрімкому прогресу технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ), процес опанування мов постійно вдосконалюється. Особливу увагу в цьому контексті приділяють англійській мові, яка є однією з найпоширеніших у світі. ШІ відкриває нові можливості для навчання, але водночас породжує низку викликів та питань, пов'язаних із його використанням у цій сфері.

Сьогодні штучний інтелект активно застосовується для розв'язання багатьох завдань, пов'язаних із вивченням іноземних мов. Інноваційні платформи, що базуються на алгоритмах машинного навчання та обробки природної мови, дозволяють автоматично аналізувати граматичні конструкції, покращувати вимову та збагачувати словниковий запас учнів. Однією з ключових переваг таких систем є їх здатність до персоналізації навчального процесу. Наприклад, платформи на кшталт Duolingo або Babbel адаптують завдання до індивідуальних потреб учня, створюючи сприятливі умови для ефективного засвоєння знань.

Разом із тим, виникають певні труднощі. Важливо враховувати, що успішність інтеграції ШІ в процес навчання залежить від правильності налаштування систем, а також від балансу між технологічними рішеннями та традиційними методами навчання. Усе це вимагає подальших досліджень, які сприятимуть удосконаленню цих технологій і їхньої адаптації до потреб учнів різного рівня.

Машинний переклад, голосові помічники (наприклад, Siri, Google Assistant) і автоматичні редактори текстів (як Grammarly) стали важливими інструментами для покращення мовних навичок, особливо на початкових етапах навчання. Вони дозволяють користувачам швидко отримувати зворотний зв'язок, що покращує навички мовлення та письма.

Незважаючи на численні переваги, використання ШІ в навчанні англійської мови має низку обмежень та проблем. Одна з головних проблем — це обмеженість контексту, яку може враховувати штучний інтелект. Більшість алгоритмів працюють на основі статистичних моделей, які не завжди можуть точно передати культурні, соціальні або емоційні аспекти мовного контексту, що важливо при вивченні англійської як мови міжкультурної комунікації. Крім того, деякі програми навчання не завжди правильно розпізнають регіональні діалекти та варіації мови, що може призводити до помилок у навчанні.

Інша проблема полягає в обмеженій здатності ШІ до творчого мислення. Мови — це не лише набір граматичних правил і словникових одиниць; це також комунікація з іншими людьми, яка передбачає емоції, інтонацію та міжособистісні відносини. Алгоритми не можуть повністю замінити викладача, який здатний оцінити, чи правильно учень розуміє не лише граматичні структури, а й соціокультурні особливості мови.

Також варто зауважити, що велика залежність від штучного інтелекту може призвести до зниження активної участі студентів у навчальному процесі. Надмірна автоматизація здатна зменшити відчуття відповідальності за власний прогрес і створити ілюзію легкості навчання, що може негативно вплинути на формування глибоких знань. Крім того, автоматизовані системи часто не можуть враховувати всі індивідуальні потреби, емоційний стан або культурний контекст учня, що може знизити ефективність навчання.

Штучний інтелект, безперечно, має значний потенціал у сфері вивчення англійської мови, надаючи унікальні можливості для інтерактивного та адаптивного навчання. Однак, щоб досягти максимальної користі, важливо враховувати його обмеження. Використання ШІ має бути частиною гармонійного підходу, який поєднує технологічні інновації з традиційними методами навчання, такими як робота з викладачами та живе спілкування з іншими студентами.

Крім цього, важливим завданням є підвищення рівня цифрової грамотності учнів, щоб вони могли свідомо використовувати інструменти штучного інтелекту, не знижуючи якості власного внеску в процес навчання. Наприклад, інтеграція інтерактивних чатів із носіями мови або використання платформ для обговорення реальних проблем може стати мостом між технологічними рішеннями та соціальним аспектом навчання. Таким чином, ШІ має доповнювати навчальний процес, сприяючи розвитку як технічних, так і міжособистісних навичок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Carol A. Chapelle. Wiley (2019) Natural Language Processing and Language Learning
2. Ryan S. Baker and George Siemens (2014) .Learning Analytics and Educational Data Mining
3. Susan Nwadinachi, Ventsislav Tsetskov Ivanov (2022) Artificial Intelligence in Higher Education: Challenges and Opportunities
4. Duolingo. (2024). *How Duolingo Uses AI to Personalize Language Learning*. Retrieved from https://www.duolingo.com.

Денисюк Катерина
здобувачка фахової передвищої освіти
Спеціальність 123 комп'ютерна інженерія

Вінницький технічний фаховий коледж

МОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У сучасному світі глобалізація відіграє значну роль у взаємодії культур і мов. Цей процес сприяє активному проникненню іншомовних слів у різні мови, зокрема й українську.

Тому сучасний стан будь-якої мови – це наслідок її довготривалої історії розвитку під впливом різноманітних зовнішніх та внутрішніх чинників, які в реальній мовній дійсності тісно поєднуються.

Лексика кожної мови складається в процесі її тривалого історичного розвитку. Тобто українська лексика, як і мова в цілому, тісно пов'язана з історією українського народу. Лексика сучасної української мови за походженням неоднорідна. Близько 90 відсотків становлять успадковані слова, тобто такі, що ведуть свій початок з індоєвропейської мовної єдності; слова, що виникли в спільнослов'янський період; слова, спільні для східнослов'янських мов; відтак лексика, що з'явилася на українському ґрунті за час самостійного існування української мови. Решта лексичного складу (приблизно 10 відсотків) — слова, запозичені з інших мов.[1]

Словниковий склад мови віддзеркалює всі зміни, що відбуваються в тому чи тому суспільстві. Будь-яке нововведення в техніці, побуті, суспільному житті, у сфері культури тощо супроводжується появою нових слів, а зникнення тих чи тих суспільних явищ спричинює їхнє зникнення. [2]

Причини запозичення слів:

Посилення взаємодії України з країнами Заходу;

Стрімкий розвиток інформаційних технологій;

Популярність англомовного контенту (фільми, музика, соцмережі) ;

Стиль і престижність використання іноземних слів. [2]

Основні джерела запозичень:

Мовні запозичення в українській мові мають кілька основних джерел, які можна розділити за культурним та історичним впливом. До запозиченої лексики належать слова іншомовного походження (приблизно 10% слів). [3]

Англійська мова (основне джерело запозичень) Глобальна роль англійської як мови міжнародного спілкування, технологій і культури зробила її головним джерелом запозичень: технології, бізнес і економіка, сфера розваг, соціальні мережі. Також французька мова, яка впливала на українську мову, особливо у XVIII-XIX століттях та німецька мова, вплив якої спостерігався під час контактів з Австро-Угорською імперією та в технічних сферах.

Позитивні та негативні наслідки мовних запозичень:

Позитивні наслідки. Збагачення словникового запасу, нові слова допомагають точно передавати сучасні поняття й явища, які раніше не були відомі. Використання

загальновідомих термінів, таких як "фріланс" чи "онлайн", робить українську мову зрозумілою для іноземців. Технічний прогрес і культурний обмін вимагають нових слів для позначення змін і новинок. Запозичення, особливо з англійської, додають відтінок сучасності, інноваційності та відкритості до нових ідей.

Негативні наслідки. Багато слів використовуються без потреби, коли є відповідні українські аналоги. Постійне використання запозичень може призвести до зникнення питомих слів, що загрожує унікальності мови. Часто слова запозичуються без урахування їхнього точного значення або контексту, що може створювати плутанину.

Висновок:

Отже, вплив глобалізаційних процесів на сучасну українську мову має як позитивні, так і негативні аспекти. З одного боку, українська мова отримала нові можливості для збагачення та подальшого розвитку, а з іншого – мовознавці застерігають, що полікодовість дискурсу, перемикання кодів, а особливо їх змішування розхитує мовну норму, знижує поріг чутливості до її порушень, дестабілізує мовне життя. [4]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. https://vseosvita.ua/library/embed/0026p4-9c93.docx.html
2. https://naurok.com.ua/robota-man-z-angliysko-movi-vpliv-angliysko-movi-na-ukra-nsku-225364.html
3. https://www.miyklas.com.ua/p/ukrainska-mova/10-klas/poniattia-normi-v-suchasnii-ukrayinskii-literaturnii-movi-326692/slova-vlasne-ukrayinski-i-zapozicheni-vipravdani-i-nebazhani-zapozichenn_-326689/re-50104106-a39f-489a-9155-647fe236aba1
4. Факультет електроенергетики та електромеханіки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, Повстянко Катерина Олександрівна.

Міщук В.В.,
Стецик Т.С.
студентка 2 курсу магістратури факультету філології

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

АНАЛІЗ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СФЕРІ SUSTAINABLE/RENEWABLE ENERGY

Ключові слова: *термінологія, сталий розвиток, відновлювана енергія, міжнародна уніфікація, стандартизація, енергетична трансформація.*

Однією з ключових проблем сучасного світу є перехід на відновлювані джерела енергії, що вимагає чіткої термінології для ефективної комунікації. У цьому контексті англійська та українська термінології відіграють важливу роль, забезпечуючи міждисциплінарний діалог та інтеграцію України в глобальний енергетичний простір.

Англійська термінологія у сфері сталого розвитку вирізняється динамічністю, міждисциплінарністю та широкою стандартизацією. Вона охоплює як базові поняття, такі як *sustainability (сталий розвиток)*, так і специфічні терміни, наприклад, *photovoltaics (фотовольтаїка)* чи *green hydrogen (зелений водень)*. Ці терміни не тільки описують явища, а й сприяють гармонізації знань між різними галузями науки, економіки й техніки. Наприклад, термін *carbon neutrality* позначає баланс між викидами парникових газів і їх поглинанням, що є однією з ключових цілей кліматичної політики багатьох країн [2, с. 34].

Українська термінологія перебуває у процесі становлення, значною мірою базуючись на кальках з англійської. Це, з одного боку, дозволяє швидко інтегрувати нові поняття, але з іншого боку, створює виклики у випадках, коли кальки є неточними або неоднозначними. Наприклад, термін *smart grid* перекладається як *«інтелектуальна мережа»*, але втрачає частину свого змісту, що може ускладнювати сприйняття нефахівцями [3].

Однією з унікальних рис української термінології є наявність термінів, адаптованих до локального контексту. Наприклад, *«мала гідроенергетика»* відображає специфіку використання малих річок в Україні для виробництва екологічно чистої енергії. Також значна увага приділяється термінам, що описують потенціал біомаси, зокрема термін *«біоенергетика»*, актуальний для аграрного сектору країни [1, с.89].

Аналіз показує, що стандартизація відіграє ключову роль у розвитку термінології. Англійські терміни, які широко використовуються у звітах міжнародних організацій, таких як IRENA та ISO, забезпечують глобальну уніфікацію понять. В Україні стандартизація термінів відбувається через законодавчі документи, такі як Закон України «Про альтернативні джерела енергії». Це сприяє чіткості й узгодженості термінології у наукових дослідженнях, практичних проектах та освітніх програмах [4, с. 133].

Втім, залишаються виклики, пов'язані з швидким розвитком технологій. Нові поняття, такі як *green hydrogen (зелений водень)*, часто не мають усталених українських відповідників. Крім того, терміни, що адаптуються, іноді набувають різного значення в

різних мовах. Наприклад, англійський термін *green energy* охоплює ширший спектр технологій, ніж український *«зелена енергетика»*.

Для подолання цих викликів необхідно продовжувати гармонізацію термінології. Це передбачає активну інтеграцію України до міжнародного наукового простору, стандартизацію нових понять та їх популяризацію серед широкої аудиторії. Зокрема, важливо проводити освітні кампанії, спрямовані на роз'яснення нових термінів, та створювати національні термінологічні стандарти.

Таким чином, розвиток термінології у сфері sustainable/renewable energy є не лише технічним завданням, а й важливим компонентом глобальної енергетичної трансформації. Уніфікація термінів, адаптація до локального контексту та їх популяризація сприятимуть досягненню цілей сталого розвитку, інтеграції України у світовий енергетичний дискурс та вирішенню актуальних екологічних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Elsevier. Renewable Energy Focus Handbook. Amsterdam, Boston, Heidelberg, London, New York, Oxford, Paris, San Diego, San Francisco, Sydney, Tokyo: Academic Press, 2009. ISBN 978-0-12-374705-1.

2. Malynovska Y., Vlasenko K., Ved O. et al. Technical Translation in Nuclear Energy: New Terms, Context, Equivalence. Ядерна та радіаційна безпека. 2016. No 4(72). С. 71–72.

3. Power and Pumping Stations. URL: https://www.snowyhydro.com.au/our-energy/hydro/the-assets/power- stations

4. Savory T. H. The language of science. London, 2017. 232 p.

5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.

6. Кудря, С.О., та ін. Відновлювані джерела енергії. Київ: Інститут відновлюваної енергетики НАН України, 2020.

Ірина ПАВЛЮК
аспірантка кафедри української мови
та славістики,
pavluk.iryna92@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,

ОРНІТОЛОГІЧНІ НАЗВИ-СИМВОЛИ У ТВОРЧОСТІ В. ГОЛОБОРОДЬКА ТА Я. ПАВУЛЯКА

Здавна людину цікавили символи, за допомогою яких вона мала змогу передати ідеї, наповнити їх новим змістом. У символах зашифровано великий обсяг інформації, вони наділені декількома значеннями, а відтак експресивним навантаженням. Немає жодної галузі діяльності людини, де б не було приховано певні наративи, окреслено символічні знаки, за допомогою яких і твориться загальна концепція науки.

Зауважимо, що саме символіку здавна вважали ідентифікатором етнічної належності, своєрідною закодованою системою, яка творить культурний мовопростір. Слово *символ* у людській уяві трансформується у вигляді певних абстракцій, асоціацій, загадкових образів тощо. М. Дмитренко, аналізуючи поняття символу, стверджує, що це потужна й незамінна категорія культури, духовного розвитку, повсякденного спілкування [3, с. 7].

У сучасних лінгвістичних дослідженнях активно порушується питання символу як найміснішого засобу відтворення авторської образності, закодованого складника духовної культури народу, неординарної трансформації тексту тощо. Варто зауважити, що посилена увага в символотворчих студіях найперше до орнітологічної лексики, яка традиційна для різних культур, є невід'ємним елементом свідомості суспільства й людини зокрема. Орнітоніми становлять складну ієрархічну систему, оскільки відображають не лише значення того чи іншого поняття, а й вміщують у собі сукупність ознак етнокультури. Варто зазначити, що орнітонім – це номінативна одиниця, яка наділена лексико-семантичним значенням та вживається як загальна або родова назва птахів.

Символотворчі дослідження орнітологічних назв провадили І. Голубовська, В. Жайворонок, В. Куйбіда, О. Потапенко, М. Івасюта, Н. Венжинович та інші. Аналізуючи символи, зокрема орнітологічні, науковці розширили межі лінгвістичних досліджень, які включають новий погляд на мову як складник свідомості людини.

Семантика орнітонімів має особливу логіку розгортання. Слушно зауважив М. Костомаров, що вивчаючи символіку птахів, необхідно звертати увагу на «фізичні їх якості із застосуванням до подібних рис народного характеру» [4, с. 88].

У поетичній мові В. Голобородька простежуємо яскраво виражені орнітоніми, які мають різноманітне смислове наповнення. У тексті знаходимо фольклорно-пісенні орнітологічні поняття-образи, які або відтворюють традиції, або трансформуються на сучасний лад і доносять до читача оновлений зміст, як-от: *«на подвір'ї випускала молодиця, / ой-да, із рук полотняних птахів, / а вони ж такі веселі, / крилами тріпотіли, ой-да»* [2, с. 19]. Часто в понятті *птах* вміщено образ дівчини/жінки, одухотвореної

природи, внутрішнього світу. Також автор через орнітологічну лексику оприлюднює трагічні мотиви, зокрема смерть чи розлуку з рідними людьми.

Окрім лексеми *птах*, у поетичних текстах трапляються більш конкретизовані за видовою приналежністю лексеми *голуб, синиця, зозуля, перепілка, лелека, соловей, горобці, яструб, півень, гуси, крук, жайворон, чайка, гайворон, сокіл, сорока, ворона, горлиця, сич, тава, жайвір, голуб, синиця, зозуля, перепілка, лелека, соловей, горобці, яструб, півень, гуси, крук, жайворон, чайка, гайворон, сокіл, сорока, ворона, горлиця, сич тава, жайвір,* що завдяки метафоричному перевтіленню є частиною поетичного мислення автора. Птахи стають невід'ємним елементом творчості, засобами експресії та смислового й естетичного пізнання. За допомогою орнітологічної лексики поет конструює поетичну картину. Для підтвердження цього наведемо приклад, де в одній поезії наративи зашифровані в орнітонімах: «*Дала мені мати серце – / розмальованого щиглика. / У малого хлопчика билося воно / веселим горобчиком, / у юнака витьохкувало / соловейком, у дорослого вже / серце вило сичем, / кракало круком, / а я усе сподівався, коли воно, нарешті, ширятиме / у високості соколом. / Але тепер моє серце квилить / чайкою над лугом*» [2, с. 260].

Когнітивно багатогранним у творчості Я. Павуляка є образ-символ *птах,* який зазвичай автор подає у множині: «*До них мене притиснуло / небо і листя, / літаки і птахи, / І все те, що привикло / виснути над землею*» [5, с. 57]. За допомогою цієї лексеми митець увиразнює смислове навантаження тексту, акцентує увагу на ідейно-естетичній сутності поетичного простору. Періодично Я. Павуляк використовує лексеми *пташки, птиці,* за допомогою яких моделює мовнообразні конструкції. Поет звичайні речі, явища, поняття порівнює із певними якостями птаха. У такий спосіб відбувається одухотворення поетичного світу. Кожне слово стає сакральним явищем і творцем авторського буття.

Зауважимо, що в досліджуваних поетичних текстах Я. Павуляка простежується прихильність митця до видових орнітонімів, як-от: *зозуля, лебідь, соловей, орел, голуб* тощо. Така конкретизація доповнює художню дійсність, оскільки розширюється коло конотацій, де кожен орнітонім є оцінною одиницею. Птахи в поезія автора афористично окреслюють грані реальності, де найперше вербалізується внутрішній стан ліричного героя: *«Мені прилетіли орли на чоло, / А потім орляток повне село. / Мені твоє яблуко – тінь золота, / Скотилося в серце і дивиться там»* [5, с. 76].

Отже, орнітологічні назви-символи в поетичних текстах В. Голобородька та Я. Павуляка є переосмисленими знаннями автора, які крізь призму метафоричності набули нових смислових відтінків. Завдяки такій символіці у віршах відбувається підсвідоме єднання людини з довкіллям та спадщиною предків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільчинська Т. Етнолінгвокультурна природа фаунонімічних концептуалізованих образів у поетиці Ярослава Павуляка. Ярослав Павуляк у слові: Статті. Рецензії. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. С.124–139.

2. Голобородько В. Яблуко добрих вістей. Вибрані вірші. Київ :А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023, вид. 2-ге. 352 с.

3. Дмитренко М. Символи українського фольклору : монографія. Київ : «Оріон-Прінт», 2011. 400 с.

4. Костомаров М. Слов'янська міфологія : вибрані праці з фольклористики й літературознавства. Київ : Либідь, 1994. 382 с.

5. Павуляк Я. Дороги додому. Тернопіль: Джура, 2013. 164 с.

Половінкіна М.Р.,
студентка 4-го курсу освітнього ступеня «бакалавр»,
спеціальність 035 «Філологія»
Науковий керівник: ***Гарюнова Ю.О.***
канд. філол. наук, старший викладач

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

ФУНКЦІОНАЛЬНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ НОМІНАЦІЙ СФЕРИ «МУЗИКА» В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Мас-медійний дискурс як дієвий канал формування громадської думки залучає одиниці із вторинною семантикою, пов'язані з різними тематичними сферами. Специфічним лексичним шаром у цьому виді дискурсу є елементи тематичної групи «музика», що яскраво репрезентовані на двох мовних рівнях: лексичному та фразеологічному [1; 2; 5].

Проаналізувавши тексти мас-медійного дискурсу останнього десятиліття XXI століття, на фразеологічному рівні нами було зафіксоване активне функціонування таких сполук (та різних їх варіантів): *як по нотах, наче камертон, зриватись на фальцет, все по цимбалах*. Серед них представлені:

- одиниці, семантика яких тотожна зі словниковою, однак у контексті містить додаткову оцінку залежно від мети та настанов автора;
- сполуки, що відсилають до тематичної групи «музика», але не є повноцінними ФО, не зафіксовані словниками, однак своєю структурою та семантикою тяжіють до фразеологізації;
- ФО, у яких відбувається заміна компонента, що можна вважати прийомом мовної гри [7].

На особливу увагу заслуговують ФО із компонентом «грати», а саме: *грати першу скрипку, грати в одну дудку, грати на болючій струні.*

ФО *«грати першу скрипку»* характеризується позитивною оцінністю, у межах дискурсу мас-медіа набуває семантики еталонності, часто авторами уживана ця сполука з метою підкреслення процесу конкурування. ФО зрідка може мати негативні конотації, коли супроводжується у контексті елементами, що мають оцінку зі знаком «мінус» [3; 4].

ФО *«грати в одну дудку»*, функціонуючи в мас-медійному дискурсі, часто репрезентує негативний полюс оцінки, що пов'язано із метою автора створити іронічний текст. Компоненти ФО переважно є стійкими, інколи простежуються випадки заміни складника фразеологізма. За допомогою відсилання до тематичної групи «музика» автор апелює до асоціативної сфери сприймання, що дозволяє йому зацікавити читача.

ФО *«грати на болючій струні»* найбільш активно функціонує в контекстах, пов'язаних зі сферою почуттів і стосунків між людьми. Вторинне значення, закріплене за ФО, часто використовується для досягнення іронічного ефекту й ословлення негативної оцінності, що увиразнюється у випадках, коли в одному фрагменті паралельно з ФО використовуються інші мовні одиниці, що відсилають до тематичної сфери «музика».

Окрім фразеологічних одиниць, що відсилають до сфери музики, у мас-медійному дискурсі активно функціонують також лексичні одиниці, що виконують ту саму функцію та є результатом вторинного номінування. Увесь масив прикладів можемо класифікувати так:

1. Тематична група на позначення типів голосів у музиці;
2. Тематична група, для якої характерним є називання інструментів чи предметів, безпосередньо пов'язаних із музикою;
3. Лексична група з опорним компонентом «попса»;
4. Лексична група з опорними компонентами, що формують антитетичну пару «мажор/мінор»;
5. Лексична група з опорним компонентом «симфонія».

Усі сполуки тематичної групи на позначення голосів є результатом метонімічного перенесення (на основі суміжності двох об'єктів). Тематична група, що називає інструменти чи предмети, характеризується прагненням до метафоризації, використанням авторами порівнянь, які фіксують подібність життєвого явища чи процесу із музичним інструментом. Лексема «попса» маркується як негативна і номінує не тільки музичні факти дійсності, але й поширюється на інші види мистецтва [3; 4; 6]. У свою чергу сполуки «на мажорній/мінорній ноті» доповнюють дієслово із семантикою завершення (чогось) та найчастіше репрезентуються у заголовках, а вторинно номінована лексема «мажор» завжди передає негативний полюс оцінки та додає текстам відтінку іронічності. Механізмом перенесення лексичної групи з опорним компонентом «симфонія» зазвичай слугує метафора, а в семантиці яскраво виділяється компонент, що вказує на сукупність та гармонійність.

Через неоднозначність значення, полюсу оцінки досліджуваних ФО, ми здійснили опитування із метою дослідження оцінного потенціалу й стійкості фразеологічних сполук, пов'язаних із темою «музика». Для досягнення мети був обраний метод анкетування. У результаті експерименту можемо зробити висновок, що хоча словник в жодному випадку не фіксує відтінку значення (оцінки) ФО, респонденти його відчувають, орієнтуючись на запропонований контекст. Більшість опитуваних сприймає ФО як неподільну, стійку єдність, яка не може підлягати трансформації [1; 7]. Відмінність у сприйнятті ФО двома групами респондентів (філологи та не філологи) полягає в тому, що тільки першими була описана різниця у функціонуванні ФО в контексті та ізольовано, що є результатом вторинного номінування.

З метою виявлення диференціації у сприйнятті лексем тематичної групи «музика», що функціонують у мас-медійному дискурсі, людьми різних професій (музиканти та немузиканти), був проведений асоціативний експеримент (методика вільного асоціативного експерименту була комбінована з методом анкетування). У результаті опитування з'ясувалося, що сприйняття музичних одиниць немузикантами є значно ширшим, адже в їхній мовній картині світу чітко закріплені результати вторинного номінування, які роблять більш розлогим семантичне поле аналізованих лексем. Індивідуальні, неповторювані реакції на музичні слова є абсолютно мотивованими, адже залежать від життєвого досвіду конкретних особистостей, що зокрема залежить від роду діяльності.

У результаті дослідження нами був зроблений висновок, що медійний контекст не повністю визначає сприйняття мовних одиниць групи «музика» реципієнтом. Однак використання музичних одиниць в медійних текстах є перспективним для людей різного

віку, статі та сфери діяльності, адже в будь-якому випадку апелює до життєвого досвіду особистості та дає авторам простір для вторинного номінування.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням реалізації вторинних номенів теми «музика» на інших мовних рівнях, а також із залученням когнітивних методів аналізу, що відсилають до вивчення прецедентних феноменів, вербалізованих такими одиницями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
2. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2003. – 281 с.
3. Булик-Верхола С. З. Лексико-семантична характеристика української музичної термінології [електронний ресурс] / Софія Булик-Верхола. – 2010. с. 68-71. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Ukr_term/2010_675/16.pdf
4. Бурячок А. А. Формування спільного фонду лексики східнослов`янських мов. – К., 1984. – 248 с.
5. Б'ялик В. Д. Національно-культурна специфіка мовної картини світу // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Вип. 266. Германська філологія. – Чернівці: Рута, 2005. – с. 3-11
6. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / [І. С. Шевченко та ін.]. – Харків: Константа, 2005. – 356 с.
7. Жайворонок В.В. Проблема концептуальної картини світу та мовного її відображення / В.В. Жайворонок // Культура народов Причерноморья. –2002. – № 32. – С. 51-53.

Топчий О.Ю.,
викладач кафедри романо-германських мов
та методики їх навчання
Ізмаїльский державний гуманітарний університет

ТИПОЛОГІЯ ТА ФУНКЦІЇ ЗАГОЛОВКІВ

Першоелементом газетного повідомлення, що здатний імпліцитно чи експліцитно репрезентувати основний задум, ідею автора, є заголовок. Саме у цьому компоненті тексту слово може змістовно виокремлюватися, актуалізуватися, виразно інтенсифікуватися. Метою автора будь-якого повідомлення – не просто розповісти, а й вплинути на читача. Тому ефективність медіа-назви залежить від винайдення журналістом оптимальної форми задуманого впливу на адресата.

Заголовок як «специфічний смисловий і психосоціолінгвістичний вузол, ядро ідеї публікації» [4, с.58], як „зона підвищеної уваги читача" [3, с.15] вже давно став предметом всебічного вивчення дослідників журналістського дискурсу. Питанням його типізації, характерних рис, вміщеної в ньому інформації, складності функцій, класифікації за формою, комунікативними можливостями і прагматикою присвячено чимало наукових статей, монографій, дисертаційних робіт (М.Пилинський, В.Здоровега, В.Дроздовський, В.Кухаренко, В.Садівничий, В.Ільченко, В.Різун, М. Пещак, М.Сікорський, В.Галич, Є.Береговська та ін.).

Тож не випадково і визначень цього поняття існує чимало. Останнім часом дослідження у заголовковій системі зарясніли термінами: « зовнішній індикатор» [4, с.58], «скомпресований варіант замітки» [7, с.192], « структурний компонент газетного тексту» [6, с.246] та ін.

За прагматичною особливістю медіа-назви співвідносять із рекламою, лозунгом, закликом, оголошенням; за формою вміщеної інформації – це назви-символи, назви-тези, назви-цитати, назви-повідомлення, назви-натяки, назви-оповіді ; за особливостями синтаксичної будови – заголовки-слова, заголовки-словосполучення, заголовки-речення. За переліком образно-символічних назв виділяють заголовки-метафори, заголовки-метонімії, заголовки-антомазії, заголовки-синекдохи, заголовки-перифрази; за синтаксичними засобами увиразнення мовлення – заголовки - інверсії, заголовки - оксюморони, заголовки-еліпси [8,с. 68]; за характером подачі інформації – заголовки інформативні та експресивні. Образно-семантичний підхід до класифікації заголовків пропонує Л.Грицюк, виділяючи заголовки-індикатори, заголовки-образи, заголовки-символи [2, с. 51-52].

Свою типологію В.Здоровега - спонукально-наказові, проблемні, констатуючо-описові, рекламно-інтригуючі актуалізатори текствої інформації [3,с.108-109].

Дослідники газетного дискурсу за структурою поділяють назви на розгорнуті та лаконічні; за видом трансформації фразеологічних та афористичних складових - на заголовки із вертикальною та горизонтальною трансформацією; за конотативністю - на позивно-оцінні та негативно-оцінні назви газетних повідомлень.

У лінгвістичних студіях розглядаються й функції назв, а саме: облігаторна, номінативна (ономасіологічна), делімітативна, прогнозуюча, рекламна, орієнтувальна, контактовстановлювана та функція актуалізації концепту твору. Виокремлюють ще текстоутворювальну, когнітивно-стимулюючу, текстооформлювальну, імперативну,

комунікативну, експресивну функції [4, с. 58-60], функцію налаштування читача на текст статті та функцію вираження ставлення самого автора до подій, про які йдеться [6, с. 247].

Т.ч., всі функції заголовків у тексті відповідають актуалізації текстовим категоріям (категорії інформативності, категорії завершеності і зв'язності, категорії ретроспекції і проспекції, категорії прагматичності і системності та ін.) [5, с.105].

У рекламних текстах заголовкові комплекси можуть виконувати номінативно-інформативну, емоційну, класифікаційну, прогностичну, прагматичну (волюнтативну) та атракційну (привертання уваги адресата) функції. Остання - перший етап актуалізації категорії атракційності, що реалізується не лише залученням вербальних, а й паралінгвістичних засобів, до яких відносяться елементи параграфеміки, наприклад, піктограми, гарнітура та текстура шрифтів, набірні засоби, підкреслення.

Улюбленим прийомом актуалізації певного лексичного значення є прийом різноманітного графічного виділення певної частини слова або окремої лексеми у сполученні слів, які несуть основне семантичне навантаження.

Також прийом «взяти в лапки» - графічна підказка яскраво вираженої вторинної номінації, переносного значення, смислового підкреслення. Засобами посилення стилістичного значення у сучасному медійному дискурсі виступають знак оклику, знак питання, тире, дефіс, три крапки.

У сучасному газетному дискурсі спостерігається активний пошук нових способів номінації заголовків, актуалізація яких здійснюється через уживання вишуканих мовних засобів.

Отже, поняття заголовку як своєрідного сплаву стандартних і експресивних засобів, абстрагованого й образного викладу, логічного й емоційного впливу на читача потребує різноаспектного вивчення. Тому перспективним є дослідження і систематизація традиційних і новітніх мовностилістичних способів і прийомів заголовкової системи у мові сучасної періодики на всіх рівнях мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурак М.І. Заголовок як концептуальне ядро тексту інтернет реклами // Мова і культура. (Науковий журнал). – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 12.- Т.IV (129). – С. 252 -262.

2. Грицюк Л.Ф. Образно- семантичний підхід до класифікації заголовків // Мовознавство, 1992.- № 2.- С.51 -56.

3. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості. – Львів: ПАІС, 2004.– 268 с.

4. Кочан І М. Лінгвістичний аналіз тексту: Навч.посіб.– 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008.–423 с.].

5. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту (Текст): моногр./ В.А.Кухаренко. – вінниця: Нова книга, 2004. – 21 с.

6. Музиченко Г.П. Фразема у складі газетного заголовка англомовної преси // Мова і культура. (Науковий журнал). – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 12.- Т.IV (129). – С. 245 -251.

7. Мустафаєва К.В. Використання мовних ресурсів для створення мовної експресії у заголовках (на матеріалі англомовної та німецької преси). Мустафаєва К.В. // Вісник Житомир. держ. ун-ту.- 2004. - №17. С.192-194.

8. Садівничий В.О. Властивості, функції й типи заголовків у структурі та змісті публіцистики Миколи Данька // «Вісник Сум ДУ. Серія Філологія», 2007. - №1.- Т.1.- С. 66 -74.

Трошина Є.В.,
студентка комп'ютерного відділення

Вінницького технічного фахового коледжу

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У сучасному світі соціальні медіа стали не лише інструментом для спілкування, але й потужним середовищем для трансформації мов. Англійська мова, як одна з найпоширеніших мов глобальної комунікації, зазнає значного впливу з боку цифрових платформ. Цей вплив стосується різних аспектів, включаючи структуру мови, лексику, стилістику та способи взаємодії між мовцями. У статті розглядаються ключові аспекти цього впливу.

Лексичні інновації в англійській мові, спричинені соціальними медіа, демонструють, як нові технології змінюють мовний ландшафт. Такі слова, як selfie (фото, зроблене собою), ghosting (раптове припинення комунікації) та doomscrolling (безперервне читання негативних новин в інтернеті), з'явилися завдяки цифровим платформам. Їхній швидкий перехід від сленгу до повсякденного вжитку свідчить про динаміку мовного розвитку у глобалізованому світі. Водночас соціальні медіа сприяють популяризації абревіатур, як-от LOL (laugh out loud, сміятися вголос) і BRB (be right back, зараз повернуся). Ці скорочення виникли як відповідь на технічні обмеження (наприклад, обмеження кількості символів на платформах на кшталт Twitter). У підсумку, цифрове середовище не лише створює нові мовні одиниці, але й змінює мовні звички, роблячи комунікацію швидшою та лаконічнішою.

Соціальні медіа популяризують неформальний стиль комунікації. Використання скорочень, абревіатур і навіть емодзі впливає на традиційні граматичні правила. Хоча деякі лінгвісти вважають це загрозою для стандартної мови, інші розглядають це як природний процес мовної еволюції, подібний до змін, що відбувалися у минулі епохи.

Візуалізація мови стала однією з найбільш значущих змін у комунікації, яку спричинили соціальні медіа. Використання емодзі, мемів та гіфок додає нові шари значення до текстового спілкування, дозволяючи передавати емоції, тон і навіть складні ідеї без використання слів. Наприклад, поєднання емодзі, таких як радість або сум, може замінити повноцінне речення, виражаючи емоційний контекст повідомлення. Мем-культура, своєю чергою, використовує візуальні й текстові елементи, створюючи зрозумілі та легко впізнавані форми гумору або критики.

Такі інструменти не лише економлять час, а й роблять комунікацію більш зрозумілою у глобальному контексті, оскільки візуальні символи часто виходять за рамки мовних бар'єрів. Проте це також змінює спосіб сприйняття мови: текстові повідомлення все частіше спираються на візуальні підказки, що іноді може ускладнювати глибше розуміння значення без контексту. У результаті візуалізація стала важливим елементом сучасної англійської мови, що впливає як на її використання, так і на її розвиток.

Соціальні медіа стали "глобальним селом", де різні культури обмінюються мовними практиками. Це призводить до збільшення кількості запозичень та інтеграції інших

мовних елементів в англійську мову. Такий процес робить мову більш адаптивною до потреб мультикультурного світу.

Дослідження свідчать, що використання неформальної мови в соцмережах може впливати на академічне письмо, спричиняючи проникнення розмовних елементів у формальні тексти. Водночас, соціальні медіа можуть бути корисними для вивчення англійської як другої мови, допомагаючи розвивати комунікативні навички у неформальному середовищі.

Отже, Соціальні медіа мають як позитивний, так і негативний вплив на сучасну англійську мову. З одного боку, вони стимулюють інновації та збагачують мову, з іншого — сприяють появі неформальних та нестандартних форм, які можуть викликати суперечки серед мовознавців. Цей феномен є важливим аспектом мовної еволюції в цифрову епоху.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Синюта О. (2018). Роль соціальних мереж у зміненні мов, Національний авіаційний університет

2. Бондарук Я. В. (2017). Вплив соціальних мереж та інтернет-ресурсів на вивчення англійської мови студентами-філологами, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

3. Дзюбіна, О. (2016). Комунікативний аспект соціальних мереж Facebook і Twitter. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

4. Reed, J. (2014). How social media is changing language. Retrieved from: https://blog.oxforddictionaries.com/2014/06/18/social-media-changing-language/

5. Allen Ch. (2004). Tracing the Evolution of Social Software. Retrieved from: http://www.lifewithalacrity.com/2004/10/tracing_the_evo.html

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Кошкін Андрій Олександрович
асистент кафедри прикладної математики

Харківський національний університет радіоелектроніки

НАУКА У СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ ТОМАСА КУНА

Наука в сучасній філософії розглядається в багатьох аспектах та є предметом різноманітних обговорень. Основні напрями досліджень у цій сфері торкаються наступних питань:

1. Взаємозв'язок науки та філософії: предметом аналізу є методи наукової діяльності, зокрема об'єктивності та суб'єктивності наукового знання.
2. Природа науки: проводиться порівняння наукових теорій та їх прогнозів, критерії, які можна використати для оцінки наукового прогресу.
3. Науковий реалізм vs антиреалізм: предметом дебатів є питання чи вважаються наукові теорії правдивими описами реальності, чи вони є лише інструментами у спостереженнях.
4. Етика науки: обговоренню підлягають наукові дослідження, які пов'язані з експериментами на людях та екологічні наслідки в умовах розвитку технологій.
5. Наука і метод: предметом розгляду є наукові методи, їх переваги та обмеження.

Сучасна філософія науки ставить питання: що ми можемо знати, як ми це знаємо, сенс цього знання для людства.

Одним з сучасних філософів, який запровадив нову концепцію у розумінні науки як інтелектуального та соціального явища є Томас Кун (1922-1996) – видатний американський фізик, філософ і історик науки.

На думку Т. Куна аналіз готових структур наукового знання є надмірно формалізованим та позбавленим змісту. Тому він зосередив свою увагу на механізмі розвитку та становлення нового наукового знання.

У своїй роботі «Структура наукових революцій» (1962)**,** він подає свою теорію наукового прогресу та зміни парадигм у науці.

«У цій праці, безперечно, йдеться не про НТР, а про певне витлумачення суто наукових революцій (і концепція Т. Куна, як відомо, вельми специфічна, оригінальна), але знаменним тут є вже саме звернення до проблематики революційних процесів у сфері наукового пізнання світу» [1].

Так, в його концепції парадигми – це сукупність теоретичних, методологічних і технічних освітлень, які є основою для нормальних наукових досліджень. Важливість питань та спосіб їх дослідження визначається саме парадигмами.

В період вирішення конкретних завдань у рамках вже існуючої парадигми, дослідження базуються на прийнятих теоріях і методах, а науковці підтверджують ці теорії і продовжують їх розвивати. Наприклад: астрономія Птолемея, астрономія Коперника, аристотелевская, ньютоновская динаміки, корпускулярна оптика, діяльність яких будується на основі однакових парадигм. У Т. Куна цей період визначається, як «Нормальна наука». «Нормальна наука» означає дослідження, яке міцно спирається на одне або кілька колишніх наукових

досягнень – досягнень, які протягом якогось часу певне наукове співтовариство визнає основою для розвитку його подальшої практичної діяльності» [2].

З часом виникають спостереження або експериментальні результати, які не узгоджуються з існуючою парадигмою. Кун визначає їх як аномалії. У разі їх збільшення та неможливості пояснення, в рамках парадигми виникає криза у науковій спільноті, що веде до пошуку нових ідей.

Для пояснення аномалій, що накопичувалися як відповідь на кризу, виникає нова парадигма. Заміну старої парадигми на нову Т. Кун вважає «науковою революцією», що є радикальнішою зміною сприйняття реальності. Наукова революція виникає у зв'язку з тим, що комунікація між старою та новою парадигмами може бути несумісною та веде до ускладненого спілкування між їх представниками.

Отже, Т. Кун стверджує, що науковий прогрес не виключно лінійний; він складається з циклів нормальної науки і революційних змін, у яких нові парадигми замінюють старі.

Висновок: філософія Т. Куна підкреслює складність і динамічність наукового процесу, а також роль контексту в розвитку наукового знання. Дивлячись ретроспективно на розвиток різних галузей знань ми знаходимо підтвердження основним концепціям та ідеям Куна. Тому дослідникам вкрай важливо розуміти ці принципи, існуючу стадію розвитку тої чи іншої області знань, щоб бути рушійною силою наукового прогресу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Семенюк Едуард. Філософія сучасної науки і техніки : підручник / Едуард Семенюк, Володимир Мельник. – Вид. 3-тє, випр. та допов. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – 364 с.
2. Кун Томас. Структура наукових революцій. – К.: Port-Royal, 2001. – 228 с.

Кривицький Андрій Олександрович
аспірант кафедри
автоматизації проектування обчислювальних систем
факультету комп'ютерної інженерії та управління
email: andrii.kryvytskyi@gmail.com
науковий керівник: доктор філософських наук,
професор ***Штанько Валентина Ігорівна***

Харківського національного університету радіоелектроніки

ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ДІАГНОСТИКИ КРИТИЧНИХ СИСТЕМ: ВЕРИФІКАЦІЯ, ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ТА ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ МЕЖІ

Стаття присвячена філософським проблемам функціональної діагностики критичних обчислювальних систем. Аналізуються філософські підходи позитивізму та неопозитивізму у розрізі вирішення проблеми верифікації та фальсифікації результатів функціональної діагностики, а також вивчаються мета теоретичні засади визначення критеріїв істинності діагностичних гіпотез. Демонструється важливість врахування філософських підвали з метою розкриття методологічних та епістемологічних обмежень діагностичних практик, спрямованих на підвищення безпеки та надійності складних технічних систем.
Ключові слова: *функціональна діагностика, критичні системи, обчислювальні системи, верифікація, фальсифікація, позитивізм, епістемологія.*

Вступ. Процес розробки критичних систем має значну кількість викликів одним із найскладніших із них є діагностика та верифікація роботи таких систем відповідно до заданих характеристик, а також прогнозована реакція таких системи на вихід за рівні критичних параметрів. Основна проблема діагностики так верифікації таких систем постає у, часто, значній вартості, або неможливості перевірки таких систем в реальному середовищі роботи. Наприклад, верифікації коректної роботи системи автоматичного захисту атомної станції на реальному обладнанні може створити ризики для життя та здоров'я персоналу та навколишнього середовища[1,2]. Іншим прикладом критичної системи може бути автоматизована система керування безпілотного літального апарату, діагностика та верифікація такої системи в реальних умовах може бути надмірно ресурсоємною з точки зору фінансових та матеріальних витрат, бо екземпляри авіаційної техніки не тільки дорогі, але й вимагають складного технологічного процесу виготовлення, а також може нести загрозу життю та здоров'ю людей на землі. Функціональна діагностика є одним із методів вирішення цієї проблеми, її методи дозволяють проводити технічну діагностику діагностованого об'єкту в лабораторних умовах за допомогою імітаційного моделювання середовища роботи критичної системи. Ключовим компонентом системи є моделі середовища роботи. Імітаційні моделі є спрощеними моделями реального середовища, що створює задачу розробки моделей з максимально можливим рівнем кореляції з реальним світом, при цьому достатньо спрощених для відповідності технічних вимог швидкодії. Розробка таких моделей вимагає не тільки високого рівня технічної

імплементації системи діагностики, а також філософського усвідомлення обмежень самої концепції достовірності діагностики та верифікації об'єкту за допомогою моделювання[2]. Основними філософськими питаннями, що постають під час розробки діагностичних систем функціональної діагностики є питання кореляції імітаційних моделей реальному середовище роботи, філософський аналіз засад діагностики, визначення істинності тверджень щодо стану системи та верифікації її стану та епістемологічні обмеження точності діагностики та верифікації.

Методологічні засади діагностики: позитивізм та неопозитивізм. Традиційно позитивізм та неопозитивізм спираються на емпіричну оцінку тверджень, що означає, що перевірка тверджень про справність чи не справність системного компоненту має спиратись на об'єктивні, вимірювані дані, отримані емпіричним шляхом. Прикладом такого експерименту може бути зчитування даних з приладів літального апарату, тестового стенду, тощо. Отримані таким чином дані мають підтверджувати або спростовувати діагностичні теорії. З розвитком технічних рішень обчислювальні системи почали працювати з над-високими швидкостями зміни параметрів, що робить сам емпіричний експеримент не точним. На додачу до цього сама філософська концепція неопозитивізму зіштовхується з проблемою точності інтерпретації даних, адже результат експерименту залежить від апарату мислення, суб'єктивного сприйняття конкретного фахівця що здійснює експеримент, що робить результати діагностики не суте емпіричними, а опосередкованими теоретичними припущеннями, що унеможливлює перевірку достовірності процесу верифікації та діагностики[5].

Верифікація та фальсифікація. На противагу позитивізму Карл Поппер запропонував замінити акцент з верифікації теорій на спроби їх спростування – фальсифікувати[1]. В контексті функціональної діагностики це ставить задачу пошуку таких умов діагностики в яких діагностична модель є неспроможною адекватно реагувати на задані параметри та збудники, що викривляє результат роботи системи, фактично – фальсифікувати роботу моделі при особливих умовах діагностики. У випадку знаходження можливостей для фальсифікації моделі з'являються підстави для удосконалення та заміни моделі на таку, що буде краще імітувати реальне середовище роботи.

Фальсифікації у функціональній діагностиці проявляється у прагненні виявлення аномалій як у імітаційній моделі, так і у діагностованому об'єкті, що дозволяє створювати точніші моделі та методи діагностики та верифікації, а також удосконалювати розуміння процесів що відбуваються під час роботи об'єкту, що веде до покращення роботи діагностованої системи.

Критерії істинності та операціоналізація понять. Для оцінки істинності або хибності діагностичних постає необхідність чіткої операціоналізації вимог до конкретних критичних систем та понять вікна справної роботи, власне справності та несправності компонентів та системи загалом. Філософія науки[6] надає інструменти уточнення та визначення цих понять. Наприклад, авіоніка літального апарату вважається справною якщо критично важливі параметри такі як стійкість зв'язку, точність навігації, стабільність системи управління знаходяться в межах встановлених стандартів[3].

Встановлення стандартів вимагає не лише технічної конструкції істинності, але й соціальної та інституційної конструкцій істинності. Відповідні конструкції надають інструменти для створення міжнародних органів, сертифікаційних організацій, що складаються з провідних фахівців відповідних галузей. Відповідні організації створюють

сертифікаційні стандарти, що формалізують вимоги до перевірки релевантності діагностичних даних, вимог до тестових умов та критичної системи загалом[3].

Епістемологічні межі та невизначеність. В реальному світі критичні системи, такі як ІТ-мережі, авіоніка, атомні електростанції, тощо – мають надзвичайно велику кількість динамічних параметрів та взаємодій між компонентами. Імітаційні діагностичні моделі неминуче спрощують ці процеси та взаємодію з середовищем, що призводить до епістемологічних меж, адже передбачення поведінки складних систем можливо лише в обмежених сценаріях[1,7]. Невизначеність зберігається на всіх стадіях діагностики та верифікації – від постановки гіпотез до аналізу та інтерпретації даних. Філософський підхід до вирішення цієї проблеми допомагає мінімізувати ризики помилкових висновків, врахувати їх та виявити розташування меж пізнання конкретної критичної системи, що в свою чергу дозволяє вирішити проблему, наприклад, функціональної діагностики в режимі імітаційного моделювання.

Висновки. Функціональна діагностика критичних систем не має і не може обмежуватись виключно технічними та емпіричними аспектами. Натомість вона вимагає філософського осмислення методологічних основ, аналізу критеріїв істинності, меж верифікації та можливостей фальсифікації[4]. Таким чином у поєднанні філософського аналізу та технічних методів постає можливість діагностичних систем, що матимуть обґрунтовані, реалістичні та надійні критерії оцінки якості функціонування складних інженерних об'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Popper K. The logic of scientific discover. 2nd ed. Milton Park, Abingdon-on-Thames, Oxfordshire, England, UK : Routledge, 2002. 544 p.
2. Carnap R. The logical syntax of language. Chicago : Open Court Publishing, 2002. 510 p. C.
3. Кун Т. Структура наукових революцій. [Київ] : Port-Royal, 2001. 226 с.
4. Feyerabend P. Against method. 4th ed. London : Verso, 2010. 336 p.
5. Reichenbach H. The theory of probability. Berkeley : University of California Press, 1949. 485 p.
6. ВІ Штанько, МО Кізіцький ВЗАЄМОДІЯ ЛЮДИНИ І МАШИНИ: ФІЛОСОФСЬКИЙАСПЕКТ The 7th International scientific and practical conference "European scientific discussions"(May 23-25, 2021) Potere della ragione Editore, Rome, Italy. 2021. 491 p. C.371
7. Lakatos I. *The methodology of scientific research programmes.* Cambridge : Cambridge University Press, 1978. 269 p.

Сергієнко Владислав Ігорович,
аспірант кафедри
автоматизації проектування обчислювальної техніки
vladyslav.serhiienko@nure.ua
Штанько Валентина Ігорівна,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії
valentyna.shtanko@nure.ua

Харківський національний університет радіоелектроніки

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИЙ СТАТУС ВИПРАВЛЕНИХ ДАНИХ У ЗАВАДОСТІЙКИХ СИСТЕМАХ: МЕЖІ ОБ'ЄКТИВНОСТІ В УМОВАХ ПОМИЛОК

У сучасних умовах, де постійно зростає обсяг інформації що передається, якість зв'язку нерідко страждає через перешкоди в каналах передачі. Це призводить до втрат корисної інформації, що вимагає використання завадостійкого кодування. Ця технологія додає надлишкову інформацію до початкової, за рахунок чого на стороні прийому інформації дозволяє виявляти та виправляти помилки, тим самим відновлюючи первинну інформацію та забезпечуючи надійність передачі даних.

Разом із технічними досягненнями цієї технології виникає епістемологічне філософське питання: чи можна вважати інформацію з виправленими помилками істинною? Як зазначено у дослідженні Філіппенко І.В., Кулак Е.М. та Сергієнка В.І., алгоритми завадостійкого кодування забезпечують високу ефективність корекції помилок, але через імовірнісну природу можуть залишати похибки [1]. Подібна ситуація розглядається у праці Левченка Є.В. та Штанько В.І., де досліджується довіра до рішень, прийнятих нейронними мережами, враховуючи їх обмежену точність [2].

Карл Поппер у "Логіці наукового дослідження" наголошує, що знання вважається науковим, якщо його істинність можна перевірити через можливість фальсифікації [3]. Цей підхід акцентує на емпіричній основі знання, яка є ключовою для підтвердження його достовірності. У випадку виправлених помилок, істинність залежить від відповідності відновленої інформації початковим даним, що потребує еталонних даних. Однак у завадостійкому кодуванні на стороні прийому інформації перевірка базується переважно на математичних моделях, що породжує виклики щодо об'єктивності даних, особливо в критичних сферах, як-от медицина чи безпека.

Крім того, важливо врахувати, що надійність виправленої інформації залежить не лише від точності алгоритмів, але й від контексту їхнього застосування. Наприклад, у системах, де відсутня можливість отримати еталонні дані, перевірка достовірності часто зводиться до ймовірнісного аналізу. Це створює додаткові етичні питання, особливо у випадках, коли невідновлені помилки можуть мати серйозні наслідки, як у медичній діагностиці або управлінні критичними інфраструктурами. Таким чином, проблема

істинності виправлених даних виходить за межі технічних аспектів і потребує міждисциплінарного підходу.

Завадостійке кодування не лише сприяє технічному прогресу, але й відкриває можливості для філософського осмислення природи знання. Клод Шеннон у своїй теорії кодування наголошував, що ефективність передачі даних залежить від балансу між надлишковістю та продуктивністю системи [4]. Цей підхід став основою для створення алгоритмів, що дозволяють не тільки відновлювати інформацію, а й вивчати її достовірність.

Таким чином, оцінка істинності виправлених помилок не обмежується технічними аспектами. Вона висуває вимоги до об'єктивності алгоритмів, які формують нові стандарти знань у критично важливих сферах. Подальше дослідження цих питань допоможе вдосконалити алгоритми перевірки істинності даних, зберігаючи баланс між точністю та практичністю. У цьому контексті технології стають не лише інструментами передачі інформації, а й ключовими факторами у формуванні об'єктивного знання, що має вирішальне значення для майбутнього науки та суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Філіппенко І. В. Система завадостійкого кодування даних на ПЛІС / І. В. Філіппенко, Е. М. Кулак, В. І. Сергієнко.// Radioelectronics & Informatics – 2019. – №4. – С. 38–45.
2. Левченко Є. В., Штанько В. І. "Довіра до невидимого: проблема прийняття рішень нейронною мережею." Міжнародний науковий журнал «Грааль науки», 2024, № 35, с. 323–325. DOI: 10.36074/grail-of-science.19.01.2024.058
3. Поппер К. Логіка наукового дослідження. Лондон: Hutchinson, 1959.
4. Шеннон К. "Математична теорія комунікації." Bell System Technical Journal, 1948, том 27, с. 379–423 і 623–656.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Вальчук Соломія Дмитрівна
здобувачка освітнього ступеня бакалавра
юридичного факультету
Науковий керівник: ***Крушинський Сергій Антонович***
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та процесу

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

ЗАЛУЧЕННЯ ПОНЯТИХ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У контексті тривалої військової агресії правоохоронні механізми відіграють ключову роль у збереженні внутрішньої стабільності в країні. У відповідь на сучасні виклики законодавець адаптував та вдосконалив їх. Суттєві зміни відбулися і в системі кримінального судочинства, зокрема розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». Ці заходи спрямовані на підвищення ефективності притягнення до кримінальної відповідальності осіб в умовах воєнного стану.

Слід зауважувати те, що поняті є досить важливими учасниками кримінального провадження, які, насамперед, сприяють здійсненню одних із основних ознак досудового розслідування як неупередженість та об'єктивність. Однак у КПК про участь понятих під час проведення слідчих (розшукових) дій сказано не багато та їх правова регламентація обділена увагою, оскільки вони згадуються лише в статтях 3, 66, 104, 223 та 615 Кодексу. Також у Кримінальному процесуальному кодексі немає повного визначення поняття «понятий». Зокрема, у п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК вони позначені як учасники кримінального провадження, що є досить загальним визначенням. Тому виходячи зі змісту вищезазначених статей ми можемо тлумачити термін «поняті» як учасники кримінального провадження, які залучаються слідчим або прокурором до проведення певних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування та які також у подальшому, під час судового розгляду, можуть бути допитані як свідки цих дій [1].

Загальний порядок залучення понятих у певній мірі передбачений статтею 223 КПК. Відповідно до ч. 7 ст. 223 КПК «слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне» [1]. До цього варто додати те, що обов'язковою є участь не менше як двох понятих є при обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи а також при обшуку особи. При таких слідчих

(розшукових) діях поняті будуть залучені незалежно від того чи застосовуються технічні засоби фіксування чи не застосовуються. Також до обов'язків понятих входить нерозголошення відомостей досудового розслідування щодо проведення таких процесуальних дій, якщо є така вимога від слідчого або прокурора, адже за невиконання вищезазначеної вимоги передбачена кримінальна відповідальність за ст. 387 Кримінального кодексу України. Повертаючись до ч. 7 ст. 223 КПК, варто звернути увагу на те, що понятими не можуть бути «потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження» [1].

Варто згадати те, що у сучасних умовах воєнного стану в Україні постає низка викликів, які ускладнюють проведення слідчих (розшукових) дій, що зазвичай вимагають обов'язкової участі понятих. По-перше, слід відзначити постійну загрозу ракетно-бомбових ударів з боку окупаційних військ держави-агресора. Ця загроза існує в будь-який час доби та охоплює всю територію України. В таких умовах забезпечення безпеки громадян стає пріоритетним завданням, що ускладнює можливість їх залучення як понятих. По-друге, часті оголошення про повітряну загрозу створюють додаткові перешкоди для проведення слідчих дій. Громадяни змушені дотримуватись заходів безпеки, що обмежує їхню участь у слідчих процесах. Третя причина полягає у відсутності частини населення внаслідок їхнього тимчасового переміщення в інші регіони або за межі України. Це зменшує кількість потенційних понятих, доступних для участі у слідчих діях.Четвертим фактором є мобілізація громадян до лав Збройних сил України та інших військових формувань. Участь у збройних діях та виконання обов'язків перед державою обмежують їх можливість брати участь у слідчих діях як понятих. Також до перелічених причин варто додати те, що існує небажання незацікавлених осіб безоплатно та тривалий час бути присутніми під час слідчої дії. Це небажання посилюється ризиками, пов'язаними з веденням агресивних воєнних дій на території України [2, с. 331-332].

Враховуючи ці причини, відповідно був прийнятий Закон «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14 квітня 2022 року було внесено зміни до абз. 2 ч. 7 ст. 223 та абз. 3 ч. 1 ст. 615 КПК [3]. У цих статтях містяться положення про, те що, в умовах воєнного стану слідчому або прокурору надається дозвіл проводити обшук або огляд житла чи іншого володіння особи а також обшук особи без залучення понятих, тільки тоді коли будуть дотримані такі умови як 1) якщо таке залучення є об'єктивно неможливим або небезпечним для життя чи здоров'я цих осіб та 2) коли буде здійснено безперервний відеозапис таких процесуальних дій доступними технічними засобами. Звичайно, що при таких умовах створюється додаткове навантаження на працівників правоохоронних органів, але водночас це забезпечує безпеку життя чи здоров'я осіб, які потенційно могли стати понятими [4, с. 141].

Навіть по при це у слідчій практиці спостерігається тенденція, коли слідчі використовують ці положення неправомірно, оскільки при проведенні огляду житла чи іншого володіння особи вони не залучають понятих. Варто додати, що при цьому в протоколі немає ніяких посилань на ст. 615 КПК та причин незалучення понятих до слідчих дій, в яких їх участь є обов'язковою. Тому це може стати наслідком визнання судом отриманих доказів недопустимими. Беручи до уваги позицію Членова М. М. «відсутність понятих під час здійснення цих слідчих (розшукових) дій слід розглядати як

виняток із загального правила. У таких випадках слідчий, дізнавач або прокурор зобов'язані вказати в протоколі відповідної слідчої (розшукової) дії конкретні обставини, які у певний час і в конкретному місці (населеному районі, вулиці, пункті) об'єктивно неможливо здійснити залучення щонайменше двох незаінтересованих понятих. Зокрема, причиною може бути реальна загроза їхньому життю чи здоров'ю» [2, с. 332].

Таким чином залучення понятих під час досудового розслідування є важливим інструментом забезпечення об'єктивності та неупередженості слідчих дій, однак в умовах воєнного стану цей механізм зазнає значних викликів через загрозу безпеці, мобілізацію населення та інші обставини. Законодавчі зміни, спрямовані на спрощення процедури за рахунок дозволу проведення окремих слідчих дій без участі понятих, за умови їхньої фіксації технічними засобами, є виправданими в надзвичайних умовах. Однак порушення встановлених правил і недотримання вимог щодо належного документування обставин можуть призвести до визнання доказів недопустимими. Таким чином, забезпечення прозорості та дотримання прав учасників кримінального провадження навіть у складних умовах є ключовою передумовою ефективного правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 21 листоп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 02.12.2024).

2. Членов М. М. Особливості залучення понятих в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2024. № 1. С. 329–334.

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14 квітня 2022 року № 2201-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 30.03.2024)

4. Семенюк І. Ю. Проблеми збирання доказів у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. Юридичні науки: проблеми та перспективи : матеріали науково-практ. конф., м. Запоріжжя, 23–24 лют. 2024 р. Львів – Торунь, 2024. С. 140–142.

Дзюба Кирило Олексійович,
студент 3 курсу, 6 групи
факультету прокуратури,
Науковий керівник: ***Н.М. Швець,***
к. ю. н., доц., доц. кафедри трудового права

НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПРОКУРОРІВ

В сучасному українському правовому полі існує концепція встановлення спеціальних правил розрахунку оплати праці певних категорій працівників. Така концепція закріплена на законодавчому рівні, зокрема в Законах України «Про державний бюджет на "х" рік», наприклад, на 2024 рік [1]. Найяскравішими прикладами таких осіб є прокури, судді, працівники податкових і митних органів. Треба розібратися з правовою регламентацією і позиціями щодо встановлення таких норм. Дані особливості визначаються винесенням деяких категорій посадових осіб в окрему соціальну групу населення з встановленням для них спеціальних прожиткових мінімумів для визначення базового посадового окладу.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про прожитковий мінімум» «прожитковий мінімум – це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості» [2]. Дуже влучною є думка Сокол М.В. з приводу того, що «якісна система соціальних стандартів, зокрема прожиткового мінімуму, як основи для визначення мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії за віком та надання соціальних допомог буде можливою в разі чіткого визначення та співвідношення понятійно-категоріального апарату і науково-методичних, обґрунтованих підходів щодо розрахунків споживчого кошика, прожиткового мінімуму та інших соціальних гарантій» [3, с. 845]. Обґрунтованих доводів законодавцем при прийнятті зазначених рішень висунуто не було. Важливо і те, що в ч. 2 ст. 1 цього ж Закону визначено вичерпний перелік соціальних і демографічних груп населення, серед яких вид професійної діяльності не є визначним фактором. Лежнєва Т.М., аналізуючи ч. 3 ст. 4 цього ж Закону: «Прожитковий мінімум на одну особу, а також окремо для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення, щороку затверджується Верховною Радою України в законі про Державний бюджет України на відповідний рік.» [3] вказує, що Верховна Рада України не має повноважень встановлювати інші, ніж передбачено законом, розміри прожиткового мінімуму [4, с. 71]. Такі дії вчена оцінює як завуальовані маніпуляції із різновидами прожиткового мінімуму, які мають низку правових вад і ставлять під велике питання правомірність зменшень посадових окладів, викликаних цими змінами. Заіка Ю.О. вказує на те, що такі юридичні категорії є маркером соціальної нерівності в суспільстві [5, с. 240].

Найяскравішою і найбільш обговорюваною категорію таких осіб є прокурори. П. 6 ст. 7 Законопроєкту «Про державний бюджет на 2025 рік» передбачено збільшений прожитковий мінімум для розрахунку посадового окладу прокурора окружної прокуратури у розмірі 2102 грн., який є базовим для подальшого розрахунку всіх заробітних плат прокурорів [6]. Такому рішенню передували численні думки різних науковців та позиції Ради прокурорів України [7]. Такі зміни підвищують посадовий оклад прокурора окружної прокуратури майже на 13 тисяч гривень, що є дуже суттєвою сумою. Здійснювалося багато посилань і на рішення Конституційного Суду України *«стале забезпечення фінансування, зокрема органів прокуратури, робота якої тісно пов'язана з діяльністю судів, є однією з конституційних гарантій реалізації прав і свобод громадян, їх судового захисту. Потреба у належному матеріальному забезпеченні прокурорів випливає з характеру покладених на них службових обов'язків, є гарантією незалежності їх діяльності в ефективному судовому захисті прав громадян. однією з необхідних передумов незалежної діяльності прокуратури, неупередженого, об'єктивного, безстороннього виконання прокурорами своїх функцій є заходи щодо належного рівня матеріального забезпечення прокурорів, які мають бути гарантовані таким чином, щоб не допустити тиску»* [8]. Схоже рішення існує з приводу встановлення прожиткового мінімуму для визначення посадового окладу суддів [9]. Крім цього, абз. 2, ч. 3, ст. 81 Закону України «Про прокуратуру» визначено, що посадовий оклад прокурора окружної прокуратури з 1 січня 2022 року становить 25 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року [10], очевидно нема жодної вказівки на якусь іншу соціальну чи і демографічну групу окрім **працездатних осіб**.

Враховуючи вище викладене, погоджуючись з чисельними думками наукової спільноти, вважаємо, що дії законодавця зі встановлення для прокурорів спеціального прожиткового мінімуму для визначення базового посадового окладу є не лише дискримінаційними, але й такими, що порушують концепцію як власне правової, так і економічної природи права. Збільшення відповідної суми стосовно прокурорів є подоланням нерівності в оплаті професійної діяльності лише у порівнянні з суддями, працівниками податкових і митних органів, а не подоланням існуючої проблеми в повному обсязі. Можна сказати, що такі дії законодавця спеціально створюють суперечливі одна одній за змістом норми, породжуючи правову колізію між ч. 3 ст. 81 Закону України «Про прокуратуру», ч. 2 ст. 1 Закону України «Про прожитковий мінімум» та абз. 7 ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет на 2024 рік».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 1 .Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України від 09.11.2023 р. № 3460IX: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text (дата звернення: 27.11.2024).

2. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.1999 р. № 966-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text (дата звернення: 27.11.2024).

3. Сокол М.В. Прожитковий мінімум та його значення у формуванні якісної системи соціальних стандартів. Форум права. 2012. № 4. С. 841–846.

4. Лежнєва Т.М. Щодо встановлення спеціальних розмірів прожиткового мінімуму для визначення посадових окладів окремих категорій працівників. Право і суспільство. 2021. № 3. С. 68-73.

5. Заіка Ю.О. Прожитковий мінімум як показник соціального захисту громадян. Актуальні проблеми приватного та публічного права: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 95-річчю від дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О.І. Харків. 2024. С. 238-241.

6. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Проєкт Закону України № 12000 від 14.09.2024 р. URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/a45cf087-1503-4ae4-afce-5467266806b4 (дата звернення: 27.11.2024).

7. Радою прокурорів продовжується робота над питанням справедливої оплати праці прокурорів. Публікація від 10.01.2024 р. URL: https://rpu.gp.gov.ua/ua/rada_news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=350155 (дата звернення: 27.11.2024).

8. Рішення Конституційного Суду України від 26.03.2020 р. № 6-р/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-20 (дата звернення: 27.11.2024).

9. Рішення Конституційного Суду України від 27.02.2020 р. № 3-р/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-20 (дата звернення: 27.11.2024).

10. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text (дата звернення: 27.11.2024).

Єлизавета КИСЕЛЬОВА
курсант 4-го курсу
ФПФПОДР НПУ,
Науковий керівник: ***Олена ЛОПАЄВА***
старший викладач кафедри вогневої підготовки

Дніпровський державний університету
внутрішніх справ

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

В умовах воєнного часу питання обігу вогнепальної зброї набуло актуальності, що зумовило незліченну кількість обговорень та дискусій не тільки серед правоохоронців та науковців, а й серед звичайних громадян. Підрозділи превентивної діяльності з першого дня повномасштабної війни здійснюють профілактику правопорушень різного характеру, серед яких правопорушення, що стосуються обігу вогнепальної зброї які ми пропонуємо розглянути.

Наразі немає закону який регулює суспільні відносини у сфері обігу вогнепальної зброї, що викликає певні труднощі при дослідженні цього питання. Вогнепальна зброя відноситься до предметів на які поширюється дозвільна система, тому у Міністерстві внутрішніх справ наказом було затверджено інструкцію «Про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів» від 21.08.1998 № 622 яка регулює умови та порядок видачі та анулювання дозволів на придбання, зберігання, облік, охорону, носіння, перевезення і використання зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, боєприпасів, інших предметів, матеріалів та речовин, щодо зберігання і використання яких установлено спеціальні правила, порядок та на які поширюється дія дозвільної системи, правил поводження з ними та їх застосування [1].

Дана інструкція хоч і регулює питання щодо виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення, та використання вогнепальної зброї, але не надає визначення терміну обіг зброї, тому варто звернутись до праці Д. В. Андрєєва, який зазначає, що під незаконним обігом зброї можна розуміти: будь-які дії зі зброєю, крім її використання за цільовим призначенням, котрі вчиняються без передбаченого законом дозволу і тягнуть адміністративну або кримінальну відповідальність [2, с. 67].

Розібравшись із обігом вогнепальної зброї, слід визначити яку роль відіграють підрозділі превентивної діяльності у даній галузі. Перш за все це профілактика

правопорушенням, що посягають на суспільні відносини у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї. Для здійснення такої профілактики доцільно б було співпрацювати з населенням, яке стане очима та вухами для підрозділів превентивної діяльності. У форматі добровільної бесіди поліцейські будуть опитувати громадян на предмет вчинення їхніми знайомими, сусідами правопорушень у сферу обігу вогнепальної зброї. Обов'язковим має бути уточнення щодо перебування таких осіб у лавах ЗСУ чи інших організаціях які працюють у зоні бойових дій, так як саме гарячі точки у яких ведуться бойові дії можна вважати основним джерелом незаконного постачання зброї.

Для подальшого визначення ролі підрозділів превентивної діяльності у сфері обігу вогнепальної зброї варто звернути увагу на адміністративні правопорушення, що стосуються обігу вогнепальної зброї, пропонуємо розглянути основні.

Придбання, зберігання, передача іншим особам або продаж громадянами вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду без відповідного документа дозвільного характеру, виданого уповноваженим державним органом передбачено ст. 190 КУпАП, Порушення правил зберігання, носіння або перевезення нагородної, вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду і бойових припасів громадянами, які мають відповідний документ дозвільного характеру, виданий уповноваженим державним органом на зберігання зазначеної зброї ст. 191 КУпАП, порушення громадянами встановлених строків реєстрації (перереєстрації) нагородної, вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду або правил взяття їх на облік в уповноваженому органі Міністерства внутрішніх справ України у разі зміни місця проживання ст. 192 КУпАП, ухилення від реалізації вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду і бойових припасів громадянами, у яких уповноваженим державним органом анульовано документ дозвільного характеру на їх зберігання і носіння ст. 193 КУпАП, продаж працівниками торговельних підприємств (організацій) вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду і бойових припасів підприємствам, установам, організаціям та громадянам, що не мають на це відповідного документа дозвільного характеру, виданого уповноваженим державним органом ст. 194 КУпАП, порушення правил зберігання або перевезення вогнепальної чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду і бойових припасів працівниками підприємств, установ, організацій, відповідальними за їх охорону, а так само використання ними зазначеної зброї і бойових припасів не за призначенням ст. 195 КУпАП [3].

До компетенції Національної поліції відносяться правопорушення передбачені ст. 192, 194, 195, що означає що поліцейські уповноважені виносити рішення по справі про адміністративно правопорушення за даними статтями, інші перераховані статті розглядає суд.

Допомогти у виявленні правопорушень, що стосуються обігу вогнепальної зброї може єдиний державний реєстр зброї, який за словами Міністра внутрішніх справ Клименка Ігоря Володимировича планують запустити 23 червня. Єдиний державний реєстр зброї сучасне рішення нагальних питань серед яких легалізація зброї, облік незареєстрованої

зброї, облік зброї вивезеної з зони бойових дій. Також міністр зазначив про необхідність створення єдиного державного реєстру зброї для обміну даними в електронному вигляді з суб'єктами господарювання та іншими правоохоронними органами [4].

Отже, проаналізувавши термін обіг зброї, діяльність підрозділів превентивної діяльності щодо обігу вогнепальної зброї, можна дійти висновка, що сучасне законодавство потребує закону який визначав би терміни зброя, обіг зброї тощо. Нормативні акти що регулюють процес придбання, зберігання, експлуатації (застосування), виготовлення реалізації та інші дії зі зброєю потребують адоптації до сучасних умов, в тому числі до правового режиму воєнного стану з урахуванням кількості зброї яка з'явилась на території нашої держави з дня початку війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наказ Міністерства внутрішніх справ України 21.08.1998 № 622 «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text

2. Андрєєв Д. В. Поняття та види незаконного обігу зброї. Вісник Луганського держаного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка.– Сєвєродонецьк, 2017. – № 2 (78). – С. 62-69. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0b1bbad3-7001-46e3-af65-adf1755a9123/content

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

4. Клименко назвав терміни запуску єдиного реєстру зброї. URL: https://www.slovoidilo.ua/2023/03/24/novyna/bezpeka/ukrayini-zyavytsya-yedynyj-derzhreyestr-zbroyi-klymenko (дата звернення 20.11.2024)

Конончук Богданна Ростиславівна
здобувачка освітнього ступеня бакалавра
юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО І КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА

Державне та комунальне майно - це два різних види майна, які мають свої особливості та призначення. Отож, метою даного підрозділу курсової роботи буде визначення поняття та особливості кожного з них.

За загальноприйнятими та встановленими чинним законодавством України правилами розподіл прав власності на види здійснюється за формами власності або суб'єктами прав власності (що дійсним чином є модифікованим варіантом попередньої класифікації).

Основний закон України - Конституція України, передбачає три економічні форми власності: приватну, державну та комунальну. Ці відносини економічної власності мають бути аналогічними та відповідними праву приватної власності, праву державної власності та праву комунальної власності. Однак у тій самій Конституції України перераховано такі види прав власності: право власності українського народу (стаття 13 Конституції України), право державної власності (стаття 14 Конституції України); право на приватну власність як невід'ємне право людини (стаття 41 Конституції України); право власності Автономної Республіки Крим (стаття 138 Конституції України), право комунальної власності як власність територіальних громад (стаття 142 Конституції України) [1].

Таким чином, основою публічної власності є державна власність, що є особливою формою присвоєння матеріальних благ на користь держави та громадянського суспільства, що наділені конкретно-визначеними характеристиками, які і відрізняють її від інших форм власності.

Відповідно до ст. 326 Цивільного кодексу України у державній власності є майно, у тому числі грошові кошти, яке належить державі Україна. Від імені та в інтересах держави Україна право власності здійснюють відповідно органи державної влади. Управління майном, що є у державній власності, здійснюється державними органами, а у випадках, передбачених законом, може здійснюватися іншими суб'єктами [2].

Зі змісту вищевказаних статей випливає, що комунальна власність принципово відокремлена від державної власності на конституційному рівні. Комунальна власність перестав бути частиною державної, це самостійний об'єкт права власності, яким керує безпосередньо територіальна громада чи створені нею органи [3].

Не чітке визначення поняття права комунальної власності міститься у ст. 327 ЦК України. Так, у комунальній власності є майно, у тому числі грошові кошти, яке належить територіальній громаді, а управління майном, що є у комунальній власності, здійснюють безпосередньо територіальна громада та утворені нею органи місцевого самоврядування.

Тобто законодавець не встановлює перелік майна, яке може бути об'єктом права комунальної власності, обмежуючись загальною нормою, за якою у комунальній

власності перебуває майно, у тому числі гроші, що належать територіальній громаді. Комунальна власність неспроможна містити об'єкти виняткової власності та ознаки інших об'єктів, призначених задля забезпечення лише національних інтересів та державної безпеки [4].

Таким чином, у підсумку варто зазначити, що державне майно - це майно, яке перебуває у власності держави, тобто є власністю держави як правової особи. Це можуть бути земельні ділянки, будівлі, споруди, об'єкти інфраструктури (дороги, мости, водойми тощо), а також рухоме майно (транспортні засоби, обладнання, інвентар тощо).

Комунальне майно - це майно, яке перебуває у власності місцевої громади, тобто місцевої ради або іншого органу місцевого самоврядування. Це можуть бути ті ж види майна, що й у державного майна: землі, будівлі, споруди, рухоме майно тощо, але вони знаходяться на території конкретної громади.

Державне та комунальне майно мають відмінності у власності та управлінні, але обидва вони відіграють важливу роль у функціонуванні суспільства та забезпеченні його потреб.

Часто державне майно складається з об'єктів, які мають стратегічне значення для країни, таких як енергетика, транспортна інфраструктура, оборонні підприємства тощо. Державне майно може бути об'єктом державного контролю, адміністрування та регулювання відповідно до законодавства.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що зміст права державної та комунальної власності визначається набором норм, які забезпечують відносини власності між державою та місцевими громадами та визначають правовий статус та умови використання майна, що перебуває у цій власності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996, Відомості Верховної Ради України, 1996. №30. 30 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Цивільний кодекс України, Відомості Верховної Ради України. 2003. №40–44. Ст. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства "Кіровоградобленерго" про офіційне тлумачення положень частини восьмої статті 5 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (справа щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності) від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-07#Text
4. Науково-практичний коментар до статті 327 Цивільного кодексу України від 15.11.2007, чинний. URL: https://ips.ligazakon.net/document/KK000854

Костюченко Н.Д.,
студентка 1 курсу магістратури,
Науковий керівник: ***Звенигородський О.М.,***
к.ю.н, доцент,

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ЄВРОСКЕПТИЦИЗМ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ ОПОЗИЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейський Союз (далі – ЄС) є одним із найважливіших геополітичних та економічних утворень сучасного світу, який відіграє ключову роль у глобальних процесах інтеграції, забезпечення миру та економічного розвитку. Проте, попри значні досягнення в цих сферах, ЄС регулярно стикається з критикою з боку різних суспільних та політичних груп. Це явище, відоме як євроскептицизм, стало однією з форм політичної опозиції, яка ставить під сумнів ефективність, доцільність і майбутнє європейської інтеграції.

Актуальність дослідження євроскептицизму зумовлена сучасними викликами, з якими стикається ЄС: зростанням популізму, міграційними кризами, внутрішніми політичними суперечностями та виходом Великобританії з союзу (Brexit). Аналіз цього явища дає змогу краще зрозуміти причини та наслідки опозиції щодо європейської інтеграції, а також виробити стратегії для збереження єдності та стабільності ЄС у майбутньому.

Так, у науковій літературі термін «євроскептицизм» трактується по-різному, що, насамперед, породжує різноманітні погляди та думки щодо даного поняття. Зокрема, Л. Хуге та Г. Маркс вважають, що євроскептицизм виражає сумніви чи побоювання щодо європейської інтеграції, проявляючись у широкому діапазоні критичних позицій, що включає, серед іншого, фронтальну та відкриту опозицію щодо ЄС [1, с. 119-120]. На думку П. Таггарт євроскептицизм являє собою політичну позицію, яка повністю або частково заперечує ідею європейської інтеграції [2, с. 36]. Отже, можна зробити висновок, що євроскептицизм – це складне соціально-політичне явище, що характеризується критичним ставленням до процесів європейської інтеграції, яке виражається в сумнівах щодо доцільності, ефективності та перспектив функціонування Європейського Союзу.

Загалом ЄС сформувався як унікальна політична та економічна організація, яка спочатку мала чітку мету забезпечення миру та безпеки на європейському континенті. Однак, з часом, первинна концепція трансформувалася в складну наднаціональну систему, яка втратила свою початкову лінійність та однозначність. У зв'язку з цим між державами-членами виникає конфлікт щодо подальшого розвитку: одні виступають за посилення інтеграції, інших влаштовує існуюча модель. На нашу думку, саме це стало підґрунтям для появи різних політичних рухів та ідеологічних течій та першим проявом євроскептицизму.

Ще одним проявом євроскептицизму можна вважати політику Великої Британії та її вихід з ЄС. Так, британський євроскептицизм має глибоке історичне коріння та сформувався на базі потужного відчуття національної винятковості, яке склалося впродовж десятиліть

глобального лідерства. Країна фактично ніколи повною мірою не була інтегрована в європейський проєкт, завжди зберігаючи дистанцію та особливі умови членства.

Як зазначає Т. Райс, з самого початку формування ЄС у Великій Британії реалізовувалася потужна інформаційна кампанія проти європейської інтеграції [3]. Навіть після офіційного приєднання до ЄС британське суспільство продовжувало демонструвати скептичне ставлення до наднаціональних інституцій. Кульмінацією цього тривалого процесу став Brexit – безпрецедентне рішення про вихід з Європейського Союзу, яке не лише символізувало остаточний розрив Британії з європейською спільнотою, але й започаткувало новий етап дезінтеграційних процесів у Європі.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що британський євроскептицизм став класичним прикладом того, як національні інтереси можуть переважати над ідеєю колективної європейської єдності.

Останні десять років Європейський Союз постійно перебуває в стані подолання різноманітних криз – економічних, міграційних, політичних. Кожна наступна проблема додає нових тріщин у фундамент європейської єдності.

Пандемія Covid-19 стала черговим серйозним випробуванням, яке наочно продемонструвало системні проблеми всередині Союзу. Замість очікуваної солідарності держави-члени діяли переважно в індивідуальному порядку, фактично кожна сама за себе. Брак координації, відсутність швидких колективних рішень та нерівномірність підтримки між багатими та бідними країнами стали очевидними. Цей досвід став черговим потужним аргументом для прихильників євроскептицизму та показало, що Європейський Союз радше залишається формальною організацією, аніж повноцінним політичним союзом, де держави готові діяти спільно та солідарно.

Щодо України, то євроскептицизм є достатньо новим і багатоаспектним явищем, що формується під впливом історичних, політичних, економічних та соціальних факторів. На відміну від країн-членів Європейського Союзу, де євроскептицизм часто спрямований на реформування або обмеження інтеграційних процесів, в Україні він відображає певні сумніви щодо доцільності й ефективності європейського курсу в умовах внутрішніх та зовнішніх викликів.

Попри загальну підтримку європейської інтеграції, частина українців виявляє недовіру до Європейського Союзу, що є безпосереднім проявом євроскептицизму. Ця недовіра має різні причини, зокрема розчарування через повільні реформи, відсутність чітких перспектив членства в ЄС, сприйняття реакції ЄС на кризові ситуації як недостатньо рішучої, побоювання щодо нав'язування європейських цінностей та вплив зовнішньої пропаганди. Також, особливе значення має реакція ЄС на російську агресію. Деякі українці вважають, що ЄС діє недостатньо рішуче у впровадженні санкцій проти Росії або наданні Україні військової та фінансової допомоги. Це посилює враження, що ЄС не є ефективним гарантом безпеки та стабільності для України.

Так, наприклад, за результатами опитування «Успіх чи ні? Як українці оцінюють реформування органів правопорядку та підтримку ЄС», яке провела соціологічна група «Рейтинг» лише 15 % респондентів вірять, що Україна стане членом ЄС у найближчі 1-2 роки, що на 46 % менше порівняно з показниками 2022 року. Водночас 28 % вважають, що це відбудеться протягом наступних п'яти років, а 25 % прогнозують інтеграцію в ЄС через 10-20 років. Однак 14 % опитаних переконані, що Україна ніколи не приєднається до Європейського Союзу [4] (рис. 1).

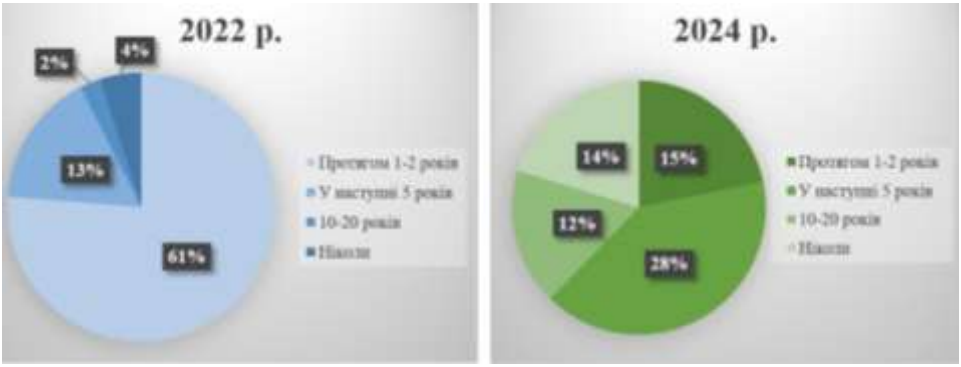

Рис. 1. **Термін коли Україна стане членом Євросоюзу.**
Джерело: складено авторами на основі [4].

Отже, євроскептицизм є важливою формою політичної опозиції до європейської інтеграції, що відображає сумніви щодо ефективності та доцільності діяльності Європейського Союзу. Аналіз явища показує, що причини його поширення варіюються від внутрішніх економічних і політичних криз до зовнішніх викликів, таких як Brexit і пандемія COVID-19.

Особливу увагу привертає ситуація в Україні, де євроскептицизм формується на тлі історичних та політичних реалій, а також через розчарування у повільних темпах реформ і відсутність чітких перспектив членства в ЄС. Попри це, більшість українців підтримують європейський курс, що свідчить про прагнення до подальшої інтеграції. У свою чергу, Європейський Союз повинен продемонструвати готовність до більш рішучих дій на підтримку України, що сприятиме зміцненню довіри та єдності як у межах ЄС, так і поза його межами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. L. Hooghe, G. Marks. Sources of Euroscepticism. Acta Politica, 2007, 42, P. 119–127.
2. Taggart P. A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems. European Journal of Political Research,1998. Vol. 33. Issue. 11. P. 364.
3. Risse T. Identity Politics and European Integration: The Case of Germany. 2005. P. 287 – 316.
4. Успіх чи ні? Як українці оцінюють реформування органів правопорядку та підтримку ЄС. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/2024_euam_survey_results_ukr_for_website.pdf (дата звернення 03.12.2024).

Владислава МОРОЗ
курсант навчальної групи СР-141 3 курсу,
Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції,
рядовий поліції
Науковий керівник: ***Єфімов Володимир Веніамінович***
доцент кафедри кримінального процесу,
підполковник поліції

Дніпровський державний університет
внутрішніх справ

МЕТОДИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Організована злочинність загальнокримінальної спрямованості, яка включає такі злочини, як розбої, крадіжки, вимагання, незаконний обіг зброї, є одним із найнебезпечніших проявів кримінальних загроз в Україні. Особливість таких злочинів полягає у високій структурованості організованих груп, їх здатності маскувати протиправну діяльність, а також швидко адаптуватися до змін у правовій і соціально-економічній сферах [1].

У боротьбі з цими проявами важливу роль відіграє оперативно-розшукова діяльність (ОРД), яка має на меті отримання необхідної інформації про злочини, встановлення осіб, причетних до їх вчинення, та забезпечення розкриття кримінальних правопорушень.

ОРД ґрунтується на використанні системи методів, що передбачають збір, аналіз і використання оперативної інформації. У сучасних умовах основні методи можна поділити на такі:

1. Розвідувально-пошукові методи:

Включають приховане спостереження, проведення оперативного опитування осіб, агентурну розробку об’єктів. Ці методи дозволяють отримувати інформацію про структуру та діяльність організованих груп. Як зазначає С. О. Чистов, ефективне використання агентури є ключовим елементом боротьби з організованою злочинністю, оскільки дозволяє оперативно реагувати на загрози [2].

2. Оперативне документування:

До цього методу належать негласні заходи, зокрема аудіо- та відеоконтроль, зняття інформації з телекомунікаційних систем. Його правовою основою є стаття 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність". Водночас використання цих заходів потребує суворого дотримання прав людини та процесуальних гарантій [3].

3. Аналітично-інформаційні методи:

Включають аналіз великих обсягів інформації, що отримується з різних джерел. Наприклад, обробка даних про фінансові операції допомагає виявити корупційні зв'язки організованих груп. Як свідчить практика, використання інформаційних технологій значно підвищує ефективність таких заходів [4].

4. Інтеграційні методи:

Передбачають співпрацю з іншими правоохоронними органами, міжнародними структурами, громадськістю. Участь України в міжнародних програмах боротьби з організованою злочинністю, таких як INTERPOL чи EUROPOL, дозволяє отримувати доступ до передового досвіду та технологій [5].

Організовані групи, що займаються злочинами загальнокримінальної спрямованості, часто демонструють високий рівень мобільності та професіоналізму. Вони використовують корумповані зв'язки у владних структурах, сучасні технології для шифрування своїх дій, що створює додаткові труднощі для ОРД.

На думку Є. О. Кондратьєва, в умовах сучасних викликів оперативно-розшукова протидія повинна бути орієнтована не лише на розкриття конкретних злочинів, але й на виявлення та нейтралізацію всієї злочинної мережі. Це передбачає поєднання традиційних методів роботи з новітніми технологіями [6].

Аналіз оперативно-розшукової практики показує низку проблем, серед яких:

- недостатня технічна оснащеність правоохоронних органів;
- брак висококваліфікованих кадрів;
- складність координації між різними структурами.

На мою думку, ключем до ефективної протидії організованій злочинності є вдосконалення нормативної бази ОРД, активне впровадження цифрових технологій та міжнародного досвіду. Зокрема, інтеграція України в європейські правоохоронні системи сприятиме посиленню боротьби з організованою злочинністю загальнокримінальної спрямованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волобуєв, А. Ф. Організована злочинність: теорія та практика. Харків: Право, 2018. 356 с.
2. Чистов, С. О. Основи оперативно-розшукової діяльності: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2020. 312 с.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992, № 22, ст. 303.
4. Клочко, А. А. Інформаційні технології в оперативно-розшуковій діяльності. Львів: Афіша, 2019. 224 с.
5. Європол. Міжнародна співпраця у сфері боротьби з організованою злочинністю. Офіційний сайт EUROPOL. URL: https://www.europol.europa.eu (дата звернення: 27.11.2024).
6. Кондратьєв, Є. О. Теорія оперативно-розшукової діяльності. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 480 с.

Назар ОРИЩЕНКО
курсант навчальної групи СР-141 3 курсу,
Навчально-науковогоінституту права та
підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції,
рядовий поліції
Науковий керівник: ***Нагорна Олена Олександрівна***
старший викладач кафедрицивільного права та процессу

Дніпропетровськогодержавного університету
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Судова система та інші державні органи, що відповідають за проведення процедур банкрутства, часто не мають достатньо ресурсів для ефективного виконання своїх обов'язків. Це включає як фінансові, так і людські ресурси.

Часті зміни та поправки до законів про банкрутство роблять процедуру непередбачуваною та складною для розуміння суб'єктами господарювання. Це знижує довіру до системи правового регулювання та створює додаткові ризики для бізнесу. Існують проблеми з координацією різних нормативно-правових актів, що регулюють процедури банкрутства. Невідповідність між різними законами та підзаконними актами створює правову невизначеність та ускладнює процес банкрутства. Процедури банкрутства є важливим інструментом державного регулювання економічних відносин, що дозволяє впорядковувати господарську діяльність суб'єктів підприємництва в умовах фінансової нестабільності. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення правового механізму регулювання процесів неспроможності підприємств в сучасних економічних реаліях України.

Правове регулювання процедур банкрутства в Україні здійснюється на підставі Господарського процесуального кодексу України [1], Кодексу України з процедур банкрутства та інших нормативно-правових актів. Однак практика застосування чинного законодавства виявляє низку системних проблем.

По-перше, існують суттєві прогалини в механізмі досудового врегулювання фінансових зобов'язань. Чинне законодавство недостатньо повно регламентує процедури досудової санації та мирової угоди, що ускладнює можливість відновлення платоспроможності підприємств.

По-друге, спостерігається недосконаліть процедур арбітражного керування. Механізм призначення та контролю арбітражних керуючих потребує додаткової регламентації з метою запобігання корупційним ризикам та забезпечення прозорості процедур [2].

Третьою проблемою є відсутність ефективних механізмів захисту інтересів кредиторів під час процедур банкрутства. Чинне законодавство не повною мірою

забезпечує баланс інтересів боржника та кредиторів, що призводить до затягування процесів та неповного відшкодування боргів [3].

Важливим напрямком удосконалення законодавства є імплементація європейських стандартів у сфері неспроможності. Зокрема, необхідно адаптувати вітчизняне законодавство до директив ЄС щодо процедур банкрутства, передбачивши більш гнучкі механізми реструктуризації боргів [4].

Вирішення окреслених проблем потребує комплексного підходу, який включає:

- Вдосконалення нормативно-правової бази
- Посилення інституційної спроможності судової системи
- Запровадження прозорих механізмів арбітражного керування
- Гармонізацію законодавства з європейськими стандартами

Реалізація запропонованих заходів дозволить підвищити ефективність правового регулювання процедур банкрутства та створити сприятливі умови для стабілізації економічних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII (редакція станом на 2023 рік).

2. Бутирська І.А. Проблемні аспекти правового регулювання банкрутства підприємств в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2021. № 68. С. 112-116.

3. Черненко А.В. Теоретико-правові засади інституту банкрутства в Україні. Право і суспільство. 2022. № 3. С. 45-52.

4. Жорнокльов В.М. Європейські стандарти регулювання процедур банкрутства: адаптація для України. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 2. С. 78-82.

5. Коваленко В.В. Сучасні тенденції правового забезпечення неспроможності суб'єктів господарювання. Фінансове право. 2022. № 1. С. 36-41.

Підгірна Тетяна Володимирівна
студентка магістратури

Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова

ВПЛИВ АСЕАН НА РЕГІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ В ПІВДЕННО-СХІДНІЙ АЗІЇ

АСЕАН (Асоціація держав Південно-Східної Азії) є ключовою організацією, яка забезпечує стабільність та безпеку в регіоні Південно-Східної Азії. Ця організація заснована в 1967 році та об'єднує 10 країн. Спершу її метою було економічне співробітництво та вирішення конфліктів між державами-членами. Згодом вона перетворилася на багатогранну організацію, яка займається не лише економічними питаннями, а й питаннями безпеки, соціально-культурними проблемами та регіональною дипломатією [1].

Протягом усієї історії АСЕАН її лідери послідовно відкидали ідею трансформації Асоціації у військово-політичний блок. Наприкінці 1980-х років, коли було остаточно врегульовано політичне питання щодо втручання В'єтнаму в Камбоджу, стало очевидно, що АСЕАН відіграла значну роль у розв'язанні цього конфлікту. Організація виступила як дипломатичний авангард, який рішуче засуджував продовження військової присутності В'єтнаму в Камбоджі та блокував міжнародне визнання режиму Хенга Самріна в Пномпені. Таким чином, АСЕАН продемонструвала свою здатність впливати на питання регіональної безпеки, зосереджуючись на політичних консультаціях, а не на розробці колективної військової стратегії.

Саме тому для країн Південно-Східної Азії безпека завжди охоплювала широкий спектр соціальних, культурних, економічних, політичних і військових питань. Вважається, що проблеми в цих сферах, особливо у внутрішньому контексті, можуть дестабілізувати держави, регіональний мир та безпеку. Виходячи з такої концепції, АСЕАН завжди розрізняла безпеку з точки зору традиційних і нетрадиційних загроз. Відносно донедавна країни АСЕАН були схильні розглядати нетрадиційні питання безпеки переважно як внутрішні проблеми держав-членів, які вимагали національного вирішення. Однак зростання актуальних проблем змусило АСЕАН визнати важливість міждержавної співпраці у вирішенні таких питань.

Вже більш як п'ять десятиліть успіх АСЕАН у сфері безпеки керується шістьма принципами співпраці.

По-перше, АСЕАН із самого початку уникала розгляду «делікатних» питань співпраці у порядку денному. І дійсно, протягом більш ніж двох десятиліть з моменту її заснування в порядку денному АСЕАН не згадувалося про співпрацю в галузі безпеки. Незважаючи на політичну та безпекову основу свого створення, АСЕАН прагнула уникати необхідності глибшої та більш інституціоналізованої політичної та безпекової співпраці.

По-друге, акцент на економічному співробітництві не означає, що АСЕАН повністю ігнорує вирішення політичних проблем і проблем безпеки між державами-членами.

По-третє, у вирішенні питань політики та безпеки країни-члени АСЕАН віддавали перевагу двосторонньому підходу, а не багатосторонньому, шляхом тихої дипломатії. І

саме тому, поняття тихої дипломатії в контексті Південно-Східної Азії часто визначають у термінах «Шлях АСЕАН». Завдяки цьому підходу «кожен член утримується від публічної критики політики інших», а це, у свою чергу, «дозволяє членам АСЕАН знімати будь-яку двосторонню напруженість». Що ще важливіше, країни АСЕАН суворо утримувалися від коментарів щодо внутрішніх питань або внутрішньої ситуації одна одної.

По-четверте, тиху дипломатію, яку практикує АСЕАН, слід також розуміти в контексті переваги неформального врегулювання конфліктів та суперечок. Незважаючи на те, що офіційний механізм управління та вирішення конфліктів передбачений Договором про дружбу та співробітництво (ТАС), АСЕАН ніколи ним не користувалася. Натомість країни-члени АСЕАН віддають перевагу вирішенню суперечок «поза межами формальних структур та інституцій», особливо в управлінні двосторонніми територіальними суперечками.

По-п'яте, неформальність стала ефективнішою, коли лідери розвинули тісніші особисті зв'язки.

По-шосте, співпраця АСЕАН розвивається комфортними для всіх темпами. Незважаючи на потребу в тіснішому співробітництві, лідери АСЕАН продовжували застосовувати поступовий підхід до співпраці, щоб створити відчуття комфорту між державами-членами. Наприклад, минуло десять років, перш ніж АСЕАН скликала свій перший саміт у 1976 році. Цікавим є й те, що включення питань політики та безпеки в порядок денний АСЕАН відбулося лише в 1992 році, майже через 25 років після її створення. Цей принцип також був використаний як основа співпраці в галузі безпеки в межах Форумів АСЕАН з питань регіональної безпеки (АРФ) [2].

АРФ є постійно діючою структурою, яка займає провідне місце в обговоренні політичних проблем міжнародної та регіональної безпеки в межах Асоціації.

Основна мета форуму — координація політики у сфері безпеки шляхом обміну думками щодо актуальних питань регіонального та світового розвитку, а також проведення консультацій між дипломатичними відомствами для розробки заходів довіри й превентивної дипломатії, спрямованих на запобігання та врегулювання конфліктів у регіоні. На сьогодні це найширший за охопленням, багатосторонній і багаторівневий інститут у регіоні, створений для об'єднання зусиль держав у сфері безпеки. Форум об'єднує 26 країн і ЄС, ставши представницькою платформою для обговорення як регіональних, так і глобальних питань безпеки на основі принципів АСЕАН [3].

Крім АРФ, співпраця в межах АСЕАН відбувається через такі багатосторонні форуми, як: АСЕАН +3 (АРТ), Східноазіатський саміт (EAS) і такі відомі заходи, як Зустрічі міністрів оборони АСЕАН (ADMM) і ADDM Plus для вирішення регіональних економічних проблем, проблем безпеки та підтримки постійного діалогу з основними державами світу.

На 43-му саміті в Джакарті (2023 р.), лідери країн АСЕАН окреслили ключові пріоритети в сфері регіональної безпеки. Серед них — загрози тероризму, територіальні суперечки та посилення напруги через ядерні й ракетні випробування Північної Кореї. У відповідь на зростаючу конкуренцію між провідними світовими державами за вплив у регіоні, АСЕАН продовжує дотримуватись стратегії балансування. Ця позиція була закріплена в Спільній декларації, ухваленій на саміті, яка підкреслює, що жодна з великих держав — ані США, ані Китай — не повинна домінувати в Південно-Східній Азії, де АСЕАН прагне зберігати роль ключового «регіонального гравця». Водночас як США,

так і Китай продовжують надавати значну допомогу країнам АСЕАН у сфері оборонного співробітництва [4, с. 129].

Незважаючи на те, що АСЕАН сприяє співпраці із зовнішніми державами у сфері безпеки, важливим є й зміцнення внутрішньої згуртованості між своїми членами, сприяючи єдності та стратегічній актуальності. У 2023 році відбулися перші спільні військові навчання за участю всіх десяти держав-членів АСЕАН. Небойові навчання, які включали боротьбу з піратством і безпеку на морі, підкреслюють розвиток зусиль АСЕАН щодо зміцнення своєї незалежності та єдності. Хоча співпраця була відносно поверхневою, ці кроки свідчать про солідарність АСЕАН і прихильність до вирішення проблем регіональної безпеки [5].

Оскільки регіональна архітектура безпеки швидко розвивається, АСЕАН має стати більш гнучкою та неухильно дотримуватись своїх принципів. Вона має брати активну участь у подоланні цих складних криз безпеки шляхом удосконалення дипломатичних механізмів, сприяння співпраці та розробки інноваційних підходів для протидії як традиційним, так і нетрадиційним загрозам безпеці. АСЕАН також має зміцнювати партнерство із зовнішніми державами та досліджувати нові альтернативні механізми безпеки. Це дозволить їй захистити свої стратегічні інтереси, одночасно зміцнюючи свою ключову роль у підтримці стабільності та процвітання в Південно-Східній Азії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Highlight 38/2023 - ASEAN's Burgeoning Role as a Regional Middle Power: Opportunities for Deepening ASEAN-EU Relations - MEIG Programme. MEIG Programme. URL: https://www.meig.ch/highlight-38-2023-aseans-burgeoning-role-as-a-regional-middle-power-opportunities-for-deepening-asean-eu-relations/.

2. Sukma, R. ASEAN and regional security in East Asia. 2010 URL: http://elib.hcmussh.edu.vn/handle/HCMUSSH/137447

3. Коломієць О.В. Концепція «Співтовариства безпеки» АСЕАН, як геополітична модель національної безпеки / О.В. Коломієць // Проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. – К.: КиМУ, 2012. – Вип. 4. – С. 211-224.

4. Шергін С. О. Східноазійська інтеграція та регіональна безпека. Problems of World History. 2024. № 26. С. 123–136. URL: https://doi.org/10.46869/2707-6776-2024-26-7

5. Chow M. The ASEAN Way Forward: Addressing Emerging Security Challenges in the Indo-Pacific. Lee Kuan Yew School of Public Policy. URL: https://lkyspp.nus.edu.sg/cag/publications/center-publications/publication-article/detail/the-asean-way-forward-addressing-emerging-security-challenges-in-the-indo-pacific.

Подорожна Н.В.
магістр 1 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: – ***Патерило І.В.***
д-р юр. наук, професор, професор кафедри
цивільного, трудового та господарського права

Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

ПРОФЕСІЙНИЙ СКЕПТИЦИЗИМ АУДИТОРА: НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Актуальність цієї теми полягає в тому, що професійний скептицизим – це один з основоположних принципів аудиторської діяльності, розуміння якого є фундаментом якісного виконання аудитором своїх обов'язків і можливості користувачів фінансової звітності покладатись на аудиторські висновки. Разом з тим необхідно знати точне визначення цього поняття і його нормативне закріплення.

Метою дослідження є визначення поняття «професійний скептицизм», його значення і нормативне регулювання.

Перш за все, потрібно зазначити, що поняття «професійний скептицизм» в українському законодавстві закріплено у Законі України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» (далі – Закон). Так, у п.17^2ч. 1 ст. 1 професійний скептицизм визначено як «ставлення аудитора до отриманої інформації при провадженні аудиторської діяльності, яке включає критичний підхід та уважність до обставин, які можуть вказувати на можливі викривлення внаслідок шахрайства чи помилки, та критичну оцінку аудиторських доказів». У цьому ж законі цьому явищу присвячено ст. 9, яка визначає його саме як принцип аудиторської діяльності і внормовує, що його дотримання передбачає «допущення можливості суттєвого викривлення інформації, яка розкрита у фінансовій звітності, внаслідок виявлених при проведенні аудиту фактів чи поведінки, що вказують на порушення, у тому числі шахрайство або помилку, незважаючи на попередній досвід аудитора та суб'єкта аудиторської діяльності щодо чесності та порядності посадових осіб юридичної особи та іншого утворення без статусу юридичної особи, фінансова звітність яких перевіряється». [4]

Згідно зі статтею 13 Закону, аудитори керуються міжнародними стандартами аудиту при провадженні своєї професійної діяльності, які оприлюднюються державною мовою на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері бухгалтерського обліку та аудиту, та який забезпечує їх актуалізацію, а саме на сайті Міністерства фінансів України. [2]

Тож інформацію стосовно професійного скептицизму закріплено у «Міжнародних стандартах контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг» Ради з Міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості, опублікованих Міжнародною федерацією бухгалтерів. Відповідно до Міжнародного стандарту аудиту 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до міжнародних

стандартів аудиту», професійний скептицизм – це «ставлення, що поєднує допитливість, уважність до обставин, які можуть вказувати на можливе викривлення внаслідок помилки або шахрайства, та критичну оцінку аудиторських доказів». Виходячи з цього, можна зауважити, що зазначене поняття і поняття, яке використовується в Законі майже ідентичні, що означає, що національне законодавство адаптується до сучасних міжнародних нормативів, особливо беручи до уваги, що у минулому Законі України «Про аудиторську діяльність» подібних визначень і принципів закріплено не було. Але також потрібно зауважити, що для чіткого виконання цього принципу необхідно створити і запровадити певні рекомендації підлаштовані під особливості діяльності вітчизняних аудиторів. [3, с. 75; 5]

У цих же стандартах є уточнення щодо наповнення професійного скептицизму. Зазначено, що професійний скептицизм передбачає особливу увагу до суперечливих аудиторських доказів, сумнівної за достовірністю інформації, в тому числі і в документах, і в інформації, отриманої від управлінського персоналу, та до інших умов, що можуть свідчити про можливе шахрайство. Тобто дотримання аудитором професійного скептицизму є необхідним для усунення ризику пропущення важливої інформації чи відхилень, уникнення поспішних і неґрунтовних висновків та використанні неправильних припущень. [3, с. 83; 5]

Потрібно згадати, що професійний скептицизм, також згадується у «Міжнародному кодексі етики професійних бухгалтерів». Зазначено, що «професійні бухгалтери в публічній практиці при плануванні та проведенні аудитів, оглядів та інших завдань із надання впевненості зобов'язані проявляти професійний скептицизм». Визначено, що сукупне або окреме дотримання основоположних принципів етики професійних бухгалтерів сприяє демонстрації професійного скептицизму. Такими принципами є: чесність (при критичній оцінці доказів попри тиск і чесному підході у вираженні своїх суджень замовнику аудиту), об'єктивність (висловлення своїх суджень без упередженості чи конфлікту інтересів), професійна компетентність та належна ретельність. [1, с. 40]

Отже, виходячи з вищенаведеного, можна стверджувати, що поняття «професійний скептицизм» досить повно внормовується як національним законодавством, так і різними міжнародними стандартами, хоч і потребує більшого уточнення з практичної точки зору. А сам цей принцип, як явище є ключовим елементом діяльності аудитора і використовується на всіх етапах аудиту: від планування (оцінка і прийняття замовлення) до його виконання (з формуванням висновків і звітів) і оцінки результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародний кодекс етики професійних бухгалтерів (включаючи Міжнародні стандарти незалежності), видання 2022 р. Ради з Міжнародних стандартів етики для бухгалтерів, опублікований Міжнародною федерацією бухгалтерів у вересні 2022 р. англійською мовою, перекладено на українську мову Міністерством фінансів України у січні 2024 р. URL: https://ifacweb.blob.core.windows.net/publicfiles/2024-03/%D0%9C%D0%86%D0%96%D0%9D%D0%90%D0%A0%D0%9E%D0%94%D0%9D%D0%98%D0%98%CC%86%20%D0%9A%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1%20%D0%95%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%98%202022.pdf (дата звернення: 26.11.2024).

2. Міжнародні стандарти аудиту. Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю: веб-сайт. URL: https://www.apob.org.ua/?page_id=3482 (дата звернення: 26.11.2024).

3. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, видання 2020 року, частина I, Ради з Міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості, опубліковані Міжнародною федерацією бухгалтерів у квітні 2021 р. англійською мовою, перекладені на українську мову Міністерством фінансів України у лютому 2024 р. URL: https://www.apob.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Ukr_IAASB_HB_2020-Part_%D0%86.pdf (дата звернення: 26.11.2024).

4. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII : станом на 20 черв. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text (дата звернення: 26.11.2024).

5. Про аудиторську діяльність : Закон України від 22.04.1993 № 3125-XII : станом на 1 жовт. 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3125-12#Text (дата звернення: 26.11.2024).

Соловйов О.В.,
канд. юрид. наук., доцент, асистент кафедри трудового права
Синяк О.С.,
студент 3 курсу,
факультету міжнародного та європейського права

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ У СВІТІ ОСТАННІХ ЗМІН ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Трудове законодавство України вже майже три роки зазнає значних змін, які викликані війною та адаптацію чинного законодавства під норми євроінтеграції. В умовах воєнного стану та активної збройної агресії з боку Російської Федерації ці зміни стали одними з найбільш актуальних питань для українського суспільства, оскільки вони безпосередньо впливають на організацію трудових відносин, а отже й на права працівників. Від початку війни підприємства, установи, організації змушені адаптуватися до нових реалій: повітряні тривоги, обстріли та постійні відключення світла – все це робить доходи роботодавців нестабільними, а умови роботи працівників неефективними.

Одним із важливих проявів цієї проблематики є те, що війна стала каталізатором вже існуючих проблем у сфері трудових правовідносин. Порушення трудового законодавства з боку роботодавців, зокрема зловживання правами, неоформлення трудових відносин, недотримання процедури звільнення працівників, стали більш очевидними. На жаль, війна лише посилила ці проблеми, оскільки контроль за дотриманням трудових прав з боку державних органів значно ослаб. Працівники, які знаходяться в умовах неоформлених трудових правовідносин часто не мають можливості захищати свої права через відсутність інформації про можливі ризики з боку роботодавця чи можливостей звертатися до суду, відповідно, це лише підвищує важливість ефективного реагування на порушення трудового законодавства, особливо в умовах воєнного стану.

Відповідно ч. 4 ст. 24 Кодексу законів про працю України (далі КЗПП): працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом (розпорядженням), та повідомлення податкового органу про прийняття працівника на роботу, тобто роботодавець зобов'язаний укладати трудовий договір з працівником, що є гарантією забезпечення прав працівників [1]. Однак на практиці багато роботодавців все ще допускають використання найманої праці без належного оформлення трудових відносин і це залишається однією з серйозніших проблем у сфері забезпечення прав працівників. Це дає роботодавцям можливість ухилятися від сплати податків та єдиного соціального внеску, а також не виконувати вимоги трудового законодавства щодо гарантій прав працівників на належні та безпечні умови праці, щодо забезпечення конституційного права працівників на відпочинок, щодо належної та своєчасної оплати праці, щодо дотримання належної процедури звільнення, а також щодо досудового та судового

захисту порушених прав у сфері праці. Неоформлені працівники – це працівники, які не мають можливості скористатися усіма передбаченими трудовим законодавством механізмами правового захисту. Такі працівники мають можливість через суд встановити факт перебування у трудових відносинах, проте далеко не кожний працівник готовий реалізовувати таку можливість, адже це пов'язано з необхідністю звертатися за правовою допомогою, яка фінансово не для кожного працівника є доступною.

Прийняття 15 березня 2022 р. Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» впровадило в трудове законодавство таке поняття як «призупинення дії трудового договору». Так, відповідно до ст. 13 зазначеного Закону призупинення дії трудового договору – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором [2]. Отже, для того щоб призупинення трудового договору було законним, необхідно щоб обидві сторони, як роботодавець так і працівник, не мали можливості виконувати свої обов'язки. Однак це положення часто не виконуються, оскільки роботодавці не мають документальних підтверджень про неможливість виконання роботи працівником, що є підставою для порушення цього положення. Призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин. Тобто за сторонами трудових правовідносин залишається їх правовий статус – працівник залишиться працівником, а роботодавець його роботодавцем. Звільнення не відбувається, остаточний розрахунок не проводиться, а до трудової книжки запис про призупинення трудового договору не вноситься. Слід погодитись з думкою О. Є. Луценко, що призупинення дії трудового договору в умовах воєнного стану не найкращий спосіб організації трудових відносин, особливо для працівників, позаяк вони на цей період будуть позбавлені заробітку та інших гарантійних та компенсаційних виплат. Утім для роботодавців такий спосіб може стати в нагоді на час відновлення потужностей підприємств, установ та організацій, і в той же час зберегти кадровий потенціал [3, с. 427].

Закон України № 2136-VIII «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» на період дії воєнного стану також вніс корективи до політики надання відпусток. Внесені зміни в ст. 12 зазначеного закону дозволяють роботодавцям обмежувати тривалість щорічної основної відпустки до 24 календарних днів у зв'язку з особливими умовами воєнного стану. Законодавець передбачив, що якщо працівник має право на відпустку більше ніж 24 дні, то невикористані дні цієї відпустки можуть бути перенесені на період після завершення воєнного стану [2]. Це важливе положення відповідає воєнному часу, коли на підприємствах можуть бути введені особливі умови роботи, зокрема, необхідність підтримки безперервності виробничого процесу на підприємстві або, наприклад, виконання важливих завдань для оборони держави. Тому навіть незважаючи на обмеження щодо тривалості основної відпустки під час воєнного стану, законодавець надав право роботодавцю за його власним рішенням надати невикористані дні без збереження заробітної плати. Це, з одного боку, створює гнучкість у вирішенні питань відпусток в умовах надзвичайного стану, а з іншого – зобов'язує роботодавця забезпечити працівників, які не можуть скористатися відпусткою через необхідність виконання службових обов'язків, додатковими днями відпочинку після припинення чи скасування воєнного стану. Що стосується інших видів відпусток, таких як відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами, для догляду за дитиною до трьох років, або у зв'язку з усиновленням, на них законодавець не поширює обмеження, що дозволяє забезпечити

безперервність прав таких працівників на ці відпустки, що є важливим аспектом захисту соціальних прав. Цікавою також є норма, яка закріплена у ч. 4 ст. 12 зазначеного закону, яка зобов'язує роботодавця надавати працівникам, які через воєнні обставини були змушені виїхати за кордон або стали внутрішньо переміщеними особами, відпустку без збереження заробітної плати. Відпустка надається на термін, визначений працівником у заяві, але не більше 90 календарних днів. Також цей період не зараховується до стажу для нарахування щорічної основної відпустки. Така норма створює умови для забезпечення прав працівників, які з причин, не залежних від них, вимушені тимчасово залишити місце роботи. Водночас, за рахунок обмеження тривалості відпустки (90 днів), забезпечується можливість для роботодавців ефективно організовувати свою діяльність, навіть коли частина працівників тимчасово не можуть працювати через виїзд або переміщення.

Окремої уваги також заслуговує запровадження концепції охорони психічного здоров’я на підприємствах. Проєкт Закону України № 12030 «Про систему охорони психічного здоров’я в Україні» передбачає створення служб психологічної підтримки, розробку політик і планів із захисту ментального здоров’я працівників. Законопроєкт передбачає закріплення за роботодавцем права створення працівнику психосоціальної підтримки на його робочому місці шляхом: «розробки і впровадження політики або плану захисту та зміцнення психічного здоров'я на робочому місці». Згідно зі ст. 24 та 25 зазначеного проєкту, надання допомоги у сфері психічного здоров'я в Україні має чітку класифікацію та спрямоване на комплексну підтримку працівників, що переживають психоемоційні труднощі [4]. Психосоціальна допомога є важливою складовою цієї системи, оскільки вона охоплює не лише психологічну, а й соціальну підтримку, що сприяє поліпшенню якості життя через розвиток навичок подолання стресу, емоційної саморегуляції та психологічної стійкості. Визначення основних завдань психосоціальної допомоги, таких як оцінка потреб і труднощів, надання інформації та підтримка в вирішенні життєвих проблем, забезпечує безперервність та доступність допомоги для всіх, хто її потребує. Це дозволяє здійснювати ефективну допомогу та сприяє створенню безпечного простору для осіб, що переживають стрес або інші проблеми психічного здоров'я. Стаття 33 «Служба психічного здоров’я на робочому місці» також містить вимоги до роботодавця відповідно до кількості найманих працівників, якщо така кількість 50 і більше осіб створює службу охорони психічного здоров’я, у випадки якщо таких робітників менше 50 осіб, то функції служби охорони психічного здоров’я можуть виконувати особи в порядку сумісництва, які мають відповідну підготовку. Прийняття відповідного законопроєкту не лише буде відповідати сучасним тенденціям та реаліям, які безпосередньо впливають на психологічний стан працівників, а в майбутньому буде сприяти підвищенню продуктивності працівників під час війни, оскільки ефективність психологічної підтримки робітників є основою успішного підприємства.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що розглянуті проблеми можна вирішити через посилення контролю за дотриманням трудового законодавства на всіх етапах трудових правовідносин. Держава має активно забезпечувати не тільки боротьбу з результатами порушень, а й запобігання цим порушенням, зокрема через регулярні перевірки роботодавців, а також через ефективну просвітницьку діяльність, яка буде спрямована на інформування працівників щодо їхніх прав і обов’язків. Особливо важливо в умовах війни зберегти механізм захисту прав працівників, оскільки саме працівники є найбільш вразливою стороною трудових правовідносин, і їхні права часто порушуються через

незнання законодавства або через неможливість належно реагувати на порушення, а з врахування умов воєнного стану це стає значно гострішим питанням, адже працівники знаходяться в ще більш уразливому становищі, тому важливо посилити контроль за дотриманням трудового законодавства з боку державних органів. Іншим важливим кроком є збільшення відповідальності роботодавців за порушення трудових норм і створення ефективних механізмів виявлення порушень та притягнення винних до відповідальності. Крім того, необхідно активно розвивати інформаційну взаємодію з працівниками, проводити роз'яснювальну роботу щодо їхніх прав і обов'язків, а також актуальних змін у законодавстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс законів про працю України : Закон від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX. Урядовий кур'єр від 26.03.2022. № 69.
3. Луценко О. Є. Призупинення дії трудового договору в умовах воєнного стану. Діяльність державних органів в умовах воєнного стану : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. онлайн-семінару (Кривий Ріг, 29 квіт. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. С. 426–428.
4. Про систему охорони психічного здоров'я в Україні : проект Закону України від 13 вересня 2024 р. № 12030. URL: https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/44876

Чумаченко В.Ю.,
здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: ***Апанасенко К.І.,***
доктор юрид. наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО МЕТОДУ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Сучасне суспільство стикається з фундаментальною кризою у сприйнятті сутності конфліктів, їх ролі та шляхів розв'язання. Традиційне розуміння конфліктів як переважно негативного явища, що потребує суворого врегулювання, поступово поступається місцем більш комплексному підходу, який визнає можливість конструктивного вирішення протистоянь. Особливо ця тенденція стала актуальною для юридичної сфери, де за останні роки з'явився новий напрям досліджень та практики - позасудове врегулювання правових конфліктів. Одним із ключових інструментів, що набуває популярності у світі, є медіація - цивілізований і гнучкий спосіб врегулювання конфліктів, який базується на переговорах між сторонами за участі нейтрального посередника - медіатора. Основний принцип медіації полягає у взаємній добровільності: сторони самі керують як процесом, так і його результатом. Медіація допомагає уникнути судових процедур, зберегти час і ресурси, а також досягти рішення, яке задовольняє обидві сторони.

Медіація як суспільно важлива діяльність зародилася в США на початку 1960-х років, ставши відповіддю на потребу суспільства в ефективних і мирних способах вирішення конфліктів. Концепція медіації стала невіддільною частиною економічного, політичного та соціального життя країни, поступово перетворившись на спеціалізований вид діяльності, спрямований на досягнення компромісу між конфліктуючими сторонами за допомогою третьої, нейтральної сторони - медіатора. У США медіація набула статусу провідного інструменту для врегулювання суперечок у таких сферах, як бізнес, політика та економіка. Майже кожен серйозний переговорний процес у цих галузях не обходиться без участі медіатора. Цьому сприяє добре розвинута інфраструктура медіації, яка включає як державні, так і приватні служби, а також діяльність Національного інституту вирішення конфліктів. Інститут активно займається розробкою нових методів медіації та організацією навчання фахівців. Крім того, у США існують спеціалізовані видання, присвячені цій тематиці, такі як «Щоквартальний журнал із медіації», що сприяє обміну досвідом і поширенню знань про медіацію [1, с. 90].

У 2001 році в США було прийнято Уніфікований закон про медіацію, що стало важливим етапом в інтеграції цього процесу в правову систему країни. Закон передбачив створення програм судової медіації у всіх штатах, які включають різноманітні моделі - від добровільної до обов'язкової, що забезпечує гнучкість і доступність послуг медіатора. Варто визначити, що в США лише 5% справ, поданих до суду, доходять до розгляду.

Решта вирішуються мирним шляхом завдяки медіації, що підкреслює ефективність даного підходу, оскільки рішення, досягнуті у процесі медіації, здебільшого приймаються і визнаються сторонами, адже вони самостійно беруть участь у його ухваленні. У свою чергу, судові рішення, нав'язані третьою стороною, наприклад суддею чи арбітром, частіше викликають опір або оскарження [1, с. 91].

Європейське законодавство у сфері медіації ґрунтується на принципі добровільності, який забезпечує сторонам свободу вибору, організації та участі в процесі. Однак у цьому контексті важливу роль відіграють положення, що передбачають можливість застосування так званої обов'язкової медіації за певних умов, що детально висвітлюється в низці європейських документів, таких як рекомендації Ради Європи та Директива про медіацію. Рекомендація №R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи від 21 січня 1998 року акцентує увагу на тому, що «медіація в принципі не повинна бути обов'язковою» [2, с. 192]. У той же час, документ дозволяє державам-членам Ради Європи впроваджувати спеціальні механізми, які сприяють інформуванню про медіацію. Наприклад, у деяких випадках можна зробити обов'язковою попередню зустріч із медіатором, що не примушує сторони до медіації, але дозволяє їм краще зрозуміти її доцільність. Директива ЄС про медіацію трактує її як структурований процес, у якому сторони спору на добровільній основі шукають спільне рішення за допомогою медіатора. Процес може бути ініційований за їхньою ініціативою, за пропозицією суду чи згідно з національним законодавством. Добровільність у цьому контексті означає, що сторони мають повний контроль над процесом медіації, можуть його припинити в будь-який момент або організувати на власний розсуд. Однак Директива дозволяє державам-членам впроваджувати обов'язкову медіацію або систему стимулів і санкцій, що заохочують до її використання. Головною умовою при цьому є дотримання права сторін на доступ до судової системи. У рішенні від 14 червня 2017 року у справі №C75/16 Суд справедливості ЄС підтвердив, що національне законодавство може передбачати обов'язкову медіацію, якщо це не порушує права сторін на судовий захист. Добровільність у цьому контексті не означає свободи уникати медіації, якщо вона є обов'язковою за законом, а полягає у свободі сторін керувати процесом медіації, організовувати його за власними потребами та, за бажанням, виходити з нього [3].

Обов'язкове досудове врегулювання спорів тривалий час залишалося спірним питанням у правовій системі України. Законодавець неодноразово вносив зміни до нормативних актів, регулюючи механізми вирішення конфліктів між учасниками правовідносин. Варто зазначити, що на певних етапах розвитку українського законодавства досудове врегулювання спорів було обов'язковим для окремих категорій справ. Наприклад, у попередніх редакціях Господарського процесуального кодексу України передбачалося, що спори, пов'язані з договорами перевезення, наданням послуг зв'язку чи виконанням державних замовлень, могли бути передані до суду лише за умови дотримання встановленого порядку. Такий порядок включав подання письмової претензії до порушника. Аналогічний підхід використовувався і в цивільному процесуальному законодавстві. Згідно зі статтею 135 Цивільного процесуального кодексу України в редакції до 1 вересня 2005 року, суддя мав право відмовити у прийнятті позовної заяви, якщо особа, яка зверталася до суду, не виконала встановлену законом процедуру досудового врегулювання. Наприклад, у справах щодо трудових спорів працівник повинен був спершу звернутися до комісії з трудових спорів або

профспілкового комітету підприємства. Лише після цього він міг звернутися до суду. Однак Конституційний Суд України у рішенні від 9 липня 2002 року (№15-рп/2002) визнав, що така обов'язковість обмежує право особи на судовий захист, гарантоване Конституцією України. Суд наголосив, що примусове досудове врегулювання спорів фактично створює додаткові бар'єри для реалізації права на звернення до суду [4]. Ситуація набула нового розвитку у 2016 році, коли зміни до статті 124 Конституції України закріпили норму, згідно з якою законом може бути визначений обов'язковий порядок досудового урегулювання спору, і таке положення створює правове підґрунтя для впровадження в Україні інституту обов'язкової медіації, що поширене в багатьох країнах світу. Згодом у 2021 році було прийнято Закон України «Про медіацію», що нині офіційно закріпив можливість вирішення конфліктів в українському просторі за допомогою такого альтернативного методу.

Таким чином, розвиток медіації та інших альтернативних методів врегулювання конфліктів відкриває нові горизонти для юридичної науки і практики. Медіація в США стала зразковою практикою врегулювання конфліктів, що демонструє високу ефективність у різних сферах. Законодавче закріплення можливості обов'язкового досудового врегулювання спорів, як це було у країнах ЄС, є важливим кроком у реформуванні правової системи України. Проте його впровадження має супроводжуватися ретельним балансуванням між потребою розвантажити суди та гарантією доступу громадян до правосуддя. В майбутньому розвиток інституту медіації та інших альтернативних способів вирішення спорів може стати важливою складовою побудови ефективної та справедливої правової системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кирдан Б., Широковська О. Зарубіжний досвід правового регулювання медіації як способу врегулювання спорів. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 89-92.

2. Хлистік М. А. Медіація: досвід європейських країн та перспективи для України. Нове українське право. Спецвипуск. 2022. Т. 2, № 6. С. 190-196.

3. Case C-75/16. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0075 (date of access: 24.11.2024).

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю "Торговий Дім "Кампус Коттон клаб" щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 09.07.2002 № 15-рп/2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-02 (дата звернення: 24.11.2024).

Шемет Д.С.,
студентка 3 курсу,
факультету слідчої та детективної діяльності
Соловйов О.В.,
канд. юрид. наук.,
доцент, асистент кафедри трудового права

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПИТАННЯ АДАПТАЦІЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.

З початком воєнних дій в Україні постало нагальне питання адаптації трудового законодавства до нових реалій. Однією з основних проблем залишається збереження соціального захисту працівників, які опинилися в умовах небезпеки або втратили роботу через військові дії. Законодавчі зміни вимагають досягнення балансу між захистом прав працівників та інтересами роботодавців, особливо в секторах, що забезпечують національну безпеку та економічну стійкість.

15 березня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який запровадив, серед іншого, можливість для роботодавців переводити працівників на інші посади, тимчасово змінювати місце виконання роботи та скорочувати робочий час [1], – такі зміни дозволили роботодавцям гнучкіше реагувати на кризові обставини, забезпечуючи при цьому основний рівень зайнятості працівників.

Серед важливих нововведень останнього часу також можна виділити впровадження можливості надання додаткових відпусток працівникам, що перебувають у зонах активних бойових дій, а також можливість звільнення працівників від виконання трудових обов'язків за умови збереження заробітної плати, що є важливим елементом соціальної захисту [2].

Соціальний захист працівників в умовах воєнного стану є критично важливим аспектом трудових відносин. Однією з головних проблем є забезпечення фінансової підтримки працівникам, які через бойові дії втратили роботу або вимушено переїхали до інших регіонів. Відповідно до законодавства, внутрішньо переміщені особи мають право на соціальні виплати, але механізм їх отримання потребує вдосконалення [3].

Крім того, працівники, які продовжують виконувати свої обов'язки в умовах підвищеної небезпеки, також потребують додаткових заходів захисту. Зокрема, постає питання щодо забезпечення страхування від нещасних випадків на робочому місці в умовах воєнного стану. У кризових умовах роботодавці мають потребу в адаптації умов праці, що дозволяє їм підтримувати роботу підприємств і уникати масових звільнень. Однак це не повинно відбуватися за рахунок прав працівників. Наприклад, скорочення робочого часу чи переведення на інші посади має супроводжуватися забезпеченням мінімальних гарантій, таких як збереження заробітної плати та виплата компенсацій за

небезпечні умови роботи. Для досягнення оптимального балансу в трудових відносинах доцільно запровадити механізми, що дозволять працівникам мати вибір: продовжувати працювати у змінених умовах чи отримувати тимчасові виплати за призупинення трудової діяльності, що забезпечить працівникам додаткову захищеність, а роботодавцям надасть гнучкість у кризових умовах.

Досвід країн, які проходили через військові конфлікти, свідчить про доцільність запровадження спеціальних програм для підтримки працівників. Так, наприклад, у Грузії, після війни в 2008 році, було створено фонди підтримки працівників у критичних секторах, що дозволило зберегти робочі місця та запобігти масовим звільненням. У країнах Європейського Союзу під час економічних криз також широко використовуються програми підтримки зайнятості та гнучких умов праці, що допомагає стабілізувати економіку та забезпечити соціальну підтримку працівників.

Для підвищення ефективності адаптації трудового законодавства в умовах воєнного стану пропонується запровадити резервний фонд підтримки працівників у критичних галузях, таких як медицина, транспорт та енергетика; надати роботодавцям додаткові стимули для збереження робочих місць у регіонах, де тривають бойові дії, шляхом зниження податкового навантаження та впровадження державних субсидій; а також розробити механізми для забезпечення допомоги працівникам у зоні бойових дій на рівні з виплатами для внутрішньо переміщених осіб, щоб забезпечити гнучкість у підтримці та фінансуванні.

Таким чином, адаптація трудового законодавства в умовах воєнного стану є необхідним кроком для забезпечення соціального захисту працівників та підтримки стабільності економіки України. Збалансоване правове регулювання, що враховує інтереси як працівників, так і роботодавців, дозволить зберегти основні соціальні гарантії навіть у складних кризових умовах. Використання міжнародного досвіду, впровадження додаткових фінансових механізмів і стимулів для роботодавців сприятиме розвитку більш гнучкої та стійкої системи трудового права в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20
2. Про відпустки : Закон України від 15 листопада 1996 р. № 504/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18